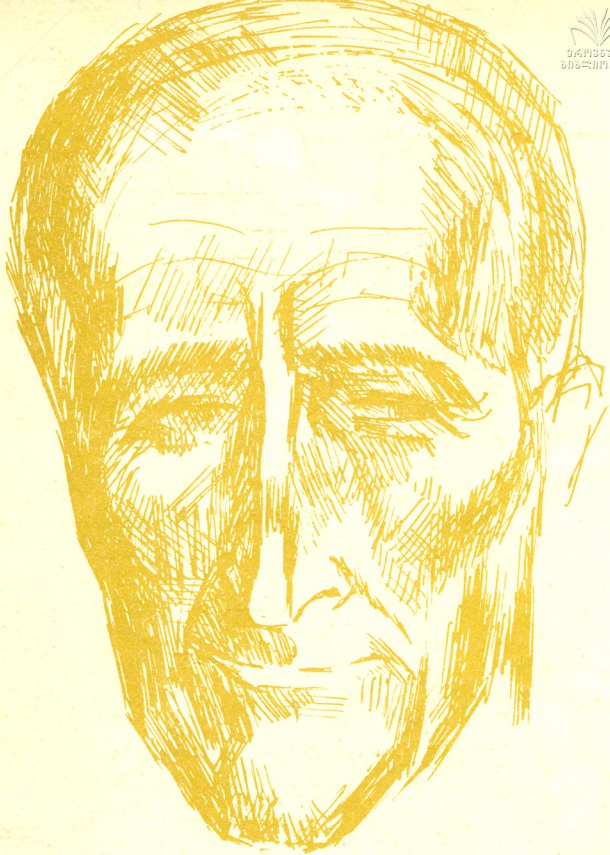

644/
1973/3

ԿԱՆԻՍ

5

1973

70—სიმონ ჩიქოვანი—70

ვინა სთქვა, თითქოს პატარა იყოს
ჩემი სამშობლო, დადების ღირსი,
ქართლში ვინ ჰპოვა პატარა ციხე,
ვინ მოიგონა სიმცირე მისი?!

სსსრ

191

გამოცემის მეთექვსმეტე წელი

5

მ ა ი ს ი

1973

თბილისი

საქ. კვ. ც.-ის გამომცემლობა

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საქართველოს ალკა ცენტრალური კომიტეტისა და მფარვეთა კავშირის ორგანო

მარჯნის სს. საქ.
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა
თბილისი

უიწკკრსი

კოეზია, კროზა

3. ზოთა ნიწნიანიძე. ლეკსები
13. რევაზ ინანიშვილი. მოთხრობები
25. ვასილ გეგბაძე. საუზნორობა. ლექსი
42. იორაბე ქიქოძე. ჩაწერილი ნაღირობა. ლექსი
46. ნოღარ დუგბაძე. დიდრო. მოთხრობა
55. ნუგზარ შატანიძე. მოთხრობები
65. ირაკლი ბერიშვილი. მოთხრობები.
68. ზურაბ რცხილაძე. უცნაური სასჯელი. მოთხრობა
71. დიღარ ივარდაძე. მოღათორგები წლის შემდეგ. ლექსი
72. მკაპ ჯოხაძე. ერთი გლეჯა ბაზაფრული. მოთხრობა
85. ჯაფარი ფიქველი. ლეკსები

სატირა და იუმორი

26. რეზო შიშველი. ცისფერი ხიდეგი. მოთხრობა

კაზენიკი

87. ლეილა ბერიშვილი. მოთხრობები

სახელოვანი წინაპრები

93. გეგლარ მუჯირიშვილი. საოცრებათა გულთ-მისანი

რაც დავიწყებით არ იბინდება

102. მამია ჩორბოლაშვილი. ქალიშვილი № 17430
108. ლარისა ხუბულუბი. ვინ იცნობდა ირინეს!

ხუთწლადი ჩემს სოფელში

114. ნოღარ მესხი. ქარაღული ბაბუკი

წერილები

116. როინ მებრეველი. ბერბანელი მეცნიერი — სა-ქართველოს ისტორიის გველმეგარი
124. რომან შენგელა. ზოგიერთი შენიშვნა
129. ტარიელ მანტურია. „ღმეს ჩემი დაბადების დღეა“
133. იამფე ბაბუა. მვიდოეს ნაწონი და კოლხური სამეგარო
139. ვალიკო ტარტარაშვილი. სინგილოვი ჭრისტი-ანული სარწმუნოების აღდგენის ისტორიიდან
145. მებრე ვიორგაძე. 1870 წლის საგლეხო რეფორმის ბატარება სამცხეში
155. ქველი ჩხარტიშვილი. ბენერალი ივანე ბურიელი
159. ყოველი მხრიდან

მთავარი რედაქტორი
ჯანსუღ ჩარკვიანი

სარედაქციო კოლეგია:

გურამ ასათიანი,
პაპი ბაქრაძე,
გივი გეგბეგორი,
გურამ გვერდუთელი,
მერაბ ელიოზიშვილი,
ქარლო ქალაძე,
კონსტანტინე
ლორთქიფანიძე,
ოტია პაპოკრია,
(პასუხისმგებელი მდივანი),
ნუგზარ ფოფხაძე,
ნოღარ წულეისკერი,
ტარიელ მანტურია,
სერგი ვილაძე,
თამაზ ვილაძე,
ლუბა ჯანაშია.

კომუნისტები

I

რომ კომუნისტის სახელი გვერქვას,
ყველა როდი ვართ ღირსი,
დაფერილია ეს სიტყვა ყველგან
სისხლით, გმირული სისხლით.

თუ კომუნისტი გქვია სახელად,
ძალა არ არი შენი მომრევი,
შენ ხალხს ეკუთვნი არა ნახევრად
არამედ

მთელი ცხოვრებით.

II

პრომეთემ ღმერთებს ცეცხლი წაშვარა
და ხალხს არგუნა სხვა მომავალი;
სწორედ შენა ხარ, რომ ვთქვათ სხვაგვარად,
მებრძოლი ღმერთის შთამომავალი...

ვერ დაიცავდა მაღალ ღირსებას,
მართალი რომ თქვას კაცმა, —
ვერ ივარგებდა კომუნისტებად
ხერხეულიძე ცხრა ძმა?

ან არაგველნი ან გმირი ცოტნე
ანდა დემეტრე თავდადებული...
ცოდვა კი არის, ღმერთმანი, ცოდვა, —
ადრე არიან დაბადებულნი.

სწორედ დღევანდელ დროს უპატაკებს
და გახლავთ ჩვენი თანამედროვე:
ჯორდანო ბრუნო...
ბულბა...
სპარტაკი...
ბიჭი გავროში...
ბერი თევდორე...

უბრალო კეპი... უბრალო პალტო...
 შიმშილი... ომი... დრო რთულზე რთული...
 ის გადიოდა კრემლიდან მარტო
 და ბავშვებისთვის გაჰქონდა პური.

მისი სახელი ხალხში ამწევდა,
 იცხოვრა, მოკვდა ხალხის გულისთვის.
 აი ასეთი,
 სწორედ ასეთი,
 მხოლოდ ასეთი
 მწამს კომუნისტი!

... რამდენი იყო ამ კაცის მოდგმის,
 არ უღალატა თავის კაცობას,
 შიგ პირში თხრიდა კაზაკი კონდახს,
 მაინც მღეროდა
 „ინტერნაციონალს“.

სიმღერით, რწმენით გვალამაზებდა,
 იცხოვრა, მოკვდა ხალხის გულისთვის,
 აი ასეთი,
 სწორედ ასეთი,
 მხოლოდ ასეთი
 მწამს კომუნისტი!

...ორმოცდამეორის თოვლი წითელი...
 ველზე გვთიბავდა ცეცხლი მყეფარე...
 წამოდგა ვიღაც ყრმა პირტიტველა
 და სიკვდილს მკერდით გადაეფარა.

ვაშა, დიდება ძეგლებს ასვეტილს...
 იბრძოლა... მოკვდა ხალხის გულისთვის.
 აი ასეთი,
 აი ასეთი,
 აი ასეთი
 მწამს კომუნისტი!

სამშობლოს ბედი ბეწვზე ეკიდა...
 ხიფათი მოსკოვს გარე უვლიდა...
 არ გამოსულა იგი კრემლიდან
 და არც გამოდის ხალხის გულიდან!

ის რკინის ნებას
 ხალხს გადასცემდა,
 იცხოვრა, მოკვდა ხალხის გულისთვის.
 აი ასეთი,

IV

მრავალი დგება მზის ამოსვლამდე
დაზვის ოსტატი, მინდვრის ოსტატი.

აი ასეთი,
აი ასეთი,
აი ასეთი

მწამს კომუნისტი!

ხალხის გულისთვის წიგნიც, გაზეთიც,
მიწაც, კოსმოსიც ხალხის გულისთვის!

...რომ კომუნისტის სახელი გვერქვას,
ყველა როდი ვართ ღირსი,
დაფერილია ეს სიტყვა ყველგან
სისხლით, გმირული სისხლით.

მაშ, გაუფრთხილდი მაგ წითელ მანდატს —
მზისა და დროშის პაწია ნაჭერს,
არ დაგავიწყდეს: შენ საჭეს მართავ.
ლეგენდარული კომუნის საჭეს!..

ოსტატო,
ბერო,
მხედარო,
როცა კი მტერი გეკვეთა —
გაგიღეჭია სიკვდილი, შეგიმტერვია ლეგენდა.
რა გრჯიდა, შე ღვთისნიერო, ვითომ გზა გამიითლე?
ჩემს მაგივრადაც იმღერე...
ჩემს მაგივრადაც იომე...
იომე ჩემი საომი, ჩემი სამღერო იმღერე,
ჩემს მაგივრადაც მომკვდარხარ, ვერ მოსწრებიხარ სიბერეს.
ვერ მოსწრებიხარ სიბერეს, როგორც ყანწს საალავერდეს,
დავბერდები და ვაიმე: შენთვისაც უნდა დავბერდე.
რა სული გელომებოდა,
ანდა რა გული გიცემდა,
შენ ჩემთვის რადა კვდებოდი,
ხომ მოგკვდებოდი ისედაც.
ვალად დამადე დიდგორი, ვალად დამადე მარაბდა,
ფრესკები,
ციხე-კოშკები,
ვეფხის და მოყმის ბალადა.

ვალად დამადე სიცოცხლე, ვალად დამადე სიკვდილიც,
შენთან,
ჩემთან და
ღმერთთანაც
სამმაგად მიწვევს ჭიდილი.
უნდა ვიღვაწო, ვიწვალო, მისხალს შეგმატო მისხალი,
„პირზე ოფლგადამდინარემ“ გადავიხადო ღვთის ვალი.

საგვარეულო სე

1

მითებში,
სიზმრებში დავეძებ ფესვებს:
ვინა ვარ, საიდან მოვდივარ?
გენეალოგიის ბიბლიურ ხეზე
რომელი, რომელი ტოტი ვარ?
ტოტი ვარ! — გაფოთილი სტრიქონი —
ბუნების ძღვენი თუ ტარიგი.
ბუდედ ჩანს
ქორონიკონი —
ჩემი დაბადების თარიღი.
კურთხეულ იყავ, კურთხეულ,
სულ დევის ბეშვივით იზრდები,
შენ, გამიმრავლე, ბუდეო,
ჩემი სიმღერები —
ჩიტები...

2

ვინ იყო პირველი მომწვენი ფაცხების,
გვარის წინამძღოლი თუ გვარის დამწყები.

ვინ იყო, სად იყო ან როდის სახლობდა,
რომელ მდინარესთან ან რომელ მაღლობთან.

ვხედავ ურარტუდან მოდენის თქმულებებს...
და გზებს
ხარებივით მტკვარზე არწყულებენ...

ნეტავი შენს ტოტებს რა მოდგმა მოსავდა
მხედართა,
მჭედელთა,
ბერთა თუ
მგოსანთა?

ვაიმი, ფოთლებო, თქვენს გვარს და სახელებს
მატიანეები არაფრით ამხელენ.

ცვიოდა ფოთოლი...

ცვიოდა...

ცვიოდა...

ყველგან: საქართველოს ციხე-ბასტიონთან.

აქ ლომი სპარსეთის,

იქ მთვარე თურქისა

გტორავდა, გსხეპავდა, გიმტვრევდა ზურგის ძვალს.

კურთხევა იმ ფოთლებს! კურთხევა, კურთხევა!

ვკოცნი მამულისთვის გადამტყდარ შუბს.

აჲ მაგ ფოთლების გვირგვინი უხდება

ძველი საქართველოს წამებულ შუბლს.

ხეო უფლისაო,

მიმრავლე მოდგმა,

მოისხი ვარსკვლავეთი ბრიალა,

მე კი დამიგულე იმ მკურნალ ფოთლად

რომელიც დაეცემა მამულის იარას.

ქ ჳ ა

ქვა ქვაა,

მაგრამ ბედისწერა განაგებს ქვასაც,

ზოგი ჩუქურთმით იფარება და ზოგი ხავსით,

ზოგი იქნება თბელისკი, ზოგი ბილინგვა,

ზოგი სამსხვერპლო ქვა იქნება ან ბაზილიკა.

ზოგი ტირილით და ანდერძით დაიკაწრება...

ქვით, ქვით აშენეს დილეგებიც და ღვთის ტაძრებიც!

. . . . .

ემრავლესობა მხოლოდ ქვაა,

ქვაა უბრალო...

ქსეც ბედია, ბედი უფალო?

●

ტიროდა ბავშვი ზემო სართულზე,

დიდხანს ტიროდა, მწარედ ტიროდა,

ღუნღულა ხმები და გაზაფხული

იფიფქებოდა სანაპიროდან.

დღე იყო ნედლი... გამბრუებული

ჩვილის პერანგის თუ რძის სურნელით,

ქვეყნის პირველ დღეს როგორც შეპყდურის.

მსუბუქი, მშვიდი და უზრუნველი.

იქნებ ამ ბავშვის ხმის მოსახმენად
ხეებს მოაწყდნენ ანგელოზები,
მათაც ბავშვობა თუ გაასხენდათ
და წარსულ ყოფას ჰვრეტენ ოცნებით?!

იქნებ იმათ ფრთებს დაცვივდათ ღინღლი,
ყვავილის მტვრად რომ ბრუნავდა ირგვლივ?

ცვიოდა ხმები — სულის ამწეწი,
და უტკბილესიც, უნეტარესიც
ჩიტი კენკავდა იმ ხმის ნამცეცებს,
რომ შემატოდა ხმაში ალერსი...

... .
... ის მიდიოდა და ჩერდებოდა,
სახეზე ღიმი გადასდიოდა,
აჩერდებოდა სართულს ქვემოდან
და თავს იქნევდა
და მიდიოდა.

ასხენდებოდა რაღაც ისეთი
წმინდა, მარადი და შეურყვნელი,
რაიც ტოლია რწმენის, იმედის
ვით ერთმანეთთან — ფრთები, უღელი.

აჩერდებოდა სართულს ქვემოდან,
სახეზე შუქი გადასდიოდა.
და მიდიოდა
და ჩერდებოდა
და თავს იქნევდა
და მიდიოდა...

შენ მომიძულე... გამწირე ვაგლახ
და ანგელოზის მომტეხე ფრთები,
მე სულ უბრალო კაცი ვარ ახლა,
დაგინახავ და ბავშვივით ვკრთები.

ის მოტეხილი ფრთები მოგარავი,
გემშვიდობები

და ნულა მერჩი...
შენ იღიმები...
და ჩემი ფრთები,
როგორც მარაო, გიჭირავს ხელში...

არაფერია... მაგრამ უბრალოდ
გულმა ტკივილით მოიღო რეჩხი:
ძველი ბილიკი ანწლს დაუფარავს,
სულ სხვა ბილიკით შედიან ტყეში.

არაფერია... და ძლივს ვიცანი
ეს ძველი ეზო,
ეს ძველი შუკა.
ის არი, მაგრამ აღარც ის არი,
აგდია დევის თოხივით უქმად.

მახსოვს ბაბუა, როგორც მლოცველი
ხნულს მოჰყვებოდა აღსავლის მხრიდან,

მხარზე მზე ეჯდა ანგელოსივით
და ბლუჯა სიმინდს ხნულებში ჰყრიდა.

აღარც ხნულია, აღარც მოლია,
ხრიოკი ველი ტრამალს გავს ნამდვილს.
ღმერთო, სიმწვანე რამ გამოლია,
თავს რად წამადგა ურჯულოს ლანდი?

მხარზე თოხივით გავიდებ შუკას,
ხელში კრავივით ავიყვან ბოსტანს,
ასე ჩავიტან ქალაქში ლუკმას
და პირნათელი ვიქნები დროსთან.

და ჯიქნებივით მსუყე ბელტებით
სოფელო, ქალაქს შეუერთდები.

ყველგან,
ყოველთვის
ყველაფერში,

სიზმრად თუ ცხადად,
წიგნში, ნახატში, ნაფიქრალში სხვათა დ სხვათა,
მზე იღვევფება თუ ჭახჭახებს ვარსკვლავი ბუძგა,
მომავალს ვჭვრეტ თუ გადავყურებ წარსულის ნაშთებს,
მე მელის ბიძგი,

ჩემი ხვედრი პირველი ბიძგი,
რათა დავძლიო დრო და სივრცე
და ღმერთთან გაეჩნდე...

ყმაწვილისათვის ეს ცხოვრება უსასრულოა,
მოხუცისათვის — ფრიად ხანმოკლე.

პირველი (რაკი უცადია და უმეცარი)
შებრუნებული ჭოგრიტიდან უმზერს ცხოვრებას.
ხოლო მეორეს (ბრძენს და გამოცდილს)
სწორად უჭირავს ხელში ჭოგრიტი.

პირველად ალბათ მოხუცს დასცდა: „წუთისოფელი“...

ვისაც ვუყვარდი ან ვინც მიყვარდა,
დიდი ხანია მიწას მიბარდა,
ვისაც მოვწონდი ან ვინც მომწონდა
ასლა მიგონებს სულ სხვა კოცონთან.
წასულან ჩემი გაზაფხულები,
სულ ჩიტებივით გადაფრენილან
და ძველ ადგილთა მონახულება
ტკივილის გარდა არაფერია.
ასეთი განცდა, განცდა უჩვეულო
სწორედ იმნაირ წუთებს მაგონებს —
ტკივილს ტკივილით რომ იყუჩებენ
და სიმწრის გემო რომ სიამოვნებთ.

ლირიკის მუშისადმი

შენ მოფრინავდი ვარსკვლავთა სკიდან,
დრო და მანძილი ფრთებივით გესხა
და თაყვანს გცემდი წმიდათაწმიდა
ხილულ მუსიკას, უხილავ ფრესკას.

ფშვინავდა სახლი — ვეება კვირტი
და ეწეოდა ღამე ქუჩიდან.
შენი ჩურჩული ჟრუანტელს გვრიდა,
შენი ღვთიური სუნთქვა ფურჩქნიდა.

მეც ვიხსენებოდი... და უხილავთა
ტაბუდადებულ თუ აკრძალულთა
საიდუმლოთა ჭვრეტა მხიბლავდა,
რაიც უშენოდ სულს არ ძალუძდა.

მორჩილი ვიყავ, როგორც მლოცველი,
არც შეში მაკლდა, არც მოკრძალებდა.

ო, ქალბატონო, რად შემომწყურით,
რად აღმიკვეთე ეგ მოწყალება.

მთელი წელია, არ მსტუმრებიხართ,
ოთახი — კვირტი ფუტუროვდება
და ღამეები ასე ნებივრად
ცვივა და ცვივა ყვითელ ფოთლებად.

ის შეხვედრები კვლავ მეზმანება,
კვლავ მოლოდინით მითრთის ბაგენი:
იქნებ, მფარველო ჩემო ღვთაებავ,
ქალაქში ვერსად ვერ მომაგენი.

დამნაშავე ვარ, მე თქვენს წინაშე,
გთხოვთ მაპატიოთ ლოდინი ფუტი,
მე გადავედი ახალ ბინაზე,
ვეძისში ვცხოვრობ

კანდელაკის სამოცდახუთში.

ეს კაცი მართლა ანებივრებს თავის ბიჭუნას:
კინო და კინო, ზოოპარკი, ცირკი და ცირკი.
ველოსიპედი, ციგურები, თხილამურები,
ათასნაირი საჩუქარი და სათამაშო.

მთელი დღე ბიჭის უდარდელი ხითხითი ისმის...

ამ კაცს ბავშვობა არ ჰქონია...

ომის დროს სწორედ

თავისი შვილის ასაკის გახლდათ...

არ გვეგონოს მოჭორილი
ანდა სიტყვის თამაში:
შენი ლექსი ჩოჩორივით
მოზაკუნდა ქალაქში;
მოიტანა იის სუნი და ორღობის სურნელი,
ცეტი იყო, ბრიყვი იყო და საყვარლად სულელი.
ქალაქი არ ეპიტნავა თავის ადათ-წესებით,
სულ წიოკით დაიფრინა აქაური ლექსები.
ზოგმა სიტყვაც შევაწიეთ წრფელი, არალიტონი.
მივედით და ბალახივით გავუწოდეთ სტრიქონი.
მერე კუდიც დავუბწენით, წინ გავიგდეთ სასრეთი.
და ბიბლია ვენახისა — წავიკითხეთ კახეთი.

ასე შემერჩა მოგონება წლებით გაღანაფარჩი,
შენ კი დევმა წაგიყვანა, დაგამწყვდია ზღაპარში.
რა თქმა უნდა, ლექსის წერად ისე აღარ გცალია,
მაგრამ შენი ორი ნუკრი — ორი ოქროს ბწყარია.
გეხვევიან,
შეგღნავიან,
საბუსკნაოდ გიხმოზენ...
ხელისგულზე გილოკავენ მარილიან სტრიქონებს...

დრო ამ გორაკებს სვავივით კორტნის,
მზით ჩაქანგულა პაპის საძვალე.
ტყეში თავშერგულ ხბოსა ჰგავს კორდი,
ბილიკს კუდივით რომ ახვანცალებს.

ო, გულთმისანო ბერო ბჟოლებო,
ბედნიერი ვარ რაკი მიცანით,
გთხოვთ მაპატიოთ ეს განშორება,
თქვენი არ იყოს, ვარ გულთმისანი.

ვინ მოიგონა, ან ვინ მოჭორა,
თითქო გიმუხთლევ, თითქო გიგანე...
ვარ დაკარგული შენი ბოჩოლა,
მომშვიებია შენი ჯიქანი.

შენ, ჩემო ძიძა, მომაგონდები,
თითქო წარსულის დღე განაპირდა,
კალთა საფეხ გაქვს წაბლის ფოთლებით,
ბოსტნის სურნელით, ათასზღაპრითა.

ნუ მემალეები, გხედავ აქედან,
ცრემლს როგორ იწმენდ თავშლის ბოლოთი.

მე კი შენს ვაჟკაცს რა წამახდენდა,
ამ დღეებამდის რომ მომყოლოდი.

ეს გახსენება ისე თბილია,
როგორც ქოთანში რძის ჩასხივება.
ეს სიმყუდროვე და იდილია
ციდან იმსხერვეა ციცქნა მძივებად.

ჩემო სოფელო, მოველ მშვიდობით,
მშვიდობა ბოსტნებს, ქედებს ხრიოკებს.
ერთი შემბლაველ დედაშვილობას
და სიყვარულით თმა ამილოკე.

მღუშარი ლაშქარი

— ჰეი, საით მიდის მღუშარე ლაშქარი,
სისხლიან აბჯარში მჯდარი,
არაგვის ტოტივით დამშრალი,
ფეხქალამნიანი ჯარი.

— ბატონი არ ჰყავდათ ერთგულებს მეფეთა
და ლაშქარს მედროშედ ვინ უდგას თავში?
— სამასნი არიან... და სამას ლეგენდას
შავი ანგელოზი მიუძღვის ცაში...

მამულო, ეგების სიკვდილშიც ფხიზლობენ
ლაშარის, ლომისის, გუდანის ყმები,
შეგუებულნი მარადისობას,
როგორც ქარქაშებს ხმლები...

კვლავ მომიჩეჩა ქარმა ქოჩორი,
კვლავ მომეძალა რაღაც ბავშვური,
ტანზე მასხია ფოთლის ჩოჩქოლი,
ფეხვის თრთოლა თუ წვიმის ფაჩუნი.

თქვენ ალბათ იტყვიან: ისევ ვიგონებ
და არც გეყოფათ ალბათ სიცილად
თუ ტანში ისე მწიწკნის სტრიქონი
თითქო იცილებს ნაჭუჭს წიწილა.

რა ვქნა, ყოველი კუნჭული მიწის
თუ ტყე ბინდივით მთებზე მცოცავი
— თვიჩი თვიჩიო — ბალახებს მიწვდის,
რომ მიმიტყუოს სულელ ხბოსავით.

რა მიტყუება ან ხვეწნა მინდა,
როცა ისედაც სულ უმიზეზოდ
მზადა ვარ, ძმებო, გავვარდე მინდვრად
ცოტა სიმწვანე რომ წავიხემსო.

ბიჭივით ვუსტვენ...
და მივსდევ რელსებს,
საითაც მინდა გავწევ იქითკენ,
თუ მინდა არაგვს მოვიხვევ წელზე,
თუ მინდა მკლავზე გადავიკიდებ.

მეძახის მიწა ახლად დახნული
და მწიწკნის, მწიწკნის ფათქუნა სიტყვა
და გაბრუებულს ამ გაზაფხულით
ნურაფერს მომთხოვთ...

ნურაფერს მკითხავთ...

რეპრეზენტაციული

დიდი დიდი

... აქ, ამ კუთხეში, ვილად უჩინარი გენიოსები დადიან, ნემსის წვერით ეძებენ თავიანთ საძებარს, გადის ხანი და პატარა ბორცვებზე, კორდებზე, კორდებში თითქოსდა უცებ ამოჩნდებიან გასაშტერებელი სილამაზის პატარა-პატარა სახლები. ამ სახლების ოთახების რიცხვი, დაბლაც და მაღლაც, იშვიათად აღემატება ოთხს. შიგ ცხოვრობენ კოლხები: წელწერილი, ბეჭებდართო, სახეთხელი კაცი, მისი ღირსეული თანამოცხედრე, ორი-სამი ბავშვი, ზეზეურად შემხმარი თავსაფრიანი დედაბერი და ზოგჯერ თეთრწვერმოშვებული, ტბილმოუბარი, ყალიონის ბოლში გახვეული ბერიკაცი.

შორიდან ეს სახლები მწვანე ფონზე წითელი, ცისფერი და იასამნისფერი ძაფებით ამოქარგულ ნახატს მოგავონებთ, ახლოდან, პირველ ყოვლისა, სურნელზე შეგაჩერებთ მათი. განსაკუთრებით დილით. დილით ამ სახლების კრამიტთან სახურავებს ასდის სოფლის წყაროზე თიხის დოქით მოწყვდილი წყლის სუნი, ხის აივნებს — საკმევლის სუნი, ხოლო ეზო სავსეა პაწაწინა ნაზი მცენარის, ომბალოს, პიტნისა და ცეცხლზე გადმოსული რძის სუნით.

აქ ისე გეჩვენება, თითქოს ყველანი იმისათვის ცხოვრობენ, ააგონ ეს სახლები, შემოავლონ გამვლელთა თვალის გასახარი ღობეები, ხელი შეუწყონ ხე-

ბისა და მცენარეების ზრდას, და მერე, საკუთარი სიცოცხლის ზამთრის დადგომისას, გაუჩინარდნენ ბალახებივით.

წუთისოფელს აქაც წუთისოფელი ჰქვია, ადამიანს, ამ წუთისოფლის სტუმარს, აქაც წუთისოფლის სტუმარს ეძახიან, მაგრამ ეს სულაც არ უშლით ხელს — იყვნენ ხალისიანნი, მკვირცხლნი; შრომისგან თავისუფალ დროს სიყვარულით გადაჯიონ ხელი ერთმანეთს, მისხდნენ მიყუდრობებულში რამდენიმე კაცი ერთად, სვან მსუბუქი, ამოდსასმელი ღვინო და ილხინონ გათენებამდე. აქაურებში დიდად ფასობს კაზმული სიტყვა — სადღეგრძელო, სხარტულო, ზმა, გამორჩევით — ლექსი. ამ ხალხმა რამდენიმე შესანიშნავი პოეტი მისცა მსოფლიოს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, თითქოს გამედიდებულნი იყვნენ და სულ ასეთ პოეტურ სიმაღლეებს მოითხოვდნენ ყველა ლექსის მთხვევლისგან. არა. ისინი პატივს სცემენ „მცდელებსაც“, ესე იგი, იმათ, ვინც ალალი გულით ლაპარაკობენ თავიანთ სატკივარსა თუ სიხარულზე, და კეთილსინდისიერად ცდილობენ, დაამსგავსონ თავიანთი ნათქვამი ლექსს.

ხდება ხოლმე (ისევე, როგორც ყველგან, ჩვენს ქვეყანაში) აქაც იწვევენ დიდი ქალაქიდან რომელიმე სახელმწიფე პოეტს. გამოვა ის პოეტი „კლუბის“ სცენაზე, სხვადასხვა უბნებიდან,

სხვადასხვა სოფლებიდან მოსულ გლეხობას და „ადგილობრივ ინტელიგენციას“ წაუკითხავს უმეტესად მიაპიტურ აზრებს, მაგალითად: „მზეა, ყვავილები იშლება, სახლების საკვამურებიდან ნელ-ნელა ადის კვამლები მაღლა, ო, რა ლამაზია სამშობლო ჩვენი!“ ან: „ნაწვიმარ დაღმართზე ჩამორბიან ბოჩოლები, რომლებიც მანქანამ დააფრთხო. მათს დაფეთებულ თვალებში ვკითხულობ ხაუქუნის სადარდელს“. ანდა: „სევდიანია სასაფლაო შემოდგომისა და ზამთარში, ო, უფრო ზამთარში, როცა ქვებზე პირგადაყინული ცივი თოვლი დევს, ქარი ქრის, და ცდილობს, მიღრეცილ-მოღრეცილი ჯვრებიდან გადაყაროს შიმშილითა და სულის ტკივილით აჩხვლებული ყვავები“.

დარბაზში მყოფთ მაინც კმაყოფილებსავით უჭირავთ თავი. ისინი ჯერ ტაშისცემით გადაუხდიან მადლობას პოეტს, მერე გამოიყვანენ საკუთარ ბავშვებს, სტუმრის პატივსაცემად აცეკვებენ, ამღერებენ, ნათელი თვალების გიზგიზით იმათაც წააკითხებენ ზოგს პოეტის, ზოგსაც საკუთარ ლექსებს, მერე რამდენიმე თავკაცი პოეტს წაიყვანს საგანგებოდ გაწყობილ სუფრაზე, და ახლა იქ, ღვინით სავსე ჭიქებითა და ყანწებით ხელში, გაგრძელდება „კლუბში“ დაწყებული კაზმულისტყვაობის საღამო.

პოეტის ამგვარ ურთიერთობას ხალხთან თავისი სახელიც ჰქვია — „შეხვედრა“, ესე იგი, პოეტი ხვდება თავის მკითხველებს, თანამემამულეებს. მე ძალიან მომწონს ეს, „შეხვედრები“, და როგორც კი ერთხელ ერთმა ჩემმა მეგობარმა მითხრა, მინდა შენი დაბადების ორმოცდაათი წლისთავის აღსანიშნავი საღამო გადაგიხადო, მაშინვე დავთანხმდი.

ყველაფერი ზუსტად ისე მოხდა, როგორც ეს-ესაა აღწერეთ (მხოლოდ გამომსვლელთა მონაცვლეობის მცირედენი განსხვავებით). ჯერ გამოვიდა ჩემი მეგობარი, საშუალო სკოლის დირექტორი, და ვრცელი მოხსენება წაიკითხა ჩემს „ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე“.

მიწოდა მე ხალხის წიადიდან ამოსული მებრძოლი მომღერალი. მერე გაშრობნენ მასწავლებლები და პირნახაულის მოყვანის ოსტატები, „მომესალმნენ“, მისურვეს დიდხანს სიცოცხლე და „შემოქმედებითი წარმატებანი“. მერე ბავშვებმა წაიკითხეს ჩემი და ჩემდამი მოძღვნილი საკუთარი ლექსები; გამოვედი მეც, მეც წავიკითხე რამდენიმე ლექსი, დავპირდი დარბაზს, რომ ვგულებოდი მათი საბრძოლო რიგების ავანგარდში, თუ კი, რა თქმა უნდა, ამ მშვიდობის-მოყვარე ხალხს ასეთი რამ დასჭირდებოდა, ბოლოს „მოსწავლეთა ძალებით“ გაიმართა კონცერტი.

იმღერა გუნდმა, იცეკვეს გოგონებმა და ბიჭებმა ერთად, გაითამაშეს პაწაწინა სკეტჩიც, ფიზკულტურის მასწავლებელმა გამოიყვანა ტანმოვარჯიშენი და აკრობატები, ფიზიკის მასწავლებელმა მხიარულთა და საზრიანთა ჯგუფი...

ყველანი კმაყოფილნი ვიყავით; სტუმრებიც, ესე იგი, მე, და მასპინძლებიც — დიდებიც და პატარებიც.

კონცერტის დროს მე ვიჯექი დარბაზის პირველ რიგში, ფეხი ფეხზე მქონდა გადადებული და ყველაფერს ისეთი გატაცებით ვუყურებდი, თითქოს წარმატად, არამაქვეყნიური ხმებით აღსავსე ფეერიას გაეგლოს ჩვეს წინ. მაგრამ ამ ფეერიაში მაინც იყო ერთი ნაზი ცისფერი ხაზი, რომელმაც ყველაზე მეტად მიიპყრო ჩემი ყურადღება. ამ ხაზს ქმნიდა ბიჭურად მოკლედ თმაშეჭრილი სუსტი, ქერა გოგონა. მან ლექსიც წაიკითხა, იმღერა კიდევ, იცეკვა კიდევ, ივარჯიშა კიდევ, სკეტჩის გათამაშებაშიც მიიღო მონაწილეობა. ასეთი მრავალფეროვნება არც სხვა ბავშვებისათვის იყო უცხო, მით უფრო გოგონებისთვის, მაგრამ ის იმდენად მშვიდად, ძალდაუტანებლად და თანაც რაღაც მჭრქალი ნაღველით აკეთებდა ყველაფერს, შეუძლებელი იყო, არ გამოგეცალკევებინათ.

პირველი ლექსი რომ წაიკითხა, უფრო ზუსტად — ლექსის წასაკითხავად რომ გამოვიდა, სცენაზე გაჩერდა და, სანამ დაიწყებდა, ხელის ზურგი გაისვა

შუბლზე, მაშინვე გავიფიქრე, ეს გოგონა ჩემი სცენარის მიხედვით გადასაღები ფილმის პერსონაჟად გამოგვადგება-მეთქი. ის სცენარი ის-ის იყო „წარმოებაში უნდა ჩაშვებულებო“ და სწორედ თერთმეტ-თორმეტი წლის გოგონა გვპირდებოდა. როცა იცეკვა, მაშინ ხომ უკვე საბოლოოდ დავრწმუნდი, ფილმის გმირი ნაპოვნი გვყავდა.

ეს აზრი იქვე გავუზიარე ჩემს მეგობარს და სხვა მასპინძლებს. მასპინძლები ერთი პირობა თითქმის შეცბნენ, მერე მხარი ამიბეს, კიო, შესანიშნავი გოგონააო, ყველაფერში მოწინავეაო. ხაზვა-ხატვის მასწავლებელმა — გოგონას ნათესავმა — ითავა, მე მოვაგვარებ ამ საქმეს, აქვე, ამ საღამოსვეო. მაგრამ ნოხდა ისე, რომ ის მასწავლებელი საღამოც გააგზავნეს, სანამ დაბრუნდა, კონცერტიც დამთავრდა, ხალხი დაიშალა და გოგონასთან და მის მშობელთან შეხვედრა მეორე დღისთვის გადაიდო, — ხვალაც ამ თვისაა, რა გვეჩქარებაო!

საღამოს შემდგომი ნაწილიც ისე ჩატარდა, როგორც ზემოთ გვაქვს აღწერილი. გაიშალა გრძელი, ხორავით დაზვინული სუფრა, შემოუსხდნენ სულ რჩეული, სასიამოვნო ადამიანები. ითქვა ლამაზი, ჰკვიანური საღმრთოებოები, ზმები, სიმღერები, და მაისის ნაგახშმევი მთვარის შუქზე და მამლების ყივილში წავედ-წამოვედით მოსასვენებლად.

დილას, მე და ჩემს მეგობარს ჯერ ისევ გვეძინა, რომ ხაზვა-ხატვის მასწავლებელი გამოგვეცხადა. ეს იყო, ერთი იმ ენერგიით სავსე ახალგაზრდათაგანი, რომლებსაც, დაფასთან გასულთ, ყოველთვის ცარცი ეფშვინებათ ხელში. სოფელში უიმათოდ არ კეთდება არაფერი, და მოსწავლეებში ფიზიკური ღონით უფრო არიან პოპულარულნი, ვიდრე პედაგოგიური უნარით. სანამ ჩვენ ავდგებოდით, პირს დავიბანდით, გავიპარსებოდით და გამოვეწყობოდით, ის სულ ოთახის შუაში იდგა და თავის ვეება ხელებს ზურგს უკან მალავდა.

არასოდეს არ დამავიწყდება ის დილა. გათენებისას ცოტა წამოვეწვიმა, სილნარი გზა სველი იყო, სველი იყო

ფერად-ფერადი მესერები, ზედ გადმოკიდებული ვარდები, ხეხილის ფოთლები, სახლების კრამიტები. ავდიოდით აღმართ-აღმართ და დაბლიდან, ნწვანე ხეობის სიღრმიდან თან ამოგვდევდა თეთრი, თეთრი, სუფთა ნისლი.

ხატვა-ხაზვის მასწავლებელი თითქმის და სასხვათაშორისოდ ამბობდა:

— ცოტა უცნაური ქალია დედამისი, სულ სამი თვე იცხოვრა ქმართან. ახლა კოლმეურნეობაში მუშაობს თოხით, ბაჩით...

მე შემოგარენის ჰვრეტით ვიყავი გართული და გოგონას დედაზე საუბარი ამ მცირე ცნობაზე შორს არ წასულა.

თვითონ გოგონა კი ლოგინში დაგვჯდა. არა, არ ეძინა. ამ დროს სოფელში აღარავის სძინავს. სიცხე ჰქონდა.

ვეება ქათქათა ბალიშზე მიწოლილი, ნიკაპამდე საბანაჰიმული, კიდევ უფრო პატარა ჩანდა, ვიდრე ნამდვილად იყო. სიცხითა და სიმორცხვით აწითლებულს, სიფრიფანა ნესტოები უთრთოდა, მაგრამ თვალები მშვიდი ჰქონდა. თვალები იმდენად მშვიდი ჰქონდა, მეჩვენებოდა, რომ სულ არ ახამხამებდა.

ჩვენ რაღაც-რაღაცებს ვეკითხებოდით — რომელი საგანი უყვარდა უფრო მეტად, რომელი კინოსურათი მოსწონდა და სხვა, — ის ტუჩებს ბუსხავდა, გაუბედავად აჩენდა ჩაწიკწიკებულ კბილებს და თითქმის ჩურჩულით გვიპასუხებდა. როცა ვუთხარი, რას იტყოდა, თვითონ რომ გადაგველო ფილმში, მხრები აიჩჩია.

— თუ დედა იტყვის!.. თუ დედას სურს!.. მე ყველაფერს გავაკეთებ დედასთვის.

დედამისი, ტანსწორი, სახემშრალი ქალი, ხან ჩვენთან იყო, ხან სამაზარეულოში გაჰქურას დასტრიალებდა. ის მართლაც „ცოტა უცნაურ“ შთაბეჭდილებას ტოვებდა. ჯერ ერთი, თოხზე მომუშავე, რაღაცით დიდქალაქელს ჰგავდა, დიდი ქალაქის არტისტული სა-

რეზანო ინანოვილი
მომთხრობელი

ზოგადობიდან გამონაპირებულსაც კი, მეორეც — ძალიან ცოტას ლაპარაკობდა.

გოგონამ გულისტკივილიანი ღიმილით გაგვანდო:

— მხოლოდ ერთი რამ ვერ შევძელი: წარამარა სიცხე მაქვს. მაგრამ მე ამასაც შევძლებ, მე და დედა შევძლებთ. სიცხეები აღარ მექნება.

მისი საწოლი ფანჯარასთან იდგა. ფანჯარა ღია იყო, და თითქოს ოთახში შემოსასვლელად იჭვრიტებოდნენ თავუხუნივით გაბურძნული კომმის ახლადგამოკვანილი ნაყოფები. გოგონას ორივე ხელით ეჭირა ნიკაბთან აჭიმული საბანი და მეჩვენებოდა, რომ ცოტაც და, როგორც სცენას — ფარდა, ისე დაფარავდა ეს საბანი მის მშვიდ, ღიმილით მოვარაყებულ სევდიან თვალებს.

დედამ „მიზანშეწონილად“ ჩათვალა — მისი გოგონა კინოში გადაეღოთ. „დალი გააკეთებს, რასაც თქვენ დაავალებთ“. პატარა მრგვალ მაგიდაზე მტკიცე ხელით გააწყო ლამაზი სუფრა. მასწავლებელს სთხოვა, გაგვმასპინძლებოდა. მასწავლებელიც გაგვიმასპინძლდა — ხალისით, საქმის ცოდნით. ვადღეობდით ოჯახი, დიასახლისი, მათი გოგონა, მათი მომავალი, და წამოვედით იმედით, რომ სულ მალე თბილისში შევხვდებოდით.

მაგრამ გოგონა თბილისში არ ჩამოუყვანიათ. მას ხანგრძლივი მკურნალობა დასჭირდა მაღალმთიან, ნაძვნარით შემოსილ აგარაკზე. ორჯერ მოვიკითხე წერილით. პირველ წერილზე დედამ მიპასუხა. მეტყობინებდა, რომ მის გოგონას სიცხეები აღარ ჰქონდა, მოიკეთა, ფერი მოუვიდა და მოღონიერდა. მეორეზე კი თვითონ დალიმ მომწერა.

ეს არის ნამდვილი ბავშვური წერილი.

უპირველეს ყოვლისა, დიდ მადლო-

ბას მიხდის ყურადღებისათვის. მომიკითხავს, როგორ ვარ, როგორ ვარაუდობ ჩემი ოჯახის წევრები, როგორ მიღის ფილმის გადაღების საქმე, მისურვებს წარმატებას მეც და იმ მსახიობსაც, რომელსაც მის მაგივრად აიყვანენ. თავისი მხრიდან მაცნობებს, რომ სულ კარგად არის, დედაც კარგად არის, მოკლედ ამიწერს სანატორიუმის მიდამოებს — ლურჯ მთებს, ზავსიან ნაძვებს, ხმაურა ნაკადულს, იმ ნაკადულში „ამომსხდარ“ ლოდებს, და ბოლოს მიწერილი აქვს ლექსის მაგვარი რაღაც — მაღალი, ტანწერწერტა ლამაზი ასოებით, თითქოს მხატვრულ წერაში სავარჯიშოდ:

დიდი მზე,
დიდი მთვარე,
დიდი დედამიწა,
დიდი ნისლები,
დიდი ღარდი.

ამის ქვემოთ კიდევ არის ერთი სტრიქონი — „დიდი დალი“. ამ სტრიქონში სიტყვა „დიდი“ წერია რამდენჯერმე გადახაზული „პატარას“ ზემოთ. ესე იგი, ჯერ ყოფილა „პატარა დალი“, მერე რაღაც მოსაზრებით „პატარა“ გადაუშლია და მის ადგილას დაუწერია „დიდი“.

საბოლოოდ მივიღეთ:

დიდი მზე,
დიდი მთვარე,
დიდი დედამიწა,
დიდი ნისლები,
დიდი ღარდი,
დიდი დალი...

სულ დაბლა, წერილის მარჯვენა კუთხეში, დახატულია ბიჭურად მოკლედ-თმაშეჭრილი პატარა გოგონას თავი. თვალებად და ცხვირად სამი შავი წერტილი აქვს დასმული, პირი თითქმის ყურებამდე აქვს არკალული, იცინის, იცინის და მისი სიცილისაგან რაღაც გულისგამხარებელი სინათლე ეფინება მთელ წერილს.

მას შემდეგ, რაც მთის ამ პატარა სოფელში დიდი სარწყავი არხის სათავე ნაგებობის მშენებლობა დაიწყო, ქალიშვილების პატრონებმა მოსვენება დაკარგეს. საითაც არ უნდა მიბრუნებულყვნენ, ყველგან მზით დამწვარი, დაძარცვული, მხიარული ბიჭები იკრიბებოდნენ. ზოგი ღურგალი იყო, ზოგი კალატოზი, ზოგი მეარმატორე, ზოგი მძღოლი, ზოგი მეექსკავატორე და, ვინ მოსთვლის, კიდევ ვინ აღარა. ქალიშვილებმა შინაურ საქმეებზე გული აიჭრეს, თუ კი რამეს აკეთებდნენ, მაშინაც თვალი გზისკენ გაურბოდათ, აბა, ვინ აივლის და ვინ ჩამოივლისო. მოაფაცვებდნენ გასაკეთებელს, გადაიცვამდნენ საგარეო კაბას, წაყოფდნენ შიშველ ფეხებს მაღალქუსლიან ტუფლებში, სწრაფად ჩამოივარცხნიდნენ თმას, პომადასაც წაიცხებდნენ — მქრქალად, გაუბედავად და გაკვივოდებოდნენ დიდ გზაზე. საღ უნდა წასულიყვნენ, — ან რომელიმე ამხანაგთან, ან არა და სოფლიდან განაპირებულ ბოსტანში, მაგრამ ისეთი გამომეტყველებით მიაბიჯებდნენ, თითქოს რაღაც რთული საქმის მოსავარებლად იყვნენ დაბარებულნი.

გზაზე კი, არ გაივლიდა ხუთი წუთი და ჩამოიბურძაყებდა გახუნებული, დანჯღრეული თვითმცლელი, გადმოყოფდა მტერიან თავს კბილებაქათქათეული მძღოლი და სავალდებულო სალამივით გადმოიძახებდა: „— შენ კი გენაცვალე, გოგო, მაგ გავლა-გამოვლაში!“ გოგოს ფეხებში თითქოს ცეცხლის ალი გაურბენდა, ნაბიჯი აერეოდა. შემკრთალი მივარდებოდა ღობისკენ, ერთს კუშტად გახედავდა მძღოლს, — „მეზი კი დაგარტყიო“. — და როცა მარტო დარჩებოდა, ისევ ნაბიჯგამართული სხეულის ყოველი ნაკეთის სასიამოვნო შეგრძნებით განაგრძობდა გზას.

ადგილობრივი ბიჭები ერთ ხანს ეზოს ძაღლებივით უდრენდნენ ჩამოსულებს და ხშირად ძიძგილაობდნენ კიდეც; ამ

ძიძგილაობიდან ყველანი თავ-პირ დასისხლიანებული გამოდიოდნენ; მერე იმათაც მშენებლობაზე დაიწყეს მუშაობა, ჩამოსულებს დაუძმავადნენ და მათთან ერთად მშვიდობიანად ინაწილებდნენ გოგოების ღიმისა თუ კოპებშეკრულ მწერას.

სოფელმა გარეგნული იერიც უცებ შეიცვალა. მთელი ერთი მხარე, ნაკალოვრები და ნასაბჰლარები, თეთრმა კორპუსებმა, ბარაკებმა და კოტეჯებმა დაიკავეს. დიდი გზა გააგანიერეს და ასფალტი მოასხეს, აქეთ-იქიდან ბოძები ჩაუმწკრივეს, იმ ბოძებზე ნათურები დაჰკიდეს; სოფელურმა ყავრიანმა სახურავებმა იკლო, თუნუქმა და შიფერმა იმატა; სახურავებზე ტელეანტენები ამოიშართა; მაღაზიები გააღეს, ახალი კლუბი ააშენეს, შიგ ორი საპროექციო აპარატი დადგეს, და ახლა თითქმის აღარავითარი განსხვავება აღარ იყო ქალაქურსა და აქაურ კინოს შორის. ყოველ საღამოს ახალი ფილმი მოჰქონდათ, დარბაზიც სულ სავესე იყო პირველ ხანებში ცალკე ჩაგუფებული აქაურებით, ცალკე — ჩამოსულებით, მერე ეს საზღვარიც დაირღვა. რუსებმა საცეკვაო ოთახიც კი მოაწყვეს. მართალია ადგილობრივი გოგოები ამ ცეკვებში არ მონაწილეობდნენ, — უბრალო მიზეზის გამო, ევროპული ცეკვები არ იცოდნენ, — მაგრამ ბიჭები მაინცაღ მანც დიდად არ დაგიდევდნენ ცეკვის უცოდინრობას და ხშირად ნახავდით სასაცილოდ მოლაყუნეთ, გოგოსთან ზომიანე მეტად მიკრულს — თითქოს წაქცევის ეშინია და გოგოს საშველად ეჭიდებო.

ამ კინომ და ცეკვებმა ხომ სულ თავგზა აუზნიეს საბრალო მშობლებს. კინოში წასვლაზე როგორ უნდა ეთქვათ უარი ახალგაზრდა გოგო-ბიჭებისათვის, და არც ეუზნებოდნენ, მაგრამ მთავარი

რამაჲ ინანიშვილი
მოთხრობები

19.423

ქ. მარტოშვილი
ბიბლიოთეკის
სამუშაო

სხვა იყო: კინოში მივდივართო და, რა იცოდნენ, სად მიდიოდნენ? ყოველ სალამოს ხომ უკან არ გაჰყვებოდნენ, ყოველ სალამოს ხომ თვითონაც კინოში არ ისხდებოდნენ, ანდა გარეთ არ დაელოდებოდნენ დაწყებიდან დამთავრებამდე?!

რამდენიმე გოგო გათხოვდა, რამდენიმე ბიჭმა ჩამოსული გოგო მოიყვანა ცოლად, და ცოტა ხნის წინანდელი პატრიარქალურად ჩაღრმავებული სოფელი ინტერნაციონალურ მიკროცენტრად იქცა. ქართულ სხვადასხვა კილოკავებს რომ თავი დავანებოთ, მის ორღობეებში ისმოდა: აზერბაიჯანული, სომხური, ბერძნული, ოსური და, რაც მთავარია, რუსული. არავითარი გართულება! არავითარი მოულოდნელი და მძიმედ ასატანი საზრუნავი არ მომეტებია სოფელს. პირიქით, ყველაფრით იგრძნობოდა, რომ ცხოვრება გაადვილდა და საფუარივით ამოდიოდა და ამოდიოდა.

მაგრამ ყველა ხომ ერთი ბედის არ არის!

სოფლის განაპირას, ნაკალოვრების მაზლობლად, ცხოვრობდა ერთი ჩუმი, უწყინარი ცოლ-ქმარი — ექვთიმე და მზეხა. ექვთიმე ადგილობრივი მკვიდრი იყო, გაუმრავლებელი გვარისა, მზეხა — ხევსური, სოფელ თეთრწყლებიდან, ისიც ობლად გაზრდილი. ორივენი სულ საქმეში იყვნენ თავჩარგულნი. ექვთიმე სატყეო მეურნეობაში მუშაობდა, ხან სად ათხრევიებდნენ ორმოებს, ხან სად. მზეხა კოლმეურნეობის ძროხებს უვლიდა — აჰმევდა, სწველავდა, ასუფთავებდა. ორი შვილი ჰყავდათ. ერთი ვაჟი, ტარიელი, ოცდაერთი წლისა, იმ ხანებში სავალდებულო სამხედრო სამსახურში გაწვეული, მეორე — ქალი, თოვლა, თვრამეტი წლისა. ეს თოვლა რვა კლასის დამთავრებამდე თავის სოფელში სწავლობდა, რვა კლასის დამთავრების შემდეგ მამიდან წაიყვანა თიანეთში და საშუალო სკოლა იქ დაამთავრებინა. ზაფხულში უნივერსიტეტშიც აბარებდა, მაგრამ ისტორიის წერით გამოცდაში სამიანი მიიღო, ქულეზი აღარ ეყო და შინ დაბრუნდა — კარ-

გალ მოვემზადები და ახლა მერბრავცდი ბედსო. გზაზეც კი, ავტობუსში ისტორიის წიგნს კითხულობდა. ექვთიმე იყო სვიატოსლავი, როგორ მოკლეს ის პაჭანიკებმა, როგორ გამოთალეს მისი თავისქალიდან ფიალა და, როგორ სვამდა იმ ფიალით პაჭანიკების ბელადი ლეინოს და სხვა.

შინ, თავის სოფელში, გახურებული მშენებლობა დახვდა. ექვთიმეს, ჯერ ისევ ზამთარში, ერთ პატარა ოთახში, მდგმური დაეყენებინა, — ოცდაექვსი თუ ოცდაშვიდი წლის ყმაწვილი კაცი, თვითმცლელის მძღოლი, სახელად ბოჩო. მარტოობით გამოყრუებულ ექვთიმეს და მზეხას ეს ბოჩო შვილივით შესთვისებოდათ. „თითქმის ჩემს ტარიელს ვუყურებ, ქალოო“, — იტყოდა ხოლმე ექვთიმე. თითქმის სულ ერთად ვაზნობდნენ, მერე ერთად ისხდნენ ღუმელთან, ხან გოგარის თესლს ხალავდნენ ზედ, ხანაც მწესუმზირას, და მხოლოდ დასაძინებლად გადიოდა მდგმური თავის ოთახში.

ბოჩოც დიდ პატივს სცემდა ექვთიმეს და მზეხას, მამობილ-დედობილს ეძახდა, და როგორც კი სამუშაოდან დაბრუნდებოდა, მისი ხელი არ გაჩერდებოდა. ეზოში ნაკელის გორა იდგა, სულ თვითონ დაუდო თავის თვითმცლელზე და მდინარის პირას, ბოსტანში ჩაზიდა. მშენებლობაზე მონარჩენი ფიცრები მოიტანა, გომურს დაძველებული ჩალა გადახადა, ფიცრებით გადახურა, ტოლი გადააფარა. ეზოში ექვთიმეს ახალი თონის ჩაღვამში მიეშველა, შეშა მოზოდა, — სულ დიდ-დიდი მორები, „დრუჟება“ ხერხი მოიტანა, დახერხა, დააპო და წყობისად დაალაგა. რა გინდოდა, რომ იმის ხელიდან არ გამოსულიყო! თუ მზეხას არ ეცალა, ძროხასაც კი ის სწველავდა.

თოვლა რომ შინ დაბრუნდა, მაშინ ხომ სულ ნაპერწყლები ააღინა ყველაფერს. ექვთიმე წაიყვანა, ხრეში მოხიდა. ცემენტიც ამოვინა და ეზოს, გზის მხარეს, ბეტონის ყორე გაუყვია. თოვლა ჯერ შორიდან უყურებდა ამ დაუდგრობელ კაცს, ყოველ მის გამოხედვაზე თვალებს აფახუებდა და ლოყებზე წითელი ფერი გადაუვლიდა ხოლმე, მერე

თანდათან მიეჩვია. პირის დაბანისას ხელბზე წყალს უსხამდა, და თუ ბოჩო ვინმეს მოიყვანდა სტუმრად, ღვინის ან ყიბიტაურის დასალევად, დიასახლისი-ვით ემსახურებოდა: სალათას და ერბო-კვერცხს უკეთებდა, მწნილი მოჰქონდა და ზოგჯერ, ცოტა ხნით, მაგიდასთანაც კი ჯდებოდა. ეგ კი იყო, ბოჩოს სტუმრის თანდასწრებით საკმელს ხელს არ დაჰკარებდა. ბოჩო დაიკოს ეძახდა, მხოლოდ შემთვრალი თუ გაბეღავდა და მხრებზე ხელს მოხვევდა, — შენ ჩემი პატარა და ხარ, თუ ვინმე გაწყენინებს, მე მაწყენინებს. ჩემი წყენინება კი ყველას ძვირი დაუჯდებაო. თოვლა, ისედაც დაბალი (ბოჩოს ილლიამდე ძლივს სწვდებოდა), მთლად ილეოდა და აღარ იცოდა, თავი საით წაეღო. ბუნებითაც ძალიან მორცხვი იყო, — იმისიც კი რცხვენოდა, ცოტა შორეული ვინმე თოვლას რომ დაუძახებდა. არა და ნამდვილად თოვლა ერქვა, თანაც ეს სახელი ძალიან მოსწონდა, მის გარეგნობასაც უდგებოდა — თეთრი, თეთრი იყო, პირმრგვალი, ყვრიმალებანიერი, ქერა თმა და აღმოსავლელთათვის დამახასიათებელი გრძლადგაჭრილი წყლისფერი თვალები ჰქონდა. კოჭდაბალი, ოდნავ მსხვილი, რბილად მონაქეთული ფეხები ისე მსუბუქად მიჰქონდა, თითქოს მიწას არც კი ეხებო. მხოლოდ წამწამები ჰქონდა შავი, შედებილივით.

მთელი შემოდგომა ერთად გაატარეს. ზამთრის პირი რომ დადგა, მაშინ ხომ მითუმეტეს — სულ დააახლოვა ღუმელმა. ამ ხნის განმავლობაში ბოჩო ორჯერ იყო სოხუმში. უკან რომ დაბრუნდა, სულგუნები, კარალიოკები და მანდარი-ნები ჩამოიტანა. დაბადების დღეზე, ოც-დასამ დღეებმერს, თოვლას მშვენიერი საჩუქარი მოართვა — ინგლისური თეთრი სვიტერი. თოვლამ იმ ღამეს იმღერა. აიღო ჩონგური, დაბალ ნმაზე ააღულუნა და აწითლებულმა, თავდახრილმა დაამღერა:

ძმაო, ამ თვალთა ნათლო,
ძმაო, სახე გაქვს მწისაო,
ვინ მოგცა სიმშვენიერი,
შვილთა ვარსკვლავთა ცისაო,
გიყვარდე, მომიგონებდე,
დამტირებელი დიხაო.

ამ სიმღერამ ბოჩო ადგილიდან წა-
მოაგდო და ექვთიმეს პაპის ნაქონი-
თქმის ლიტრიანი ჯიხვის რქა მჭირედ
დააცლევინა.

მარტოდარჩენილი ექვთიმე და მზეხა მრავალჯერ აჩურჩულებულან, — „ეს გოგო და ბიჭი... ნეტამც არ იქნება, ნეტამცო.“ თან მაინც ერთი ამბავი აფიქრებდათ, სოხუმში ქვეყნის ბოლოს ჰქონდათ წარმოდგენილი, ჩვენ იქ ვერ ჩავალთ და დავკარგავთ ამ ერთადერთ გოგოსო.

მაგრამ ეს ნატვრასა და ყოყმანში წარმოდგენილი დღე მაინც დადგა. გალურჯებული, ტუჩებდაკენეტილი თოვლა კედელს მიეყუდა და დედას განუცხადა — ფეხმძიმედ ვარო. დედამ მარტო ქოქოლა მიაყარა, — გაქრი, გაქრიო, აგე ის იქ და აქ შენ, თავში ქვა ირტყით და, როგორც გინდოდეთ, ისე მოიქეციო. მაგრამ გულიგულში რაღაცით ნასიამოვნები დარჩა — ბოლოს და ბოლოს ყველაფერი ხომ მაინც იქით მიდიოდა, რაც თვითონაც სურდა! შვილს ზურგი შეაქცია და ოთახიდან გავიდა.

იმ ღამეს ექვთიმე და ბოჩო მარტონი ისხდნენ ბოჩოს ოთახში, ბოჩოს თავი ჩაეღუნა და ხმას არ იღებდა. ბოლოს, თითქოს რაღაც ტვირთი გადაიგდო, წამოდგა და თქვა:

— ვერ დაგიფასეთ ამავი, ვერ მოვიქეცი კარგად, მაგრამ ყველაფერს მე გამოვასწორებო.

ასე მოილაპარაკეს: ერთ კვირაში ბოჩო სოხუმში წავიდოდა, მშობლებს ჩამოიყვანდა და თოვლას დანიშნავდა. ექვთიმე დამშვიდდა. ოჯახშიც სიწყნარე ჩამოვარდა. მარტო თოვლა ერიდებოდა ყველას თითქოსდა სადღაც კუნჭულებში და ავეჯის უკან იმალებოდა.

ერთი კვირის შემდეგ ბოჩო მართლაც წავიდა. თოვლა ფანჯარასთან იდგა, კედელსმოფარებული უყურებდა და ცრემლი ჩამოსდიოდა. ბოჩოს მზეხა აცილებდა, — კეთილად გამგზავროთ, შვი-

აქვას ინანოშვილი
მომხრებაბი

ლო, აბა, ვინძლო, არ დაიგვიანოთო. მანქანა რომ დაიძრა, ექვთიმე ეზოს ბოლოში მამინ გამოჩნდა, ხევიდან ამოვიდა, — კეთილად, კეთილადო! — იმანაც ხელი დაუქნია. ბოჩომ მანქანა დიდ გზაზე გაიყვანა და მესამე სიჩქარეზე გადაართო. მანქანა სწრაფად წავიდა. ბოჩოს გვერდით ამხანაგი ეჭდა, რკინიგზის სადგურიდან მანქანა მისთვის უნდა გამოეტანებინა.

თებერვალი იყო, მაგრამ ისეთი თბილი დღეები დაიჭირა, მწვარეებში შეინდები აყვავდა. თოვლა ეზოში თუ გაივლიდა, ისიც ჩრდილივით უხმოდ. ეზოს გარეთ აღარსად გასულა. „სულ მეცადინეობს და მეცადინეობსო“, — ამბობდა მზეხა. თან ჩუმად მთელ ოჯახს თვალი გზისკენ ეჭირა. გავიდა ერთი კვირა, ათი დღე, ორი კვირა, სამი კვირა. თოვლა სიმწრით ხუჭავდა თვალებს და ლოყებზე ცრემლები ჩამოსდიოდა, — ნამდვილად რალაც შეემთხვა, წავალ ნოვოიბებ, მოვნახავ, თუ უჭირს, თავზე დავადგებიო. მაგრამ ექვთიმე და მზეხა ანუგეშებდნენ: — სოხუმი მცხეთასთან არ ნუ გგონია, სულელო, ზღვასთან არის. თანაც, ისე ხომ ვერ ჩამოვლენ, ოჯახია, მომზადება დასჭირდებათ. ჩვენ აქ რომ ვლაპარაკობთ, მარტო ეგრე არ არის, შინ გარიგებული საქმე გარეთ არ გამოდგებაო. გავიდა კიდევ რამდენიმე დღე და მარტის ერთ ბურუსიან დილას მეზობლის ქალი ამოვიდა აივანზე: ქაო, ბოჩოს ცოლია ჩამოსული ყმაწვილით და, სად არის ბოჩო, რა გუთხრათო. გავიდა კიდევ რამდენიმე წუთი და მეორე მეზობელმა ქალმა ის ქალიც მოიყვანა — მაღალი, წვრილი, ცხვირწაწვეტილი, კურდღლის ბეწვის საყელოში სახეჩამალული. ერთ ხელში პატარა ჩემოდანი ეჭირა, მეორეში — საკვოიაჟი. გვერდით ოთხი-ხუთი წლის ფერმკრთალი ბიჭი ედგა. იმასაც დედასავით წაწვეტებული ცხვირი ჰქონდა, ეტყობოდა, შესცივნიოდა და საულვაშე სივრცეზე ჩამოსვლელობდა.

მზეხა შინ შევიდა. კარი მოიხურა, ტახტზე დაჯდა და მუხლებზე ხელების ცემა დაიწყო. ექვთიმე ტყეში იყო წა-

სული, თოვლა კარის უკან მიკუთვნულიყო, ციებიანივით ცახცახებდა და დედს კეფას ურტყამდა.

— დედა მოგაკვდეს, შვილო, დედა! — ამოვიგინა მზეხამ.

— თავს არ ვიცოცხლებ, თავს არ ვიცოცხლებ! — ქვითინით მიუგო თოვლამ, კარი გამოგლიჯა, გარეთ გავარდა და კიბეზე დაეშვა.

ეზოში მდგარმა ქალმა და ბავშვმა გვერდზე მიიწიეს რიდი. თოვლამ მხოლოდ ერთი შეხედა, წაბორძიდა და მერე ხევისკენ გაიქცა. მზეხა ფეხდაფეხ მისდევდა და მისძახოდა, — არ დამლუპო, თოვლა, არ დამლუპო, შვილო, არ დამლუპო! მეზობლებიც დაედევნენ, მაგრამ თვრამეტი წლის გოგოს ვერავინ დაეწია. თავიანთი თვალთ დანახეს, როგორ მიადწია კლდის პირამდე, როგორ გაუთავდა მიწა ფეხქვეშ, და როგორ წავიდა ძირს, თითქმის ჰაერის ფხოვნით. ხევში ლოდები ეყარა, ლოდებს შორის შემდვრეული წყალი მიედინებოდა და იქიდან არავითარი ხმა არ ამოსულა.

ბოჩოს მეუღლე იმავე დღეს გაბრუნდა. ბოჩო თურმე იმ თვეს სოხუმში სულ არ ყოფილა. საბრალო თოვლას დაკრძალვაზე უამრავმა ხალხმა მოიყარა თავი. ყველაზე მეტს იმაზე ლაპარაკობდნენ, — დედა, ხევსურის ქალი, არა ტირის შვილსაო. მართლაც ასე იყო. მზეხა პირმოკუმული იჯდა და თვალებგამტერებული დაჰყურებდა თოვლას. მარტო ამას თუ იტყოდა ხოლმე ხანდახან, წამღერებით: — შენ ჩემი ტირილი არაფრად ჩააგდე. შენი სიკვდილისთვის მაყურებინე და მეც არ გიტირებ, აი, ეგრეო!

სუდარა გადაფარებულ თოვლას გატეხილ შუბლზეც თეთრი ეფარა და თითქმის ეძინა. ჭერაც ისევ სავსე, მიტკალივით გადაქათქათებულ სახეზე პატარა ნესტოების ჩრდილი და შავი წამწამები აჩნდა მკვეთრად, წამწამები — რალაც უცხო ფრინველის ნაკვალევით.

სასაფლაოსკენ რომ მიჰქონდათ, ციმციმ, მაღლა-მაღლა, მშენებლობაზე ერ-

თმა ფშაველმა ბიჭმა, მეარმატურემ, დაზგისკენ წაღებული რკინა უკანვე ისროლა და თქვა:

— ასე იცის არეულ-დარეულმა ხალხმაო.

მაგრამ მასთან შექალაქებული ბრი-

გადირი მივიდა, — შენ რას გირჩევ
იცო, ფილოსოფოსობას თავი დაანდებო
— და ის გადაგდებული რკინა თვითონ
შეაჩეჩა ხელში.

ფშაველი ბიჭიც მორჩილად წავიდა დაზგისკენ.

ლომა და ნიკორა

ლომა და ნიკორა ბაგასთან იწვნენ და თვალუბრატული იცოხნებოდნენ. შემოვიდა პატრონი, იდლიით თივა შემოიტანა და ბაგაში ჩაყარა. ლომა და ნიკორა წამოდგნენ, ჰამა დაიწყეს. დიდი ხაოიანი ტუჩებით მარჯვდ ბლუჯავდნენ სურნელოვან რბილ თივას და კმაყოფილებით იქნევდნენ კუდებს.

ბაგა რომ ამოასუფთავეს, პატრონი ისევ შემოვიდა, ახლა ხელში რცხილის ხრიოკი სახრე ეჭირა, კამეჩებს გომურის სიღრმიდან წამოუარა და ღიად დატოვებული კარისკენ გარეკა. ლომას და ნიკორას ეხარებოდათ გარეთ გასვლა, მაგრამ კარში მაინც გაიჭედნენ. პატრონი გაუწყრა: — პა, აბუეტებო, რას აგებათ თვალბო, — და ლომამ უკან დაიხია, ნიკორა გაატარა.

თხელი თოვლი მოდიოდა და ძალიან ციოდა. პატრონმა ონკანი მოუშვა, ყინულით შემოგლესილ გეჯაში წყალი ჩააყენა. ლომა და ნიკორა უხალისოდ მივიდნენ იმ წყალთან, ცოტა მოსვეს და გამობრუნდნენ. საკუთარ ნაორთქლში თაფარგულები, შეწუხებულნი მოათვალიერებდნენ ეზოს, პირის მოსაკიდ რამეებს ეძებდნენ, მაგრამ ვერაფერი იპოვეს. მაშინ გაჩერდნენ და რაღაც საგონებელში წასულნი დააცქერდნენ მიწას, თან ნელ-ნელა იცოხნებოდნენ, თან ფიჭობდნენ. ყურები უკან გაეძვბათ, აიკუნენ, ბალანი აუშვეს, საბრალობლად აუკანკალდათ მხრები.

პატრონმა ჯერ სათონეში იბორიალა, მერე მოვიდა, — რა გაკანკალებთ, ე, მცივანებო, შემოვუდგეთ წვრილიანის აღმართს, ისე გაჰხურდეთ, ოფლი გავივით ლაქებშიო, — ლომას ყურში ხელი მოჰკიდა, ურემთან მიიყვანა და

უღელი დაადგა. ახლა ნიკორას მიუბრუნდა, ლომას გვერდით ამოუყენა და იმასაც უღელი დაადგა.

თვითონ სახლში ავიდა, ლომა და ნიკორა კი იდგნენ თოვლქვეშ სიცივეში, იცდიდნენ და კანკალებდნენ.

ასე იდგნენ კარგა ხანს.

ბოლოს პატრონი ყურებიანი თბილი ქუდის სწორებით ჩამოვიდა კიბეზე, აბგა და ცული ჩამოიტანა, ურემში ჩააწყო. ურმიდან სახრე გამოიღო, ლომას და ნიკორას გაუჯავრდა. ლომამ და ნიკორამ ურემი დაძრეს.

ეზოდან რომ გავიდნენ და პირი მთებისკენ იბრუნეს, თოვლმა სახეში დაუწყო ცემა. მსუბუქი, ფუმფულა ფიფქები გაბადრულ წარბებსა და წამწამებზე ეკიდებოდათ, თვალებს ხშირ-ხშირად ახამხამებდნენ.

ერთ გზისპირა ალაყაფთან პატრონმა წინიდან წამოუარა, გააჩერა და ლომის იქით გადაიძახა:

— სანდრო! სანდრუავ!

— მოვდივარ, მოვდივარო. — მოისმა პასუხად

პატრონი მობრუნდა და კამეჩებს შუბლზე დაუწყო ფხანა. ხან ლომას ფხანდა, ხან ნიკორას. კამეჩები თვალებს ხუჭავდნენ და პრიალა დრუნჩებს მალლა სწევდნენ, — თბილი რაღაც უვლიდათ სხეულში.

მოვიდა ის სანდროც, ახალგაზრდა, წვერგაუპარსავი მაღალი კაცი, იდლიაში ორლულიანი თოფი ამოედო, ქურთუკის საყელოს ყურებზე იფარებდა.

— თოფი რაღად გინდა, კაციო?!

რეჟისორი
ნიკოლოზ მელიქიძე

ცოტას გავივლი, იქნებ ჩემს ბედზე კუროდელი ზის სადმე.

— შენ იცი შენი დაბრეცილი საქმისა. ადი ურემზე.

სანდრო ურემზე ავიდა და თივაში ჩაჯდა. პატრონიც ავიდა და ისიც მის წინ ჩაიჯმუნა. ლომამ და ნიკორამ ფეხი ააჩქარეს, — ჩქარა რომ მიდიოდნენ ნაკლებად სციოდათ.

იარეს ნისლში შეყუჩებულ ქალარა ქედის ძირ-ძირ. მერე — ტყეში. ხან აღმართზე, ხან დაღმართზე, ხან ველებში, ხან გზაზე გადმოგზავნილ, თეთრად შეზურუნებული ხეების ქვეშ. ბოლოს ერთ მიბუნდოვანებულ უღრანში შევიდნენ. აქ გზა ძლივს იგრძნობოდა. წვრილ-წვრილი ტოტები კამეჩებს ფერდებს უშხეპავდნენ, ზედდადებული თოვლი თვალებში ეყრებოდათ, ფშვინავდნენ და რქებს მიიქნევდნენ.

პატრონი ურმიდან ჩამოვიდა და კამეჩებს წინ გაუძღვა. ერთ პატარა ბუნსოში გააჩერა, ურემი შემოაბრუნებინა და კუთხედად დადგმულ შეშასთან მიიყვანა. სანდროც გადმოხტა, თოფი გადმოიყოლა. პატრონმა ლომა და ნიკორა უღლიდან გამოუშვა, ურმიდან თივა გადმოიღო, უღელზე დაუყარა, ლომამ და ნიკორამ ჭამა დაიწყეს. პატრონი და სანდრო კი შემის დადებას შეუდგნენ. პატრონი ურემზე იდგა, სანდრო ქვემოდას აწვდიდა.

თითქმის აღარ თოვდა, მაგრამ მაინც ძალიან ციოდა. ლომა და ნიკორა თივას უხალისოდ ახვევდნენ. თივა რომ გათავდა, ნეკერს მისწვდნენ, წააგლეჯდნენ ტოტს ნორჩ ყლორტებს და დიდხანს ღეპავდნენ პირზე მწვანედუქმომდგარნი.

პატრონმა და სანდრომ შეშა სულ დაუღეს, ღვედები გადაუჭირეს, დაქანჩეს. პატრონმა აბგიდან არყით სავსე ბოთლი, ჭიქა და პური ამოიღო. არაყი დაისხეს, დალიეს, პური მიატანეს. მერე კიდევ დაისხეს და კიდევ დალიეს. მესამე ჭიქის დაღვევასაც აპირებდნენ, მაგრამ სანდრომ იუარა, ქურთუკზე სავაზნე შემოიკრა და თქვა:

— მე ხომ აღარ დაგჭირდები?

— საღამომდე აღარა. საღამოს გად-

მოდნი, ღვინო დავლიოთ. მომთხოვ პატრონმა.

— მაშ, აბა, წავალ, აქ, ველებს მოვჩხრეკავ ცოტას.

— ხელი მოგიმართოს, დიდი მადლობელი.

სანდრომ ხის ტოტიდან თოფი ჩამოხსნა და წავიდა. პატრონმა კი ლომა და ნიკორა შეაბა, სახრე აიღო და გაუჯავრდა. ოო, ურემი ძალიან დამძიმებულიყო! ხან ლომამ დაასწრო გაწევა ნიკორას, ხან ნიკორამ — ლომას. ძლივძლივობით დაძრეს, ძლივს წაიღეს. მაგრამ ერთი სიკეთე მაინც ჰქონდა სიმძიმეს, — სიცივე აღარ იგრძნობოდა.

ატარეს ის ურემი ჩალიან ნაკადულამდე. იქ გაჩერდნენ, ყინულებს შორის აფუთფუტებულ წყალს რაეწაფნენ. აიტანეს პატარა აღმართზე, მერე ველი გადაჭრეს, ტყეში შევიდნენ, ის ტყეც გაიარეს და ეწერში გავიდნენ. ეწერს ტყეწვრილი მოჰყვა, ტყეწვრილს გრძელი, მაღალი აღმართი, და აი, ამ აღმართთან ერთხელ კიდევ გაჩერდნენ. პატრონს არაფერი უთქვამს, თვითონ გაჩერდნენ.

უკან ჩამორჩენილი პატრონი მოვიდა, ცალი ხელით სახრე დაიბჯინა, ცალიც ნიკორას დაადო ფერღზე. ეტყობოდა, არაყს მოედუნებინა, მოყინულ მიწაზე თითქმის მალააუღლებლად მიაცურებდა დაბრეცილ ჩექმებს. ნიკორას რქებს შორის გადაუყო ხელი, შუბლზე მოუთათუნა, მოჰვხანა. გავიდა წინ, ლომასაც მიეალერსა, დაბაზი გამოუსრისა, მერე მიბრუნდა და იმანაც აღმართს დაუწყყო ყურება.

აღმართი ტყეწვრილიანი ქედის ჩრდილოვან მხარეზე იყო, ზემოდან ჩამონადენი წყალი დიდი ხნის წინათ გაყინულიყო, ქარს ზედ მტვერი და ხრეში გადაეფარებინა, თოვლსაც მოეფიფქა, და ახლა, ურემების ნაკვალავის ქვეშ, დაძველებული ყვითელი ყინული ლაპლაპებდა.

პატრონი უღლის შუაში ჩადგა, სახრე ხელნებს შორის გადაიწოდა, მაგრამ კამეჩებისთვის არ დაუკრავს, ხელნებზე დააკაკუნა. ლომამ და ნიკორამ უამისო-

დაც იცოდნენ, რა უნდა გაეკეთებინათ, დიდაგრნენ, ურემი დაძრეს.

ერთ ხანს ურემი მსუბუქად მიჰყვებოდა, მერე და მერე კი დამძიმდა, დამძიმდა და დამძიმდა. ხან ლომას დაუცურდებოდა მოყინულზე ფეხი, ხან — ნიკორას: დაუცურდებოდათ, თეთრ, დაფშალულ ხაზებს დასტოვებდნენ მიწაზე, ქშეილით გაუწყრებოდნენ საკუთარ თავს და, წამით ბიჭგებივით გახევებულნი, უფრო ღონივრად მიაწვებოდნენ უღელს.

ძალიან, ძალიან რომ გაუჭირდათ, მოლცველებივით ცახცახით ჩახარეს წინა ფეხები, ერთი გახედეს ცას (ცა სულ ცივი იყო, მზე არა ჩანდა), ამოიგმინეს, გაიწიეს და ასე, წინა ფეხებით ჩაჩოქილებმა წაიღეს ურემი.

— ეგრე, ჩემო ლომა, ეგრე, ჩემო ნიკორა, — იძახდა მათკენ ჩახრილი, ჩადაბლებული პატრონი და ხან ერთისკენ გადაიტანდა ასავსავებულ სახრეს, ხან მეორესკენ.

ლომას და ნიკორას არც ეს ძახილი სჭირდებოდათ. მუხლები დანალული ფეხებივით აღარ უცურდებოდათ და დამედებულნი მიიწევდნენ წინ-წინ. სულის მოსათქმელად რომ გაჩერდებოდნენ, ბანჯგვლიან ყბებსაც ძირსა სდებდნენ, იმითაც მიწას ეჭიდებოდნენ, მოიბრუნებდნენ სულს და ისევ გაიწევდნენ.

ქშეილით, გმინვით, ღრატუნით, მტკა-

ველ-მტკაველ, ციდა-ციდა აპატარავებდნენ აღმართს. ვედრებით: — აბა, თქვენი ჭირიმი, აბა, თქვენ გენაცვალეთ — მიუძღოდა პატრონიც.

და როცა, ბოლოს და ბოლოს, უკანასკნელი მტკაველიც აათავეს აღმართისა, ქედის იქით გადაიხედეს, ერთხელაც დადეს ყბები მიწაზე და აქედან უკვე ცივ ცას მიაფრქვეის ორთქლის ბოლქვები, პატრონმა ქუდი მოიხადა, გაოფლიანებულ შუბლზე გაისვა და ასე დარჩა, — მდუმარედ დაჰყურებდა მალედიდან.

ლომამ და ნიკორამ ცოტა შესვენეს და წამოდგნენ. ერთსაც და მეორესაც შავი, შესქელებული სისხლი სდიოდა გადაგლეჯილი მუხლებიდან. პატრონი დაიხარა, — ისევე. ქუდმოხდილი გავიდ-გამოვიდა იმ გასისხლიანებული მუხლების წინ და დამაიმედებლად თქვა:

— გაგივლით, ნურაფრისა შეგეშინდებათ, გაგივლით!

ლომას და ნიკორას აღარაფრისა ეშინოდათ. ისინი უკვე მშვიდად სუნთქავდნენ და მარტო იმასლა უცდიდნენ, პატრონი გვერდზე გადასულიყო, რომ თავქვეზე დაშვებულყო.

აქ, აღმართის თავზე, ძალიან ციოდა. შინ, სასიამოვნოდ ჩაყუდროვებულ გომურში, უსაყვედურო სითბო და თივა ელოდათ.

დ ე დ ე ბ ი

ზაფხულის დილაა. მზე ჯერ არ ამოსულა. სოფლის წყაროსთან ხელკოცინი ქალები და ნახირში გასარეკი ძროხები დგანან. ძროხები გულგრილად იცოხნებიან, ქალები მილიდან ნეკის სიმსხოდ ჩამომავალ წყალს მისჩერებიან.

მოდის ერთი შუახნის ქალიც — გამხდარი, გასნეულებული, შავ-ყვითელი. პატარა პირწამტვრეულ სურას ლოდზე მიაყუდებს: — დილა მშვიდობისა, ქალებო-ო! — იტყვის გაგრძელებით, ლოდზე დაჯდება და მოსახვევის ბოლოებს ჩამოიშლის, თითქოს დასცხო მოდეს.

— მშვიდობა მოგცეს. გაგიმარჯოს, როგორა ხარ, ანანო! — მიუგებენ ქალები.

— კარგად, გენაცვალეთ, კარგად.

ქალი მოსახვევს უკან გადაიწევს და შეჰღარავებულ თმას დამკნარი ხელისგულებით ისწორებს საფეთქლებთან.

— მოდი, შენ აავსე, ანანო!

— არა, რასა ბრძანებთ, ქა, მე სად მეჩქარება, შინ ვინა მყავს. ბიჭი იყო და გათენებისასვე წავიდა.

რეჟია ივანიშვილი
გომთხრობები

— იყო, ქალო?

— იყო, დედა ენაცვალოს. გასუქებულია, დავაყავებული, ყელგავსებული. აი, ბეჭები! — ხალათში არ ეტევა. ცოტა ხანიც, დედი, ცოტა ხანიც და მერე სულ შენთან ვიქნებით. სახლს დავადგათ, წითელი ქეშით გადავხუროთ, ეზოც კარგად შემოვლობოთო. მხრებამდე ვერც კი ვწვდები, დედა ენაცვალოს იმასა. დავსვი, ფეხები დავაბანინე. ბროლი, ქალო, ბროლი! მამაჩემსა ჰქონდა სწორედ ეგეთი ფეხები. ჩავუხალე კვერცხები, სულ ახალთახალი კვერცხები, ერბოში, იმისთვისა მაქვს შენახული საკუთრად. შენაო, დედიო, შენ უნდა სჭამო, მე დამიდგა. თითონ მომიტეხა პურიც, მე არა მშოიო. მე შენ შიმშილის ქვეყნიდან ხომ არ გგონივარ მოსულიო. ეცინებოდა, სულ თეთრი სიკეთის ვარდები გადასდიოდა სახეზე. დადის, დადის, მალ-მალე გადაისვამს ხელს ქაჩორზე. დარჩი-მეთქი, დედა გენაცვალოს, შვილო, ჩავჭიდე ხელი. აი, მაჯები, ორ ხელს ძლივს შემოუწვდენ, ქალო. არაო, დედიო, რო არ წავიდე, არ შეიძლებაო. ეგრე კი არ არის, იქაც დიდი საქმე მაბარიაო. ძალით გამაშვებინა ხელი იმ ჯიუტმა. გამაშვებინა ხელი და წავიდა სიცილ-სიცილით. ნეტავ შენს დედასაო, იტყოდით.

ქალები ბედავენ და ბოლომდე ვერ გაუბედათ მისკენ გახედვა. მილთან რომ ჩატუტქულა და წყალს სურას უმაჯავებს, ის ჩაჰტუტუტებს შემღვრეულ გუბებს.

— ვაი, შე საცოდავო, შენა.

აავსებს სურას, ტილოს საცობს გაუკეთებს, დაიწვენს მხარზე და მიდის ჩემი დუღუნით:

— შე საცოდავო, შე გამწარებულო.

.....

ერთი მიდიან, მეორენი მოდიან.

ახალმოსულები რიდით, შორიშორ უვლიან ქვაზე ჩამომჯდარ ანანოს და შეშინებული უყურებენ გვერდიდან.

— როგორა ხარ, ანანო, როგორ! — გამოერევა გამბედავი ვინმე.

— კარგად, ქალებო, კარგად.

— იყო შენი ბიჭი?

— იყო, დედა ენაცვალოს, ისწორებს და ისწორებს შეჰლარავებულ თმას ანანო. — იყო და ისევ წავიდა. მალე სულ ერთად ვიქნებითო. მოვალო და სულ ერთად ვიქნებითო. სახლს დავადგათო, წითელი ქეშით გადავხუროთო. გასუქებულია, დავაყავებულია. აი, მხარ-ბეჭი, ხალათში არ ეტევა. ნეტავი შენს დედასო, იტყვი.

— მიდი, აავსე, შენი ჯერია, ქალო, ანანო!

— თქვენ აავსეთ, გენაცვალეთ, თქვენ აავსეთ. მე სად მეჩქარება. ბიჭი თუ მოვა, სადამომდე არ მოვა. თქვენ აავსეთ, კეთილებო, კაცები გელოდებიან შინა.

ქალები კოკებს და სურებს ავსებენ, შეწუხებულნი უქცევენ გვერდს ანანოს და მიდიან და მიდუღუნებენ:

— შე საწყალო! შე საცოდავო!

— მაგის ქმარმა არ გაიხაროს მაგის ცოდვითა!

— დედის გულის გამჩენო! დედის გულისა!

— აავსეთ, გენაცვალეთ, თქვენ აავსეთ. მე ჯერ არ მეჩქარება. ვიჯდები აქ, დავიწვი სიციხით შინა. — ყველას უთმობს ანანო და თან ისწორებს და ისწორებს თმას — შუბლთან, საფეთქლებთან, ხანდახან საკინძესთანაც დაინიავებს ხელს.

ქალები კი მოდიან და მიდიან. ყველა ანანოზე მილაპარაკობს.

.....

— ამასწინათ ექიმთან ვნახე, ქალო. ჩვენ ჰკუთხე გადასული გვგონია და იცი რას ეუბნებოდა ექიმსა? ძილის წამალი მომეცი, ძილის წამალი მომეცი, თორემ აღარ მეძინება და ვიღუპებითო. ტიროდა, ტიროდა, სულ თხილის სიმსხო ცრემლები ჩამოსდიოდა.

— დედის გულის გამჩენი, დედის გულის გამჩენი უნდა დაიწვას ქვეყანაზედა.

— ეეჰ!

ს ა პ უ ნ ბ ო რ ა

ტრამალზე, ყანა რომაა სველი,
ზღვასთან, სილიან ნაპირთან ახლო,
ჩანს საპუნგორა — ნაბრძოლი ველი,
სავანე ძმათა და სამოსახლო.

და გამჭვირვალე ნისლით შებოლილს,
სხვა უკვდავებს ბედი ანიჭებს...
დგას ზღვის კიდეზე სევასტოპოლი
და საპუნგორა — მისი კარიბჭე.

როცა კარიბჭე მტრებმა შეღეწეს —
სევასტოპოლში შესვლა ინატრეს,
ბინდში, აქა-იქ, ტრიალ ველეებზე
ციცინათლები მაინც ბზინავდნენ.

ო, საპუნგორა... ფეხზე შემდგარი,
აღუღებული ზღვის მინაგვარი,
გმირი ქალაქის მცველი ბევთარი,
მართლაც კარიბჭე, ციხე მაგარი.

მღვრიე ზეცის და ღრუბლის მორიდალს,
გული გაუხსნა ქარმა ხალვათად.
შუქი ავარდა საპუნგორიდან,
სევასტოპოლი გადაანათა.

თვალი მოეჭრა მოთენთილს, დაღლილს,
რომ აკრიალდა ზეცა ბროლივით.
ღმუილით გასკდა მტრის თავზე ნაღმი,
საპუნგორიდან გადასროლილი.

და მერამდენედ მოთქმად ტალღებმა
ზეცას შეთხოვეს, მიწას შეგმინეს,
მაგრამ ხელახლა ამ ბჭის აღება
ერგოთ ქალაქის დამცველ დევგმირებს.

მზემ გადუარა გმირთა ნააკვნარს,
ველებს — ლამაზ და ფერად ხალიჩებს.
ბევრი ამ მიწას ისე დააკვდა,
სანგრისთავს მკვდარიც ვერ ააგლიჯეს.

მთძმის ფიქრის და ჭირის გამგები,
ურდოს ჩეხვაში მკლავი მოღალეს,
და იარებად დარჩა სანგრები
საპუნგორასთან დაყრილ ყორღანებს.

სიჩუმე სიკვდილს არ დაუდარონ,
თუმც მომცრო ქვებიც ერთხმად ამხელენ
ასე ბოლომდე და სამუდამოდ
აქ დარჩენილთა ფერმკრთალ სახელებს.

ო, ქვები, ქვები, დაყრილი ქვემოთ,
რომ შეიხავსეს თხმელის ძირებმა,
როცა უყურებ, მითხარი, ჩემო,
რითიმე მაინც არ გეტირება?

ტალღის მოწყდომაც, ხის გადარწევაც,
ვისი სუნთქვაა, რისი მნახველის?
კაცის მაგიერ ცოცხლობს წარწერა
ქვაში ჩასმული გმირის სახელით.

და წარწერები სიკვდილს ართმევენ
და აღვიძებენ ბინდში ათასებს.
აქ მიუდევიათ თავი ქართველებს,
უკრაინული მიწის კალთაზე.

ზვირთი იღლება ნაპირთან შებმით,
სევასტოპოლში, შავ ზღვასთან ახლო,
დგას საპუნგორა — განუყრელ ძმების
ზიარი ფუძე და სამოსახლო.

რეზო ჭიჭიშვილი

ცისფერი ხიდეები

ძალიან გამხდარი, მაღალი კაცი და ახლოებით დღის სამ საათზე შევიდა დირექტორის მოსაცდელ ოთახში და ძველი, ტომრისფერი საქალაღდე დადო მდივანი ქალის მაგიდაზე. შეიძლება სამი არც იყო, შეიძლება სამს აკლდა შვიდი წუთი, შეიძლება—მეტი, ან—ცოტა ნაკლები.

მდივანმა ტომრისფერ საქალაღდე დახედა, ამოიოხრა და ჩურჩულით წაიკითხა: **ცისფერი ხიდეები**

მაყვალა ბაქრაძე
სოსო ანჩიბაძე

სოსო ანჩიბაძე — გაიმეორა ქალიშვილმა გუნებაში და მაგიდასთან მოიკუნტა.

ძალიან გამხდარმა კაცმა, ესე იგი, სოსო ანჩიბაძემ, გაიხედა და ტყავადაკრულ კართან გაჩერებული ბრტყელსახიანი სქელი კაცი დაინახა. კაცს ხელში რაღაც დეფორმირებული საგანი ეჭირა. სოსო ანჩიბაძემ საგანი ჭერ მალეობარა საათს, შემდეგ პრობელერს და ბოლოს ბურღს მიამგვანა. „ვინ არის ნეტავი!“—გაფიქრა მან.

ამ დაწესებულებაში გაშინაურებული კაცი იმწამსვე იუცხოვებდა ხოლმე უცხო სახეს, მაგრამ სოსოს გარდა იშვიათად თუ ვინმე დაინტერესდებოდა მისი ვინაობით. ახლა სოსოც კაცმა კი არა, ნივთმა (დაგორგლილი განცხადება რომ აღმოჩნდა) დაინტერესა და ამით გათავდა ყველაფერი.

ოთახში უცნაური სიჩუმე იდგა. მდივანი სქელი მინის ქვეშ ამოდებულ ტელეფონების სიას დასჩერებოდა. ისეთი მომღიმარი სახე და კმაყოფილი მზერა ჰქონდა, რომ აუცილებლად საგონებელში ჩააგდებდა უცხო ადამიანს. სოსომ უთხრა, ეს არ დაგრჩეს აქო. არაო, თავი დაუქნია მდივანმა, კიდევ უფრო, თითქმის შუბლი დაადო მაგიდას.

შემოვიდა ოთარ ზედგენიძე. მდივანი ქალი შეინძრა, გასწორდა, მორჩილად მიაჩერდა შემოსულს. ოთარ ზედგენიძემ ბრტყელსახიან მოქალაქეს გადახედა და შეცბუნებულ სოსო ანჩიბაძეს მოკიდა ხელი.

— სოსო, იცი რაშია საქმე?.. წავიკითხე მე შენი ცისფერი ხიდეები და უნდა ვითხრა... ხომ არ გეჩქარება?

— როგორ გეკადრებათ!

კუთხეში დასხდნენ. ოთარი არ ჩქარობდა, უნდოდა და ჯობდა კიდევ აქვე მოემთავრებინა ეს უსიამო საუბარი, ადრე თუ გვიან მაინც რომ უნდა შემეღვარიყო.

პრინციპში მე მომეწონა შენი „ცისფერი ხიდეები“, ამბობდა იგი. საინტერესო აზრია უდაოდო შიგო, მაგრამო (უცხად მან რატომღაც მთელი ერთი

ტონალობით დაუწია ხმას) მე მაინც სიუჟეტმა გამიტაცაო და ოთარი დაწვრილებით მოყვა ამბავს, რომელიც სოსოს არა თუ არ დაუწერია, არც სმენია არასოდეს. მშვენიერი ამბავია, ჩემო ძმაო, საიდან მოიგონეო, გაოცებას ვერ მალავდა იგი.

„ნეტავი რა წაიკითხა?“ — ფიქრობდა სოსო.

—... მოკლედ, წარმატებას გისურვებ... კი მაქვს მე რაღაც წვრილმანი. უმნიშვნელო შენიშვნები, მაგრამ ამაზე ახლა აქ ლაპარაკი არ ღირს, სხვა დროს...

— დიდი მადლობა, ბატონო ოთარი! — უთხრა სოსომ.

ოთარმა გაიღიმა, თეთრმა კბილებმა გაუნათა მობერებული, ლამაზი სახე. შენი ეგზემპლარი თინას დაუტოვეო, თქვა მან მოგვიანებით, სოსოს ხელი ჩამოართვა, ისევ გაიღიმა და წავიდა.

— დიდი მადლობა, ბატონო ოთარი! — მიაძახა სოსომ.

მოსადღელი ოთახი ხალხით გავსებულიყო. ბურღიანი მოქალაქე აღარ ჩანდა მხოლოდ.

— სოსო, შენ შესვლა გინდა? — ჰკითხა მდივანმა. იგი უკვე ფეხზე იდგა, მხრებზე მოხურულ შალს ისწორებდა ცალი ხელით, გამოცოცხლებულიყო და სახეზე ის უდარდელი ღიმილიც აღარ დასთამაშებდა.

— მოვიდა?

— საიდან უნდა მოსულიყო? აქ იყო, არსადაც არ წასულა. შედი, თუ გინდა... თქვენ მოითმინეთ! — მიუბრუნდა იგი წინ წამოსულ მამაკაცს, რკინიგზელის ფორმა რომ ეცვა.

სოსო ანჩიბაძე კაბინეტში შევიდა.

უსაშველოდ გრძელი მაგიდის თავში იჯდა ღირექტორი. სადღაც შორს, დასაყარგავში ილანდებოდა მისი სილუეტი. შავ კოსტუმში გამოწყობილი, გადატყეცილი მსუქანი სახითა და პირწმინდად გადაპარსული, აპრილებული თავით ბუდას ჩამოგავდა. არ ინძრეოდა, თვალს არ ახამხამებდა.

— დაჯექი, ბიჭო დაჯექი... — ჩაილა-

პარაკა მან, როცა სოსო თავს წამოადგა. სოსო დაჯდა. ღირექტორმა უფრო ფონის ყურმილი აიღო და სოსოს შეხედა, თქვი, რა გინდაო.

— ბატონო ვაჟა, მესამე წელია უკვე ასე ვარ, გადავყვე ამ ერთ იმას...

— ცისფერ ცხენებს ზომ?

— ხიდებს.

— ცხენებს რა იყო, ხიდებს... — გაცივდა ღირექტორს. ამ ღიმილმა სულ შეცვალა ეს წარბშეკრული ადამიანი, — ნათელი მოაფინა სახეზე.

— მეოთხე ვარიანტი ფაქტიურად, ბატონო ვაჟა... გავითვალისწინეთ შენიშვნები და მე მეგონი, სასურველ კონდიციამდე ავიყვანეთ... ახლა გზა უნდა მომცეთ, ბატონო ვაჟა, ახლა აღარ უნდა გამაკავოთ... მესამე წელია უკვე ბატონო ვაჟა, თქვენ წარმოგიდგენიათ, მესამე წელია... აწი ამ თემას მე აღარ მოვეშვები...

— რატომ, ბიჭო, რატომ?... — ხელმეორედ აკრიფა ღირექტორმა ნომერი.

— თქვენ წაიკითხავთ, ბატონო ვაჟა?..

— აუცილებლად.

— მოგიტანეთ ბოლო ვარიანტი, პირველი ეგზემპლარია, საგანგებოდ თქვენთვის შევარჩიე, ბატონო ვაჟა...

— იქ რას მიკეთებენ, განიხილეს თუ არა? — ღირექტორმა ყურმილი დადო, ისევ აიღო იმწამსვე.

— ჯერ არა. შოთა მოსკოვშია, დაიბარა, უჩემოდ განიხილეთო. კაკო ამბობს, მე შევებულემაში ვარო. ვასომ თქვა მე არა მაქვს განხილვის უფლებაო...

— ვინ წამართვაო?..

— რა ვიცი... ხაბურზანია ავადაა, გომელაური არ კითხულობს, წვერავა არ კითხულობს, დანარჩენებს წავაკითხებ ყველას, ბატონო ვაჟა, მხოლოდ თქვენ განხილვა უნდა დანიშნოთ. და ავალეთ ვილაცას, ბატონო ვაჟა, ან კოსს, ან ვასოს, ან ხაბურზანიას, ან გომელაურს.

რაზო ზაიშვილი
ცისფერი ხიდები

— შოთას დაველოდოთ, არ ჯობია? — უყურადღებოდ იკითხა ღირექტორმა და მესამე ტელეფონი მოსინჯა.

— შოთა ორი თვე არ ჩამოვა, ბატონო ვაჟა, უჩემოდ განიხილეთო, მაინც ასე თქვა. არ უნდა განხილვაში მონაწილეობის მიღება და რა ვქნა. კიდევ ორი თვე ვიცადო, არ მეყო, ბატონო ვაჟა?..

— მაშინ კაკომ განიხილოს...

— კაკომ შევბუღებაში ვარო...

— მაშინ შოთას დაველოდოთ...

ღირექტორმა ისევ პირველი ტელეფონის ყურმილი აიღო, მშვიდად აკრიფა ნომრები და გაბმულ ზუზუნს მიუღლო ყური.

— თუ შოთა არ გეპირდება, არა? მაშინ ხაბურზანია... არ გინდა ხაბურზანია?... თუ ხაბურზანია ავადაა ხომ? რა ჭირს მაგ კაცს, გამაგებინე... ალო, ალო... კარგი, ვასოს დავავალებ...

— მე თქვენი აზრი უფრო მაინტერესებს, ბატონო ვაჟა.

— ჩემს აზრს გეტყვი.

ღირექტორმა ისევ დაღო ყურმილი, — ისევ აიღო. ერთი საყვედური არ დაცდენია ამ აპარატის გამოგონებელისა და დამდგმელის მისამართით. წავიკითხავ, ნუ გეშინიაო, თქვა ბოლოს, ტელეფონებს მოეშვა, მაგიდაზე ხელები დაწყო, ტუჩები მოკუმდა, რაიც, სოსოს მიხვედრილობით. აუღენციის დამთავრების ნიშანი უნდა ყოფილიყო.

სოსო ანჩიბაძე ღერეფანში გამოვიდა. გადათვალა ხუთი კარი და შევიდა მეექვსეში. მაგიდაზე წკიპზე შემოდებული სიგარეტი ბოლაჲდა. ანთებული სიგარეტის პატრონი დასტა-დასტად ალაგებდა დამტვერილ ფოლიანტებს.

— თინა, ჩემი ეგზემპლიარი დაუტოვებია შენთან ოთარ ზედგენიძეს და მომეცი, თუ არ გეწყინება...

თინამ ამოიოხრა, წელში გაიმართა, სიგარეტს დაწვდა, გააბოლა, ისევ ამოიოხრა და წელზე მოისვა ხელი.

— ოთარ ზედგენიძემ რაც წაიღო, ის

მოიტანოს... აქ არაფერი არ დაუტოვებია!

— დავტოვეო.

— არ შემოსულა, არ დამინახავს, მიაგდებთ სადღაც. მერე თვითონ არ იცით, სად რას ტოვებთ, რას აკეთებთ... ლაპარაკი გიყვართ მარტო, მეტი არაფერი... — ქალი აშკარად განერვიულდა და სოსო სასწრაფოდ გაეცალა იქაურობას; გაუხვია ხელმარჯვნივ, გამოტოვა სამი კარი და შევიდა მეოთხეში.

მეოთხეში ორი ერთნაირი მაგიდა იდგა. ფანჯარასთან გომელაური, წვერაჲა, სამხარაძე და ქლიბაძე ლაპარაკობდნენ თითქმის ერთდროულად. კუთხეში იჯდა შუქრი ჯაფარიძე და რომელიღაც ეგზემპლიარს კითხულობდა ბოლოდან. ბოლო ორი გვერდი ჩათავებინა და წინ მიიწვედა ნელ-ნელა. გომელაური, წვერაჲა, სამხარაძე და ქლიბაძე სოსო ანჩიბაძის გამოჩენაზე გაჩუმდნენ. წვერაჲამ სოსოს ზურგი შეაქცია. სამხარაძემ გაზეთის კითხვა და გომელაურმა სტვენა დაიწყო. მხოლოდ ქლიბაძე, სხვებზე ხნიერი რომ ჩანდა, უმეტყველო თვალებით მიაჩერდა შემოსულს.

— მოი, სოსო, მოი... — თქვა მან.

— წაიკითხე?

— მე არა, ჩემამდე არ მოსულა ეგზემპლიარი, როგორც მოვა, იმჟამსვე... რათ გინდა ლაპარაკი... — გამოცოცხლდა ხნიერი კაცი, შეთხელებული თმა გაისწორა და საქმიანი გამომეტყველება მიიღო რამდენადაც შეეძლო.

— ხუთი ეგზემპლიარი მოვიტანე და სად დაიფანტა წარმოდგენა არა მაქვს! — ჩაილაპარაკა სოსომ.

— აქ იქნება, სად წავიდოდა.

— სოსო, მე დავიწყე კითხვა და ბელამ გამომართვა... ბელა ორი დღეა არ მოსულა. როგორც მოვა და როგორც დამიბრუნებს, მაშინვე წავიკითხავ... — თქვა სამხარაძე.

გომელაურმა, ნაბდის ქუდი რომ ეხურა და უმკლავებო კურტაკი რომ ეცვა, სტვენა შეწყვიტა, სოსოს უთხრა, მე თქვენს იმას არ წავიკითხავ და

იციო რატომო. მეტი არაფერი უთქვამს, სულ უადგილოდ შემოუარა მაგიდას და გარეთ გავიდა. წვერავე გაყვა და ქლიბაძე დარჩა ანჩიბაძესთან პირისპირ.

— ესე იგი, მე წავიკითხავ უეჭველად... — თქვა მან და თვალები გაუშტერდა.

— ხუთი ეგზემპლიარი მოვიტანე, სამი აქ დავტოვე, კარგად მახსოვს, ერთი მივეცი ოთარ ზედგენიძეს, ერთი ახლა, ამ წუთას შევუტანე...

სოსო შეჩერდა, ახალა გაახსენდა ღირექტორთან რომ ხელცარიელი შევიდა. უბოდიშოდ მიატოვა თანამოსაუბრე, გავიდა გარეთ, გადაჭრა დერეფანი, გააღო მოპირდაპირე კარი და შევიდა მოსაცდელში, სადაც აღარავინ იყო. ღაზღოზიერებული მდივანი ისევ მაგიდასთან მიკუნტულიყო და ტელეფონების სიას ჩასცქეროდა. სახეზე ისევ ის არაფრისმთქმელი ღიმილი დაჰფენოდა. „ისიფერი ხიდეზი“ იქვე მაგიდაზე იდო ხელუხლებლად. ღირექტორი წასულიყო, სად წავიდაო, იკითხა სოსომ.

— მე მგონი, ცირკში. — მოკლედ უპასუხა ქალმა.

— და... — თქვა სოსომ.

— როგორც მოვა გადაცემ, — დაიბედა მდივანმა, — თუ არა და ხვალ დილით შევუტან აუცილებლად.

— არ დაგავიწყდეს, ძალიან გთხოვ! — დაიბარა სოსომ და გარეთ გამოვიდა; გაუხვია მარჯვნივ, მიესალმა რამდენიმე კაცს და ისევ ოთარ ზედგენიძეს გადააწყდა.

ოთარს ოთხი კაცი ელაპარაკებოდა. ოთარი ხმას არ იღებდა, არ ინძრეოდა, თითქოს გულს ნაღველი შემოსწოლოდა. უცბად გაიბადრა, გაიღიმა. სოსოს ეგონა, მე მიცინისო, თვითონაც გაიცინა და იქვე მიხვდა, რომ ოთარი ვერ ხედავდა. სოსო შეტბა, გააღო პირველივე კარი და ოთახში შეიხვდა. მაგიდასთან გომელაური იჯდა რაზდის ქუდითა და კურტაკით. კარის კრიალზე დაკეცა წიგნი, მოიხსნა სათვალე და

სოსოს შეხედა. სოსო ცივად გატრიალდა, კარი მოიხურა, დაბრუნდა უკან და ისევ ოთარ ზედგენიძეს შეეფეთა. ოთარმა უთხრა, ის ეგზემპლიარი თინას კი არა შუქრი ჯაფარიძეს დავუტოვე, ახლა გამახსენდაო.

— გმადლობთ, ბატონო ოთარ! — წელში მოიხარა სოსო. შეჩერდა, მობრუნდა, გაყვა ოთარს უკან, გადათვალა სამი კარი და შევიდა მეოთხეში.

ფანჯარასთან ქლიბაძე და წვერავე ლაპარაკობდნენ. სამხარაძე აღარ ჩანდა. თავზე ხელებშემოწყობილ ჯაფარიძეს ბოლო ოთხი გვერდი მიეხრჩო და შეხუთებუ მისულიყო.

— შენ გაქვს ჩემი ეგზემპლიარი? — პკითხა სოსომ.

— ეს შენია? — შეკრთა შუქრი. ეგზემპლიარი წაღმა შეაბრუნა, თავფურცელს დახედა, ეს ყოფილაო, თქვა; ბოდიში მოიხდა, — რატომღაც კითხვა ბოლოდან დავიწყე, ასეთი რამ იშვიათად დამმართიაო; სამაგიეროდ, ამას შინ წავიღებ და ორშაბათამდე წესიერად წავიკითხავო.

სოსომ უთხრა: თუ არ გეწყინება, ეს ეგზემპლიარი მე მომეცი, ამას მივცემ ვასოს, ვასო მომცემს თავისას, ხომ იცი ვასოს თვალს აკლია, ვასოსას მივცემ ბელას, ბელა მომცემს თავისას და ბელასას შენ მოგიტანო.

— დიდი სიამოვნებით!.. — იმწამსვე დათანხმდა შუქრი და იქვე დაუბატა: — მართალი თუ გინდა, ეს ეგზემპლიარი ბელამ მომცაო.

— აბა ოთარ ზედგენიძემ ვის მიუტანა?.. — შეფიქრიანდა სოსო.

— წარმოდგენა არა მაქვს! — უთხრა შუქრიმ.

— კარგი მაშინ, ამას წავიღებ და ვასოს ეგზემპლიარს მოგიტან.

— დიდი სიამოვნებით... — თქვა შუქრიმ და პატარა, წვრილი თვალები დააფახულა. შემოვიდა სამხარაძე. სოსომ გარეთ გაიხმო და უთხრა: თუ ძმა

რაზო პაიშვილი

ცისხიმი ხიფიბი

ხარ, ეს ეგზემპლიარი შენ წაიღე, შუქ-
რის რაღაცას მოვუხერხებო.

— კი სიამოვნებით, მაგრამ დღეს ვე-
ლარ მოვასწრებ და ხვალ შაბათია ხომ
იცი. სახლში ნუ გამატან, არ დამეკარ-
გოს. მოკლედ, მომეცი მაინც, აქ შევი-
ნახავ და ორშაბათს ძალიან ადრე მო-
ვალ...

მაშინ ამასაც ორშაბათს მოგცემო,
თქვა სოსომ და წავიდა. სამხარაძე
ოთახში შებრუნდა.

— რაო? — ჰკითხა ქლიბაძემ.

— დამანებე თუ ძმა ხარ თავი! —
ჩაილაპარაკა სამხარაძემ.

სოსო აწიბაძემ გამოტოვა შვიდი კა-
რი და შეუხვია მერვეში. მერვეში ერ-
თი უზარმაზარი ტანის, პატარა თავია-
ნი მამაკაცი იჯდა და წერდა. თავის-
თვის ბურტყუნებდა, დაწერილს ასწო-
რებდა, შლიდა, ხაზავდა; კი არ წერდა,
იტანჯებოდა, ამ სიტყვის პირდაპირი
მნიშვნელობით. სოსოს შემოსვლაზე
შეჩერდა, კალმისტრით მოიქექა პატა-
რა თავი, ცოტა დამრჩაო, დაიძახა და
ისევ წერა განაგრძო. სოსომ ვერ გაი-
გო, რა დარჩა ამ კაცს ცოტა და უკე-
თესი ეგზემპლიარი მოგიტანეთ, ბატო-
ნო კაკოო, უთხრა პირდაპირ.

— რათ მინდა, ბიჭო, ეგზემპლიარი,
მეორედ ხომ აღარ წავიკითხავ?... ცოტა
დამრჩა-მეთქი, რომ გითხარი, არ გჯე-
რავს? რატომ არაფერი არ გჯერავს?!
ამ დილაუთენია რომ დამეცი თავზე, რა
ამბავია?!

— დილა კი არა, დღის ბოლოა.

— მაგას არა აქვს მნიშვნელობა, შე-
ნი ეგზემპლიარი ხაბურზანიას გვატა-
ნე, ხაბურზანიამ ვის მიცა, არ ვიცი...
ცოტა დამრჩა, ცოტა და გეტყვი პერე
ჩემ აზრს...

„ესე იგი წაიკითხა.“ — მიხვდა სო-
სო.

— სწორეთ იწერება თუ სწორედ?

— ალბათ სწორედ, შეიძლება სწო-
რეთ, მე მგონი, სწორედ, ან სწორეთ,
ან სწორედ...

— კარგი, კარგი, წადი ახლა!

სოსო გავიდა. კაკომ წერა „შლა“,
სწორება, ხენეშა და ბურტყუნა განაგრძო.
ბიჭო

მეხუთე ოთახში ფანჯარასთან მარ-
ტოდმარტო იდგა და გარეთ იხედებო-
და ჯიბეებში ხელეზიწყობილი კაცი
ვასო ჩორგოლაშვილი. ფანჯრიდან
უნუგეშო პეიზაჟი იშლებოდა. უდიშ-
ლამო, ნისლიანი დღე იყო. ცივი ქარი
უბერავდა ჩრდილოეთიდან. გაყინული
ბელურები ფარფატებდნენ ჰაერში.
მტკვარგალმა რკინიგზის ლიანდაგები
და ელექტროანძმების კონტურები
ილანდებოდა. უფრო იქით უსწო-
რ-მასწორო მიწაყრილები, ზურგშექცე-
ვით მდგარი სახლები, მხრჩოლავი საკ-
ვამურები ჩანდა. ქვევით საბარგო მა-
ტარებელი მიდიოდა. მოწყენილი, ყვე-
ლაფერზე გულგატეხილი ვასო ჩორგო-
ლაშვილი ცისტერნებს ითვლიდა.

— ბატონო ვასო! — წყნარად დაი-
ძახა უხმაუროდ შემოსულმა სოსომ.

— თვითონ ბატონო! — მოტრიალდა
გაკვირვებული ჩორგოლაშვილი. —
საიდან შემოდი, ბიჭო, შენ?

— საიდან უნდა შემოვსულიყავი?..

— კარი არ გაღებულა, დაგწყევლოს
ღმერთმა... რა არი ახალი?

— მოგიტანეთ ჩემი „ცისფერი ხი-
დები“.

— მერე რათ მინდა მე შენი „ცისფე-
რი ხიდები“, — გაიღმა ვასომ. — წა-
ვიკითხე რა ხანია და გადავეცი შუქ-
რის.

— შუქრიმ თქვა, ბელამ მომცაო.

— არა, ბატონო, მე მივეცი.

— ესე?

— მათხოვე? — ვასომ ეგზემპლია-
რი აიღო, თვალეები წაჭუტა, თაბახის
ფურცლები გაწია, რაც შეეძლო შორს,
რათა წარწერები გაერჩია როგორმე.
არა, ეს ჩემი არ არისო, თქვა ბოლოს.

— ... ის ეგზემპლიარი სულ დავხაზე
წითელი ფანქრით. მართალია, მართა-
ლი. შუქრის კი არა კაკაუროძეს გადა-
ვეცი, კაკაუროძეს მიუცია ხაბურზანი-
ასათვის, ხაბურზანიას ჩაუკეტია უჯრა-

ში, ბორის უნდოდა წაიკითხვა, მაგრამ უჭრა ვერ გავაღეთ. მერე რა ქნეს, არ ვიცო. ესე იგი, მე წაიკითხული მაქვს, მე მგონი, კაკომაც წაიკითხა. ბელა კითხულობდა, მასსოვს, მაგრამ ბავშვი ყოლია ავად და მოვა თუ არა, ძნელი სათქმელია. კობალეიშვილი არ დადის, გომელაურმა — განხილვაში არ მოვიღებ მონაწილეობასო, წვერავემ არ წავიკითხავო, ხაბურზანია ავადაა, კაკო შვეებულებაშია და დაგვესწრება თუ არა, არ ვიცო და საერთოდ, როგორ წავა შენი საქმე ვერ გეტყვი!

— კაკომ დაგესწრებითო, დამპირდა. შუქრის ამ ეგზემპლიარს დაუბრუნებ თუ არ გადავიფიქრე. სამხარაძე წაიკითხავს, ბელა მე მგონი გამოვა ორშაბათს; შეიძლება მანამდე ხაბურზანიაც მოვიდეს. ბორია მოვა ნამდვილად. გარდა ამისა, ევგენი ორბელიძის წერილობითი დასკვნა მაქვს აქ...

— რაო, რას წერს ორბელიძე?... — დაინტერესდა ვასო. — მათხოვე, თუ კაცი ხარ, სათვალე დაეტოვე სახლში რალაც საუბედუროდ, ღღეს გაზეთიც არ წამიკითხია... ვასომ წერილი გაშალა, შორს გაწია, ჩაიკითხა წვლებით, პატრონს დაუბრუნა, გაიცინა, მაგრამ არაფერი უთქვამს; ჯიბეებში ხელები ჩაიწყო და ისევ ფანჯარაში დაიწყო ცქერა.

— ესე იგი, თქვენ წაიკითხეთ არა? — ფრთხილად იკითხა ცოტა ხნის შემდეგ სოსო ანჩიბაძემ.

— მე კი ბატონო, — მობრუნდა ვასო. — გიმუშავნიათ საგრძნობლად, ბევრი რამე გავისწორებიათ, მე ადრეც ვითხარით და ახლაც გეუბნებით. რომ პრინციპში მომწონს მაგ თემა და მხარსაც ვიჭერთ, მაგრამ აღფრთოვანებული რომ არა ვარ ესეც იცით, მე მგონი. რაიმე რეალური საქმისათვის მოგვეკიდა ხელი კარგი იყო, მაგრამ არ გესმის და რა გიყო... მერე, ბიჭო, ვინ არის მაყვალა ბაქრაძე, სად ნახე, საიდან მოიყვანე? ჯერ ენა აქვს მარტო იმსიგრძე, რომ მოაძულა ხალხს თავი, გადასარევი ამბავია პირდაპირ...

— ბატონო ვასო, პირადი თვრებები ბითა და განწყობილებებით ხომ ვერ შეიძლება ადამიანის უნარზე და საქმეზე ლაპარაკი. მთავარია, აქედან რა გამოვა, რა შეიქმნება, როგორ განხორციელდება, რა სარგებლობას მოიტანს პრაქტიკულად, თორემ ენის სიგრძეს რა მნიშვნელობა აქვს. ადრინდელ თანავეტორზეც ასეთი ლაპარაკი იყო თუ გახსოვთ, მაგრამ საქმე გაკეთდა, აშენდა ის ობიექტი. ახლა ამას არავინ არ უარყოფს, თუმცა ამოდენა მიზანდასახულება მაშინ არც გვექონია... ეს სულ სხვა რამეა, ეს უფრო რეალური საქმეა, კარგად იყავით, მადლობელი ვარ, ბატონო ვასო!

— კარგად, კარგად, აბა შენ იცი! — ჩაიღიმა ვასომ.

სოსო გავიდა და გვერდითი ოთახის კარის სახელური მოქაჩა. კარი გრილით გაიღო. იგი მთელი ღღე უშედეგოდ ეჭიდებოდა ამ სახელურს და ახლა ასეთ ფინალს არ ელოდა ნამდვილად. კინაღამ წაიქცა, შეშინებულმა შეიხედა ოთახში, ბოდიში, მოიხადა, კარი დაკეტილი მეგონა, ვერ მოეზომეო.

— არა უშავს! — დაამშვიდა ვიღაცამ.

ოთახში ორი ქალი იყო. ერთი ქსოვდა, მეორე ტელეფონზე ლაპარაკობდა ძალიან ხმადაბლა. არასოდეს სოსოს ეს ქალი ამ დაწესებულებაში არ ენახა. „ვინ არის ნეტავი, აქ რა უნდა?“ — გაიფიქრა მან.

— სალამი! — თქვა მქსოველმა. იგი იღიმებოდა და ხელსაქნარს დაჰყურებდა.

— ბელა, გამარჯობა, როგორ არის ბავშვი?

— გმადლობთ, არაუშავს.

— წაიკითხე?

— იცი რა, სოსო, — ბელამ ყაისნალს ხელი უშვა, ცხვირსაზოცი აიფარა სახეზე, — ოი, რა გაცივებული ვარ.

რამზო პეიშვილი
ცინცხვირი ხიფთბი

წავიკითხე ნახევარი, ნახევარი ბორიამ გამომართვა, ბორიას კაკაურიძისათვის მიუცია, კაკაურიძე მგონი ჯარშია, ნახევარი აქა მაქვს, თუ გინდა წაიღე...

— შუქრიმ მითხრა, ბელამ მე გადმომცაო?

— რა ქენი, ვერ დარეკე? — ჰკითხა ბელამ ამხანაგს.

— კი, ვერა, დამაცადე... ახლა სხვანაირად ვრეკავ... — ნაჩქარევად უპასუხა ქალმა.

— რაო შუქრიმ, რა გითხრა? — მიუბრუნდა ბელა სოსოს. — შუქრი თვალთ არ მინახავს ამ დღეებში. ნახევარი აქა მაქვს-მეთქი, ხომ გითხარი, ნახევარსაც წავიკითხავ, თუ მოვახერხე, ისე ძალიან მეეჭვება. ხომ იცი, როგორ მიჭირს ქართულად კითხვა. ისე დამიტოვე მაინც, თუ გაქვს ზედმეტად ეგზემპლარი.

— კი მაქვს, მაგრამ ამას სამმართველოში წავიღებ, ასე აჯობებს... ოთარ ზედგენიძემ წავიკითხა და ძალიან მოეწონა.

— ვინა?

— ოთარ ზედგენიძემ.

ბელამ ამოიოხრა, ცხვირსახოცი აიფარა ისევ სახეზე. სეიტრს შიგნით ჯემპარი ეცვა, მხრებზე შალი ეხურა, თუმცა ოთახში არ ციოდა. მეორე ქალი ისევ ლაპარაკობდა ტელეფონზე ხმადაბლა. „ვინ არის ნეტავი, ვინ უნდა იყოს?“ — ტვინს იბურღავდა სოსო ანჩიბაძე.

— ისე როგორა ხარ? — თავაუწყებლად ჰკითხა ბელამ.

— არა მიშავს...

— იმ ნახევარსაც არა უშავს, სხვათაშორის...

ოთახში სიჩუმე დადგა. მეორე ქალიც აღარ ლაპარაკობდა. რაღაცაზე დაფიქრებულიყო, ახლა ვის დაეურევო, საგონებელში იყო ჩაფარდნილი.

— წავალ მე ახლა საშასთან, კარგად იყავი! — თქვა უცბად სოსომ.

— კარგად. — გაიღიმა ბელამ და იმწამსვე ჩაშლილ თვალს და პლასტიკის ყაისნაღს დააჩერდა.

სოსო ისევ მეოთხეში შებრუნდა. კუთხის მაგიდას შვიდი კაცი მოწყობოდა. შუაში ჩამდგარიყო სახეზე წამოწითლებული ქლიბაძე. იქვე იდგნენ: წვერაძე, სამხარაძე, გომელაური, ჯაფარიძე, კაკაურიძე, რომელიც ახლახან გამოჩენილიყო და ერთი უცნობი ადამიანი.

მაგიდაზე ღილები ეყარა. სოსოს დანახვაზე შეჩერდნენ ყველანი. ზედმიწევნით აკადემიურად გამოწყობილმა უცნობმა რამდენჯერმე ჩაახველა საქმიანად. გომელაური განზე გადასა და სიცილი დაიწყო. რა ზღებოდა, ძნელი გასაგები იყო, მაგრამ ღილები რომ ციდან არ უნდა ყოფილიყო ჩამოცვენილი, ლაპარაკი არ უნდოდა. ქლიბაძეს ორი ღილი აკლდა პიჯაკზე და მისი მომღიმარი, მაგრამ საკმაოდ შესწოთებული სახის მიხედვით თუ ვიმსჯელებდით, პალტოც არ უნდა ყოფილიყო უკეთეს დღეში.

სოსომ შუქრი ჯაფარიძე გაიხმო და უთხრა:

თუ არ გეწყინება, ამ ეგზემპლარს სამმართველოში წავიღებ, შენ ნახევარი გამოართვი ბელას, ნახევარი—კაკაურიძეს, შემდეგ პირველი ნახევარი მიეცი ბორიას, მეორე ნახევარი კაკაურიძეს დაუბრუნე, კაკაურიძე ბორიას გადასცემს, ბორია კაკაურიძეს და თუ როგორმე გამთლიანდა, კოპალეიშვილს გაატანე... თვალი მიადევნე რა, თუ ძმა ხარ!

— დიდი სიამოვნებით! — ანგარიში მიუცემლად უთხრა დაბნეულმა ჯაფარიძემ და წვირილ, პატარა თვალებში არაფრისმთქმელი მზერა დაეხატა. სოსო უცნობს მიაჩერდა. შტიბლეტები, მანქეტები, პანტალონები, ყილეტი, ბეჭდები, საათი, სამაჯური, კოსტუმი, პალტო, კაშნე, ქუდი შეათვალიერა და შუქრის უჩუჩუღლა, ვინ არისო.

— აზრზე არა ვარ! — მოიხატრა შუქრიმ და უცბად გაიცინა.

სოსო გავიდა.

— ჩაეკეტეთ რა ეს კარი! — წამოიძახა ქლიბაძემ.

— მართლაც, ჩაკეტეთ ეს კარი, ვი-
ლასს ეგონება! — თქვა სამხარაძემ.

სოსო სამმართველოში მივიდა.
აიარა მარმარილოს კიბე, შევიდა ნა-
თელ, ფართო დერეფანში. მარცხნივ
და მარჯვნივ, მთელ სიგრძეზე შავ-შავი
კარებები იყო ჩარიგებული. კაცი არ-
სად ჰქანებდა, ჩამი-ჩუმი არ ისმოდა.
სამუშაო დღე ილეოდა, მაგრამ ჯერ არ
აუქმებულიყო. „ახლა აქ ვილას ვიპო-
ვი?“ — გაიფიქრა სოსომ და უცბად ჩაბ-
ნელებული ტალანიდან შეიღი უცნობი
კაცი გამოვიდა ხმაურით და ჯლიყინით.
დერეფანში შეჩერდნენ, იყაყანეს,
უცბადვე დაწყნარდნენ, დაცალკა-
კვედნენ და სათითაოდ, ერთმანე-
თის მიყოლებით ჩაიარეს მარმარილოს
კიბე. გაკვირვებულმა სოსომ უცნო-
ბებს გააყოლა თვალი, მერე ტყავა-
დაკრულ უზარმაზარ კარს მიაწვა.
კარმა ძვრა არ ქნა. ისევ მიაწვა, არ გა-
იღო. დაიხარა, გაძვალტყავებული ბე-
ჭი ამოუღო სახელურს, ააწვა, ანჯამე-
მა და საკეტმა საცოდავი ჭრიალი დაი-
წყო, ჩარჩო აიზნიქა შუაწელში და ვილა-
ცამ შეიგნიდან იყვირა, მოიცა, მოიცა, ამ
წუთასო. იქვე გასაღების ტყაცანი გა-
ისმა და კარიც გაიღო. მშვენივრად ჩაც-
მულმა, თვალუბრასივებულმა მამაკაცმა
გამოიხედა, მე სხვა მეგონეო, თქვა და
სოსო ოთახში შეიბატიყა. გაპრიალე-
ბულ ყავისფერ მაგიდაზე ლაბლადო-
რის საფერფლე, სიგარეტი, ასანთი და
უზარმაზარი წიგნი იდო.

— საშა, წაიკითხე რა ეს, მაინც შენი
წასაკითხავია და ბარემ ახლა დამავა-
ლე!

— ეს რა არის? აჰ, გასაგებია, კი
მაგრამ ეს ხომ მაქვს მე წაკითხული?

— ეს არა, ეს ბოლო ვარიანტია, ბევ-
რი რაზე შევცვალეთ, გადავასხვადერეთ,
გავაუმჯობესეთ ძალიან. ახლა ღირექ-
ტორი წაიკითხავს, შემდეგ განიხილა-
ვენ და თუ აქაც ჩაუღრმავდებით, მოს-
კოვში წავიღებდი მე თვითონ, თვარა
ძალიან დავგვიანდი, საშა, ხომ იცი, გა-
დავყევი მე ამას...

— როგორ არ ვიცი, ვიცი... ესაა...
მე რომ არ მოგატყულო, ამას წავიყვან
ხავ... დღესვე. ბოკერისაც წავაკითხე,
მშვენიერადაც შევუტან. მთავარია,
თქვენთან განიხილონ სასწრაფოდ. შო-
თა არ არის ხომ? არც გინდა. ღირექ-
ტორს მიეცი პირდაპირ, თუმცა დასკვ-
ნა ხომ გჭირდება. მოკლედ, დასკვნა,
მოიტანე აუცილებლად. მე ამას დღეს...
დღეს რა დღეა? პარასკევი არა? ესე
იგი, როგორც ვითხარი, ხვალ შაბათია,
მაშინ შენ გამოიარე დღეისწორს...
ამას, ესე იგი, ეს არის ცისფერი ზღვე-
ბი...

— ხიდები.

— ხიდები... მოკლედ, ახლავე წავი-
კითხავ ბოლოსდაბოლოს, რა დიდი
საქმე ეგ არი...

მაშინ აღარ მოგაცდნო, თქვა სო-
სომ და საშას გამოეთხოვა. სამშაბათს
ღირექტორთან შევიდა ხელმეორედ.
ღირექტორმა სიგარეტი შესთავაზა
შესვლისთანავე.

— არ ვეწევი, მაღლობთ.

— აიღე, კაცო, რა გერიდება, რა კა-
ცი ხარ შენ, ვერ გავიგე...

სოსომ ერთი ღერი ამოიღო. ღირექ-
ტორმა კოლოფს დაყნოსა, მანაც ამოი-
ღო ერთი ღერი და პირში ჩაიღო
უგერგილოდ. არც სტუმარი ეწეოდა,
არც მასპინძელი. ეტყობოდა, კოლო-
ფი დარჩენოდა ვილასს და წითელი,
გაპრიალებული შეკვრა უნებურად
იტაცებდა თვალს და ადამიანს თამაშის
სურვილს უღვიძებდა.

ღირექტორი ახალი დაბრუნებული
იყო სამმართველოდან და რაღაც დე-
ბულებიდან (სოსოს რომ სულ არ ეხე-
ბოდა და არ აინტერესებდა) რამდენიმე
ადგილი წაიკითხა ხმამაღლა. ამასობა-
ში ორი თანამშრომელი შემოვიდა
უკითხავად. ერთს ნეილონის პალტო
ეცვა, მეორეს ბოხობი ესურა. პალტოს
კალთებს და სახელოებს უცნაური ტკა-

რაჟო პიიშვილი
ცისფერი ხიდები

ცანი და შარი-შური გაჰქონდა. ბონო-
ხიანმა ოქროსფერი კვესი ამოიღო და
შემოსვლისთანავე თვალებში მიანათა
ღირექტორს. ღირექტორმა თავი გას-
წია, სახე და სიგარეტი მოაჩიდა ალს.
კვესიანი მაშინ სოსოს მიუბრუნდა.

— მადლობთ, არ მინდა... — სიგა-
რეტი დამალა სოსომ.

— აბა რაშია საქმე?! — იკითხა
კაცმა.

— ერთი წუთით, დაბრძანდით! —
გააჩერა ღირექტორმა. თანამშრომლე-
ბი დასხდნენ. ერთმა ნეილონის პალ-
ტოს კალთები აიკეცა ნერვებისმომშ-
ლელი ტკაცანით, მეორემ კვესი მაგი-
დაზე დადო და ზევიდან ბოხოხი დაა-
ფარა.

მე პრინციპში მომეწონა „ცისფერი
ხიდები“, უთხრა სოსოს ღირექტორ-
მა. კარგად, სერიოზულად გიმუშავნი-
ათ; იდეა, აზრი, მხატვრული გადაწყ-
ვეტა იმთავითვე მომწონდა და ის
იყო. ფინალზე მინდა გედაოთ, მაგრამ
ახლა ამის დრო არა მაქვსო. ისე სამუ-
შაო არის კიდევ, რასაკვირველიაო,
თუმცაო, მე პირადად, პრინციპულ გა-
დაკეთებას არ მოვითხოვ და ახლა
სხვები რას იტყვის საინტერესო იქნე-
ბა უდარდო.

გახარებული სოსო მდივანმა გააჩე-
რა გასასვლელში. მდივანს სასაპნე და
პირსახოცი ეჭირა ხელში. შენი „ცის-
ფერი ხიდები“, უთხრა სოსოს, აქ მი-
დევს, შეტანა დამავიწყდა, ახლა შეს-
ვენებაა და საუზმის შემდეგ გადავცე-
მო. „ესე იგი არ წაუკითხავს.“ — და-
ლონდა სოსო, „ცისფერი ხიდები“ აიღო
და კაბინეტში შებრუნდა.

— ეს რა არის? — იკითხა თანამშ-
რომლებთან საქმიან საუბარში გარ-
თულმა ღირექტორმა.

— „ცისფერი ხიდებია“, ბატონო ვაჟა,
მოვიტანე და წაიკითხავთ ალბათ...

— აუცილებლად. შოთას უთხარი,
რომ ხვალვე განიხილოს, თუმცა შოთა
არ არის ხომ? სად დადის ეს კაცი, შე-
იძლება ასე?!

— თხუთმეტში უთავდება მივლინე-
ბა. — უთხრა ნეილონის პალტოვანმა.

— რა ამბავია... კარგი, კაცს უნდა
ვალთ მაშინ.

— კაცო შეგებულებაშია, არა?... ათშია
ხომ ის? — კალენდარს დახედა ღირექ-
ტორმა.

— კი ათშია...

— მერე უნდა დააჩქაროთ, ჩემო
ძმაო, მოვიდა ეს ათი... მოკლედ, —
მიუბრუნდა სოსო, — მიდი ახლა შენ და
ვასო უთხარი, მორჩით ღროზე ამსაქ-
მესტყვა, ამას წაიკითხავ, წადი შენ ნუ
გეშინია.

სოსო გარეთ გავიდა, გადათვალა
სამი კარი, მიადგა მეოთხეს, დაბრუნდა
ერთით უკან და მესამეში შევიდა. ვასო
ჩორგოლაშვილი მარტო იდგა ფანჯა-
რასთან. სოსომ ღირექტორის დანაბა-
რები მოიტანა.

— მერე მე რა შუაში ვარ, კაცოს
ვერ უთხარი.

— კაცო შეგებულებაშია ოფიციალუ-
რად.

— რა შეგებულებაშია, აქ არის ყო-
ველდღე... სხვამ ვინ წაიკითხა?

— კაკაურიძეს წაღებული აქვს, ბე-
ლას ნახევარი წაუკითხავს, ნახევარი
სამხარაძეს გადავეცი დღეს, ნახევარს
შუქრი კითხულობს, ბორიამ ვკითხუ-
ლობო. ალექსანდრე გამრეკლიძის წე-
რილობითი პასუხი მაქვს... ოთარ ზედ-
გენიძემ მოიწონა.

— ოთარ ზედგენიძეს დაანებე თუ
კაცი ხარ თავი... რა შუაშია ოთარ ზედ-
გენიძე, შენ საქმეს მიხედ, არ გირ-
ჩევნია!..

— ასე უნდა ექნა ნამდვილად, მეტი
გზა არა მაქვს, კარგად იყავით, ბატო-
ნო ვასო, მადლობელი ვარ.

— კარგად, კარგად... — ჩაილაპარა-
კა ვასო ჩორგოლაშვილმა და ცას ახე-
და. ცაზე კვამლისფერი, თხელი ღრუ-
ბელი იყო გადაჭიმული. სამგზავრო
თვითმფრინავი მიბრწყინავდა სიფრი-
ფანა ღრუბელში. თვითმფრინავი მიი-
წევდა მაღლა, მოდიოდა პირდაპირ,
უახლოვდებოდა ვასო ჩორგოლაშ-

ვილს და უფროდაუფრო პატარავდებოდა, უფროდაუფრო იკარგებოდა თვალთაგან. იკარგებოდა, როგორც ღრო, როგორც დაუბრუნებელი დღეები. ვასოს ავონდებოდა ოთახებში გატარებული მისი ცხოვრების საუკეთესო წლები და გულისგამაწვრილებელი, მომავლის საოთახო დღეების უღიმღამო კონტურები ესახებოდა.

განხილვა მაინც შედგა. ოთხმა კაცმა შეიყარა თავი და ბოლოს კაცოც შემოვიდა ხვნეშით. იგი იმ საღამოს მიემგზავრებოდა სოხუმში და როგორც განაცხადა, მხოლოდდამხოლოდ სოსო ანჩიბაძის ხათრით და პატივისცემით შეიციდა აქამდე.

ორი წერილობითი პასუხია შემოსული და ხუთი სრულუფლებიანი წევრიც ადგილზე ბრძანდებითო, თქვა ვასომ.

— ... ისე რომ შეგვიძლია დავიწყოთ განხილვა.

საიდან ხუთი, ოთხნი ვართო, დაიყინა კაცომ.

— შენ თავს არ ათვლი, კაცო, შენ? — გული მოუვიდა ვასოს.

— რატომ უნდა მიათვალოს, შევბუღებაშია... — ჩაილაპარაკა სამხარაძემ.

— უკაცრავად, ხუთი ცყოფილვართ. — მოიბოდიშა კაცომ და ჯიბიდან ორად გაკეცილი თაბახის ფურცელი ამოიღო.

შემოვიდა თინა. დაღლილი, უკმაყოფილო სახით მიუჯდა მაგიდას, დავთარი გაშალა და ოქმის დასაწერად მოემზადა.

ვასო ჩორგოლაშვილმა ჯერ ბელა ჭინჭელაშვილის წერილი წაიკითხა, შემდეგ — ეგვენი გამრეკლიძისა. ბელა პრინციპში მხარს უჭერდა „ცისფერი ხიდეების“ ბოლო ვარიანტს. ორიოდ სიტყვით მიმოიხილავდა პირველ ნახევარს და მეორე ნახევარსაც დადებით შეფასებას აძლევდა სანახევროდ.

— ახლა რაც შეეხება პატივცემულ ეგვენი გამ რეკ ლიდეს, — თქვა ვასომ,

კვარი გამრეკლიძე სამად გაყო. სათვალე გაიკეთა ხელმეორედ და კითხვით შეუდგა: გულდასმით წავიკითხე სოსო ანჩიბაძისა და მაყვალა ბაქრაძის ზღვისფერი ხიდეები (აქ შეცდომაა, უნდა იყოს ცისფერი. ჩაუბრუნე ვასომ და განავრძო) უნდა მოგახსენოთ, რომ სათაური, მართალია, არ გამოხატავს ნაწარმოების იდეურ მრწამსს, მაგრამ თვით ხიდეები მიგვანიშნებს აღამიანთა ენებების, ხასიათების, მომქმედ გმირთა მისწრაფებების უხილობას და უცისფერობას. თავისთავად, ცისფერი არ განსაზღვრავს არც სათაურის შემადგენელ კომპონენტს, არც მოვლენის ფორმალურ მხარეს, მაგრამ ვიმეორებ, რომ სათაური ესადაგება როგორც მოცემული მოქმედების არსებით ნაწილს, ისე მის ფუნდამენტალურ განსაზღვრას და გაანგარიშებას, თუმცა აქ ხარჯთაღრიცხვის მხრივ მთლად წესრიგში არ უნდა იყოს ყველაფერი, მაგრამ ეს უკვე სპეციალისტების საქმეა. ძალიან მომეწონა მომქმედი გმირების სახელები: მერაბი, გიგო, კიკო, მზია, თია, თინიბეგი და სხვა, სახელები, ისე როგორც პროექტის განივი ჭრილის ნახაზი, განლაგებულია ერთ სიბრტყეზე, შესანიშნავად ერწყმის როგორც ადგილმდებარეობის ბუნებრივ ეგზოტიკას, ისე სივრცეს, უხილობას, უკალაპოტობას და ირიგაციულ ნაგებობას საერთოდ. როგორც ზემორე მოგახსენეთ, ხსენებული ავტორები არ იკეტებიან ვიწრო სოციალურ-ნაციონალურ, ეროვნულ კალაპოტში; თვით კალაპოტი კი ზოგჯერ ხელოვნურად, ზოგჯერ თავისთავად, ზოგჯერ შემთხვევით და არათავისთავადაც მიგვანიშნებს უკალაპოტობას, უხილობას, გულგრილობას და ასე შემდეგ. ჩვენს მიერ მოყვანილი მაგალითების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ძირეული მოსაზრებების სისადავე, ადგილის და დროის მთლიან-

რაზო ზეიზვილი
მისამერი ზიდუბი

ნობა, გინდაც ერთობლიობა არ განსაზღვრავს „ცისფერი ხიდეების“ მხოლოდამხოლოდ ემოციურ დამოკიდებულებას როგორც ასეთს. მე პირადად, ვიზიარებ რა საერთო მოსაზრებას მთლიანად, კერძო მოსაზრებას — ზოგადად და ნაწილ-ნაწილ ვეთანხმები და ვემხრობი აქ გამოთქმული წინადადებების საერთო არითმეტიკულიდან გამომდინარე შედეგებს. პატივისცემით ევგენი გამრეკლიძე. ეს არის სულ. — დამთავრა ვასომ და ქალაქი თინას გადასცა. თინამ ქალაქი დავთარში ჩაყვია. სიტყვა ვის სურსო, იკითხა ვასომ.

— ამის შემდეგ რაღა უნდა ითქვას! — წამოიძახა ბორიამ.

ბორია სავარძელში იყო ჩაფლული, ხელი ზევით ფანჯრის რაფაზე ჰქონდა შემოდებული და ძალიან დიდი გულისყურით მიჩერებოდა თავმჯდომარეს. გამრეკლიძის იმედი არასოდეს ჰქონია, მაგრამ მაინც ეგონა, „ცისფერი ხიდეების“ მიახლოებით შინაარსს მაინც გავიგებო და იმედდაკარგულმა დაწყებაზე უარი განაცხადა. მე აქ ორი კვირეა არ ვყოფილვარ და თუ შეიძლება სიტყვას ბოლოს ვიტყვი, ჩემ მოსაზრებას მოგვიანებით გამოვთქვამო.

— აბა ვინ იტყვის, სულერთია, ვიღაცამ ხომ უნდა დაიწყოს!

— მე დაიწყებ, მე, მეჩქარება ისედაც უნდა წავიდე... — განაცხადა კაკომ, კუთხეში რომ იჯდა და ოთხნი ვართო, რომ ამტკიცებდა სხდომის დაწყებამდე.

— ბრძანეთ! — უთხრა ვასომ.

კაკომ სათვალე გაიკეთა, გაკეცილ თაბახის ქალაქს დახედა, ამოიხენეშა და სარკმელი გააღეთო, თქვა, აქ ცხელა და ბოლიც დვასო.

— სწორი შენიშვნაა! — დათანხმდა ბორია, წამოდგა და სარკმლის საკეტზე გამობმულ თოქს დაქაჩა. თოქი გაწყდა.

— დამპალი ყოფილა, ეს უპატრონო! — ჩაილაპარაკა გახარებულმა ბორიამ ღიმილით.

— ფანჯარა გააღეთ, მოეშვიოთ ხმა სარკმელს! — დაიძახა ვასომ.

ბორიამ ფანჯარა გააღო.

— არ მოვითქვი სული! — ამოიხრა ვიღაცამ.

— გარეთ უკვე თბილა, გაზაფხული მოდის, გაზაფხული მოდის! — საკმაოდ ხმამაღლა ჩაილაპარაკა სოსო ანჩიბაძემ. იმწამსვე შეკრთა, თავისსავე ხმა ეუცხოვა, ზედმეტი ხომ არაფერი ვთქვიო. შემინდა, კრებას გადახედა მაღულად, მაგრამ საბედნიეროდ მალე მიხვდა, რომ მისი ხმა არავის სმენოდა. ყველა თავისი საქმით იყო დაკავებული. კაკაურიძე და სამხარაძე სიცილით იხრჩობოდნენ.

— მოიცათ, მოიცათ... ისედაც დაბნეული ვარ და მთლად ნუ დამაბნევთ! — ჩაილაპარაკა ქალაქში ცხვირჩარგულმა კაკომ.

„ესეც თუ დაბნეულია, კარგად ყოფილა საქმე!“ — გაიფიქრა ბორიამ.

— მოითმინეთ, მართლაც... ბავშვები ხართ კაცო! — გამოცოცხლდა რაღაცაზე ჩაფიქრებული ვასო ჩორგოლაშვილი.

— მოკლედ, — როგორც იქნა დაიწყო კაკომ. — მე უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ძალიან მომეწონა პატივცემული გამრეკლიძის საქმიანი, გულწრფელი, ამომწურავი ანალიზი. სრული პასუხისმგებლობის გრძნობით ვაცხადებ, რომ ევგენი გამრეკლიძის დასკვნა და დანართი სრულიად შეესაბამება მოცემული ნაწარმოების საქმიან მხარეს, არსს. როგორც ამხანაგი გამრეკლიძე აღნიშნავს და ჩემი გამონათქვამიდანაც გამომდინარეობს „ცისფერი ხიდეები“ არ საჭიროებს საფუძვლიან გადახედვას, აქედან გამომდინარე მოსალოდნელი შედეგებით. ნაწარმოები ყურადღებას იმსახურებს თავისთავადაც, მაგრამ ზუსტი გაანგარიშებით, გეგმის განივი მოქმედების კრილის ნახაზით და ხარჯთაღრიცხვის კორექტულობით უდაოდ შეესაბამება თანამედროვე სტანდარტების დღევანდელ გაგებას, დღევანდელ დონეს. მე მხარს ვუჭერ

ამ ვარიანტს. ანლა თუ არ გეწყენებათ, წავალ.

— წაბრძანდით!

კაკო მძიმედ წამოიმართა, ყველას სათითაოდ დაემშვიდობა, ყველას ხელი ჩამოართვა და გავიდა. ბორიამ, რომელმაც ისევე ვერ გაარკვია რაზე იყო ლაპარაკი და გაიფიქრა, აქ ცოტა სხვანაირად უნდა იყოს საქმეო, იგივე გაიმეორა, რაც გამრეკლიძის უსტარში ეწერა და კაკოსა და სხვების ნათქვამიდან გამომდინარეობდა. თავისთავად სხვებსაც არ უთქვამთ ახალი არაფერი.

— მაშინ სიტყვა მივცეთ „ცისფერი ხიდეზს“ უფრო სწორედ, მის ერთ-ერთ ავტორს სოსო ანჩიბაძეს... — თქვა ვასომ.

ამის თქმაზე კარი გაიღო, ტყავის ქურქში და კარაკულის ფაფახში სამგზავროდ გამოწყობილი კაკო შემობრუნდა.

— კაცო, გონია სათვალე დამრჩა მე აქანე! — თქვა მან და ოთახში შემოშლივინდა, მისწი-მოსწია ცარიელი სკამები, დივანს შალითა გადააძრო; ხომ არ აზიხართ რომელიმეო, იკითხა და საექვოდ შეათვალეირა ყველანი. წამოდგნენ უხალისოდ. მიიხედ-მოიხედეს, მაგრამ ვერაფერი მოიძიეს. „ვთქვა თუ არ ვთქვა, ვთქვა თუ არა!“ — ფიქრობდა სოსო ანჩიბაძე. კაკომ ხელი ჩაიქნია და მოსაცდელში გავიდა, დარეკა; ყვირილით უბასუხა ვილაცას და წასვლა დააპირა.

— დაძებნით, კაკო, კიდეც სადმე და თუ ვნახეთ შეგატყობინებთ! — დაუძახა ვასომ.

— არაუშავს, არაუშავს, აქ მქონია პალტოს ჯიბეში... — დაამშვიდა კაკომ და გავიდა.

— თუ კაცი ხარ, ერთი ეს კარი ჩაკეტე! — სამხარაძეს მიმართა განერვიულებულმა ჩორგოლაშვილმა.

სამხარაძემ კარი ჩაკეტა.

— გთხოვთ! — მიუბრუნდა ვასო სოსო ანჩიბაძეს.

სოსო წამოდგა, კრებას გადაწყვიტა თვალი და წყნარად დაიწყო:

— მე უპირველესად ყოვლისა მაღლობა მინდა მოგახსენოთ გულისხმიერი, მეგობრული და საქმიანი განხილვისათვის. მე ძირითადად ვიზიარებ თქვენს შეხედულებებს, შენიშვნებს, სურვილებს შესაძლებლობის ფარგლებში, რასაკვირველია. რაც შეეხება წარმოდგენილ ნაწარმოებს, აქ უკვე აღნიშნეს და მეც შემიძლია გავიმეორო, რომ ცისფერი თავისთავად არ ნიშნავს ცისფერ ხიდეზს პირდაპირი მნიშვნელობით, ან როგორც ითქვა, საირივაციო, საკალაპოტო მნიშვნელობით. ხიდი შეიძლება იყოს თეთრი, წითელი და შავიც კი. ამის მაგალითები მრავლად გვაქვს და ამაზე ლაპარაკიც ზედმეტია. აზრის მიმართება, მართალია, დამოკიდებულია სათაურის გარეგნულ გამოვლენასთან და იგი რასაკვირველია, ექვივალენტურია, როგორც თქვენ ბრძანეთ, მასზე დაქვემდებარებული დასაწყისი პოზიციისა, რომელზედაც საუბარი იყო, მაგრამ მარტო ამით არ ამოიწურება მოცემული ნახაზის მრავალზღვანიანობა. არსებობს ნივთი, საგანი, მატერია, დრო, სივრცე და მოძრაობა თავისთავად; არსებობს სამყარო თავისთავად, ჩვენგან დამოუკიდებელი და გაუგებარი მიზეზებით; არსებობენ პლანეტები ორბიტებით, ვარსკვლავები ეფიმერი-ლებით და ეს ყველაფერი მოქცეულია დასაბამში, დასაწყისში, ჩანასახში, ემბრიონში. აქ შეიძლება სადაო იყოს ძირითადი საკითხის მეორე გადაწყვეტა და განივი ჭრილის ერთ სიბრტყეზე მოთავსების არც თუ ისე გაუმართლებელი, მაგრამ მაინც ექსპერიმენტული ცდა, მაგრამ როგორც აღრინდელმა გამოანგარიშებამ გვიჩვენა ჩვენი გეგმის სისწორეში და ხარჯთაღრიცხვაში ექვის შეტანა ამჟამად უკვე უმართებულთა და რამდენადმე არაობიექტურობასთან არის დაკავშირებული, ისევე

რამო ზვირგული
ცისფერი ხიდეზი

როგორც გარკვეულ რისკზე და დათ-
მობაზე წასვლის საშიშროებაზე ლაპა-
რაკი ნულამდგა დაყვანილი. სად მდე-
ბარეობს თვით პრობლემა? იკითხავთ
თქვენ და სავსებით მართებულად.
სად? ცენტრში, პერიფერიაში, ნერვი-
ულ სისტემაში თუ თვით პრობლემა-
ში? ოთხივეში ერთად და არც ერთში
ცალ-ცალკე. რატომ? აი ეს არის ასახ-
სნელი და ამაზე ცოტა ქვემოთ მოგახ-
სენებთ. თავისთავად, მითქვამს და კი-
დევე ვიმეორებ, არის არ განსაზღვრავს
მოვლენას როგორც ასეთს. პირიქით,
ის სულიერი უთანასწორობა, უხილო-
ბა იქნება ეს თუ უცისფერობა, გამოვ-
ლენილია ყველა კომპონენტთან ერ-
თად, ყველა კომპონენტთან ურთიერ-
კავშირში. მე არ შეგჩერდები საკითხის
იმ ნაწილზე, სადაც საკმაოდ ზეგვრიე-
ლად იყო შეჩერებული თქვენი ყურად-
ღება, მაგრამ ორიოდ სიტყვით მაინც
მინდა ჩამოვყალიბო ჩემი შეხედულე-
ბა წარმოდგენილი მასალის ფორმალუ-
რი გამოვლენისადამი და იმ ბუნებრი-
ვი რელიეფის გამო, რაზედაც ექვი
იყო გამოთქმული თვით ამ პროექტის
განხილვის ყველა საეტაპო უბანზე. ეს
საკითხები, თქვენც კარგად შეამჩნიეთ,
გადატანილია ფინალში, პრიზმში სა-
დაც თავს იყრის და ტყდება სხივების
კონა, მაგრამ ამას არ შეუძლია საბო-
ლოო ჯამში უარყოს, დაადასტუროს,
გააბათილოს ან დაამტკიცოს შეხედუ-
ლება პრიზმზე, როგორც ოპტიკურ სა-
განზე. ზოგიერთი მაგალითად ამ შეხე-
დულებებს კატეგორიულად არ იზიარ-
ებს და სავსებით მართებულად, სხვა-
თაშორის, რაც შეეხება შენიშვნებს:
ფაქტიურად იგი, რამდენადაც მასსოვს,
დაკავშირებული იყო სახის გარეგან სა-
ხეცვლილებასთან, ამაზე მე უკვე ვი-
ლაპარაკე და თქვენც ნათლად და გა-
საგებად ჩამოაყალიბეთ თქვენი პოზი-
ცია. — სოსომ შეისვენა, გასუსულ
აუდიტორიას გადააგლო თვალი. სამხა-
რაქმე ხმამაღლა დააცემინა.

— გაზრდა! — უთხრა ვილაცამ.

— მაღლობთ, დახურე რა ეს თანა-
რა, რა დიგემართა!

— დახურე მერე, მე მეფანჯრე კი
არა ვარ! — უთხრა ბორიამ.

სამხარაძეს გაეცინა, ცხვირსახოცი
შეინახა და ფანჯარა მიკეტა.

— ჩვენ ფაქტიურად დავამთავრეთ
მუშაობა... — განაგრძო სოსომ. —
თქვენ კი უფლებას ალბათ გაქვთ მოგე-
თხოვოთ შემდეგი ვარიანტი, შეგიძ-
ლიათ არ მიიღოთ, მაგრამ უარყოფაც
არ შეგიძლიათ, რადგან ჩვენ თითქმის
მთლიანად გავითვალისწინეთ ადრე გა-
მოთქმული ყველა შენიშვნა, რომელიც
დასკვნის სახით ჩამოაყალიბეთ თავის
დროზე. აქ არის დასკვნა და აქ უნდა
იყოს „ცისფერი ხიდეები“, რომელიც
ოფიციალურად წარმოდგენილად სამ
ეგზემპლარად. ჩვენ რომ ახლა იური-
დიული ანგარიშსწორება არ დაგვეკირ-
დეს ერთმანეთთან, შეგიძლიათ შეა-
მოწმეთ თქვენი დასკვნა და ჩვენი ბო-
ლო ვარიანტი. — დაამთავრა სოსომ
და დაჯდა.

— მორჩით? — ჰკითხა ვასომ.

— დიახ.

— და... — თქვა ვასომ და დაფიქრ-
და. — აქ საქმე, ამხანაგებო, უფრო
რთულადაა, ვიდრე ერთი შეხედვით
ჩანს. მიუხედავად ამისა, ჩვენი შეკრე-
ბის ოფიციალური ნაწილი შეიძლება
დამთავრებულად ჩაითვალოს.

— თქვენ არაფერს არ იტყვით, ბა-
ტონო ვასო? — ჰკითხა სოსომ.

— მე რა უნდა გითხრა, შვილო, გეტყ-
ვი, რომ ძალიან ბევრი რამ არის გაუ-
გებარი, როგორც თქვენს „ცისფერ ხი-
დეებში“, ისე თქვენს ლაპარაკში, ისე-
ვე ამხანაგების წერილობით პასუხებ-
ში თუ ზეპირ განცხადებებში და საერ-
თოდ — ცხოვრებაში. ეტყობა, ჩემი
დრო წავიდა. რაც შეეხება საქმეს:
„ცისფერი ხიდეები“ მიღებულია. დღეს
თუ ხვალ ერთ-ერთი ჩვენთაგანი და-
წერს დასკვნას, მაგრამ საქმე ის არის,
რომ მე დასკვნას ხელს ვერ მოვაწერ.
ეს ევალებოდა კაკოს, მაგრამ კაკომ გა-
ვასწრო, კიდევაც რომ დარჩენილიყო,

ხელს მაინც არ მოაწერდა. თქვენ შეგიძლიათ დაუტყდით შოთას, მაგრამ თუ მენდობით, იგი არა თუ არ მოაწერს ხელს ამ დასკვნას, არამედ ჩვენი დღევანდელი განხილვის ოქმსაც არ წაიკითხავს...

— მაგაში ეჭვიც არ მეპარება, მაგრამ როგორ მოვეცე?

— დირექტორმა გადაწყვიტოს, თუ არა და — სამმართველომ... კიდევ არის იმას ზევით ათასი ინსტანცია. ისე ჩვენ მოგცემთ ოფიციალურ დასკვნას და შეუტანეთ დირექტორს. ან თვითონ მოაწეროს ხელი ან დაავალოს რომელიმე ჩვენთაგანს ოფიციალურად. მეტის, ჩემო კარგო, არაფრის გაკეთება მე არ შემიძლია.

— მაინც მაღლობელი ვარ, მაშინ დასკვნა მომეცით.

— არავითარი დასკვნა ამ განყოფილებიდან არ გავა, სანამ ეგზემპლიარს არ წარმოადგენთ. — მკაცრად თქვა თინამ და დავთარი დახურა.

— მე მოვიტანე სამი ეგზემპლიარი.

— აქ არც ერთი არ შემოსულა...

— მერე მე რა შუაში ვარ!

— მე არ ვიცი, ვინ არის შუაში, ვის რა მიაქვს, ვის რა გააქვს. ბატონო ვასო, შეიღებს გეფიცვები, ვერაფერი ვერ გავიგე. ყველას მაგიერ მე რატომ უნდა ვავო პასუხი, ბატონო ვასო!? — ძალით აიშალა ნერვები თინამ.

— ვისა აქვს, ამხანაგებო, ეგზემპლიარი? — წყნარად იკითხა ვასომ.

— მე მაქვს, მხოლოდ ნახევარი, — თქვა შუქრი ჯაფარიძემ. ისიც ბელამ დამიტოვა. მეორე ნახევარი კოპალეიშვილს ჩაარჩენია მანქანაში. კოპალეიშვილი, ამ დილით დარეკეს მცხეთის გზიდან მტკვარში გადავარდნილა, ძლივს გადარჩა თვითონ. ერთი ეგზემპლიარი მე კი მქონდა, მაგრამ ავტორმა წაიღო, ერთი კიდევ გუშინ და გუშინწინ ჩემს ოთახსა და კაკოს ოთახს შუა ტრიალებდა, მეტი მე არაფერი არ ვიცი. — დაამთავრა შუქრიმ, ბნელ კუთხეში მიჯდა და დაფეთებული მზე-

რით და თვალების უცნაური ციმციმით დაიწყო იქედან ყურება.

— ვისა აქვს, ამხანაგებო, ეგზემპლიარი? — გაიმეორა ვასომ.

— მე მქონდა, ბატონო ვასო, ერთი ცალი და თქვენ მოგეცით. — თქვა კაკურიძემ.

— თქვენ კი არ მომეცით, ბატონო, მე მოგეცით, მე წავიკითხე და გადმოგეცით თქვენ... იქნებ ისეც მითხრათ, რომ ჩემზე ადრე წავიკითხავთ რამე!

— დიახ, ბატონო, თქვენ წაიკითხეთ, როგორც ყოველთვის ჩემზე ადრე, შემდეგ მომეცით მე და მე დაგიბრუნეთ თქვენ. — მშვილად განუმარტა კაკურიძემ.

— როგორ გეკადრებათ ბატონო, თქვენ ჩემთვის არაფერი არ დაგიბრუნებიათ, ეტყობა, გადაადგეთ ფანჯრიდან. ასეთ უპასუხისმგებლობას ბოლო უნდა მოეღოს ბოლოსდაბოლოს. კარგა ხანია აქ აირია ყველაფერი და მე სადაც საჭიროა იქ ვიკითხავ, სადაც საჭიროა, იქ დავსვამ ამ საკითხს!.. — ხმას აუწია და სულ ერთავად წამოწითლდა ვასო ჩორგოლაშვილი.

— როგორ გეკადრებათ, როგორ მელაპარაკებით, მე თქვენ მართლა თქვენი ბავშვი ხომ არ გგონივართ! — წამოხტა კაკურიძე.

— კარგი, რა დაგემართა! — წინ აეფარა ბორია.

— ვერ გაიგონე, რა მითხრა, ფანჯრიდან გადავდებდიო...

— კარგი, მერე რა მოხდა, უხერხულოა.

— მოიცათ, მოიცათ, — იკადრა წამოდგომა სამხარაძეშვილს. — ის ეგზემპლიარი რაზედაც თქვენ დავობთ, ბატონებო, სულ ბოლოს მქონდა მე, წავიკითხე, ჩემო ბატონებო, შემოვიტანე აქ და ზუსტად აქ, ამ ალაგას გადავეცი ქალბატონ თინას, ქალბატონმა თინამ სად გადაადგო, ვერ გეტყვით...

აზოზი ზეიზვილი

ცისფერი ხიფთი

ამის თქმა და თინას გულის წასვლა ერთი შეიქნა. ატყდა ჩიჩქოლი, პანკა, ვილაკამ წყალი მოარბენინა; ფერდ-კარგულ ქალს საფეთქლები დაუზი-ლეს, წვეთები დააღვეინეს. თინა გვი-ან მოსულეირდა, პაპირისი ზოითხოვა, ოთახში ჩაიკეტა და ამ დღეს აღარავის დალაპარაკებია.

სოსომ დირექტორს მიაკითხა. დირექტორი უკვე ცირკში წასულიყო. გამობრუნდა, დერეფანში შეჩერდა ცოტა ხნით, შემდეგ ერთ ოთახში შეიხე-და, შესვლაც დააპირა, მაგრამ მაგი-დასთან მოკალათებულმა გომელაურმა, წიგნის კითხვით რომ იყო დაკავებუ-ლი, ცივად შემოხედა და ნაბდის ქუდი ჩამოაწია შუბლზე. სოსო გატრიალდა. სულ გაშორდა იქაურობას და მივიდა სამმართველოში. აიარა მარმარილოს კიბე, შევიდა ფართო, ნათელ დერე-ფანში და მიადგა პირველსავე კარს. „შეიძლება არ ძინავს!“ — გაიფიქრა მან და გამეტებით მიაწვა სახელურს. ღია კარი მოწყვეტით გაქანდა და სო-სოც გაიყოლა. სოსომ სახელურს კი უშვა ხელი ღროზე, მაგრამ თავი ვე-ლარ შეიმავრა და თავდასრილი გავარ-და კედლამდე. პატარა ოთახში საშა იჯ-და და სკოლის ამხანაგს ელაპარაკებო-და, რომელიც ოცი წელი არ ენახა, არც მეტი, არც ნაკლები.

— სოსო, მოდი, მოდი გაიცანი ჩემი სკოლის ამხანაგი!

სახეზე წამოწითლებულმა სოსო ან-ჩიბაძემ უადრესად გაოცებულ საშას ამხანაგს ჩამოართვა ხელი. „ეს ვინღაა ნეტავ!“ — გაიფიქრა მან და სასწრა-ფოდ დაჯდა.

— სოსო, როგორ მიდის საქმე-ბი? — ხალსიანად შეეკითხა საშა.

— საშა, მომეცი რა ჩემი ეგზემპლი-არი, მთხოვენ, ისე დასკვნას არ მაძ-ლევენ...

— კი, ამ წუთას.

საშამ გამოაღო შუა უჯრა და დიდი ინტერესით ჩაიხედა შიგ. ცოტა ხნის შემდეგ უჯრა შეწია, გამოწია მარჯვე-ნა უჯრა. შემდეგ — მარცხენა, კარგა-

ხანი რიგრიგობით აღებდა და კეტავდა ცარიელ უჯრებს. ბოლოს დანახა და კარადებში დაიწყო ხელის ფათუ-რი. დაიღალა, ოფლმა დაუცვარა შუბ-ლი, წამოწითლდა, გაიმართა, შეისვენა, დაფიქრდა და სოსოს უთხრა: ახლა გა-მახსენდა, „ცისფერი ხიდები“ ბოკერისა გადავეციო.

— ...საჭიროა რომ იცოდე, წაიკით-ხოს ბოკერიამ, სხვებმაც წაიკითხონ, თუმცა სხვები რათ გვჭირდება. მშვე-ნიერაძეს შევუტან, მთავარი ესაა. გინ-და ერთად შევიდეთ. საერთოდ, იყოს აქ ეს ეგზემპლიარი.

— შენ წაიკითხე, საშა?

— მე?.. როგორ არა... მომეწონა პრინციპში, გადავირიე და გავგეჟდო-თქვა, ვერ ვიტყვი და ისე მომეწონა. მე ხომ იცი პირდაპირი ლაპარაკი მიყ-ვარს. რაც გულში მაქვს უნდა ვთქვა და ეს მღუპავს. ალაგ-ალაგ დიალოგიც არ მომეწონა. გაანგარიშებაშიც უნდა იყოს, ჩემის აზრით, პატარ-პატარა ლაფსუსები, მაგრამ ეს არაფერი, მთა-ვარია, რომ პრინციპში მომეწონა და დადებითად ვუყურებ ამ საქმეს. ისე ერთი ეგზემპლიარი ყოველშემთხვევი-სათვის მიიტანე ფიზკულტურის ინს-ტიტუტში; ხომ იცი მაინც...

— ფიზკულტურის ინსტიტუტი რა შუაშია?

— არაფერში, აბსოლუტურად არა-ვითარ შუაში არაა. მოკლედ, დაჩქარე ახლა ეს საქმე, შეაწუხე ვინმე, მოდი ასე არ შეიძლება, შენ რომ აკეთებ... ის ეგზემპლიარი მართლა გჭირდება?

— კი გჭირდება, მაგრამ იყოს, დირექტორს გამოვართმევ...

— სწორია, ასე ქენი, იყოს აქ ერთი ეალი ხომ იცი...

— კარგად იყავი.

— კარგად, სოსო, გამოიარე ხანდა-ხან.

სოსო წავიდა.

— ვინ არის ეს ჩონჩხი? — იკითხა საშას ამხანაგმა.

— ვინ არის ჩონჩხი? — საშა წა-მოდგა და პირდაპირ კედელთან დად-

გა.—ამ კედელს წომ უყურებ, კაპიტა-
ლური კედელია, ძველთაძველი აშენე-
ბული. რომ მიუშვა ამ კედელში გავა,
გავა და გაიარს, გინდა დამიჯერე და
გინდა—არა.

— რა ქნას მაგანაც! — ჩაილაპარაკა
ამხანაგმა.

— ისე შენც მართალი ხარ, ვერ შე-
ხედე, რა შარვალი ეცვა?! მაინც სად
შევტენე ის ეგზემპლარი?! — დაფიქ-
რდა საშა.

ორს აღარაფერი აკლდა, როცა სოსო
სამსახურში მივიდა. დღე იყო თბილი,
უქარო. ქვევით ვესტიბულში, შესასვ-
ლელ-გამოსასვლელში ნაცნობი სახეე-
ბი ტრიალებდნენ. მეორე სართულზე
კი კაციშვილი არ ჰაჰანებდა, ადამიანის
ხმა არ ისმოდა, კარი არ ჰტრიალებდა,
ტელეფონი არ რეკავდა. მთელი დღე-
ფანი თავიდან ბოლომდე გადაეღებათ,
გაეთეთრებინათ. თეთრად ქათქათებდა
ყველაფერი, ყველაფერს თეთრი ფერი
ედო. ვიღაც თეთრხალათიანი კაცი მო-
დიოდა ბოლოდან, მოდიოდა მშვიდად,
აუჩქარებლად, ზურგზე ხელებშემო-
წყობილი. სოსო უყურებდა თეთრხალა-
თიანს, ვერ ცნობდა, ვერავის ვერ ამ-
გვანებდა.

სოსომ გააღო ერთი კარი, — მეო-
რე, — მესამე, ჩაიარა ბოლომდე; მარ-
ცხნივ და მარჯვნივ შეამოწმა ყველა-
ფერი. „სად წავიდნენ ნეტავი, ხომ არ
დაწყდნენ!“ იმ თეთრხალათიანს ვკით-
ხავ რამესო, მაგრამ თეთრხალათიანიც
ველარ დალანდა. „ის მაინც სადღა წა-
ვიდა?“ — გაიფიქრა მან და ვასო ჩორ-
გოლაშვილის კაბინეტში შევიდა. ფან-
ჯარა ღია იყო და კარის გაღებაზე რა-
ფაზე შემორჩენილ თაბახის ფურც-
ლებს აუთამამა ბოლოები ნიავმა. მაგი-

დაზე აწალი, სწილოსძვლისფერი ლეფონი დაედგათ. ლერწმის საკიდზე
ვასოს მაულის ქუდი ეკიდა. ვასო ამ
ქუდს არ ხმარობდა, მაგრამ მაინც
უფროთხილდებოდა: ვინ იცის როდის
და რაში გამომადგებაო. კაკაურიძე კი
ყოველ დილით ფეხსაცმელებს იპრია-
ლებდა მალულად.

ღია ფანჯრიდან სიგრილე და სითბო
შემოდიოდა ერთდროულად. მზის სხი-
ვი ეცემოდა ვიწრო აივანს, საღებავვა-
დაცილებულ რკინის მოაჯირს. გაზაფ-
ხულის სუნი ტრიალებდა ყველგან და
ყველაფერში. შორს უცნაურად განა-
თებული „უნუგეშო ბეიზაჟი“ ჩანდა.
უსწორ-მასწორო მიწაყრილების ქვე-
ვით გრძელი, უთავბოლო მატარებელი
მისრიალებდა უხმაუროდ.

„ახლა ჩენსკენ ალბათ ტყემლები
ყვავის!“ — გაიფიქრა სოსომ.

ტყემლის ყვავილობა შეიძლება მარ-
თლაც დაწყებული იყო. ტყემლები გა-
დაათეთრებდა ხოლმე ამ დროს გო-
რებს, ფერდობებს, ჰალეებს, ტერასე-
ბად შეფენილ ეზოებს. ირგვლივ ტყემ-
ლის ყვავილის სუნი დადგებოდა. ფუტ-
კრის ბზუილი დაარღვევდა მხოლოდ
არაამქვეყნიურ სიჩუმეს.

„უკვე მერამდენე გაზაფხული მეპა-
რება, მერამდენე ტყემლის ყვავილო-
ბას ვერ ვესწრები... სულ რამდენი
ტყემლის ყვავილობა დარჩენია ჩემი
ხნის აღამიანს?! — ანგარიშობდა იგი
და ეჩვენებოდა, რომ აქ, ამ შენობაში,
ეს ამბავი არავის, აბსოლუტურად არა-
ვის არ აინტერესებდა.

შეიძლება მართლაც ასე იყო, მაგ-
რამ გაზაფხული ხომ მაინც მოდიოდა,
ტყემლები ხომ მაინც ყვავილობდა
სადღაც.

ჩაუღილი ნადირობა

კონსტანტინე გუგუშვილის

დიდოსტატს ნადირობა მონებებია,
მთელი სოფელი წამოყრილა უთენია:

— ე, ძმებიც მოვიდენ!

— ძმებია!..

— ბადე წამოიღე?

— თუ მთელია!

ცხენი და კაცი ერთმანეთში ირევა,
მწვერები ბინდბუნდში თვალებს აკვესებენ...
ყველა დარჩეული მონადირეა,
ერთიერთმანეთზე უკეთესები.

— ხევისგზით მივდივართ!

— რას გახვალ!

— ხილია!....

↑

— ძაღლები ნაჭამია?

დაიჭი!

— სად წამიჯა...

— მოუკვდა პატრონი ამ ცდას და ლოდინს!..

— თავზე დაგვათენდა...

— გაჩუმდი, მოდის!

მიდამო გაკრიალდა,

იელვა ბერდანმა!

თეთრ ჩოხაშია და

თეთრონზე შემჯდარა,

მოათოხარეკა, მოაგდო ცხენი:

— სალამი მითქვამს! — შემართა ხელი.

სახეზე შარავანდი — მთვარე ეფრქვევა,
ამჟამად დიდოსტატი ნამდვილი მეფეა!

გასწორდა უნაგირზე, გაიიალალა:

— სათქმელი თუ რამ გაქვთ?

— რა გვეთქმის!

— მყეფრები თუ კმარა ან თუ იარაღი?

რამდენი კაცია?

— თვრამეტი!

მათრახის ტარით უნაგირს დაეყრდნო:
„— სმენა და გაგონება, თვრამეტნო;
წალიკად დააწყვეთ მწვეარ-მეძებრები,
საქორიაზე ჩავალთ ბოგირებით;
ცხენდაცხენ ავივაკებთ უვან მეწყერებით,—
სულ თუ ნახევარი საათი მოგვინდება!
მერე ძმებს ხელით მოუხმო — აქეთო:
— იქ მოვითათბირებთ, თუ ვინ რა ვაკეთოთ“.

* * *

თეთრი მხედრის ამარა,
ჩორთით — ჭენებ-ჭენებით
თქრრ... — მიჰქრის ამაღა,
მიფრინავენ ცხენები.
რისი ფრინველ-მინველი,
რისი ნადირ-მადირი!
მხოლოდ თავდაპირველი
ნადირობის წადილი;
მხოლოდ პირველყოფილი
ჟინის ციებ-ცხელება...
თქრრ... ბოგირ-მოგირი
გადიარეს ცხენებმა.

* * *

თეთრმა მხედარმა მალღობი პირველმა აიჯირითა,
ტყემდე კი ჩორთით, იტყვიან, თამაშ-თამაშით მივიდა;
ალვირს მოჰიდა ხის ძირას, ხელი შემართა მეფურად;
ხის ჩრდილი ფოლადისფერი თეთრ ჩოხას გადაებურა,
მთელი ამაღა დადგა და ერთი კაცისგან გასევდა,
თეთრი მხედარი შეყოვნდა, ხელი დაუშვა ნახევრად,
მწერა ხვეისკენ ისროლა დაჟინებით და უბირად,
თვალეზე, პირისახეზე სიმკაცრემ გადაურბინა,
არც უნაგირზე მობრუნდა, არც ჩამოხდომა ისურვა —
უხმო მათ — ძმათა სარქალთა და რქუა დარბაისლურად:
„ხევში დაბანაკდით ზურგიზურგშექცევით,
აგერ, იმ ორწოხით ჩადით.
ჩვენ ტყეს შემოვუვლით, მწვეარ-მეძებრები
იქ ჩამორეკავენ ნადირს.
ერთიერთმანეთზე თვალყური გეჭიროთ, —
ლორი, თქვენ რა იცით, დიდი ვერაგია...
თუ მარჯვედ იქნებით, ღმერთი შეგეწიათ —
ტყეურის გამორეკვას ვერ აგივალთ.

ის იყო, უფროსმა ძმამ გამოაბრუნა ცხენი,
დიდოსტატმა ნახევრადდაშვებული შემართა ხელი,
სახეშეცვლილი და გახვეებული

ნელშემართული უძრავად დგას;
სახეშეცვლილი და გახევებული —
ამალაც
ელოდება
რალაცის
თქმას...

დგას... და მხედარი კი არა, შეჭირვებული მეფეა,
წითელ-ყვითელი ფოთლები ტანზე და მხრებზე ევრქვევა,
აგზნებულს და შეძრწუნებულს ასხედან ოფლის წვეთები...
ყველა ცუდ ამბავს მოელის უხმოდ და თვალის ფეთებით...

ვაპტო, სატახტო ქალაქით მალემსრბოლები მოცვივდნენ, —
მტერი ბერთა და დიაცთა და მეძუძურთა ხოცვიდნენ...
არ გატეხილან, რამეთუ რჯულსა და მეფეს ლოცვიდნენ;

ვაპტო, გვეახლნენ სასახლით მეფის დარბაზის კაცები, —
შიშინობა დამდგარა დაშლის და დაქუცმაცების;

ვაპტო, აშლილა სამეფო, რიგი და წესი ერთობის;
ვაპტო, ქვეყანა დავკარგეთ და ნადირობით ვერთობით;

ვაპტო, ამოდ ვიშენებთ, რაც ციხე-ტაძრებს ვიშენებთ;
ვაპტო, შვილებიც მოიქცნენ, ღმერთო, მაღალო, გვიშველე!..

დგას მეფე გახევებული და სტანჯავს ჭირთა თმენანი,
რაც ქვეყანაზე ჭირია, ერთად მოაწყდა ყველაი —
ერი, მტერი და მოყვარე,

მაგიდა, წიგნი, მელანი...

...ყალყზე შედგა და ჭიხვინით გაფრინდა თეთრი მერანი.

რჩეული მონადირენი გახევებულნი დგანან:

— რა მოხდა?!

— რამე ეწყინა?!

— კი არ ეწყინა, მარა...

— რა მარა?

— აბა რა ვიცი!

— გვიუკადრისა!

— განა!

— ვითომ?!

— არაა ეგეთი!

— კაი, შე კაცო!

— კმარა!...

გაღმა კი გზებზე გადარბის თეთრი მხედარის ჩრდილი,
რაც უნდა მოხდეს, ამაღამ უნდა ჩავიდეს ტფილისს.

* * *

ის ამაღამ იომებს,
ის ამაღამ ინადირებს,

უნდა აწონ-დაწონოს წარსული და სინამდვილე;
უნდა ჯარი განალაგოს დიდგორთან და ბასიანთან,
აგერ ანისს შემოუწყოს მხედრონი აბჯრიანთა;
დღეს აქ არი, ხვალ იქ არი, საით წავა, რა იციან —
შამქორით რომ გამობრუნდა, განძისაკენ გაიწია;
მუჭა ვერცხლი უწყალობა გლახაკთა და ჩაჩანაკთა,
დმანისითგან აიყარა, ბოსტანქალაქს დაბანაკდა.

* * *

ძინავს ყველაფერს... წყვდიადი მოძვრება ბინდში სარკმლიდან,
მიყურებულა თბილისი, „დადუმებულა მთაწმინდა“.
დგას დიდოსტატი სარკმელთან, წყვდიადს გასცქერის უკუნეთს,
ო, ეს თვალხარბი ვარსკვლავი სულ ამ ფანჯარას უყურებს.
ამოძირკვეული ვენახი და ჟამი გაპარტახების —
გადაწოლილი ღობენი, გადათელილი ბაღები...
წყვდიადს მოაკვლევს ცალხელა ვაჟკაცი ბანცალ-ბანცალით,
მხრებს ადგას სული მამულის —

ცაში აწვდილი ტაძარი.

ლიხზე გადმოდგა დევკაცი —

დავით ბრძენი და ძლიერი

და მთვარის ჩრდილით დაფარა ცის მთელი დასალიერი,
მაგრამ... თვალხარბი ვარსკვლავი სულ ფანჯარასთან

ტრიალებს

და ცრემლი მარილიანი აღიზიანებს იარებს.

ზის დიდოსტატი ზვიადი —

თამბაქოს ბოლი ესვევა,

უქმურ ღრუბელთა ფანტკას გაგს მხრების ყოველი შერხევა;

უნდა აწონოს, დაწონოს საქმე, დრო, სივრცე, მანძილი —

სარკმლიდან თვალთ ნანახი, წადირობაში განცდილი.

ზის, სიტყვის მხედართმთავარი და გამგებელი ყოველთა,

მეფე კახთა და ქართველთა, რანთა, აფხაზთა, სომეხთა!

ფხიზლობს აბჯარში ჩამჯდარი მხედარი — მემატინე

და... ის თვალხარბი ვარსკვლავიც სულ ფანჯარასთან

ტრიალებს.

* * *

ოდიშითგან, კახეთითგან, ლიხითა თუ თრიალეთით

ყოველდამე მოფრინავენ ანგელოსნი ფრთიანები.

თითქო თვალთ უხილავი, მთვარეული ლანდები, —

ყოველდამე სარკმელიდან კოშკში შემრიალდებიან.

მხედარსა და მონადირეს, მეფესა და მატთანეს

ზოგი მხარზე დაასხდება, ზოგი თავზე დასტრიალებს,

მერე ფრთებით აპარებენ, შეხვევენ და შენიღბავენ,

საქართველოს ასინჯებენ მკურნალივით მთელი ღამე;

ტაძრებზე და ციხეებზე, ზღუდეებზე, ჯებირებზე —

მთელი ღამე ატარებენ, ყველგან ყურს ადებინებენ...

მთელი ღამე ქართლის ცაში დარაჯებად ტრიალებენ

დიდოსტატის კონსტანტინეს ანგელოზნი ფრთიანები.

ნოღარ ლუმბაძე

დიდრო

სხვამ რომ ჩინ-მედლები ჩამოიტანა არუსეთ-თურქეთის ომიდან, ედემიკა ვე-შაპიძემ პორტ-არტურიდან, მამალი ათა-შანგი ჩამოიტანა, მერე მისი და დაფინო აფხაზავას ტვინგაწყალეულ ნაყოფს დიდრო დაარქვა და ვითომ აქ არაფერი-ო, ისე დაიკრიფა გულზე ხელი და ისე ათრევიდა თავი ოთხ მუტრუქს კონცხოუ-ლას სასაფლაოზე. ობლად დარჩენილ-მა დიდრომ, თავის მხრივ, დედა უტი-რა თავისი დიდი სეხნიის, ფრანგი გან-მანათლებლის დენი დიდროს მოძღვრე-ბას აღამიანის თანდაყოლილი ნიჭის შესახებ და სადღაც ორჯერ ორსა და სამჯერ სამს შორის რომ ლოზეა, იმაში გაეკვება თავით სამუდამოდ.

— ეჲ!!! დიდროია, პორტ-არტურის შპიონო!

— ეჲ!!! დიდროია, ოიამას ნაბიჭვარო! — გაჰკვირან სუფსის ქალაში გუთურე-ლი ბიჭები და სიცილით ასკდებიან ერთმანეთს.

— დადექით, თუ ბიჭები ხართ, თქვეე შობელგალეტელებო, და გიტყვებთ დედის სულს! — ბლავის დიდრო და მოღერებული ქვით დასდევს ქალაში გაფანტულ ბიჭებს.

— დიდროია ბურძგალა!

— დიდროია ხაბაკა!

— დიდროია ქაფურა! — მიჰკვირან სუფსის ქალაში ძუნძულით მიმავალ დიდროს გუთურელი ბიჭები და მერე სამგელიას მორევში იგრილებენ გახუ-რებულ ბეჭებსა და ცხელ ქვიშაზე სირ-ბილით დაფუფქულ ფეხისგულებს.

ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა დიდროი-ას მოღერებული ქვა ესროლოს ბავშვე-ბისათვის, მოიქნევს ხელს, მერე იმ მო-ქნეულ ხელს შუაგზაზე მოთოკავს, ისე დახედავს იმ რიყის ქვას, თითქოს ქვა კი არა, მარგალიტი იყოს და სასოებით ჩაიდებს ხოლმე დაკონკილი შარვლის ჯიბეში.

დიდრო და დიდროსნაირი სახელები ვის გაჰკვირვებია გურიში. მარტო გუ-თურში სამამულო ომამდე 4 ოტელო, 8 ჰამლეტი, 7 შექსპირი, 5 დეზდემონა და 3 ოფელია ცხოვრობდა, მაგრამ წი-ვილ-კივილითა და ყივილ-ხივილით არა-ვინ დაღვენებია უკან. დიდრო სხვა იყო. დიდრო, გარდა იმისა, რომ დიდრო იყო, კიდევ ბურძგალა იყო, ხაბაკა იყო და ქაფურა იყო.

ბურძგალა იმიტომ იყო დიდრო, რომ თმები ჰქონდა ზღარბივით აბურძგნი-ლი და, გარდა ამისა, ნიძლავზე, ხიდან ჩამოგდებულ წაბლს, ბურძგალს შიშვე-ლი ფეხით აცლიდა.

ხაბაკა იმიტომ იყო დიდრო, რომ მა-გაზე მეტ სიმძიმეს კაცი ვერ წევდა სო-ფელში. რამდენჯერ მინახავს, როგორ მიაცილებდა სამ მანეთად ან მანეთად ორივე მხრებზე ხურჩინებგადაკიდებუ-ლი და გაძეძგილი კალათებით მკლავებ-დაწყვეტილი დიდრო. სოფლიდან რაი-ონულ ცენტრში ვილაცას. კაცი ან გამო-უცდელი ან ხვადავი უნდა ყოფილიყო, ასეთ დროს დიდროს რომ მისალმებო-და. მე შენ გეტყვი, არ გაგიჩერდებოდა, ბარგს ჩამოდგამდა, ჩამოჯდებოდა, დაი-

სვენებდა და ისე გამოგელაპარაკებოდა. დადგებოდა ასე აქლემივით დატვირთული, კისერწაგრძელებული, თვალბგადმოკარკლული და გაგზამდა მუსაიფს

— ვისი ხარ შენ, კი ვერ გიცანი!

— შე ვარ ნოდარი, ქიშვარდის ბაღიში!

— აუ, რა კატლეტს მაქმევდა უფასოდ ბაბუაშენი, გუთურის სასადილოში პოვრად რომ მუშაობდა. საიდან მოდიხარ?

— ქალაქიდახ.

— ხომაა მშვიდობა?

— კი.

— რამდენი დღით ჩამოდი?

— ერთი კვირით.

— აუ, რას დამგვანებია, ბიჭო! ერთი კვირა გამოგაკეთებს შენ?

— დიდროია, გამოადგი ფეხი, მავეიანდება ავტობუსზე! — აჩქარებს ბარგის პატრონა.

— მაცალე, ბიჭო, კაცთან ლაპარაკი, თვარა დავიყრი ამ ხაბაკს აგერ შარაზე და გადაიხიე მერე ის შენი სამი მანათი, თავზე! — აფრთხილებს ბარგის პატრონს, — ლადიკოს ბიჭია, კალანდაძის, — მაცნობს შემდეგ მე.

— ვიცნობ, დიდრო!

— აუ, რა გაუხარდება მამიდაშენს ახლა შენი დანახვა! გაიგებდი, ალბათ, გველმა რომ უკბინა თამაზიას, შენს მამიდაშვილს!

— აქ არ ვიყავი, დიდრო, მაშინ? — გავახსენე დიდროს.

— ისიც გეცოდინება, აბა, ჯარში რომ წაიყვანეს!

— მაგიც ვიცი!

— ყველაფერი თუ იცი, რაღას მოდიოდი, ვერ დარჩი ქალაქში? — ეწყინა დიდროს.

— გავბრუნდები, აბა, უკან, რადგან ასეა! — ვეუბნები დიდროს.

— ფეხი არ მოიცვალო აქედან, მივუბრუნები ამ გლახას ამ ხაბაკს ავტობუსამდე და ამ წუთში აქ გავჩნდები! — მეუბნება დიდრო და ძუნძულით გარბის. მერე უცებ ტრიალდება და მეხვეწება:

— არ დამიძახო, ბიჭო, ანლა, დიდროია ხაბაკაო, და რომ მოვბრუნდები უფულოდ წავიღებ მაგ ჩემოდანს სოფელში. მაინც იქით მაქვს გზაი.

ყელში მობჯენილ ბურთს ძლივს ვაბრუნებ უკან და ღიმილით ვუქნევ თავს დიდროიას. ღიმილს ვამბობ, თორემ, ვაი ასეთ ღიმილს, ერთი ტირილი ქვეყანას მირჩევნია. მერე ჩემოდანს ვდგამ გზის პირას, ზედ ვჯდები და ძუნძულით მიმავალ დიდროიას ველოდები.

რაც შეეხება ზედმეტ სახელს „ქაფურას“, იგი ამ სამი წლის წინ შეერქვა დიდროს ჩემი თანდასწრებით.

საზაფხულო არდადეგებზე გახლდით ჩასული სოფელში. კვირა დღე იყო. მთელ გუთურელ ლაზნადარებს საპარიკმახეროში მოეყარათ თავი და გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალ-ყურს დალაქ ექვთიმე ყვაპუტასა და დიდროს პაექრობას. საპარიკმახეროში რომ შევედი, პაექრობა კარგა ხნის დაწყებული იყო და ჩემთვის ყურადღება არავის მოუქცევია...

— დიდრო ბატონო, კიდეც ერთი ამოცანა მკითხე და თუ ვერ ამოვხსენი, მთელი თვე უფასოდ გპარსავ. — ეხვეწებოდა ექვთიმე ყვაპუტა დიდროს (ექვთიმეს „ყვაპუტას“ მისი მორჩილი ტანისა და სიმსუქნის გამო ეძახდნენ. მთელ სოფელში ექვთიმე ერთადერთი კაცი იყო, რომელიც დიდროს ბატონობით ელაპარაკებოდა. დიდრო, რა თქმა უნდა, დაცინვას ვერ ხვდებოდა და „ბატონოს“ ღირსეულად იფერებდა.)

— კარგი, აბა, თვითონ, ბატონო ექვთიმე, მითხარი მე შენ, ორი ქვეყნის: ამერიკისა და იაპონიის საზღვარზე მამალი ზის ღობეზე, თავი იქით აქვს — იაპონიისკენ, და კული აქეთ — ამერიკისკენ. დადვა უცებ მამალმა კვერცი ზედ შუა საზღვარზე, რომლისაა კვერცი — ამერიკისა თუ იაპონიის? — ჰკითხა დიდრომ და პასუხის მოლოდინში თვალები მოწყურა.

ნოდარ ლუგვანიძე
დიდრო

— ამერიკის! — დაიძახა ვითომ გახარებულმა ექვთიმემ.

— რატომ? — ჰკითხა ირონიულად დიდრომ.

— იმიტომ, რომ კული ამერიკისკენ აქვს, დიდრო ბატონო! — დასაბუთო ყვაბუტამ.

— მაგი არაფერს არ ნიშნავს!! — ჩაუყარა წყალში ნაშრომი დიდრომ.

— იაბონისაა კვერცხი! — დაიხია ექვთიმემ. (ეს ცნობილი ამოცანა ლაფსუნის, კერძოდ ის, რომ მამალი კვერცხს არ დებს, დიდროს არ მოსწონს, რადგან მთელმა მსოფლიომ იცის მისი ამოხსნა. დიდროს სხვა, ახალი, უფრო საინტერესო და მოულოდნელი ფინალი აქვს მომზადებული).

— ვაი, შე აბღალა, სადა აქვს ამერიკას და იაბონიას საზღვარი? — ჰკითხა დაცინვით დიდრომ ექვთიმე ყვაბუტას. საპარიკმახერო შეაზანზარა სიცილმა.

— შენი ყოფილა, ბატონო დიდრო, ქვეყანა და ესაა. — გაშალა ხელები წაგებულმა ექვთიმემ. — მაინც სად ისწავლე ეს ამოცანა?..

— სად და, პორტ-არტურში! — ისე თქვა დიდრომ, თითქოს გუშინ დაბრუნებულიყო იქიდან.

— როდის მოასწარი, დიდრო ბატონო, პორტ-არტურში ყოფნა?

— მე და მამაჩემი სად ვიყავით, აბა, ცხრაას ოთხში? — ჰკითხა თავის მხრივ დიდრომ.

— დედაშენი სად იყო მაშინ?

— რა უნდა ველაპარაკო ამ აბღალას, — მოგვიბრუნდა ჩვენ დიდრო, — მამაჩემმა მერე არ შეირთო დედაჩემი, პორტ-არტურიდან რომ დაბრუნდა? — ყველამ თანხმობის ნიშნად თავი დაუქნია.

— შენ სად იყავი მაშინ, დიდრო ბატონო? — ჩასდია ქვესკნელში ყვაბუტამ.

— სად ვიყავი და, მამაჩემში?!

— მახსოვრობა მაქვსო, ამა უნდა თქვას! — შეაქო ყვაბუტამ და უცებ უზომოდ შეწუხებული ხმით სთხოვა გახარებულ დიდროს:

— დიდრო ბატონო, რაღაცაა თუ არა ხარს გავხარ, აბა, ერთი, ენა გამოყავი გარეთ!

შეშინებულმა დიდრომ ჯერ ჩვენ გადმოგვხედა, შემდეგ მორცხვად გამოყო ენის წვერი და დაელამებულმა დაიხედა ზედ.

— მაგაზე რა შეგატყო, დიდრო ბატონო, გამოიმეტე მაგი ენა კიდევ ცოტა, შე კაცო!.. — უსაყვედურა ექვთიმემ. დიდრომ თვალები გადმოქაჩა, უზარმაზარი ენა გადმოაგდო ცოფიანი ძაღლისვით და სწორედ მაშინ დაუსვა ექვთიმე ყვაბუტამ იმ ერთ მტკაველ გადმოგდებულ ენაზე გაქაფული ფუნჯი.

— ეჟო! — ამოიგმინა დიდრომ, მაგრამ ქაფით გამოტენილი პირი რომ ვერ დახურა, გულზე აფარებული ჭუჭყიანი ზეწარი ჩაიბუშტა პირში და ზმუილით გავარდა გარეთ, გავარდა და... სწორედ იმ დღიდან მიემატა დიდროს კიდევ ერთი ზედმიტეი სახელი, სწორედ იმ დღიდან გახდა დიდრო, დიდროია ქაფურა.

— ეჟ, დიდროია ქაფურა, შე პორტ-არტურის შპიონო!

— ეჟ, დიდროია ქაფურა, შე ოიამას ნაბიჭვარო!

— ეჟ, დიდროია ქაფურა! — მიჰკივიან იმ დღიდან გუთურელი ბიჭები სუფსის ქალაში ძუნძულით მიმავალ დიდროს და ერთმანეთს ასკდებიან სიცილით.

. . . . .

ამბავი, რომელსაც ქვემოთ მოგითხრობთ, შარშან მოხდა გაზაფხულზე. სოფელში გახლდით სამი დღით ჩასული, ოდაზე კრამიტის გამოცვლაში უნდა მოეხმარებოდი მამიდაჩემს. მაისის თვე იყო. გაგანია მუშაობის დრო.

ჩაის კრეფის გეგმა არ ჩავგივარდესო და, რაიონის დაზაფრულ ხელმძღვანელობას მასწავლებლიან-მოსწავლიან, დირექტორიან-დარაჯიან, დალაქიან, მკერავიან, მრეცხავიან, დახლიდარიან, მწველავიან, მთესველიან, მზარავიან, მთოხნელიანად ყველა ჩაის პლანტაცი-აში ჰყავდა გამოყრილი. სერგია ბრიგა-

დირის თხოვნით, იმ დილით მეც გავედი სამუშაოზე.

ჩაის დუყი ერთ მტკაველზე ალორთ-ქილიყო და კვალს შესეული თეთრწინ-საფრიან და წითელ-ყვითელ პერანგა გოგო-ბიჭებს ისე აეჭრელებინათ ბარ-დნალას ფერდობი, გაგიკვირდებოდათ, გუშინ რომ წვიმა არ იყო, ერთ ღამეში ამდენი ყვავილი მთის ამ მწვეანე კალთა-ზე რომ ამოაბიბინაო.

ჩაის ძირითადად, რა თქმა უნდა, ქა-ლები და მოსწავლეები კრეფდნენ. მამა-კაცები კი ზოგი მწონავენებსა და მზიდა-ვებს ეხმარებოდნენ, ზოგნიც გვერდზე გამდგარიყვნენ და თუთუნის კვამლში გახვეწილი ქვეყნის ამბებს ყვებოდნენ. ჩემს მოვალეობას მოკრეფილი ჩაის დაფარაში აღნუსხვა და მისი დახარისხე-ბა შეადგენდა. სწორედ ამ საქმით ვიყა-ვი გართული, რომ ვიღაცამ დაიძახა — დიდროია ქაფურა მოდისო.

დიდრო ზევიდან ქვევით მოყვებოდა ბარდნალას. ყურებამდე გაღიმებული აქეთ-იქით სალამს არიგებდა, თან ქვა-მიღერებული აფრთხილებდა ბავშვებს.

— გამარჯობა თქვენი, ბაღნებო, არ დამიძახოთ ახლა ქაფურაო, თვარა ამ თავდაღმართში ვერც ერთი ვერ გა-მასწრებთ.

— დიდროია ბურძგალას გაუმარჯოს!

— რა გითხარით მე თქვენი?! — ცქვი-ტა ყური დიდრომ.

— ახლა არ თქვი, დიდროია, ქაფურა არ დამიძახოთო? — შეახსენა ვიღაცამ.

— რამ გაყო ქაფურა და ბურძგალა?! — მკაცრად იკითხა დიდრომ.

— აბა, შენ გაგიმარჯოს, დიდროია ხა-ბაკა!

— ა, კილო?! — შედგა დიდრო და იქითკენ გაიხედა, საიდანაც „ხაბაკა“ და-უძახეს.

— აბა, რა ქნან, დიდრო ბატონო, ამ ბაღნებმა, აღარც ბურძგალა, აღარც ხა-ბაკა და აღარც ქაფურა თუ არ დაგიძა-ხეს, ყველა ჩემსავით ღვთისნიერი ხომ არ იქნება? — შეაბრალა ბავშვები დიდ-როს ექვთიმე ყვაბუტამ.

— მაგას კიდეც პორტ-არტურის შპი-

ონი მიძახონ, ის მირჩევნია, მე ხომ ვი-ცი, რომ არ ვარ და... — აირჩია მანამდე რომ, მერე ჩემთან მოვიდა, მხარზე ხელი დამკრა და მითხრა:

— შემიტანე სიაში, ქიშვარდიეს ბა-დიშო!

— რომელ სიაში, მკრეფავების, მწო-ნავეებისა, თუ მზიდავების? — ვკითხე დიდროს.

— რომელი ჯობია? — მთხოვა რჩევა დიდრომ.

— მე თუ მკითხავ, ახლა, აგერ, ხის ძირში მხართეძოზე წამოწოლას არაფე-რი ჯობია, დიდრო!

— მხართეძოზე სახლშიც კი ვიწეკი, აბღალა, ჩამწერე მზიდავებში! — გადა-წყვიტა დიდრომ. ჩავწერე.

— როგორ ჩამწერე? — მკითხა დაე-ჭვებით.

— დიდრო ედემიკას ძე ვეშაბიძე! — წაფუკითხე მე.

— შემახედე! — შევახედე. დიდრომ დიდხანს უყურა სიას, მერე ექვთიმე ყვაბუტას მიუბრუნდა და ჰკითხა:

— დასტურ ასე წერია, ექვთიმა?

— დასტურ!

— არც ბურძგალა, არც ხაბაკა, არც ქაფურა?

— არც ბურძგალა, არც ხაბაკა, არც ქაფურა, დიდრო ბატონო!

— აბა, ამიწიეთ მაგი გოდორი! — ეცა გოდორს განარებული დიდრო. გოდო-რი ვეებერთელა იყო და მძიმე.

— მაგი გოდორი დიდია და მძიმე, დიდრო ბატონო, თან ჩაი სველია, ჯერ ცვრიანი, გაგიჭირდება. — გააფრთხი-ლა ექვთიმე ყვაბუტამ. დიდროს გაელი-მა, გვერდით მდგომ ქესკინა მეღივას ბიჰს ილღიებში ხელი შეუცურა, გო-დორზე შეაგდო და — დამიბეკნეო, უთ-ხრა. ქესკინას ბიჰმა გოდორი შუაზე ჩა-იყვანა.

— დაუმატეთ! — თქვა დიდრომ. და-უმატეს.

— კიდე! — კიდეც დაუმატეს. პირ-თამდე გაივსო გოდორი, გაიძეჭა.

ნოდარ დუმბაძე

ლიდრო

— ეყოფა, შე მამაძაღლო, რომ ხედავ, წვენი გაუფიქრა! — ჩამოაგდო ექვთიმე ყვავუტამ გოდრიდან ქესკინას ბიჭი. დიდრომ გოდორი მოსინჯა, ემსუბუქა.

— ამას კრეფთ მთელი სოფელი? — გვისაყვედურა, — დაადევით მაგი ტომარა ზევიდან! — დასდეს.

— მეორეც!

— გადელდა! — თქვა ყვავუტამ.

— ნიძლავი! — თქვა დიდრომ.

— ასი გაპარსვა! — წამოიძახა ყვავუტამ.

— ექვთიმე, ერთი წლის გაპარსვა მაქვს შენთვის მოგებული დღეში ორჯერ. ახლა შენ დამენიძლავე, ქიშვარდიეს ბადიშო, მაგ შარვალზე, — მითხრა დიდრომ და ჩემ ტეხასურ შარვალს დააშტერდა.

— არ მინდა ნიძლავი, დიდრო, ისე მოგცემ.

— ისე რა, შენი მათხოვარი კი არ ვარ!

— ეწყინა დიდროს.

— ახლა ნუ გამზდი და სახლში რომ მივალ, გამოვიცვლი და მოგართმევ. — დიდრომ ისევ მოსინჯა გოდორი, ოდნავ შეეყვამნდა, მაგრამ უკან აღარ დაიხია.

— ამიწიეთ! — თქვა მან და გოდორის წინ ჩაიმუხლა. ვილაცამ ბაწარი მოარბენინა, ის ორი გატენილი ტომარა ზევიდან დააკრეს ტყვისასვით გაძეგილ გოდორს და ოთხმა კაცმა დიდი გაჭირვებით მოჰკიდეს ზურგზე დიდროს გოდორი.

— გამაგრდი, დიდროია ხაბაკა! — შეეშველა ვილაცამ.

— არ წახდე, ბურძგალა!

— მიდი, ქაფურა, მიაწიქი! — დიდრო ისევ და ისევ დაბარბაცდა, მერე უცებ ტუნგოს ხეს სტაცა ხელი და ფეხები გააბოჯიყა.

— აუ, დიდროია, გაუშვი ხელი, თორემ წააგე! — დასჰყივლა ვილაცამ. დიდრომ დამდულრულივით წაართვა ხელი ტუნგოს და ისევ დაბარბაცდა.

— შეეშვი, დიდრო, მაგას და ახლავე ვიხდი შარვალს. — ვთხოვე მე, მაგრამ დიდროს გაჩერება აღარ შეიძლებოდა.

იგი დაიძრა, ჯერ მთვრალი კაცისადაა ზიგზაგებით გაჰყვა ბილიკს, მერე ნელა გამართა ნაბიჯი კიდევე, კიდევე და ბოლოს, ძალიან მძიმე, ძალიან დიწვი და ძალიან ნელი ნაბიჯით გაუდგა გზას ჩაის პუნქტისაკენ. ღვედები ორი თითის დადებამზე ჰქონდა ჩამჯდარი მხრებზე. კისრის მყესები იმ ღვედებივით დასქიმოდა, შუბლზე თითისტოლა ლურჯი ძარღვი ამობოროცვოდა და თვალები სისხლით ჰქონდა სავსე.

— გააჩერე! — ვთხოვე ექვთიმე ყვავუტას.

— სუფსას გააჩერებ ახლა და მაგას ვერა! — თქვა ექვთიმემ.

ჩაის პუნქტამდე 250-300 მეტრი იქნებოდა. ხალხი ერთ ხანს გაშტერებულ იდგა, კაცი არ ჩანდა, მათ წინ ფეხადგმული უზარმაზარი, უფორმო, კლდის ნაგლეჯი თუ რალაც ორფეხზე შემდგარი განათხარი გიგანტური ცხოველი მიბაჯბაჯებდა. მერე ბრბო უცებ დაიძრა და ამ ფეხადგმულ ზღაპრულ მაჯლაქუნას აედევნა. ბავშვები წინ გავარდნენ.

— მიდი, დიდროია!

— ცოტა და, შენია ნოდარას შარვალი!

— მიდი, მიდი, დიდროია! — ამხნევებდნენ ბავშვები.

— ახლა მაგის საცოდაობა თუ გინდა, უნდა დაუთარო თავი და გამარჯობა უნდა უთხრა! — იხუმრა ვილაცამ. ბრბომ გულიანად გაიცინა.

— მიდი, დიდრო, ათი ფეხის ნაბიჯი დაგრიჩა!

— რვა... შვიდი... ექვსი...

— გაუძელი, დიდრო!

— სამი... ორი...

— ერთი, დიდრო, კაცი ხარ, კაცი! — კიოდნენ ბავშვები და გუგუნებდა ხალხი.

დიდრო გოდრიანად დაჯდა პირდაპირ მიწაზე სასწორის გვერდით. ერთ ხანს დამბლადაცემულივით იჯდა, მკლავებდა ფეხებმოწყვეტილი. სილურჯემ რომ გაუთარა და კირივით გაფითრებულ ტუჩებში სისხლი რომ დაუბრუნდა ისევ,

გაიღიმა და გულადმა გაგორდა ბალახზე. მერე პირდაღმა ჩაბრუნდა და ოფლიანი სახე გრილ ბალახზე გადაგორ-გადმოაგორა. ოთხმა კაცმა რის ვაი-ვაგლახით შეაგდეს გოდორი სასწორზე. ყველანი სასწორს მიეცვივდით. ერთი გირი შემოუდგეს, მეორე, მესამე, მეოთხე, ვერაფერმა რომ ვეღარ დაწონა, ქვა დაუდეს გვერდით — ათ კილოს უდრისო.

— მოკალით ღვთისშვილი, შობელ-ბალებო? — იკითხა გაოცებისაგან თვალუბგადმოცენილმა ბენედიქტე მწონავმა.

— რამდენია? — იკითხა ვილაკამ.

— 141 კილო! — თქვა ბენედიქტემ.

— აუუუ! — ამოიგმინა ხალხმა. ყველა იქით შებრუნდა, სადაც გაგორებულ იდღრო ეგულებოდათ, მაგრამ დიდრო იქ აღარ იყო. იგი თავჩაქინდრული, წელში მოხრილი და მკლავებჩამოყრილი უკანმოუხედავად ბილიკზე მიძუნძულებდა, სუფსის ქალში. ეს იყო ერთადერთი დღე მის ცხოვრებაში, როდესაც არავინ დადევნებია:

— დიდროია, პორტ-არტურის შპიონოს,

— დიდროია, ოიამას ნაბიჭვაროს,

— დიდროია, ბურძგალას,

— დიდროია, ქაფურას და

— დიდროია, ხაბაკას ძახილით.

141 კგ ჩაი; ჩაეწერე დიდრო ექვთიმეს ძე ვეშაპიძის გასწვრივ წითელი ფანქრით და დავთარი დაეხურე.

სალამოს ის ტეხასური შარვალი გავიხადე, რომელზეც დიდროს თვალი დარჩა, გაზეთში გავახვიე, სხვა შარვალი ჩავიცვი... გაზეთში გახვეული შარვალი ილღიაში ამოვიჩარე და დიდროსთან წავედი.

დიდროს ყავრით გადახურული ორთვალიანი პატარა ოდა ზედ სუფსის პირას დგას. მთელი ჩემი ბავშვობა ამ სახლის გარშემო სირბილში გავატარე და არასდროს აზრად არ მომსვლია შიგ შემეხედა. არ ვიცი შიშის გრძნობა იყო ეს თუ რიღისა, რომელსაც ყველა მარტოხე-

ლა კაცის სახლი იწვევს მსოფლიო მკარბობა არც ის ვიცი, მაშინ რომელი გრძნობა მკარბობდა. ერთი კი ცხადია, დიდროს სახლში არასდროს შემეხედავს. ისე კი ყოველ გაზაფხულს საათობით ვმდგარ-ვარ გადარეული სუფსის პირას და შეშინებული, გულისფანქვალთ ველოდი, აი ახლა, აი ახლა დაარტყამს ტალღა, დალეწავს და ნაფოტივით წაიდებს დიდროის სახლს-მეთქი, მაგრამ სახლი იდგა არხეინად, წარბშეუხრელად და გადღეუბულ სუფსას არაფრად აგდებდა. რამდენჯერ გამიმხელია ბაბუაჩემისთვის ეს ბავშვობის შიში და იმასაც უთქვამს: — შენ კი არა, ბაბუა, მეც ბავშვობიდან, ყოველ ლანჩობას ველოდები მაგ სახლის წაღებას, მაგრამ არ დაადგა საშველი. კუდიანი იყო დიდროის მამა, ედემიკა, ისეთ კლდეზე უდგას ფეხი იმ ოდას, ერთი კი არა, ორი სუფსა ვერ გამოუთხრის ძირს, ისე სულ ბეწვზე კი კიღია შეჩვენებული...

სუფსა ამ გაზაფხულზეც უსაშველოდ აღიდებული იყო... ზოდა, ახლა დიდროს ეზოში რომ შევედი, ჯერ იმ ბავშვობის შიში დამეუფლა, მერე სიხარული, რომ სახლი ასეც ისე არხეინად იდგა და ამ ღამეში ერთადერთი ანთებული თვალთ გასცქეროდა გადარეულ სუფსას.

ცა ისე იყო მოწმენდილი და ვარსკვლავებით გაქედილი, მთვარეს ფეხის მოსაცვლელი ადგილი აღარ დარჩენოდა და შუა ცაში იდგა გაფითრებული და გაშტერებული.

ცნობილია, გიჟებს უზომოდ უყვართ ცხოველები, განსაკუთრებით ძაღლები, ამიტომ როდესაც დიდროს ეზოში ჩავედი და ოთხი თუ ხუთი ძაღლი შემომეგება კულის ქიკინითა და წკმუტუნით, არ გამკვირვებია. ისიც ვიცი, რომ ძაღლი სხვის ეზოში კაცს არ უყეფს, ამიტომ როდესაც იმ ხუთიდან ერთმა დამიყეფა და შემომიღრინა, მივხვდი, დიდროს იყო. გაეჩერდი, ძაღლის სახელი არ ვიცოდი და ყასიდად, დიდრო, დიდ-

ნოდარ ღუმბაძე

ფიქრობ

რო-მეთქი დავუძახე, თან თვალით ქვას და ჯოხს დავუწყე ძეხნა. ძალი უცებ გაჩერდა, მერე კულის ქიციანით გამეხახუნა — მობრძანდით, ბატონოო, და კარგი მასპინძელივით ამიძღვა აივანზე. ოთახის კარი ღია იყო. შუა ოთახში ძველებურ მრგვალ მაგიდაზე ჭრაქი ბოლავდა. აისისა თუ დაისის მაგვარი ბინდი იდგა ოთახში. თვალი რომ შევაჩვიე ბინდს, დავინახე: მარჯვენა კუთხეში პატარა, დაბალ მაგიდაზე ღვთისმშობლის ხატი ესვენა, წინ ბზის გამხმარი ტოტი ედო. მარცხნივ კედელზე ორი გახუნებული სურათი ეკიდა ახალგაზრდა ქალისა და ულვაშებაწყვითინებული ჩოხოსანი მამაკაცისა. დავინო და ედემიკა ალბათ, გამიელვა ფიქრმა. სურათების ქვეშ ტახტი იდგა. ტახტზე დიდრო იწვა ტანგაუნდელი. თავთან, სამფეხა სკამზე, პატარა სველი დოქი ედგა. ოთახში კიდევ ერთი მრგვალსაზურგიანი სელის სკამი იდგა. ეს ყველაფერი თვალის ერთი მოვლებით შევამჩნიე, მეტი ვერაფერი. თუმცა, არა, ოთახის ჭერში ელექტრონათურაც ეკიდა, მაგრამ არ ენთო.

— დიდრო, შეიძლება? — ვკითხე მორიდებით. თავი დამიქნია ღიმილით, მერე სელის სკამს შეხედა, ალბათ — დაბრძანდითო უნდოდა ეთქვა.

— ისვენებ, დიდრო? — ვკითხე. — არაო, — გადაიქნია თავი.

— რამე ხომ არ გტკივა, დიდრო? — კიო, თავი დამიქნია, უსიამო ქრუანტელმა დამიარა ტანში. ახლოს მივედი, დოქი ტუჩთან მივუტანე, თავი წამოღეწე და წყალი დავალევი.

— რა გტკივა, დიდრო?

— გაწყდა, — თქვა დიდრომ ჩურჩულით, წყალი რომ მოსვა მერე.

— რა? — ჩურჩულით ვკითხე მეც ძალუწებურად.

— არ ვიცი!

— სად, დიდრო?

— აქ და აქ... — დიდრომ მარცხენა ხელი გულზე დაიდო, მარჯვენა საფეთქელთან მიიტანა. — აქა და აქ გაწყდა! — ისევ დამიარა ქრუანტელმა. მხოლოდ ახლა შევამჩნიე დიდროს სახე ნაცრის-

ფერი ჰქონდა, თვალები კი — შემწვარი ბული.

— წავალ და ექიმს მოვიყვან! — ვთქვი მე და წასვლა დავაპირე.

— არ დამტოვო! — მტაცა ხელი დიდრომ და ისე მაგრად მომიჭირა, ძალაუნებურად დაფეჭე. თვალს არ მაცილებდა, ის ძველებური ელვა აღარ დაურბოდა შიგ.

— რამდენი იყო? — მკითხა.

— რა? — გამიკვირდა მე და მერე მიგხვდი, ჩაიზე მეკითხებოდა.

— 141 კილო, დიდრო!..

— მაგი რამდენია?

— ძალიან ბევრა.

— მაინც?

— რვა ფუთი და ცამეტი კილო.

— ბევრია მაგი?

— 17 ბათმანი და 5 კილოა, დიდრო!

— კი ყოფილა ბევრი!

— წავალ ახლა და ექიმს მოვიყვან, დიდრო! — დავაპირე წამოდგომა.

— არ დამტოვო! — შემევედრა შემინებული დიდრო და ისე მაგრად მომიჭირა ხელი მაჯაზე, ძვლებმა გაიტკაცუნეს. ყვირილი მომინდა, მაგრამ შემრცხვა და გავუძელი.

— შარვალი მოგიტანე, დიდრო! — ვუთხარი დაბნეულმა.

— რა შარვალი, ბიჭო? — მკითხა და ოღნავ შემიშვა ხელი.

— წაგებული შარვალი.

— ბიჭო, შენ ხუმრობა არ იცი? — მკითხა დიდრომ.

— მე მაინც ორი მაქვს, დიდრო... — დიდრომ მაგიდისკენ გაიხედა, სადაც გახვეული შარვალი იდო, დიდხანს ფიქრობდა, მერე მომიბრუნდა და ისევ ჩურჩულით მითხრა:

— თქვი: დედა მომიკვდეს, მამა მომიკვდეს, ყველა დამეხოცოს თუ მიგატოვო დიდრობა-თქვა!

— დედა მომიკვდეს, მამა მომიკვდეს. ყველა დამეხოცოს თუ მიგატოვო, დიდრობა. — გავიმეორე ხმის კანკალით.

— მიდი ახლა შკაფთან და გამოაღე ქვედა უჯრა. — მითხრა დიდრომ და ძალიან ფრთხილად გამიშვა ხელი. მე გან-

ჯინისკენ წავედი. თვალი გამომაყოლა. მივედი. დავიხარე და ქვედა, პატარა უჭრა გამოვადე.

— არის შიგ რამე? — მკითხა დიდ-რომ. უჭრა სავსე იყო მანეთიანებითა და სამმანეთიანებით. — რამდენია?

— ბევრი.

— მაინც?

— იქნება ასე, 100-120 მანეთი.

— შენ შარვალს ეყოფა?

— გაგიყდი, დიდრო?

— მოდი აქ ახლა და დაჯექი! — მივე-დი. ისევ მტაცა მაჯაში ხელი, ოღონდ ახლა უფრო ფრთხილად.

— შენია მაგი, ნოდარა! მე ახლა მოვ-კვდები. ამ შარვლით, მე რომ მაცვია, კაცის დამარხვა საცოდაობაა. ავი გამ-ხადე და იგი ჩამაცვი, ოღონდ ახლა არა, მეტყინება, მერე, რომ მოვკვდები... — დიდრომ თვალები დახუჭა. დიდხანს, ძალიან დიდხანს დუმდა. მისი მაგრად მოჭერილი და მხურვალე ხელი რომ არა, დაძინებულს ჰგავდა. სუნთქვაც ისეთი ჰქონდა.

— ბიჭო ნოდარა, განათლა! — თქვა დიდრომ უცებ და ლოგინზე წამოჭდა. — განათლა, ბიჭო, ყველაფერი და დაბ-რუნდა თავის ადგილას, დაბრუნდა და დალაგდა... ყველაფერი თავის ადგილას დადგა — სახლი, ჭალა, სუფსა, ძაღლი, ძროხა, ღოჭი, ჭრაქი, ხბო, ბუხარი, ხატი, დედაჩემი, მამაჩემი, ადრე რომ ბნელში დაბორიალობდა, ყველაფერი განათდა და დალაგდა. — თანჯარაში გაიხედა. — დიშვრტი გამოჩნდა, ღმერთი, დაილო-ცოს, ღმერთო, შენი ძალა, ეს რა ჰქენი, რაფერ განათე და დალაგე ყველაფე-რი ასე. გამოდი, დაენახე ნოდარას... გამოდი... ორჯერ ორი ოთხია, ნოდარა, სამჯერ სამი — ცხრა.... განათლა და და-ლაგდა... — დიდრომ მარჯვენა ხელი საფეთქელზე მიიღო, მარცხენათი ისევ ჩემი მაჯა ეჭირა. — აგერ, განათლა აქ... ყველაფერს ვხედავ შიგნითაც და გა-რეთაც. ვხედავ, ნოდარა, ვხედავ, შიგ-ნით კვდები და გარეთ გამოვდივარ... ვტოვებ შიგნით ყველაფერ ტკივილს. ვტოვებ და გარეთ გამოვდივარ... გა-

მოდი, სულ, გამოდი სიხათლზე, გე-ნაცვალს დიდრო... რას შეგები, ღმერთო, თო, გაგიყდი? — იკივლა უცებ. — მკლავ, ღმერთო? ახლა, ყველაფერი რომ გაანათე და გამართე, ყველაფერს თავი-სი ადგილი რომ მიუჩინე, ახლა მართმე სულს? გაჩერდი, მე შენ გელაპარაკები, დადექი!.. არ გაუშვა, ნოდარა, თხოვე, ნოდარა, არ მომკლას, ბიჭო, სადა აქვს სამართალი, ახლა მკლავს, ყველაფერი რომ გამინათა და დამილაგა?! გამოვი-დეს და დაგენახოს, დაგენახოს და დავე-ლაპარაკოს, ახლა მკლავს, ქაფურა რომ აღარა ვარ, ბურძგალა რომ აღარა ვარ... რას შეგები, ღმერთო, არ მომკლა! ე, ბი-ჭო ნოდარა, თხოვე, ერთი დღე რაა მა-გისთვის, ერთი დღე მაცოცხლოს ასე ნათელი, დალაგებული და გამართული... მერე მომკლას, თხოვე, ნოდარა, შე ულ-მერთო და უნამუსო, თხოვე!.. — დიდ-რო ყვირილიდან ჩურჩულზე ჩამოვიდა, მერე სულ წაერთვა ხმა, სულ გაუქრა და გულადმა გადავარდა. ახლა მხოლოდ ტუჩების მოძრაობაზე ვატყობდი, ისევ იმას მთხოვდა, ღმერთისთვის მეთხოვა კიდევ ერთი, მხოლოდ ერთი დღე ეცოც-ხლებინა ასე გამართული, დალაგებული და განათებული. წამოხტომა და გაქცე-ვა დავაპირე, მაგრამ დიდროს ისე მაგ-რად ევეპირე, ხელს თუ ვინმე მოჭრიდა, თორემ ისე ჩემი გამშვები არ იყო და მა-შინ ვიკივლე მეც:

— მიშველეთ, ხალხო! დიდრო კვდე-ბა, ეი, ხალხო! ეჭიმს დაუძახეთ, დიდრო კვდება, დიდროოოო! ეჭეჭე! გამოდით გარეთ, უშველეთ დიდროიას, კვდება დიდრო!!! — გარეთ კი ვადარეული სუ-ფსა ბლაოდა, მონარევედა ხეს და მიწას და ჩემი კივილი არავის ესმოდა. მაშინ მუხლებზე დავეცი და ოთახის მარჯვენა კუთხეში დასვენებულ ღვთისმშობელს მივაპყარ მხერა.

— ნუ მოკლავ, ღმერთო, დიდროიას, ახლა მაგის სიკვდილი გაგონილა? ახლა, ყველაფერი რომ დაულაგდა, გაუსწორ-

ნოდარა დუშაბაძე
დიდრო

და და გაუნათდა!.. ღმერთო!.. — მერე
ნელ-ნელა ვიგრძენი, როგორ მოუღუნ-
და ღიღროს ხელი, როგორ გაშალა თი-
თები და როგორ გადაესვენა მისი მტე-
ვანი სამფეხზე ღოქის გვერდით. ღიღრო
აღარ სუნთქავდა.

— ეს არის, ღმერთო, სამართალი?

უხმოდ ავდექი და გარეთ გამოვედი.
ეზო ცარიელი იყო. ძაღლები სადღაც
წასულიყვნენ: მხოლოდ ღიღროს ძაღ-
ლი იწვა ჭიშკართან, თავი წინ გაწვდილ
თათებზე დაედო და უზომოდ ჭკვიანი
თვალებით მიყურებდა.

ცაში ავიხედე. ნაცრისფერი ღრუბე-
ლი მომძლავრებულიყო და ახლა მთვა-
რე დამნაშავესავით ეთარებოდა ამ
ღრუბელს, თან ჩუმად მიიპარებოდა
ციდან.

სუფსა ღრიალით ასკდებოდა კლდიან
ნაპირს, ღიღროს ოდა ისევ ბეწვზე ეკი-
და და ისევ შემაწუხა ბავშვობის დრო-
ინდელმა შიშმა, მაგრამ:

— ღმერთო, ახლა მაინც დაარტყი
ტალღა, დაანგრე და გაატანე სუფსას
ეს უბედური სახლი! — ასე ვთხოვე ხმა-
მალღა. სუფსა გაუგონარი სიძლიერით
ღრიალებდა. მე ალბათ ვერ გავაგონე
ზეციერს ვედრება. სახლი ისევ ისე არ-
ხეინად იდგა და არაფრად ავდებდა გა-
დელეზულ ლანქერს.

ეზოდან გადავედი. ძაღლი ატყდა და
წელმოწყვეტილივით გამომყვა.

— სად მიდიხარ. ძაღლო? — ვკითხე
მე. ძაღლმა, თითქოს შერცხვავო, თვალი
ამარიდა, თავი დახარა და კუდი ამო-
ძუა.

წავედი. ცოტა ხნის შემდეგ მოვიხე-
დე. ძაღლი ისევ მომდევდა, ოღონდ ახ-
ლა უფრო მოშორებით.

— სად იყავი, ბიჭო, ამ შუალამისას?

— გამომარკვია ვიღაცის ხმამ. შეგკრთი.
ავხედე, თეიმურაზი იყო, ჭანიშვილი,
ჩვენი სოფლის აფთიაქარი.

— ღიღროსთან ვიყავი!

— რაო ღიღრომ?

— მოკვდა ღიღრო, თეიმურაზ ბატო-
ნო, აღარ არის, გარდაიცვალა. — ვუთ-
ხარი მე.

— არ გადამრიო! — შეიცხადა მან,
მერე უცებ: — ისე კი უქნია ღმერთს
მადლი, საცოდაობა იყო მაგის სიცოც-
ხლე. დაიღოცოს, ღმერთო, შენი სამარ-
თალი. — პირჯვარი გადაისახა, შებრუნ-
და და ღიღროს სახლისკენ წავიდა ჩქა-
რი ნაბიჯით. ღიღროს ძაღლი ახლა თეი-
მურაზ ჭანიშვილს გაყვა თავჩაღუნული
და კუდამოძებულები.

ცას ავხედე. მთვარე საერთოდ გაბა-
რულიყო ციდან.

ნათლობა

გოგილანთ ვანა უშვილძირო კაცი იყო. სახლი კარგი ედგა, ორსართულიანი. მაღლა სართულს გრძელი აივანი გასდევდა, დაბლა ბოსელი და მარანი ჰქონდა მოწყობილი. ბოსელში ისეთი კამეჩები ება, იმათ თვალის შეველებას არაფერი სჯობდა. ეზო-კარმიდამოც ერთ რამედა ღირდა — ვეება კაკლის ხე ედგა, განიერი ეზო ცოცხალი ღობითა ჰქონდა შემორაგული, ღობეში უფრო ფშატი ხარობდა; გაზაფხულზე, ყვავილობისას ისეთი სუნი იცოდა, კაცს დაათრობდა. ვენახი ცოტა მოშორებით ეჭირა. მართალია, ვაზი არ უეარგოდა, მაგრამ ახლის ჩაყრას არც აპირებდა — ვისთვის ჩაყვარო, შვილი მე არა მყავს და ძირით. თუმცა „ჭიწნურა“ ვაზს დიდი ფერება არ უნდა — შეწამვლა არა სჭირდება და სარზე თუ აკარი, იმაზეც მაღლობელი დაგრჩება, მოვლა-პატრონობას მაინც არ აკლებდა. სახლის უკან, მზვარეზე ბოსტანი ჰქონდა, ისე იყო დამასმასებული, ავთვალს არ ენახებოდა — ბოლოკი, ტარხუნა, ქორფა ხახვი, წიწმატი, ქონდარი, კიტრი და პამიდორი გამოულევალადა ჰქონდათ. ბოსტნის ბოლოში, რუს გასწვრივ კანჭურისა და ქლიავის ხეები იყო ჩარიგებული. მუყაითი კაცი იყო გოგილანთ ვანა და ოჯახიც ღონიერი ჰქონდა, თუმცა რა ოჯახი ეთქმოდა, თვითონ იყო და თავისი დედაკაცი, იმისა არ იყოს — მე ვარ და ჩემი ნაბადიო... ხალხი პატივსა სცემდა: უმიხოდ მეკდარს არ დამარხავდნენ, ქო-

ბასა და ქორწილს არ გადაიხდიდნენ. მოპატიჟე მოუვიდოდა — ამა და ამ კაცმა — ბიჭის ქორწილში თამადად შენ მინდიხარო, ეგ კი არა, ორი სამი კაციც რომ შეყრილიყო სადმე, თამადად ვანა მიჰყავდათ. დროსტარება და ხუმრობა იმისი მოგონილი იყო. ერთხელ, თურმე მარიამობა დღეს ცოლოურში გადასულა, სოფელ წინარეხში. ჭიკართან პატარა ბიჭვით შინდის კეტზე გადაულაჭებია და სიდედრის ეზოში ისე შექენებულა. ჯოხი დერეფანში, კედელზე მიუყუდებია, თვითონ ოთახში შესულა და დიდი სალამ-ქალამის შემდეგ გაშლილ სუფრას მისჯდომოდა. შუა ქეიფში სიდედრს დაუძახა თურმე, — ერთი ცხენს მიმიხედე, ეშეება და ცოტა თივაც დაუყარეო. გამოსულა ვანას სიდედრი, ეზო მოუთვალეირებია და ცხენი რომ ვერსად უნახავს, უფიქრია — ის გულმკვდარი ემანდ ვენახში არ იყოს გადასული. ვაზი არ გააოხროსო. გადასულა ვენახშიც. ბევრი უძებნია, მერე ეგრე, ძებნა-ძებნითა და კითხვა-კითხვით მთელი სოფელი შემოუვლია და ბოლოს მოსულა აქომინებული და დარცხვენილი.

— რა იყო, დედაკაცო?

— რაღა რა იყო, ბიჭო ის სამგლე ცხენი აღარ არიო...

— როგორ თუ აღარ არი, ჩემი ცხენი არსად წავიდოდაო?! — გამოსულა დერეფანში, სიდედრიც გამოჰყოლია, მისულა ვანა, კედელზე მიყუდებული ჯოხი აუღია და უთქვამს — მაშ ეს რა

ჯანდაბაა, ცხენი არ არი? აკი ვთქვი არ-
სად წავიდოდით!

ერთხელ კარგა შეზარზოშებულები
ყოფილან ვანა და კოჭლი სანდალა. სან-
დალას ხან აქედან მოველო, ხან იქი-
დან, ტაბიკები ემტერია და ბოლოს რო-
გორც იყო შეებედნა — კარგი გაქვს, კარი-
ცა და მამულიც კარგად მოვლილიო...

— მერეო?

— მერე და ისა, რომაო შვილი არა
გყავს და ეგ ნაჯაფარ-ნამაგარი ვინ
ოხერს უნდა დარჩესო? ადექი და სხვა
ცოლი მოიყვანე, შვილიც გეყოლება და
ძირიცაო. ვანა ერთხანს ჩუმიდა მჯდა-
რა და მერე უთქვამს — არა ჩემო სან-
დალა, ჩემი ყისმათი ეგა ყოფილა და
ვერსად გავექცევით.

სანდალაც გოგილაანთი იყო და ვანას
ბიძაშვილად ერგებოდა. სახლიც იქვე
ჰქონდა მეზობლად, აივნები ერთმანეთს
გადაჰყურებდნენ. იმათ კარმიდამოებს
ფშატის ღობე მიჯნავდა. ვანასა და სან-
დალას პაპები ძმები ყოფილიყვნენ. იმა-
თაც ერთს ვანა რქმევია, მეორეს კი-
დეც სანდალა, თანაც „კოჭლი სანდა-
ლა“, რადგან ისიც კოჭლი ყოფილა.
დაბალი, ბანიანი სახლები ჰქონიათ. გა-
ყრილები კი ყოფილან, მაგრამ ეზოებს
თურმე ღობე არ უყოფდათ ადრე, ში-
შიანობისას ქართლში ხომ ღობე არ
იცოდნენ რა იყო. — ერთმანეთის ეზო-
ბანებზე დადიოდნენ. მერე გაქრა ში-
შიანობა და გაჩნდა ღობე, ათასნაირმა
ღობეებმა დაჰყვეს მთელი სოფელი,
დამიჯნეს. ზოგს მესერი ერჩინა, ზოგს
ცოცხალი ღობე, ზოგი ტყრუშულ ღო-
ბესა სწნავდა, ვენახებს წალმის ღობე-
ებს უკეთებდნენ. მერე მავთულის პა-
დეც შემოიღეს — უფრო გამძლეა და
საამედო, სხვისი ქათამი არ გადმოვა
და ღორიო. ზოგ-ზოგები ისეთებიც
ერივნენ, თავის კარმიდამოს ჩინური
კედელივით მაღალ გალავნებს რომ ავ-
ლებდნენ — იტყუო ახლა უფრო შიში-
ანობაო. მერე და მერე სახლებიც წა-
მოჰიმეს. სოფელში ბოსლებიც კი აღა-
რა ჰქონდათ ბანიანები.

ვანასა და სანდალას ღობე არაფერი
უშლიდა, კეთილი ნათესავ-მეზობლები
ჰქონდათ, უერთმანეთოდ ჰქვას არ ას-
წევდნენ — უყვარდათ ერთმანეთი.
სიტყვაბრუნად კაცი კი იყო კოჭლი სან-
დალა, მაგრამ ხუმრობა იმასაც უყვარ-
და. სხვანაირი ხუმრობა კი იცოდა,
ისეთ როყიოს იტყოდა, კაცს გულს მო-
უშხამავდა, გააბრაშებდა, გააგიჟებდა
და ამაზე სხვას გააცინებდა. ხუმრობაც
ხომ ორნაირი არსებობს, ბოროტი და
კეთილი. ვანა კეთილად ხუმრობდა,
სანდალა ბოროტი ხუმარა იყო. — შე
ღმერთაძილოო, ეტყოდა ხოლმე ვანა,
განა ვარგა კაცის ეგრე გაბითურება,
ერთხელაც იქნება შენი ჭკუისა შეგხვ-
დება ვინმე და მერე ჩემი იმედი ნუ-
ღარ გექნებაო. სანდალას გულიც ბო-
როტი ჰქონდა, შურიანი. ვანა ხომ ძა-
ლიან უყვარდა, ყველაზე მეტად მაინც
იმისი შურდა — სოფელს ეგ რად უყ-
ვარს და მე რად ვეჯავრებო. ამ უშვი-
ლო კაცს ჩემზე კარგი მამული რად უნ-
და ეჭიროსო, ყველაგან რომ მაგას წა-
მოსაკუბებენ თამადად, ვითომ მე ვიზე
ნაკლები ბიჭი ვარო. ისე შურდა, რომ
გარეგნულადაც კი ებაძებოდა — თუმ-
ცა ტანად პატარა იყო, დაგვალული,
ულვაშებს ვანასავით იჭოტავებდა, ხა-
კისფერ ხალათს იცმევდა, წელზე ფარ-
თო ქაპრითა და გვერდზე ჩაასწილი სა-
ყელოთი. ჰქვიათ კაცი იყო, მაგრამ
თავს ძალით ისულელებდა — ვითომ-
და რა, ერთი როყიო კაცი ვარ, ამ ქვე-
ყნისა არაფერი გამეგებოა. როგორ არ
გაეგებოდა, იმისი დაფარული არაფერი
იყო, იოტისოდენა არაფერი გამოეპა-
რებოდა. მაინც უყვარდათ ერთმანეთი,
საკვირველი კი იყო, მაგრამ უყვარ-
დათ. ხალხში სანდალას აუგად რომ ახ-
სენებდნენ, იმის ქომაგი ვანა იყო —
რა გინდათ, კაცო, თავისი გაჭირვება და
ჩიტივით პატარა გულიც ეყოფაო. ეგე-
თი კაციც საჭიროა, თვალს უფრო გა-
ვანებო, გამოვიქექებით — ემანდ სან-
დალასნაირმა კაცმა არა გვაენოს რაო.
კაცმა თუ გული დაიარხინა, ცხოვრება
უფრო დასჯანის და მოერევა, მაშ, იმ

დალოცვილ ღმერთს მგლები რაღად გაუჩენია, ამდგარიყო და მარტო ბატონები დაეჩინათ.

ერთ მშვენიერ დღეს სოფელში ხმა გავარდა — გოგილანთ ვანა ძეობას იხდისო. დაიგზავნენ მოპატიჟეები. ვანას გაგზავნილმა კაცებმა სულ შემოიბარეს ახლო-მახლო სოფლები: წინარეხი, კავთისხევი, თვალაღი, ნოსტე და ახლოცხე — კვირას ვანა გოგილანშვილი ბიჭსა ნათლავს და გვესტუმრეთო! გაკვირდა ხალხი! ზოგმა დაიჯერა, ზოგმა კიდეც, ვინც უფრო კარგად იცოდა ვანას კვიმატი ხასიათი, მოპატიჟეებს სიტყვა გაუტრიზავა — რისი ბიჭი, რა ნათლობაო, მაგრამ ისიც იცოდნენ ვანა კაცური კაცი იყო და აბა მოპატიჟეს უკან რომელი გამოუბრუნებდა?

ქალაქში თვითონ წავიდა. იქაური ნათესავები მოინახულა, ყველას შეატყობინა, ნათლიადაც ერთი ძველი ქმაცაცი აირჩია; მერე მითარ-მოიარა, ქალაქური სანოვავე იყიდა — თარით, ზურგიელი, ხიზილალა და გამოსწია თელათგორშში.

ნოემბრის უღრუბლო, მზიანი დღე იდგა, მართალია, დილით სახლის სახურავებზე რთვილი იდო, თან ზენა ქარიც უსისინებდა, მაგრამ მზე რომ ამოვიდა, ქარი სადღაც გადაიკარგა და დათბა. წუხანდელი ღრუბელი იმ ქარს გაჰყოლოდა და ახლა შემოდგომის ლაქვარდოვანი ცა ერთიანად იყო მოკრიბილბული, ვენახები რახანია მოეკრიფათ, ბოსტნებში კი კომბოსტოს უშველებელი თავები და დაყვითლებული საბერე კიტრები იყარა. ხეებსაც დაჰყვითლებოდათ ფოთოლი.

სოფელს გეგბა მთები შემოსჯაროდნენ. მთებზე ტყეს ფერი ეცვალა, ჭამებულ-ჩამუჭებულის, წვერებზე კი თოვლს გაუდიოდა ქათქათი. სოფელში ღუმელები დაენთოთ, საკვამურებიდან ამოსული კვამლი მსუბუქად მიდიოდა მაღლა და ცის სილაქვარდეში უფერულდებოდა.

გოგილანთ უბანში დიდი სამზადისი იყო იდგა ერთი გნაისი, გადაძახილი, საკლავის ბღავილი და დაწუწკებული

მალეების ყეფა-წყმუტუნი. ვანას ეზოში ხალხი ფუსფუსებდა. კაკლის ქვეშ, გრძელ მაგიდაზე ჭურჭელი დაეხორავეზინათ. მაგიდის ერთ ბოლოში მეზობლის ქალები ზვინებად დაწყობილ მწვანელს არჩევდნენ. საგანგებოდ მოწვეული, თეთრხალათიანი მზარეულები განკარგულებებს იძლეოდა და ეზოში მამალი ინდაურივით დაიფხორებოდა — აქაოდა მე რომ არა გყავდეთ, ნეტა რა გეშველებოდათო. სახლის კედელთან, ზედადგრებზე უშველებელი თანგირა ქვებები შემოედგათ. ზოგი შეშას აპობდა, ზოგს წყალი მოჰქონდა, ზოგი კიდეც ისე, უსაქმოდ იდგა და სხვებს ფეხებში ებლანდებოდა. ვილაძას წინსაფარი აეკრა და კაკლის ტოტზე ჩამოკიდებულ ცხვარს ატყავებდა. მარნის წინ, დერეფანში ვანას ცოლი და კიდეც რამდენიმე ქალი, მდულარეში გაუფუჭებულ ქოთამ-ინდაურს ჰპუტავდნენ. ვანას ქვევარი მოეხადა და ვილაც კაცებს ღვინის ჭაშნიკს ასინჯებდა.

მზე რომ წამომაღლდა, დაჩარდახულმა ურმებმა იწყეს დენა. ჯერ მეზობელი სოფლებიდან მოვიდა ხალხი, ზოგი ურმით, ზოგი ცხენითა და ზოგიც ფეხით. ეზო ნელნელა გაივსო, აყაყანდა, ვანას ბიჭიანობას ულოცავდნენ, ყურებზე ეპოტინებოდნენ, ხელს ართმევდნენ, ჰკიცებდნენ. ახლობელი ნათესავები კი ეჭვის თვალით უყურებდნენ. იცოდნენ ვანას ხუმარა თავის ამბავი და აუხირდნენ, ყმაწვილი გვაჩვენეო. ყველაზე მეტად ვანას ნოსტელი სიძე, ილა ჭინჭყლობდა — ამდენი ხალხი საქილიკოდ კი არ შევიყარენით, ბავშვი გვანგვენე, თორემ ახლავე ურემს შევამეფვინებო. ვანა უარობდა — რა გეჩქარებათ, თქვე კახალხო, დავსხედეთ, პური გავტეხთო, აქ არა ვარ, ხომ არსად გავრბივარო?! აივანზე სახელდახელო სუფრა გაეშალათ, ახლადმოსულ ხალხს თათარიანად ანაყრებდნენ. ჭიშკარში წვერგაბურქნული, ახოვანი

ნუგზარ შატაიძე
მოთხრობები

მღვდელი შემოვიდა, ეზოში აფუსფუსებულ ხალხს პირჯვარი გადასახა და წინ შემოგებებულ ვანას ბიჭიანობა მიულოცა, მერე უკან გაჰყვა, ვანა აივანზე აუძღვა და სუფრასთან მიიწვია. მღვდლის დანახვაზე ხალხი ცოტა შეფიქრიანდა. ილა აღარაფერს იძახდა, ჩუმად დადიოდა და ხალხის საუბარს ყურს უგდებდა.

ის იყო მღვდელმა მოზრდილი ჯამი გამოწიფა და ანაფორის სახელოთი ტუჩებიც შეიწმინდა, რომ აივანზე სანდალა ამობაკუნდა.

— რა არი, სანდალ, ქალაქიდან არავინა ჩანს? — ჰკითხა ვანამ.

— ეჰ, კაცო, ქალაქელების ამბავი არ იცი? შუადღისას წამოიშლებოდნენ ლოგინებიდანა და სალამოზე ამოვლენ, ზოგი იქნება ხვალაც ამოვიდეს, ჭურჭელი ექნებათ დასარეცხიო. გამარჯობა, მამაო! — მიუბრუნდა მერე მღვდელს.

— რა არი, კაცო წვერი ჯერ არ გაუკრეჭიათ შენთვისა?

— შეგაჩვენოს ღმერთმა! — შეიშმუნა მღვდელი, — შე ღვთის პირიდან გადავარდნილო, შენა.

ვანა ეზოში ჩავიდა. ქვაბებთან მოფუსფუსე მზარეულს პატარა ბიჭები შემოხვეოდნენ. მზარეულს სპილენძის ქაფქირი ეჭირა ხელში და ათუთუხებულ ჭაშლამას ქაფსა ხდიდა. დაბლა დაყრილ ფიცრებზე წითელა დემკელოისა და ცხვრების რქებდაგრებილი თავები ეღაგა. კაკლის ქვეშ ჩამწკრივებულ სკამებზე სტუმრები ისხდნენ და ღინჯად ბაასობდნენ. საღორიდან დამწყვდეული ძაღლის წკმუტუნი ისმოდა. მზე საშუადღეოზე წამოსულიყო. შორს, ჩრდილოეთით, მკაფიოდ მოჩანდა კავკასიონის თეთრი მთაგრეხილი.

ვანამ ღერფიანი გაიარა და ბოსელში შევიდა. ბოსელი ლასტებით იყო გადატისრული. მალთა კამეჩი ზღვევებზე იწვა და ზარმაცად იცოხნებოდა. შემოდობილში ახალდაბადებული ნიკორა ზაქი იდგა, ფეხები გაეჩაჩხა და მთვრალი კაცივით ბარგანაობდა. ვანა გადას-

წვდა და ქედზე ნელი მოუთათუნებოდა. ქი დაფრთხა, უშნოდ შეიკუნტოდა და უკანა ფეხებზე ჩაიკეცა. გარედან არღნის ჰყვიტიანი მოისმა. ვანამ ბოსლის კარი გააღო და გარეთ გამოვიდა. ეზო აქოთქოთებულ სკას დამგვანებოდა, კიშკარში ეტლები შემოდინდნენ..

მთელი ეზო ქალაქელი სტუმრებით გაივსო. სოფლელები ფშატის ღობეებთან მიმდგარიყვნენ, ქუდები მოეხადათ და ქალაქელებს ისე ათვალიერებდნენ. დიდი ხნის უნახავი ნათესავები ერთმანეთს ესალმებოდნენ, ეხვეოდნენ. იდგა ერთი გნიასი. მზიარულება შარავზაზეც გავიდა. მთელი სოფლის ბავშვები აქ მოგროვილიყვნენ. ცნობისმოყვარედ იპვრიტებოდნენ ეზოში, თითის წვერებზე იწვოდნენ, ყელყელობდნენ და უცხო სტუმრებს ისე ათვალიერებდნენ. ბიჭები დაფაცურდნენ — კაკლის ხის ქვეშ გაწყობილ გრძელ მაგიდებს სკამები შემოუწყვეს. ქალები სტუმრებს ხელებს აბანინებდნენ. პირსახოცებით დახუნძლული ვანას ცოლი სტუმრებში დადიოდა. შუა ეზოში ღიპიანი მეარღნე იდგა, სახელურს მთელი მონდომებით ატრიალებდა და არღანს აჰყვიტინებდა. ვანა აქოთქოთებულ ეზოგარემოს შესცქეროდა. მზარეულს ცეცხლი გაენელებინა, დიდი, დანახშირებული მუგუზულები გამოეწყო და ზედ წყალს ასხამდა. ნაკვერჩხალი შიშინებდა, კვამლი ასდიოდა და ალბათ იმ კვამლმა თუ უყო, ვანას დაწვზე ცრემლი დაეკიდა, ერთი პატარა ცრემლი...

სუფრას ნელ-ნელა შემოუხდნენ, პური ჯერ არავინ გატეხა, ნათლობას ელოდებოდნენ. აივანიდან გამობრუქული მღვდელი ჩამობანცალდა, უკან სანდალა მოსდევდა. გაშლილ სუფრას მღვდელმა ერთი აწეწილი პირჯვარი უწყალობა და მერე ყანწი მოითხოვა.

— არა, არა, ეგეთები არ იყოს, — აბლუქუნდა მთვრალი სანდალა, ჯერ მონათლე, მონათლე.. — ვილაცა ქალმა ვარცილი გამოიტანა და შუა ეზოში დადგა. სტუმრები ვანას მიაჩერდნენ, სიჩუმე ჩამოწვა. ვანა წამოდგა და ბო-

სელში შევიდა, ხალხი ახმაურდა, ერთ-მანეთს გაკვირვებით გადახედეს. მერე ბოსლის ჩაბნელებულ კარს ლოდინით მიაქცერდნენ. მღვდელი ცეცხლთან მივიდა. დაიხარა, კოტიტა თითებით ერთი მსხვილი ნაკვერჩხალი გამოარჩია და საცეცხლურს რომ უკიდებდა, კინალამ თავლია ქვაბში ჩაყირავდა. ხალხი გამოცოცხლდა. აქა-იქ ჩაიფრუტუნეს და ვიღაცამ ხმამაღლა გაიცინა. ბოსლიდან ზმუილი მოისმა, მერე ენაც გამოჩნდა — მხრებზე ნიკორა ზაქი შეესვა და სიცილით მოდიოდა, ეზოში რომ გამოვიდა, ზაქი ვარცლში ჩასვა, მერე სტუმრებს მიუბრუნდა და მხიარულად დაიძახა:

— აი, ხალხო, მოსანათლი მოვიყვანე! სუფრა აიშალა, აირია. ზაქს შემოეხვივნენ, ქალაქელი ქალები ეფერებოდნენ, სოფლელები განზე გამდგარიყვნენ. იდგა ერთი მითქმა-მოთქმა, სიცილი, ხუმრობა. ვანას სიძე გაჭირვებულდა: — ავი ვთქვი რაღაცას იოხუნჯებს, მე აქ დამრჩენი აღარა ვარ, ჩქარა ურემი შეაბითო! ქალაქელებმა ვანას მხარი დაიჭირეს, ილა დააშოშმინეს და გაჯავრება ხუმრობაში ჩაუტარეს. ნათლია წამოდგა, უბიდან ოქროს ჯვარი ამოიღო და ზაქს კისერზე ჩამოჰკიდა. ზაქი კი იდგა და გრძელ წამწამებს აფახულებდა. ჯვარი რომ ჩამოჰკიდეს, დაფრთხა, კუდი მალა აიშვირა და ვარცლში გაიშხლართა. წამოაყენეს და მღვდელს დაუძახეს. მღვდელმა ახრჩილებული საცეცხლურის ქნევით ხალხის წრე გამოარღვია და კუდაფშეკილი ზაქი რომ დაინახა, შეშინებულმა პირჯვარი გადაიწერა.

— აბა, მამაო, — უთხრა სლოცინით სანდალამ, — მაინც აღარავინა გყავს მოსანათლი და ეს ზაქი მაინც მონათლე.

— ზაქი როგორ მოვნათლო, ამხანაგო?! — გაუკვირდა მღვდელს.

— მოიცა, მამაო, — უთხრა ვანამ — რომელ ზაქზე იძახი, მე აქ ზაქს ვერა ვხედავ?

— აი, იმ ზაქზე! — ხელი გაიშვირა

მღვდელმა და წასასვლელად შებრუნდა.

— მოიცა, კაცო, ეგ ზაქი კი არა, ბავშვია, შენ ხომ არაფერი გეჩვენება, მამაო?!

— გეჩვენება, გეჩვენება! — დაუძახა სანდალამ.

— გეჩვენება, მონათლე, მამაო! აყი-ყინდა ხალხი.

— დემართო, დიდებულო — ჩაიბურღლუნა მღვდელმა და ზაქს გარშემო შემოუარა. — მაშ ბავშვია ესა?!

— ბაღია, მამა!

ხალხი სიცილით იგუდებოდა, ერთ-მანეთს აწყდებოდა. მუცელი ხელით ეჭირა. მერიქიფეხებმა ჯამები შეავსეს, მზარეულმა სუფრაზე მწვადი ჩამოაჩიგა, არლანი აჰყვიტინდა, ხალხი მაინც იცინოდა, დაბნეული მღვდელი სუფრასთან მიიწვიეს.

— ვანას გაუმარჯოს, ვანასა! — დაიძახა ვიღაცამ.

— ვანა შენ გაგიმარჯოს, ეგ გულინუ მოგიშალოს!

— ვანას გაუმარჯოს!

ეზოში დაგუბებული სიხარული გაიბერა, გაიზარდა. ფშატის ღობეს ასცდა, მავთულის ბადეს, ქვის გალავნებს, მთელ სოფელს ასცდა, კავთურას ვიწრო, ქვიან კალამოტს ჩაუყვა, მთებს შეეხალა, მერე იმათაც გადასცდა და ქვეყანას მოედო.

ომი რომ დაიწყო, ვანა გოგილაშვილი კოლმეურნეობას თავმჯდომარეობდა. სოფლიდან ნელ-ნელა გაკრეფილა ხალხი, დარჩეული ბიჭები ფრონტზე წასულან. რაიონში სახელგანთქმული თავმჯდომარე ყოფილა ვანა და ფრონტზე არ გაუშვეს, აქ უფრო საჭირო და სასარგებლო საქმეს უძღვებო. მერე და მერე საშინელების მაცნე შავი ქაღალდები გახშირებულა სოფელში. გოგილანთ ვანაც გამოცვლილა, სახუბაროდა და სამხიარულოდ აღარავის ეცალა. სოფელში გული აღარ უდგებოდა, მი-

წმინდა მარტინი

მოთხრობები.

სი წათესავეები და მეზობლები მტერს ებრძოდნენ და იმას რაღა გააჩერებდა სახლში?! ერთ მშვენიერ დღესაც ამდგარა და მოხალისედ წასულა ომში.

უკანასკნელი წერილი ბათუმიდან გამოუგზავნია, მერე ყირიმის ფრონტზე მოხვედრილა და ცოტა ხანში ვანას ცოლსაც მოსვლია შავი ქაღალდი. თავმჯდომარედ კოჭლი სანდალა აურჩევიათ. მალე რაღაც ბნელ საქმეში გარეულა, ხელი მოუთბია, გაკეთებულა, მაგრამ შეუტყვიათ და მისაზღავეც მიუზღავეთ.

ორსართულიანი, ლამაზი სახლი ისევა დგას თელათგორში. მაღლა სარ-

თულს გრძელი აივანი გასდევს, დაბლა ბოსელი და მარანია მოწყობილია. ხელები სელში ნიკორა კამეჩები აბია. ეზოში ბებერი კაკლის ხე დგას, კაკლის ხის ქვეშ ხალიჩასავით რბილი მოლია გაფენილი. ამ სახლში ახლა ვანას დისწვილი ცხოვრობს. ისიც ისეთი ხუმარაა, ენაკვიმატი. ხალხი პატივსაც სცემს — უმისოდ მკვდარს არავინ დამარხავს, ძეობასა და ქორწილს არ გადაიხდის. მოპატივე მოუვა, ამა და ამ კაცმა ბიჭის ქორწილში თამადად შენ მინდებარო. ზაქის მონათვლას კი რაც მართალია, მართალია, არ აპირებს — სამი ბიჭისა და ერთი გოგოს მამას რა ეზაქება?!

გათოჯნა

ფანჯრიდან მოპირდაპირე სახლის ყრუ კედელი მოჩანდა. უღმერთოდ წვიმდა და კედელი სველი იყო. წვიმას ფანჯარაც დაესველებინა. მსხვილი წვეთები მინაზე გრძელ, უსწორმასწორო კვლებს ავლებდნენ და აგურის კედელი აქედან წყალში ჩაძირული, დიდი, საოკეანო ხომალდის ფერდესა ჰგავდა. ფანჯრის რაფაზე, თიხის მოზრდილ ქოთანში, ვეება ალოე იდგა. მიწიდან ამოჩრილი ფესვები და ქოთანზე გადმოფენილი, ისეთი მძიმე, ხორციანი ღერები ჰქონდა, იტყოდი უშველებელი მწვანე რვაფეხააო. გარეთ წვიმდა, ოთახში კი თბილოდა და სიმყუდროვე იყო. გურამი მაგიდის კიდეზე ჩამომჯდარიყო. საბეჭდი მანქანის გულის გამაწვრილებელი კაკუნი ნერვებს უშლიდა და სამუშაოს გულს ვერ უღებდა. ოთახში დამწვარი ყავის სუნი ტრიბლებდა. ჯიბიდან სიგარეტი ამოიღო და მოუკიდა, თან ცალი თვალი მბეჭდავი ქალისკენ გააპარა, ისევ არ ამიჯაჯლანდეს, ოთახში რატომ ეწევით. ფანჯარაში რომ გაიხედა, გაიფიქრა, ეს ალოე მართლა როგორა ჰგავს რვაფეხასო. უკვირდა, დღემდე რომ ვერ შეემჩნია ეს მსგავსება. ფანჯარასთან მივიდა და მცენარეს ხელი რომ შეავლო, მსხვილმა,

წებოვანი სითხით გატყენულმა ღეროებმა რვაფეხას გათოშოილი საცეცები მოაგონა და გააყრეოლა. წვიმის წყლით გაყვებული, მაღალი კედელი ფანჯარას უშნოდ ჩამოფხატვოდა და მოღრუბლული ცის ერთი ბეწო, სულ ერთი ციქნა ნაგლეჯიც კი არ მოჩანდა. თუმცა, ფეხის წვერებზე თუ აიწეოდი და ფანჯრიდან ძირს გადაიხედავდი, სველი, გაპრიალებული ტროტუარი და პატარა, გაკრეჭილი გაზონი გამოჩნდებოდა — ეგ იყო და ეგა. გურამი ერთხანს იდგა და სიგარეტს ეწეოდა. ფერფლს ქოთანში ჰყრიდა, თან ცდილობდა მცენარეს ხელით არ შეხებოდა. მერე, წვიმამ თავი რომ მოაბეზრა, დაფაზე გაკრულ ნახაზთან მივიდა, მაგიდაზე მიყრილი საშლელი და ფანქარი აიღო და მუშაობას შეუდგა. სამუშაომ გაიტაცა და ყველაფერი გადაავიწყდა. საბეჭდი მანქანის კაკუნიც კი აღარ ესმოდა. კარგა ხანს იმუშავა. საათზე რომ დაიხედა, გაუკვირდა, შესვენება დაწყებულიყო. საკიდიდან პალტო ჩამოიღო, მერე ისევ უკან ჩამოჰკიდა — გაახსენდა, რომ წვიმდა და გარეთ გასვლა დაეზარა. მემანქანე ქალი სადღაც წასულიყო. სკამზე ჩამოჯდა. მყუდროებას ფანჯრის მინაზე ატეხილი წვიმის წვეთების რაკუ-

ნი არღვევდა. სიგარეტი ამოიღო და თავისუფლად გააბოლა. ოთახში მარტო იყო. გარეთ ალბათ ციოდა. გურამი იჯდა და ფიქრობდა...

გადაყვითლებულ ბალახში ჩაქარგული, ვიწრო ბილიკი თამბაქოს პლანტაციებს მიუყვებოდა. ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე ბალახიდან რუხი კალიები ხტებოდნენ, გამჟღავნებულ ფრთებს შლიდნენ და აქეთ-იქით იფანტებოდნენ. ბალახს მტვერი ედო. ცხელოდა. ბილიკი ხშირ ჩირგვნარში გადიოდა, მერე მარცხნივ უხვევდა და ერთხანს საქონლის ნაფეხურებით აჭიჭყნილ, თხელ ქაობში იკარგებოდა. აქ სულ კოლაობებზე და ვილაციის მადლიანი ხელით ჩაყრილ ბრტყელ, ტალახიან ქვევზე უნდა გეხტუნა, თორემ ამოილაფებოდი. აქედან ბილიკი ვენახში გადიოდა. ზვრის ბოლოში ძველი, თივით გადახურული ქოხი იდგა. ქოხის კედელთან შაბიამინი, დაშლილი კასრი ევდო და ბალახიც შაბიამინით იყო მოსვრილი. ღობეში დატანებული ლასტის კარები ჭრილობით იღებოდა და თვალწინ ვრცელი, სიცხისაგან გადახრუპული მინდორი გადაგშლებოდა. აქ უკვე შეიძლება ზურგჩანთის მოხსნა და შესვენება. იქვე, ცოცხალი ღობის გასწვრივ, არხი ჩამოდიოდა.

არხის ნაპირთან გრილოდა. გურამი ბეტონის კედელზე ჩამოჯდა, ცალი ხელი წყალში გადაყო და დასიცხული ჭრიჭინების გაბმულ კრიმანჭულს ყური მიუვდო. წყალი ნელა მირაქრავებდა. შორს, გამჟღავნებულ ცაში მონავარდე ძერა წერტილივით მოჩანდა. მინდორს სიციხის აღმური ასდიოდა. მძიმე ზურგჩანთის თასმებისაგან მხრები უბეჭუდოდა და სტკიოდა. ამოდენა ცა, ასეთი სიმყუდროვე და მომთენთავი, გამაბრუებელი სიციხე ძილს ჰგვრიდა, აზარმაცებდა და ერთი კარგი, მამაპაპური ძილი ყველგან ერჩივნა. ერთხანს ასე იჯდა და ისვენებდა, მერე ზღაზენით წამოდგა, ტანსაცმელი ჩამოიბერა. ტყა და ზურგჩანთა მოიკიდა.

მინდორში ბილიკი იკარგებოდა. კა-

ლიები ახლა უფრო გახშირდნენ. გაიფიქრა ნეტავი მდინარეზეც ამდენი კალია დამხვდესო. საქნიერად ჭიკაყელა მიჰქონდა, მაგრამ ხანდახან თევზი კალიაზე უფრო კარგად მოდიოდა. ასკილის ბუჩქს რომ ჩაუარა, ფეხებთან გველი გაუსრიალდა და შეაერთო. ნაბიჯს აუჩქარა. მინდორი რომ გადაჭრა, დაბალ ბექობზე ავიდა. აქედან, ატეხილ ბუჩქნარსა და შამბნარის ოქროსფერ ზოლს მიღმა, მზეზე ალაპლაკებული მდინარე დაინახა. მერე უკან მოიხედა და გამოვლილ გზას თვალი გააყოლა. შორს, ვენახებსა და თამბაქოს პლანტაციებს იქით, უზარმაზარი თბოელექტროსადგური მოჩანდა, ვეება, აკვამლებული მილებითა და რკინაბეტონის აჩონჩხილი კონსტრუქციებით. უფრო შორს, რკინიგზა და პატარა ქალაქი იყო. მდინარიდან გრილი ნიაგი უბერავდა. ქვემოთ დაეშვა. ერთხანს ნაკადულის ამომშრალ კალაპოტს მიჰყვებოდა. კალაპოტში აქა-იქ ჩამყაყებული წყალი იდგა და გვერდით რომ ჩაუვლიდა, დაწოკებული ბაყაყები ტყაპატყუპით ცვიოდნენ იმ წუმბეში. მერე ბუჩქნარში შეერია და ტოტებს ლაწალუწი აუყენა. სათევზაო ჯოხები და მძიმე ზურგჩანთა სწრაფად სიარულში ხელს უშლიდა. ოფლში გაიხვითქა და წყალიც მოსწყურდა. მაინც შეუჩერებლად მიდიოდა. ბუჩქნარს რომ დააღწია თავი, მზე კარგა მაგრად გადაიწვერა. ახლა ისევ მინდორში მიაღაჯებდა. წინდებსა და შარვლის ტოტებზე ძურწა ბალახი ეკვროდა და ფეხებს უჩხვლევდა. მიწაზე დაგდებული, ვეება, ფუტურო ხე, შორიდანვე დაინახა და ნაბიჯს აუჩქარა — აქედან მდინარე სულ ახლოს იყო, მარჯვნივ უნდა შეეხვია, შამბნარში გამძვარიყო და მდინარეც გამოჩნდებოდა. აშრიანებულ შამბნარში რომ შეერია, უცებ გიჟრზა გაახსენდა. ვანიერ თხრილს გადაახტა, ფეხებთან, რაღაც მოზრდილი ფრინველი წა-

ნუგზარ შატაძე
მომხრობი

მოუფრინდა და დააფეთა. შამხარადან რომ გამოაღწია, მდინარე დაინახა. იქვე იყო. სულ ახლოს. მდორედ, უხმაუროდ მიიზღაზნებოდა და გურამს უცნაური მღელვარება დაეუფლა. ჩაქცეული ფლატე გაივით ჩაირბინა და რიყზე გავიდა. ვაკე ადგილი იყო და მდინარე კამკამა ტალღებს ჩუმად მიაღლივლივებდა. გურამი ნაპირს გაჰყვა და ფლატის ძირში, მიწაზე, ძველ ნაცეცხლურს რომ წააწყდა, ისეთი გრძნობა დაეუფლა, გეგონება დიდი ხნის მოგზაურობის შემდეგ საკუთარ სახლს დაუბრუნდაო. ზურგჩანთა მოიხსნა და ფლატეზე მიაყუდა; ზედ შალითაში გამოკრული სათევზაო ჯოხები დააწყო.

მზე დასავლეთით გადახრეულ ქედებს მისდგომოდა და მდინარის ზურგი ნარინჯისფრად აეღვარებინა. გრილი, საამო ნიაფი უბერავდა. ჰაერში თევზის გამაბრუებელი სუნი ტრიალებდა. გურამმა ზურგჩანთიდან მათარა ამოიღო და მოიყუდა. დუბელა წყალში წყურვილი ვერ დაუოკა. ზურგჩანთიდან ნაჯახი ამოიღო და ფიჩხის შესაგროვებლად ფლატეზე აფოფხდა. მზე ქედებს მიღმა რომ გადაიწურა, ფიჩხი უკვე შეგროვილი ჰქონდა, მერე სათევზაო მოწყობილობას მიუბრუნდა. ჯოხებს შალითა შემოაძრო. ბამბუკის მოკლე ჯოხები ერთმანეთზე გადააბა და რეზინის რგოლებით, ძუღანგეული გორგოლაჭი, ტარზე მჭიდროდ დაამაგრა. თუნუქის ყუთში ნემსკავი, საძირავი ტყვია და ბატის ფრთის ტივტივა მოძებნა, ანკესი გააწყო და ქიაყელების ყუთი გახსნა. წითელი, ლორწოვანი ქიაყელები აფუთფუთდნენ და ერთმანეთში აილუფხნენ. გურამმა ერთი მსხვილი ქია მოიხელთა და ნემსკავზე ხელთათმანივით ჩამოაცვა. ქიაყელა გველივით იკლანებოდა და თითებს ყვითელი სიპხით უსვრიდა. მერე მდინარესთან მივიდა და ანკესი წყალში გადაადგო. ტყვია დაიძირა, ტივტივა წყლის ზედაპირზე ვერტიკალურად გაიყრდა და მდინარის ღინებას ნელა გაჰყვა. ქედებს მიღმა გადაწვერილ მზეს დასავლეთით გაწო-

ლილი, გზძელი ღრუბლები აეგარდნა ფერებინა. აგრილდა. მდინარის ზედაპირზე დიდრონი თევზები მწერებს დასდევდნენ და ვერცხლისფრად მოელვარე ზურგებს აჩენდნენ. გურამმა უკან მოიხედა და ბანაკი შეათვალიერა. ფიჩხი ეცოტავა. ამაღამ არ შემეცვდესო, გაიფიქრა. მერე წყლის ზედაპირს რომ დააკვირდა, ტივტივა ვედარ დაინახა. ანკესს მოქაჩა და ძუღს აფართხალბულო, მტკავლის სიგრძე თევზი ამოჰყვა. ანკესს ფრთხილად მოხსნა და რიყზე მოისროლა. თევზმა იმდენი იფართხალა, ნაცარში ჩავარდა და ერთიანად ამოიგანგლა. ნემსკავზე ქიაყელა ხელუხლებელივით იყო, მაგრამ მოაძრო და ახალი გაუკეთა, მერე ტივტივა ცოტა ზემოთ ასწია და მკედი წელანდელზე შორს გადაადგო.

თვალდათვალ ბინდდებოდა. მდინარიდან ნარინჯისფერი აიკრიფა და წყალი ჩამუქდა. სადღაც ტურამ დაიჩხავლა, ტივტივა ერთი შეტოკდა და მერე წყალში გაუჩინარდა, მკერდი დაიძაგრა. გურამმა გამოჰკრა და თევზის სიმძიმე რომ შეიგრძნო, გული აუჩქროლდა და სახეზე სისხლი შემოაწვა. მერე ყველაფერს მექანიკურად აკეთებდა — მკედი თუ მოჰყვებოდა ექაჩებოდა, თუ არა და ნებაზე უშვებდა, თევზს ღლიდა. ეშინოდა ძუღ არ გამიწყვიტოსო და ერთი სული ჰქონდა, სანამ ნაპირზე გამოიყვანდა. კარგა ბლომად მკედი რომ დაახვია გორგოლაჭზე, მდინარის ჩამუქებულ ზედაპირზე რაღაცამ გაიფართხალა, გვარიანად ჩამოხნელებულიყო და გურამმა წყლიდან ამომხტარი თევზი ვერ დაინახა. გულმა ვერ მოუთმინა, ანკესი ღონივრად მოქაჩა და იგრძნო როგორ გაიშხულია ჰაერში თევზმა, მერე როგორ შემსუბუქდა და მოეშვა მკედი, ძუღმ ვერ გაუძლო და თევზი ჰაერში მოწყდა, მაგრამ ინერციით მაინც წამოვიდა, რიყზე დაეცა და გაშმაგებული აფართხალდა. გურამმა ჯოხი მოისროლა და თევზისაკენ გადახტა. დიდრონ ჰანარს ორივე ხელი ჩაავლო და მაგრად ჩაბღუჯა.

გული გამალებით უცემდა. თევზი ერთ-
ხანს გაყუჩდა, მერე უცებ ისეთი ძა-
ლით აფართხალდა, რომ კინადამ ხელი-
დან გაუსხლტა. თავი რიყის ქვაზე მი-
არტყმევინა და გააბრუა. მერე სიბნე-
ლეში ჯოხი მოძებნა და ბანაკისაკენ წა-
ვიდა. ერთიანად ჩამოღამებულიყო.
ასანთს გაჰკრა და ჩალას ცეცხლი მოუ-
კიდა. ალი მშრალ ფიჩხს ადვილად მოე-
დო. ცეცხლზე რომ შეათვალიერა, შეა-
მჩნია, თევზს ნემსკავი გადაეყლაპა და
მაგრად მოკუმული პირიდან გაწყვეტი-
ლი ძუის ბოლო მოუჩანდა. რამდენი ხა-
ნია ამხელა ქანარი აღარ დაეჭირა, გუ-
ლი სიამაყით აევსო. ქვებით წყალი მო-
იტანა და ცეცხლზე შემოდგა. სანამ
წყალი აღუღლებოდა, თევზი გამოწეოდა
და მდინარეში კარგად გარეცხა. პირვე-
ლი, მტკავლის სიგრძე თევზი ხელად
მოიხარშა. ამოიღო და ბალახზე ფრთხი-
ლად დადო. მეორეც რომ მოიხარშა,
სუფრა გააწყო. და სანამ თევზი გაცივ-
დებოდა, პურითა და ძხვებით დანაყრ-
და.

ბნელოდა. ცეცხლი ხმელ ფიჩხს ატ-
კაცუნებდა და კოცონი ნაპერწყლებს
ისროდა. მდინარე დინჯად მიბუზუნებ-
და. მის ჩამუქებულ ზედაპირზე ცეცხ-
ლის პრიალა ანარეკლი ციმციკებდა.
ჭრიჭინებს ღამის კრიმანჭულა გაემარ-
თათ. მაღლა კი ცის უციღეგანო გუმბა-
თი ვარსკვლავებს მოევარაყებინა. გუ-
რამი იჯდა, მაღიანად ილუკმებოდა და
არაფერზე სულ არაფერზე არ ფიქრობ-
და. გარშემო ყველაფერი ისეთი ველუ-
რი და პირველყოფილი იყო, რომ ფიქ-
რის აუცილებლობა სადღაც გამქარაღი-
ყო. ბუნება გარინდებულიყო. მყუდ-
როებას მხოლოდ წყლიდან ამომხტარი
თევზების ტყალაშუნი და მარტოსული
ტურის კივილი არღვევდა.

ვახშამი რომ მოათავა, სიგარეტი გა-
აბოლა, ზურგჩანთას ბეჭეებით მოაწვა
და ცეცხლს მიაშტერდა. კარგა ხანია ეს
ადგილი ჰქონდა ამოჩემებული და სა-
თევზაოდ სულ აქ დადიოდა. მუდამ
მარტო ჩამოდიოდა ხოლმე და ჯერ არა-
ვისთვის ესწავლებინა ეს ადგილი. ქა-

ლაქის ხმაურით დაღლილი, მხოლოდ
იქა გრძნობდა თავს თავისუფლად და
მთელი არსებით აქ ისვენებდა. ცეცხლს
ფიჩხი შეუყვითა, საგანგებოდ შემონა-
ხული, დიდი კუნძი ზემოდან დაადო
და კაპიშონიან ლაბადაში გახვეული
ცეცხლს გვერდით მიუწვა. უცებ საი-
დანღაც, ჩუმი, შორეული გუგუნი მოე-
სმა, მერე ეს ხმა მოახლოვდა და გაძ-
ლიერდა. წამოჯდა. ვარსკვლავებით მო-
ქედილი ცა მოათვალიერა და შორს
ორი წითელი, მოძრავი წერტილა დაი-
ნახა. თვითმფრინავი იყო. თავზე რომ
გადაუფრინა, მისმა გუგუნმა ერთი წუ-
თით შთანთქა მდინარის ხმაური. მერე
არემაზე ისევ მიყუჩდა და გაღმა ნა-
პირზე მარტოსული ტურა აქვითინდა
საწყალობლად.

გარიყრაუხე რომ გამოეღვიძა, ციო-
და. ცეცხლი ჩამქრალიყო. ლაბადა გა-
იხადა და სიცივისაგან შეაძაგდა. გა-
სახურებლად ხელების ქნევა და ნაპირ-
ზე სირბილი დაიწყო. ცოტა რომ შეთ-
ბა, არყის ბოთლს დასწვდა და ისევე
მოიყუდა. სხეულში ქრუანტელმა დაუ-
არა, გათბა. ვარსკვლავები გაუფერულ-
დნენ, მერე სულაც გაქრნენ. მდინარე
და მისი გაღმა ნაპირი თვალნათლივ
გამოჩნდა. წყალი შესამჩნევად ადიდ-
ებულიყო. ჩამუქებული ტალღები ნა-
პირს ხმაურით ლოკავდნენ. გურამმა
თუნუქის ყუთიდან ახალი ნემსკავი
ამოიღო და ანკესი გააწყო. ჰიას რომ
უკეთებდა, პირში უცნაური გემო შეი-
გრძნო. გრილი ნიაფი უბერავდა და შე-
ეშინდა, ქარი არ ამოვარდესო. აღმო-
სავლეთით ღრუბლის ფთილები აფე-
რადებულიყვნენ. მდინარესთან მავიდა
და ანკესი წყალში გადაავდო. ტავტივა
ჯერ კიდევ არა ჩანდა კარგად. მკედი
თითზე გადაიხვია, თევზი თუ წამოეგე-
ბოდა, ასე უფრო კარგად იგრძნობდა.
სიცივემ ისევ ააკანკალა. ახლა მზის
ამოსვლას უცდიდა. მზე ნელ-ნელა ამო-
იწვერა. მისი ვეება წითელი დისკო ჯერ

ნუგზარ ზაბაიძე
მოთხრობები

დრუბლის ზუჭუჭა ფთილებს ეფარებო-
და, მერე დრუბლებსაც რომ ასცდა,
მდინარე შიშველი სატევარივით ააელ-
ვარა და არემარე ნელ-ნელა გაათბო. ნი-
ავი ჩადგა. თევზმა წყლის ზედაპირზე
დაიწყო თამაში. მდინარის ლივლივს
მინდობილი ტივტივა ოდნავ ქანაობდა.
მთელი საათის უმოქმედობამ დაღალა
და ადგილი მოინაცვლა. ნემსკავს ძვე-
ლი ქიაყელა შემოაცალა და წყალში გა-
დააგდო. ქიაყელა ნელა იძირებოდა
მღვრიე წყალში. უცებ, საიდანღაც,
ვერცხლისფერი ჭიჭყინა გამოხტა, პირი
დაავლო და გაიტაცა. გურამმა ნამიან ბა-
ლახში კალია დაიჭირა და ნემსკავზე წა-
მოაგდო. კალია იჭიფებოდა, უკანა,
გრძელი ფეხებით თითზე ებლაუჭებოდა
და მთელი თავგანწირვით ცდილობდა
ნემსკავიდან ამომჰვრალიყო. ანკესის
წყალში გადაგდება და ჩაკვრა ერთი იყო.
თევზმა ტივტივა ჯერ გვერდულად ატა-
რა, მერე ჩაჰკრა და წაიღო. გურამმა
მოქაჩა და ხანჯალივით აელვარებულის,
თეთრი შამაია ამოიყვანა. ანკესი რომ
ამოაძრო, თევზს თეთრი მუცელი და
ლაცუჩები აქაფებული სისხლით შე-
ელდება. გურამმა ბადე გაშალა, თევზი
შიგ ჩააგდო და წყალში რომ ჩაუშვა,
ბადის ერთი ბოლო ნაპირზე დაგდე-
ბულ ლოდს დაახვია. მერე ნემსკავს
ახალი კალია გაუყეთა, ჯოხი მოიჭნია
და მკედი შორს, მდინარის შუაგულის-
საკენ გადააგდო. ტივტივა დაიძრა, მდი-
ნარის ჭავლს გაჰყვა, მერე მორევში
ღაბზრიალდა და ბოლოს ნაპირზე გა-
მოირიყა. ხელმეორედ რომ გადააგდო,
ტივტივამ წელანდელი გზა ისე გაიარა,
ერთხელაც არ შეტოკებულა.

ნაპირზე იჭდა, სიგარეტს ეწეოდა და
ტივტივას უყურებდა. თევზი არ მოდი-
ოდა, მაგრამ მაინც სიამოვნებდა აქ
ჯდომა. მდინარეს თევზის სუნი უდიო-
და. ნაპირიდან კი ჩანავლულ ცეცხლში
ჩამწვარი ნედლი ფოთლების სუნი მო-
ჰქონდა ნიავს. ჩამოცხა. ცოტა ხანს კი-
დევ იჭდა, მერე მკედი გორგოლაჭზე

დაახვია, ჯოხი დაშალა და შაბანაში
გამოკრა. ბოლოს ისაუხმა და ზურგჩან-
თაც რომ ჩაალაგა, ბალახზე ჩამოჯდა.
ჯიბიდან დაჭმუჭნული სიგარეტი ამოი-
ღო, გაასწორა, ნაცარი გადაქექა და ნა-
კვერჩხლით მოუყიდა. იჭდა მდინარის
გალმა ნაპირს გასცქეროდა და აგონდე-
ბოდა, როგორ წაჰყვა ერთხელ მეოთხე-
ზეებს ტბაზე... სამი ნავი ჰქონდათ მა-
შინ, ორი მოტორიანი და ერთიც ისე,
უბრალო. უამრავი თევზი დაიჭირეს.
ბაზაში რომ მოიტანეს და აწონეს,
არი ტონა გამოვიდა. თუმცა, იმ სიცხე-
ში სუნმა დაჰკრა და ჰაერა გულისამრე-
ვი სიმყრალით გაიჟღანთა. მერე თა-
ვისი დაქერილი სამი ცალც თევზი გა-
ახსენდა და გაეღიმა...

მუჭით წყალი მოიტანა და ჩანავ-
ლულ ცეცხლს დაასხა, მერე ზურგჩან-
თა მოიკიდა, შალითაში გახვეული ჯო-
ხები აიღო და მდინარესა და მის შე-
მოგარენს თვალი მოავლო. ცხელო-
და. წყლის ჩქერებში მალიმალ ხტებო-
დნენ ვერცხლისფრად მოელვარე დიდ-
რონი თევზები, მდინარის ზედაპირს
ტყლაშუნით აპობდნენ და ზედ მოცახ-
ცახე წრეებს ტოვებდნენ. მდინარე კი
დინჯად მიბუტბუტებდა. მზე საშუა-
დღეოზე წამოსულიყო და გალმა ნაპირზე
გადაშლილ გადახრუჯულ ველს სიცხის
ალმური ასდიოდა.

გარეთ ისევ წვიმდა. შესვენება დამ-
თავრებულისყო და მემანქანე ქალი სა-
ბეჭდ მანქანაზე აკაუუნებდა. გურამი
წამოდგა და ნახაზს მიუბრუნდა. წვიმა
გამეტებით ურახუნებდა ფანჯრის მი-
ნას. რაფაზე მწვანე რვაფეხა თვლემდა.
ფანჯარას ჩამოფხატული, მაღალი კე-
დელი წვიმას დაესველებინა. ოთახიდან
მოღრუბლული ცის ერთიბეწო, სულ
ერთი ციციქნა ნაგლეჯიც კი არ მოჩანდა.
თუმცა ფეხის წვერებზე თუ აიწეოდი
და ფანჯრიდან ძირს გადაიხედავდი, სვე-
ლი, წვიმის წყლით გადაპრიალებული
ტროტუარი და პატარა, გაკრეპილი გა-
ზონი გამომჩნდებოდა; ეგ იყო და ეგა...

მ ა ხ ა რ ე

იფნის ძირში, ბალახზე წამოწოლილი-
 ყო მახარე, საჭოლოკე ჯოხს ჩორკნიდა.
 თავს აიღებდა დროდადრო, ტყეში ატე-
 ხილ ლაწუნს მიუვდებდა ყურს და ისევ
 განაგრძობდა ჩორკნას.

ცხელოდა. სიგრილეს შეფარებოდნენ
 ფრინველები, გაუთავებელი ჭახჭახი და
 ეივყივი ისმოდა ტყიდან.

ისევ ასწია თავი მახარემ, ტყის პირს
 მოავლო მზერა, იფნის გლუვჭრელა ტო-
 ტებს ააყოლა თვალი. ვიწრო კონებად
 იღვრებოდა ცხელი მზე ფოთლებშუა
 დარჩენილი ჭუჭრუტანებიდან, თეთრ
 ლაქებად ედებოდა მიწას.

„ჯერ აღრეა ბინაზე გაბრუნება. აი,
 მუხის წვერს რომ დაცდებდა... ჰო, ჯერ
 აღრეა“. ჯოხი გვერდზე გადადო და
 გულადმა გაიშოტა.

„იქნება დღეს მაინც ამოვიდეს ის
 ბაქი“.

ჯაგრცხილების ჩრდილები გაწვა მინ-
 დორზე, დაგრძელდა.

წამოდგა მახარე, გაიშალა, პირზე შე-
 მოიწყო ხელები და — ეპეჰეჰი! —
 შეეხმინა მიდამოს.

თითო-ოროლად დაიძრნენ ხევ-ხუვე-
 ბიდან წაბლა ძროხები, ქაშანებზე გად-
 მოიარეს, მენახირეს აედევნენ ცოხნა-
 ცოხნით.

ირიბად ასჭრა სერი, ზანტად მისდევ-
 და მუცელამოვსებული მროწლე, ნელა
 მიდიოდა მახარეც, მიდიდინობდა. სერის
 თავზე შედგა. ნიაქპარი ასისინებდა
 მუხლამდე შემომდგარ ბალახს. შედგნენ
 ძროხებიც, ისევ მოსინჯეს ბალახი.

ნელ-ნელა გროვდებოდა ნახირი.

სერს აქეთაც ღრანტებზე იდო სა-
 ვალი გზა. ნადირთ ბილიკებს დაუყვა
 ქედის გასწვრივ, წყარო ეგულებოდა
 იქვე, ფერდის ძირში. ზღაზვნით მიჰყ-
 ვა ნახირი.

ხუთი თუ ექვსი წყარო ჰქონდა მო-
 ნიშნული ხეებში, სხვადასხვა გემოსი

იყო ყველა. ამოიჩემებდა ერთხანობას
 რომელიმეს, სხვას არ დააქარებდა პირს.
 გადაუვლიდა მერე სურვილი, ახლა მე-
 ორეს შეეწყობოდა.

დალია წყალი, ეგემრიელა. სახეზეც
 შეისხა, ძროხებს შეუძახა და ბინისკენ
 დაადგა გზას, ზმილით გაჰყვა ნახირი.

ბაქში შერევა ძროხა, მისურა კარი,
 შებრუნდა მერე, სოფლისკენ მიმავალ
 ბილიკს გახედა. არავინ ჩანდა, შებინ-
 დულიყო ტყის პირი, ბინდი დასწო-
 ლოდა გარშემო სერებსაც, მხოლოდ
 დასავლის მხარე ღუოდა ჯერ კიდევ
 წითლად.

როცა მზებურთი ნაჭადი,
 ჩახედება სერებს მძიმედა,
 დღევანდელს წარსულს ვაზარებ
 ხვალ გათენების იმედად.

მოეწონა ლექსი. მერე ბრაზი მოუვი-
 და საკუთარ თავზე. „ამას მაინც დავი-
 მახსოვრებ!“ სანამ ფიჩხს უმატებდა
 ცეცხლს, გამეორება სცადა. გაუხარ-
 და — არ დავიწყებოდა. გახუხა პური
 ცეცხლზე, მაწონში ჩაალბო. ორი თავი
 ნიორი შეაწყვიტა გალას, კარგა მოზ-
 რდილი ნაჭერი ჩამოაჭრა შემოლილ
 ღორის ხორცს, მაგიდაზე დაწყო. სამ-
 ფეხა მიიჩოჩა და თვითონაც ჩამოჯდა.
 ჰამისას ერთი-ორჯერ კიდევ გაიმეორა
 გუნებაში. მერე მიაღაზა მაგიდა, ლო-
 გინზე წამოწვა.

უცნაური რაღაც სჭირდა მახარეს.
 ერთხელ ნათქვამი ლექსი უკანვე უბ-
 რუნდებოდა თითქოს, ისევ შიგნით და-
 იწყებდა ტრიალს, მოსვენებას არ მის-
 ცემდა. ახლა სხვა ლექსად ამოვარდე-
 ბოდა, ძველები კი, კარგებიც, ცუდე-
 ბიც სადღაც ქრებოდა უკვალოდ, ვერც
 იმახსოვრებდა და ვერც იწერდა.

„ეს ოხერი, წერა-კითხვა მაინც მეს-
 წავლა!“ ვინ აცალა. მამა რომ კლდეზე
 გადაეჩნება, ათი წლისა იყო. ნახირი ჩა-
 აბარეს — ეხლა შენ მოუარეო. მოსდევს

მას აქეთ, აგერ ორმოცი წელი გავიდა უკვე, მიელალება და მოელალება ძროხებს. ჯერ სოფლის გადამა აძოვებდა, მერე, შეემატა, იმრავლა ნახირმა. ბინა აუშენეს მთაში. ისე გაივლიდა ზაფხული, პირს არ იზამდა ბარისკენ. არა, ბედს არ ემდუროდა, მაგრამ ეს წერაკითხვა მაინც ესწავლა! ამოუვლის ხოლმე ის ყვავიანთ ჭინკა ბიჭი და მთელი მილეთის ამბების მოყოლას დაიწყებს, გაზეთში წავიკითხო, წიგნებში წერიაო. მერე როგორ ყოყლოწინობს! დღეს მაინც ამოსულიყო, ის რაღაც ჩამწერი ამოეტანა. არა, რაღა მაინცადამაინც მაშინ მავიწყდება ყველადფერი, ის წუბაკი რომ შემიჩნდება ხოლმე. აგრე ჰკონია, ვატყუებ. ერთი ის ეშმაკის მანქანა ამომიტანოს და მერე ვნახოთ!“

ძროხების ზმუილი ისმოდა ბაკიდან.

დოღი

უშველებელ მოედანს მუქლურჯ ცაზე ხელის ერთი მოსმით მოხატული თეთრი, თეთრი მთვარე დაჰყურებს. აღმოსავლეთის კიდე სულ ოდნავ გაიციცა. შეკრთნენ თეთრი მეფის მხლებელნი, ციმციმი შეწყვიტეს და რაღაცის მოლოდინში გაირინდნენ.

ჯერ არ გათენებულიყო.

თავლაში ფეხზე იდგნენ, ცხენებს დასტრიალებდნენ ბიჭები. რიგრიგობით აბამდნენ საბელით ხარიხაზე და წმენდნენ. ჯერ საურავით ჩამოფხეკდნენ, მიწაზე დაბერტყამდნენ თეთრ ფხენილს, მერე — ჯავრისით. კისრიდან ჩამოჰყვებოდნენ, ფერდებს გადაუწმენდნენ, ფეხებზეც ჩამოუსვამდნენ. ცხენები იდგნენ და ფრუტუნებდნენ.

მორჩნენ. სამ ცხენს ლაგამი ამოსდეს, თექეები გადააწყვის ფერდებზე, უნავირები დაადგეს, გარსაკრები მოუჭირეს.

ნაბიჯით წაიყვანეს ატალახებულ ბილიკზე. მოედანზე გავიდნენ. მიწა აქაც დამბალი იყო. ფლოკვები უხმოდ, რბილად ეხებოდნენ მიწას. ნელ ჩორთზე გადავიდნენ. ასე შემოუარეს მთელ წრეს. წინა მხედარი შემობრუნდა.

ნელ-ნელა შედგდა ბინდი ფიცრულ ოთახში. იწვა მახარე და ყვავიანთ ფეხებზე და დაქარგულ ლექსებზე ფიქრობდა. ნახირი გაახსენდა მერე. „მთელი სიცოცხლე ამათ შევალე, არც თუ ტყუილად, მაგრამ შვილი მე არ მრჩება და ძირი. ე ნახირსაც დღეს თუ მახარესი ჰქვია, ხვალ ივანესი გახდება...“

ნაბადი წაიხურა, მერე გვერდი იცვალა, ხელი ამოიღო თავქვეშ.

შუალამისას გაღვიძა რაღაცამ. „ნეტავ რა ეშმაკი შემიძვრა, რომ არ მაძინებს?!“

მთვარის შუქი შემოდოდა ფიცრებში და დარჩენილ ღრეჩოდან. ჭოტი კიოდა ტყეში.

„არა, ხვალ ნამდვილად ამომიტანს, არ მომატყუებს!“

— ეყოფა მაგას.

ის, ვის მიმართაც იყო ნათქვამი, ბილიკზე შებრუნდა და თავლისკენ გასწია. მალე უკან მობრუნდა სხვა ცხენით. თავისიანებს შეუერთდა და სირბილი განაგრძეს.

კარგად არ გათენებულიყო.

წრეს წრეზე უვლიდნენ. ფლოკვებს ბაგა-ბუგი გაჰქონდათ. ცხენები გარბოდნენ, დაბერილ ნესტოებიდან ბლუჯა-ბლუჯა ორთქლს უშვებდნენ, ორთქლი ტანზედაც ასდიოდათ.

ახლა სხვა ცხენები გამოიყვანეს. ისინიც კარგა ხანს არბენინეს.

გათენდა კიდეც.

ამობრუნებულ ყუთს სამნი უსხედნენ და საუზმობენ. დროდადრო ფრუტუნისა და ფლოკვის ცემის ხმა ისმის. თავლაში ცხენის ოფლის სუნი დგას.

რომელიღაცამ ძალუმად ააბაკუნა ფეხები, მერე ჭიხინიც მიაყოლა.

— ადგი, გეძახის, — უღვაშიანმა გაიღიმა და კიდეც დაისხა ჩაი.

ბიჭი აქამდეც მოუსვენრად იჯდა, ახლა, თანხმობაც რომ მიიღო უფროსის-

გან, აქა-იქ მოციცქნილი პურის ნაჭე-
რი უკანვე დადო და წამოხტა.

— ხომ არ გვეთქვა? — ლურჯი ბატის-
ტის ხალათიანი შეეკითხა ულვაშიანს.

— არა, ჭერ არა, მე თვითონ ვეტყვი
სტარტის წინ.

ბიჭი ცხენთან შევიდა. ორი წლის
ულაყმა თავი ასწია და კბილები გამო-
აჩინა. „რამი, რამუნი“, — მიესიყვა-
რულა ბიჭი. ცხენი დიდი, სევდიანი თვა-
ლებით მიაშტერდა. ყურის ძირებზე შე-
ავლო ხელი, მერე კისერზე ჩამოუსვა,
ყბაზეც მოუთათუნა. ცხენმა დაიფრუ-
ტუნა, დრუნჩი მიაღო მკერდზე.

ჭერ კიდევ კვიცა ჩააბარეს მოსავლე-
ლად. წმენდა, აბანავებდა, აქმევდა.
თვითონვე ავარჯიშებდა. მხოლოდ დო-
ლის წინ კაზმავდა ულვაშიანი. სამჯერ
იბრინა — სამჯერვე პირველი იყო.
„რამი, რამუნი, დღეს ერთად ვირბენთ,
დღესაც პირველი იქნები. ვიცი, არც
დღეს გაუშვებ წინ არავის“. ბიჭი კი-
სერზე მოეხვია. სხვაც ბევრი ებარა —
არც ერთი არ უყვარდა ასე. შუბლზე
ჩამოშლილი ფაფარი გადაუწია, ქლია-
ვისფერ, ლამაზ თვალებში ჩახედა.

მზე ნელა, ძალზე ნელა მიიწევდა
ზემოდ.

იპოდრომზე ზარს ჩამოჰკრეს. ბიჭი
უკვე მზად იყო. გარეთ გამოვიდნენ.
ერთ ხელში უნაგირი ეჭირა, მეორეთი
ლაგამამოდებული ცხენი მოჰყავდა.
ტრიბუნების მხრიდან გუგუნი ისმოდა.

ბიჭი უნაგირიანად აწონეს; შეკაზმა
ულაყი. ახლა სტარტზე გამოძახებასდა
ელოდა.

ულვაშიანს შეასწრო თვალი — ღი-
მილით უახლოვდებოდა. ავად გაჰყენწ-
ლა რალაცამ.

— ჩვენი ბიჭები აპირებენ თამაშს,
როგორმე ისე უნდა მოვახერხოთ... —
თვალი მოუქუტა, — მოკლედ, პირვე-
ლი არ უნდა მოხვიდე, — გაჩუმდა, —
არა უშავს რა, მაგაზე ნუ იდარდებ, კი-
დევ მოასწრებთ, — დააყოლა და მხარ-
ზე დაჰკრა ხელი, — ჰო, წინ ნუ გახ-
ვალ, ეცადე კუდში მიჰყვე, თუ გზა თა-
ვისუფალი ნახა, მაგას ეშმაკიც ვეღარ
შეაჩერებს, აბა, შენ იცი.

ზარს ჩამოჰკრეს.

სტარტზე გამწყრივდნენ. ჭერ ხუთ-
რი, მერე წითელი დროშა ერთი მეო-
რის მიყოლებით დაიქნიეს. ცხენები ად-
გილს მოსწყდნენ.

„შენ ვერაფერს ვეტყვიან, გამოუც-
დებლობას დააბრალებენ, მე კი...“

აი, თურმე რატომ დასვეს! მიუშვა
სადავე. ერთი ცხენი ჩამოიტოვა, მეო-
რე, მესამე... უკვე პირველი გარბოდა.

„პირველი არ უნდა მიხვიდე! პირვე-
ლი არ უნდა მოხვიდე!“

სულ უფრო ახლოვდებოდა ტრიბუ-
ნების გუგუნი.

უკან მიიხედა. ნესტოებდაბერილი და
პირზექაფომდგარი ცხენები ასდევნე-
ბოდნენ თქარა-თქურით. მიუშვას ბო-
ლომდე? გადაუხვიოს მწვრთნელის
სიტყვას? რა პასუხი გასცეს მერე?
თქმა თუ იყო, იქვე უნდა ეთქვა სათქ-
მელი, სტარტის წინ. გვიანაა ეხლა,
გვიან! ანდა, როგორ გაუმრუდოს სიტ-
ყვა უფროსს?!

ნელ-ნელა მოსწია სადავე, კიდევ, რაც
ძალი და ღონე ჰქონდა. ცხენი არ და-
ემორჩილა. ისევ მოსწია. იგრძნო, რო-
გორ დაეებრა ხელებზე ძარღვები. უნა-
გირი არ მოცურდესო, ესლა გაიფიქრა.

თითქოს მიუხვდა ცხენი — ლამაზად
შეკრევილი ბუჩქები სულ უფრო ნელა
გარბოდნენ. ვილაც გაუსწორდათ, შემ-
დეგ მეორე... ბიჭი კვალში ჩაუდგა. მაგ-
რად ეჭირა სადავეები.

წინ წასულების დანახვაზე ცხენი
ისევ გახელდა, დაიძაგრა. „ცოტაც, სულ
ცოტაც, რამუნი, შენი ჭირიმე“, — ეხ-
ვეწებოდა ბუტბუტით. ცხენი ოფლში
გაიღვარა, იტანჯებოდა, მთელი ტანით
ძაგძაგებდა. ბიჭს თვალები აუწყლიან-
და, ცხენიანი მხედრები ბრჭყვიალა
წრებში გადნა, ვეღარაფერს ხედავდა,
მხოლოდ სადავეები ეჭირა მაგრად.

ერთი მეორის მიყოლებით გადაკვე-
თეს ფინიშის ხაზი. ძლივს დაიოკეს გა-
ხურებული ცხენები.

თავჩაქინდრული ულაყის ოფლიან
კისერზე დაედო თავი პატარა ჟოკეის
და ტიროდა.

ზურაბ ჩხეიძე

უცნაური სასჯელი

რედაქციაში პირველად მწვინამა მწერალმა მიიყვანა და რედაქტორს სთხოვა, ახალგაზრდა პოეტი, დაეხმარე, საქმე გამოუძებნეო. რედაქტორი მთასავით კაცი იყო და ზემოდან ჩამათვალიერა. თუ ლექსების მეტი არაფერი იცის, ქუდი დაიხუროს და ნულარ გამეკარება, მე მუშა კაცი მჭირდება, რასაც დავავალებ, უმალ უნდა შეასრულოსო. უკვე ორი თვე სრულდებოდა, არსაიდან კაპიკი არ ამეღო, უკან დასახევი გზა არა მქონდა და შევეცადე, თავი ბევრის მცოდნედ მომეჩვენებინა; ომის დრო იყო და რა მექნა! მხატვარიცა ვარ, გაზეთის საქმეც ვიცი, ფოტოკორესპონდენტობა და კორექტურა შემიძლია-მეთქი. რედაქტორმა გულიანად გადაიხარხარა, მთელი თბილისის რედაქციები რომ გადაატრიალო, ზედზედ ორ კარგ ფოტოკორესპონდენტს, მხატვარსა და კორექტორს ვერ იშოვნო და შენ სამივეს ერთად როგორ ახერხებ; ისე, ტყუილებთან ძმაცაცურად ხომ არა ხარო. გავშრი, მივხვდი რომ გადავაჭარბე, მაგრამ უკვე შევეტობე და უკან აღარ დამიხვეია. კარგო, მითხრა მკაცრად, ხვალდან საქმეში ჩაგაყენებ და თუ ვერ გასწვდი, საიდანაც მოსულხარ, იქით წახვალ.

მუშაობა დაიწყო. ამოდენა გაზეთის საქმეს სულ ოციოდე კაცი ვასრულებო. რას ვაკეთებო და რას არა, აქ არ მოეყვები, მხოლოდ ერთს ვიტყვი — ორ თვეში სამი კალი დავიკელი. დედაჩემი მეუბნება, დაანებე, შვილო, თავი მაგ

ონერ სამსახურს, დაგაულებებს, უმაღლესოდ კუკიაზე არ მიგიღებენ თუ რა, ვერა ზედა, ძვალი და ტყავი დარჩიო. მე მეშინია და სარკეში არ ვიყურები. საქმე საქმედ და უძილობა უძილობად, ომი რომ დამთავრდება, დავწვები და რამდენიმე თვეს ვიძინებ-მეთქი, ვნატრობ. ისე კი ჯარი და რედაქცია ერთი და იგივეა. აქაც ისევე, როგორც ჯარში, სიტყვა „შეუძლებელია“ არ არსებობს — ბრძანება — ბრძანებაა...

მართლა ბევრ საქმეს ვაკეთებო. მართო მე კი არა, ყველანი ესე ვართ. თითოს ორ-ორი, სამ-სამი საქმე კისრად გვადევს და არავინ არ ვბუზღუნებო, რა დროც არის, გვესმის...

შუადღისას დავალბა მივიღე. ღრმადღეში ქარხანაში უნდა წავიდე და რამდენიმე მუშის ჯგუფური სურათი გადავიღო. მართო იქ წასვლას ერთი საათი უნდა, ეხლა მუშების ნახვას, სურათის გადაღებას, უკან დაბრუნებას კიდევ თითო-თითო, ესეც შენი სამი საათი! ეხლა ამას ტრამვაიც დაუშობო — ვერიდან სადგურამდე პირველი ნომერი, სადგურიდან ლოტკინის გადასახვევამდე — რვა, იქიდან ღრმაღელემდე — ექვსი; კარგი დროსტარება! ტრამვაი კანტიკუნტად დადის, მგზავრები შიგ ისე იჭედებიან, აღარც ასე-ლა შეიძლება და აღარც ჩამოსვლა. ფოტოაპარატის გადარჩენა ამ ყოფაში ნამდვილი გმირობაა. თანაც უნდა ვინატრო, სადმე ნაძალადეგში დენი არ გამოირთოს, თორემ მერე ნახევარი

მბილისში ფეხით უნდა დავფრმო. მოკლე, ჩემი გულანაბადი ავიკარი და გავუყევი. ღრმა-ღელემდე როგორც იქნა მივალწიე. ლაზათიანად ნაცემსა ვგეგარ, ორი ღილი მივკარგე და ფეხსაცმელს სად პირი აქვს და სად ლანჩა, ესეც გამოსაცნობია. გადაღებაზე ბევრი არ მიწვალთ, მთავარმა ინჟინერმა მთელ საქმეზე ათი წუთი მომცა; სამჭროში ფოტოაპარატით შესვლა გვეკრძალებოდა, მუშები ეზოში გამოვიყვანე, და იქ გადავუღე. რედაქციაში დაბრუნებაზე არ მიწვალთ, სანაპირომდე ქარხნის დიდ საბარგო მანქანას გამოვყევი და იქედან ვერის აღმართი გახარებულმა სულ ციმიმ ამოვირბინე. ერთი საათის ლაბორატორიაში ჯდომა და სურათიც მზადა მაქვს. რედაქტორს ამაყად შევუტანე და მაგიდაზე დავუდღე. დავალება დროულად შევასრულე და სურათიც ურიგო არ მეჩვენება. რედაქტორმა სურათი ჩაათვალიერა და თვალებიდან ელევა დაკვესა. ერთი პატარა საქმე ვერ უნდა მოგანდოთ კაცმო, ისე სთქვა, რომ გამაყრიალა.

— მოდი აქ!

ახლოს მისვლა არც ისე ადვილია, რედაქტორი მძიმე წონის მოკრივესა ჰგავს. შიში მაინც დავძლიე და მივუახლოვდი.

— რა არის ეს?!

— რაც თქვენ დამავალეთ.

— კარგად დააკვირდი!

— ხუთი მუშა დამავალეთ და ხუთივე გადავიღე, — გავთამამდი, რადგან სურათს ნაკლი ვერ ვუპოვნე.

— ქუჭრუტანას ხედავ? აი იმაში გაგაძვრენ!

მე კარს გავხედე, უცბად წარმოვიდგინე გასაღების ბუდეში როგორ ვძვრები, და თუმცა ფრიალ გამხდარი გახლდით, თავი მაინც შემეცოდა.

— ეს ოთხი უჭუდოდ რომ დაგიყენებია, ამ მეხუთეს ქუდი რატომ ვერ მოხადე?

ელდა მეცა.

რედაქტორმა ფერის წასვლა შემამჩნია:

— ამის ასე დაბეჭდვა არ შეიძლება! — ეხლავე წახვალ და ხელმეორედ გადაიღებ! — მოკლედ მოსკრა და გაზეთის მაკეტს მიუბრუნდა, — არ დაივიწყო, სურათი ნომერში მიდის.

კაბინეტიდან დაბნეული გამოვედი. ქარხანაში წასვლას აზრი აღარა ჰქონდა, ეხლა იქ სხვა ცვლა დამხვდებოდა. ის დროა, სამსახურიდან განთავისუფლებაზე განცხადებას ვწერდე-მეთქი. ტვინი დავძაბე, წარმოვიდგინე დედაჩემი როგორ გაიხარებდა. სადღაც ერთ მფარველ შუქს მივაგენი და იმას გავყევი. ბოლოსდაბოლოს ისეთი კაცი არ არსებობს, რომლის გაცურება არ შეიძლებოდა. პასუხისმგებელ მდივანთან შევედი და ვუთხარი ერთ საათში, მეტი-მეტი საათნახევარში ახალ სურათს მოგართმევთ, ქარხანაში მივდივარ-მეთქი.

ოთახში ჩავიკეტე და იგივე ფოტო, რომელიც რედაქტორმა ეს-ეს არის კინალამ თავზე გადამახია, მაგიდაზე დავდე. ფოტოკორესპონდენტიც მე ვარ და მხატვარიც, ეხლა ისეთი რეტუში გავუკეთო, რომ თქვენი მოწონებულო! ჯერ ვნახოთ, ეს ქუდიანი ვინ არის — გოგი რუაძე ყოფილა, ძალიან კარგი! ქუდს ეხლავე მოვხდი და ისეთ ხუჭუჭა თმას მივუხატავ რომ... მაგრამ ნეტა როგორი თმა უნდა ჰქონდეს, გრძელი, მოკლე, გოყოფილი, უკან გადავარცხნილი თუ... ტელეფონი დიდხანს ვაწვალე:

— მთავარ ინჟინერს სთხოვეთ...

— გისმენთ...

— მე კორესპონდენტი ვახლავართ, დღეს რომ ვიყავი, ხომ გახსოვართ?

— დიახ, გისმენთ.

— მაინტერესებს თქვენს მუშას რუაძე რომ არის, როგორი თმა აქვს...

ტელეფონში სიჩუმეა. ვგრძნობ ზაზის იქითა ბოლოში ჩემს მოსაუბრეს სახე ყურმილივით როგორ უგრძელდება. მე შეკითხვას ვიმეორებ და პასუხად ისეთი რამ მესმის, რომლის დაწერაც არაფრით არ შეიძლება. ტელეფო-

ზურაბ რცხილაძე
შენათყუარებული

ნით დაკავშირების შემდეგი ცდა სრული მარცხით მთავრდება. ან კაბინეტიდან გავიდა ან და ტელეფონს აღარ ეკარება. ქარხანა საომარ საჭურველს ამზადებს, დღედაღამ მუშაობს, ერთი ცეცხლი აქვთ შენთებული და ამ დროს მე ვეკითხები, ვოგი რუაძეს როგორი თმა აქვს-მეთქი?

ჩემი ბრალია, ან რუაძისათვის ქუდი მომეხდევინებინა, ან იმ დანარჩენი ჩემი ცოდვით სავსეებისათვის ქუდები დამეკოსებინა... რაც არი, არი! ერთი ორი მოსმა და სურათიდან ხუჭუჭა რუაძე მიცქერის. ესე გულისანად რეტუში ჩემს დღეში არ გამიკეთებია. არხეინად ვარ, გავაბოლე, ერთი საათი დრო მაქვს. ვისვენებ. მერე ნამგზავრი კაცის იერს ვიღებ, რედაქტორთან აქლოშინებული შევრბივარ და იგივე ფოტოს მაგიდაზე ვდებ, ხელმეორედ გადავიღე-მეთქი.

დილით ხუჭუჭა რუაძის სურათი მთელს საქართველოს მოედო — პირველ გვერდზეა გამოქიშული.

მუშაობას ათზე ვიწყებთ. ფეხი შევდგი თუ არა, აქეთ-იქიდან თანამშრომლები დამეტაკნენ, ეს რა გიქნია, რა გაგიკეთებია, შენი საქმე წასულია, ის დროა, სამუშაოს ეძებდეო, თურმე რუაძე მელოტი ყოფილა, გაზეთი გადაუშლია და თავი გადაბიზინებული რომ დაუნახავს, გულს შემოაჰყრია. რედაქცია საცინად მიგდებსო. ან მე და ან ის დამთხვეული ფოტოკორესპონდენტი, არა და სამსახურში არ გამოვალო. ქარხნის ხელმძღვანელობა დელავს, რუაძე მოწინავე ოსტატია და ოქროს ხელი აქვს, ვერ შეველევიო... რედაქტორისათვის დაურეკიათ, ჩივიან და ერთი ამბავია. ვიცი, არაფერი მიშველის და ამიტომ მშვიდადა ვარ. თავს ვერ მოვიკლავ — რაც მოხდა, მოხდა! რედაქტორი გიბარებსო, მომახალეს; ესლა ვიცი იქ რა დღეც დამადგება და წელს

ვითრევ, არა უშავს, ცოტა ხანს დამელოდოს-მეთქი. ტყავით აკრულ ჯიშის ვილაც მეგებება, საპანაშვილო სახე აქვს, თავს აქნევს, რაც იმას ნიშნავს, რომ შავი დღე მელის. ძალას ვიკრებ და შევდივარ. ოთახში სიჩუმეა. მაგიდასთან კოლეგიის წევრები სხედან, ჭაღაროსანი ხალხია. თვალეზში არავინ მიცქერის, ეტყობა, ჩემი ბედი უკვე გადაწყვეტილია.

რედაქტორი ზედაც არ მიყურებს, ესე და ესეო, არც საქმის სიყვარული, არც უფროსების პატივისცემა, სიცრუე, ტყუილი და რა ვიცი, კიდევ რას არ ამბობს. მერე უცბათ ჩუმდება — ეტყობა ძალიან სასაცილო სახე მაქვს, რადგან გუნება ეცვლება, ელიმება, თვალს არ მაშორებს, მერე გულიანად იცინის, ხარხარებს, უფროსი იცინისო? აქეთ-იქიდან ბანს აძლევენ. მე ცრემლს ძლივს ვიკავებ. ამას ლანძღვაც, ცემაც და მოხსნაც სჭოვს. ესლა გულს რომ იჯერებენ, ჩემს აფეთქებას მერე ნახვენ-მეთქი და ველოდები. რედაქტორი უცბად ჩუმდება.

— საყვედური გაუფორმეთ, უკანასკნელი გაფრთხილებით და... ქარხანაში შეატყობინეთ.

— ისინი მოხსნას მოითხოვენ, — შეაპარა მოადგილემ.

— ეგ ჩემზე იყოს, — პასუხისმგებელ მდივანს მიუბრუნდა, — ორმაგ ჰონორარს გამოუწერ; არ დაგავიწყდეს... ოცდაათი წელია გაზეთში ვმუშაობ და ასეთი არაფერი გამიგია... — ისევ მე შემომხედა, — თუ გინდა, კოლეგიის სხდომას დაესწარი.

მართალი გითხრათ, ვეღარ ვიხსენებ დავესწარი თუ არა, სამაგიეროდ რედაქტორის სიტყვები კარგად მახსოვს, ორმაგი ჰონორარი რუაძესთან შესარიგებელ პურმარილზე დასჭირდებაო.

ოცდათორმეტი წლის უამღავე

ოცდათორმეტი წლის უამღავე

ჯანდაბას იქით ტყვიის ნათელი,
ტყვიამფრქვევების ყველა სურვილი, —
მამავ, მე მომკლავს შენი სათქმელი,
შენზე ფიქრი და...
შენი წყურვილი.
ჯანდაბას იქით ასეთი გარჯა:
თავშესაფარი — ბნელი მიწური!
სისხლი დაღვრილი ვარდად და მარჯნად, —
ველი სისხლისგან გადაკირწყლული.
მამავ, გეძახი,
მტკიცა და განჯღრევ,
ჯანდაბას იქით სხვა ყველაფერი! —
რა თავში ვიხლი ვარდებს და მარჯნებს,
როცა უტყვია შენი სათქმელი.
და — მომკლავს იგი, —
ისევ მაწუხებს,
ვკოდავ და ვკოდავ ფიქრებს წერაქვით, —
საცხრამაისო სიზმრის მარწუხებს,
ვერ გავეჩედი ახლა ვერაფრით.
ზოგჯერ ამამღვრევს ქარი სისინით,
ვინ იცის რა გზა გამოიარა, —
ოცდათორმეტი წელი ისრით
კვლავ ეწურება ღია იარას.
და ჰა, გეძახი ისევ და ისევ,
ასე მდუმარემ სანამ ვიარო?
და ახლა, მამავ,
შენს ზმასაც ვისმენ,
მაგრამ ვით შევძლო, გაგეხმიანო.
ჯანდაბას იქით ამგვარი ბედი, —
ის, ვით ტკივილი
მომავალს ვამცნოთ,
მომხედვ, ხედავ?
მე დაგიბერდი, —
შენ კი — ჭაბუკი შემომრჩი, კაცო!
ჯანდაბას იქით ტყვიის ნათელი,
ტყვიამფრქვევების ყველა სურვილი, —
მე მომკლავს, ალბათ შენი სათქმელი,
შენზე ფიქრი და...
შენი წყურვილი!

ბაკა ჯოხაძე

ერთი ბლუჯი გაზაფხული

ხვალ პარასკევია. უჩვეულო გამოცდებზე იქნება პალატებში. ექთნები სწორედ იმ გატყიცინებულ ხალატებში გამოეწყობიან, კვირიდან კვირამდე ხელშეუხებლად რომ ჰკიდია ვიწრო, დანომრილ კარადებში. ღიმილით ირბენენ მერე სართულიდან — სართულზე და მათთან მომუშავე პერსონალ მაკაცებს ექიმ ქალებზე ნაკლები ოსტატობით როდი მოაწონებენ თავს. სანიტრებიც უფრო ნორმალურად იქნებიან ჩაცმულ-დავარცხნილები. ასე რომ პროფესორის მოსვლისთვის საავადმყოფოს გაცრეცილი ატმოსფერო ერთბაშად შეთბება, შეფუტცხუნდება და გახალისდება კიდეც.

ხვალ საოპერაციო დღეა. ოპერაციას სამს გვიკეთებენ. მეგი ჭილაძეს, თამილა ჯაიანსა და მე. მე მანანა მჭვია. გვარად მოძღვრისშვილი ვარ. მეგი და თამილა გათხოვილები არიან. მე გაუთხოვარი. თუმცა ზოგს უკვე ისიც აინტერესებს, თუ რაღას ვუცდი, ზოგი უფრო სოლიდურად. მიხსნის, რომ თავისუფლება კარგია, მაგრამ ყველაფერს თავისი დრო აქვს. ოჯახის შექმნა საჭირო, ქალიც აუცილებლად უნდა გათხოვდეს. მითუმეტეს ჩემისთანა ნიჭიერი ქალი, რომელიც მათი აზრით უთუოდ მოსიყვარულე მეუღლეც იქნება და საუკეთესო შვილებსაც გაუზრდის ჩვენს საზოგადოებას... ზოგიც, ვისაც ჯერ ისევ

ჩემი ბუთხუზა ბავშვობა უდგას თვალწინ, ერთგვარი უხერხულობითა თუ სინანულით აღიარებს რომ დავამთავრე და ახლა უკვე უფლება მაქვს.

მე ჩემს ამ ახალ უფლებებზე მედიმება და მახსენდება როგორ მინდოდა საზაფხულო კაბების ქვეშ გახამებული „პალიუბის“ ტარება. დედა მაშინ ვერა და ვერ იგებდა რა ბევრს ნიშნავდა მოღაში შემოსული ამ გაფხორილი ქვედატანით ქუჩაში გამოსვლა ჩემთვის. სიმწიფეში შესული პატარა გოგო ვიყავი და ჩემი ჭკუით ვქალიშვილობდი.

მაგრამ ზოგჯერ ტანსაცმელიც ვერ შეელოდა საქმეს. უცხო წრეში მოხვედრილი სამინლად ვირცხვენდი, აღარ ვიცოდი ხელები სად წამელო.

სამაგიეროდ, მოზარდმაყურებელთა თეატრის აბონემენტი რომ გადიოდა, იმ დღეს „მატალოც“ საოცრად სრულყოფილ სახეს იღებდა და ჩვენს უპროპორციო კიდეურებიც. მივიჩქაროდით სახლებში და საღამომდე სარკის წინ ვაფრიალებდით ჩვენს საგარდერობო ავლაილებას. ეს ხომ ერთადერთი დღე იყო, როცა ვახერხებდით პარალელური კლასის ბიჭებს უფორმოდ დავნახვებოდით. მათზე ჭრელი, საგარეო ტუალეტი ჯადოსავით მოქმედებდა თუ რა იყო, აშკარა რიდით გვექცეოდნენ, სტუდენტი ბიჭებივით გვიფრთხილდებოდნენ, ანტრაქტზე შოკოლადის ფილებს ყო-

დულობდნენ ჩვენთვის და თავგადადებული კავალრებივით გვეტრაბახებოდნენ: „ვინმემ თუ რამე გაგიბედათო...“

ამ „ვინმემ“ მეასე, ასმეთერთმეტე სკოლის „დოჟლაბია“ ბიჭები ივულისხმებოდნენ. თვითონ კი მაღიმად აპარებდნენ თვალს პარტერის მარცხენა რიგებისაკენ, სადაც წამწამებდატუშული გოგონები ისხდნენ.

ამ გოგონებთან მტრული არა, მაგრამ ამპარტავნული დამოკიდებულება კი გვქონდა. ცხვირაბზუებულები ამყად ვაცხადებდით, რომ წარბებამოპუტულ მეტიჩრებთან არავითარი საერთო არ გავგაჩნდა. მიზეზი სკოლის სკვერიც იყო, მუღამ „გებეის“ ბიჭებით საცხე, რომელთაც ისინი ასე აშკარად ეპრანჭებოდნენ. გაპრანჭვა უპირველეს ყოვლისა იმით გამოიხატებოდა, რომ ინკუბატორის წიწილებივით ერთნაირ, შავი ტაფტის გაფხიკინებულ ბაფთებს ატარებდნენ. ზოლო თუ რომელიმეს ამის საშუალება არ ჰქონდა ჩვეულებრივი „მოწაფურით“ როგორ შეირცხვენდა თავს. გამოდიოდნენ მერე წინსაფრის ჯიბეში ბაფთაჩაჭუჭკული გოგონები და ათასგვარ სისულელებს აფრქვევდნენ თავიანთ მიჯნურებთან.

ჩვენც ყველა სტუდენტი იმ ხანად მაინცდამაინც „ჭკვიანად“ გვყავდა მონათლული და გვიკვირდა რა საერთოს პოულობდნენ სერიოზული ადამიანები ამ ჩერჩეტ გოგონებთან. გოგონებთან, რომლებიც ზონალურს რომ თავი დავანებოთ, საქალაქო ოლიმპიადებზეც კი წამდაუწუმ ფლავდებოდნენ. ბავის უჭკუო ბავშვებივით პირდაღებულნი ისმენდნენ ჩვენი სასკოლო დრამწრის ინგლისურ ენაზე პრემირებულ სპექტაკლებს და მათი ლიტერატურული ჰორიზონტიც „ჩოჩარას“ იქით არ მიდიოდა. დიდი ბოკაჩოს „დეკამერონი“ ჰქონდათ კიდევ წაკითხული. ისიც დარწმუნებულნი ვიყავით წიგნის ის გვარდები იქნებოდა სწორედ გაცვეთილი, ხაცა მღვდელი (სასულიერო პირი) ასე ოსტიტურად აბრეყებდა და

ლოგინისკენ მიათრევდა მათსავით ჩეტ გოგოს.

ამგვარი ინტელექტუალური „უპირატესობის“ მიუხედავად, დგებოდა დღეები, როცა თავი მთელს დედამიწის ზურგზე ყველაზე უბედურ და დაჩაგრულ გოგოდ წარმომედგინა ეს ყველაფერი ისევ და ისევ იმ მოვალეობების გამო. ჩემს ექვანასწავლ გონებას ეჩვენებოდა, რომ დღითიდღე სულ უფრო პატარავდებოდა ე. წ. უფლებების რაკალი. ფრჩხილის ოდენა ხდებოდა. ისიც ნეკათითის ფრჩხილის ოდენა. ნელ-ნელა ირღვეოდა უღარდელი, ბავშვობისეული პარმონია და მოზარდი გოგოს აფუთქული გონებაც დახლართულ ლაბირინთებში ვერა და ვერ პოულობდა გამოსავალს. წვალობდა, მწვავედ განიცდიდა ყოველგვარ დაბრკოლებას, ერთბაშად ღიზიანდებოდა. მერე ამ გიღიზიანებულ გონებით მთელი დამე თავზე საბანგადაფარებული ამუშავებდა, გვემავდა, სინჯავდა რაღაცას გამალებით. დილით კი წარსდგებოდა მშობლების წინაშე ამ დაგეგმილი პროტესტით. მაგრამ რა მერე? სახელმძღვანელოში ჩაწერილი უსამართლო, მოუშაღებელი ომებისა არ იყო, ჩემი გამოსვლებიც მუდამ ცრემლითა და მარცხით მთავრდებოდა.

დედა გასაოცარი ნებისყოფითა თუ მკაცრი ლოდიკის წყალობით ყოველთვის ახერხებდა „აჯანყების“ დროულად ჩახშობას და ვრჩებოდი მე ასე განდგურებული, პატივყარილი, თვალედასიებული და უუფლებო...

ახლა კი, ახლა, როცა პატარა მხეცვით აღარ ვიყავი ჩამწყვდეული ჩემს საბავშვო საწოლში და ბაღურის ჯვარედინა ქუჩრუტანიდანაც შეშინებული თვალს აღარ ვადევნებდი როგორი ჟინით ლეწავდა კაცი ბროლის ვეება, უღამაზეს ნაგებს, კინოლენტებივით ნაგლეჯ-ნაგლეჯ მონტაჟდებოდა ფსიქოლოგიური წიაღსვლებით უსაშველოდ

მამა ჯოხაძე
მამი ბლუზა გააფხუშდი

დატვირთული და გადაღლილი ჩემი
ბავშვობა.

შუალამისას საღამურისამარა აყრი-
ლები ფათხაფუთხით ჩავრბოდით სა-
დარბაზო კიბის გულისგამაწვრილებელ
საფეხურებზე. ვისხედით მერე მთელი
ღამე ბნელ სარდაფში და ვუყურებდით
როგორ საშინლად აბრიალებდნენ ბო-
როტ, შუშის თვალებს ღვინით გასიე-
ბული ბოცები. გულგახეთქილები უფ-
რო ახლოს ვეკვროდით დედას. ვეხუტე-
ბოდით და თბილ მკერდქვეშ შეყუჟუ-
ლები თავის გადარჩენაზე ვოცნებობ-
დით მე და ჩემი ტყუპისკალი დაიკო.

ჩუმად, სიტყვებით იწყებდა ტირილს
დედა. ახლა მას ვექაჩებოდით სუსტი,
ძალაგამოღებული, ხელებით. ხანდახან
მაინც გვისხლტებოდა და ამ დროს
ქეითკირის გაყინულ კედელს გამეტე-
ბით ზედებოდა ძვირფასი თავი. ამ შემ-
ხარავი საქციელით გულშემოყრილი
ბავშვები ანგარიშმიუცემლად ვიწყებ-
დით ღრიალს.

გონს თუ მოდიოდა მაშინ დედაც.
გამოფხიზლებულს ფრთხილად მოჰქონ-
და თბილი პეშვი ჩვენს სველ ტუჩებთან
და აკანკალებული გვეჩურჩულებოდა.

— ჩუ, მოგიკვდეთ ჩემი თავი თქვენ,
ჩუ, დედა, ჩუ აღარ ვიზამ მეტს. ჩუ,
სირცხვილია გაიგონებენ... კარგით თუ
ხარო ჩემი ჭკვიანი გოგონები, ჩუ, ჩუ
თქვენი ჭირიმე...

რიკრუხე ნახევრად მძინარი ავყავ-
დით დედას კიბეზე. მერე ჩუმად, ისე
რომ მეზობლებს არ გაეგოთ, აღებდა
კარს. ჩვენს აწეწილ დაბნეულ გონებას
უსაზღვროდ სიამოვნებდა ნაცნობ.
მყუდრო ხალიჩებიან ოთახში დაბრუ-
ნება. ღუნღულა საბანქვეშ ერთბაშად
ვითენთებოდით, მთელი სხეულით ვეშ-
ვებოდით და რულმორეთულები დედას
ხელს მაინც არ ვუშვებდით.

გარეთ კი ფაფუკი, მშვიდი თოვლი
იღო ვეება, მძიმე ნაფხებურებით.

და მე ვიცოდი, რომ ჩემი მამა ახლა
უკვე გამოფხიზლებული და სასოწარ-
კვეთილი დაბორილებდა ცივი ქალა-

ქის ჯერ ისევ მოვლემარე ქუჩებში და
სიმწრისაგან ხელებს იჭამდა.

მერე ნელ-ნელა, სათითაოდ ინთებო-
და შუქი დიდი სახლის ფანჯრებში, სამ-
ზარეულოში გასული მამაკაცები უხ-
მაუროდ იღუღებდნენ ჩაის.

მერე ივსებოდა ქალაქის ტრანსპორტი
ამ ჩვეულებრივი, პატიოსანი ოჯახისკა-
ცებით და მათი მხურვალე სუნთქვით
ინამებოდა გათოშილი ფანჯრის მინებიც.

შინ კი ჯერ ისევ ტკბილად ეძინა ასო-
ბით ბავშვსა და ქალს...

დიდი ხნის მერე, მერე როცა ქარიშ-
ხალმა გადაიარა, როცა ოჯახური წყალ-
დიდობა ერთბაშად ჩადგა თავის კალა-
პოტში, როცა კაცი საბოლოოდ დაევა-
და და წლების მანძილზე გასაოცარი
ერთგულებით უვლიდა ცოლი... ახლა,
როცა აღარც მამაა და აღარც ზეწარზე
ყრია დამსხვრეული ქალის ნამცეცები,
ერთ დროს რომ ისე უტნაურად, საი-
ღუმლოდ ციმციმებდნენ და ჩემს ფან-
ტაზიას მრავალმნიშვნელოვნად პირდე-
ბოდნენ რაღაცას, მე მივხვდი, რომ დე-
ვარგე ბავშვობა. და თუმცა ჩემი გოგო-
ბისდროინდელი გზა ათასგვარი ჭინ-
კებით, ზმანებებითა და ცრემლიანი გუ-
ბეებით იყო სავსე, მაინც ის დრო ჯობ-
და.

დრო, როცა მთელი შენი ბავშვური
შეგნებითა და შეძლებით მხოლოდ დე-
დოფალას უფრთხილდები.

დრო, როცა, არ გაგაჩნია უნარი. ეს
დაწყევლილი უნარი ანალიზისა და აქე-
დან მიღებული ნანატრი უფლებები...

ხვალ საოპერაციო დღეა... ლამაქზე
ხელუხლებლად დევს დიმედროლის
ორი აბი. ეს პირველი საღამოა ჩემს
ცხოვრებაში, როცა ძილის წინ მასხენ-
დება, რომ აუცილებელია წამლის
მიღება. მხოლოდ ახალა ვგრძნობ
როდენ ძლიერ არითმიულად მიცემს
სხეულის თვით უწყრილესი, უმნიშვნე-
ლო ნერვიც კი.

უტნაურია, როგორ მჯერა ახლა ამ
პატარა, თეთრი აბისა. ყლუბი წყალი და
არტერიებში ასე ხმაურით მიმავალი
სისხლი ერთბაშად ჩაჩუმდება, ჩაიკარა

გება. ჩემი უსაშველოდ დაჰიმული ნერვებიც ერთბაშად მოეშვება, მოითენება და დადგება სიჩუმე, გაცეხული სიძუმე. აი ისეთი, გიტარის უცაბედად გაწყვეტილ სიმს რომ მოსდევს აღზევებული, ვნებიანი, ქარბუქით სავსე ბოშური რომანსის შესრულებისას.

და მე უკვე ვიცი, დაახლოებით ვიცი საწამლავით მოსული სიმშვიდის ფასი. როცა დაღლილი ხარ, ტკივილამდე ხარ დაღლილი და არ შეგიძლია მასზე უარი თქვა, მიჰყვები ამიტომ მის მაცდურ ძალას, სიზმარივით სადღაც მიჰყვები. აქეთ კი ტოვებ შენთანებს, ასობით აღამიანს დაბნეულსა და გაბითურებულს, ირონიულსა და დაფიქრებულს, ყველას ერთად კი უაღრესად გაცეხულს.

გაცეხულს, რადგან ასე კარგია იყო თვრამეტი — ოცდაორი წლის და გიყვარდეს ვიღაცა, თუნდაც უნუგეშოდ, ოღონდ აუცილებლად გიყვარდეს...

და მახსენდება, თანაჟურსელი ვასიკო ჯორჯაძის ორმოცზე ხანშიშესული მუსიკოსი ნაღვლიანად რომ უკრავდა ვიოლინოზე: „უნაბის ფერი საღამო იყო, საღამო წყნარი, წყნარი და მშვიდი“...

საშინლად, საშინლად მინდება ამ დახუთულ, ავადმყოფებით სავსე პალატიდან ჰაერზე გასვლა... ოღონდ ვიცი, რომ ეს არ შეიძლება. ახლა ხომ წესით შუა ძილში უნდა ვიყო...

ლამბაქზე კი ისევ ხელუხლებლად დევს დიმიტროლის ორი პატარა აბი. ჯანდაბას ყველა დამამშვიდებელი წამალი. მთავარია, ჩემით ჩავწყნარდე და როგორმე ჩამეძინოსო. ხვალ ამ დროს ოპერაცია გადატანილი მექნება. თორმეტის მერე დედასაც აღარ გააჩერებენ. საბავიეროდ, ზოია მორიგეობს, ესეც ბედია. იგი ხომ ყველაზე კეთილი და სათნოა ექთნებს შორის. ნაბდის ფაჩუჩებით შემოდის უთენია რომელიმესთვის ნემსის გასაკეთებლად ისე, რომ დანარჩენებს არ აღვიძებს. კარსაც არასოდეს იჯახუნებს გასვლისას და თვით ყველაზე ჰირვეულ ავადმყოფსაც უსმენს გულისცემათ, მოთმინებით...

ახლა მთავარია აღარაფერზე იფიქრო და ჩაგეძინება. თუ მაინცდამაინც უნდა იფიქრო, იფიქრე იმაზე, რომ ყველაფერი კარგად იქნება, ისე კარგად, როგორც ზოიამ იცის ხოლმე... ეს გოგო ექთანი კი არა, ნამდვილი მოწყალების დაა. ცხვირპაჭუა, ქერათმიანი. აი ისეთი, ათასობით რომ მუშაობდნენ ალბათ ომის დროს ჩვენი სამშობლოს ჰოსპიტლებში. მარად, ხალისით დარბოდნენ საწოლებს შუა და მათი შემხედვარე თავგაბინტული ჯარისკაცებიც ფიქრობდნენ, რომ ყველაფერი კარგად იქნებოდა. ამიტომ თუ იძახდნენ ასე შინაურულად «сестричка»-ს...

— მანანა, ხომ არაფერი გინდა? — მეკითხება კლარა და ვხვდები, რომ ლოგინში ტრიალითა და საწოლის ქრატუნით ავადმყოფებს ვაწუხებ.

— არა, დეიდა კლარა, არაფერი, დამცხა ცოტათი...

— შენ ახლა დაიძინე, ნუ ფიქრობ, ნუ ფიქრობ ამდენს — ამ დამრიგებლურ ტონზე მის მაგიდაზე შემომდგარი დიდი მუცლიანი ფინჯანი მახსენდება ასეთი სასაცილო წარწერით: «Пей, кушай, маму слушай». ეს ორმოცდათხუთმეტი წლის ქალი ახლაც, ამ ასაკშიც ისეთ გულუბრყვილო შთაბეჭდილებას ტოვებდა, რომ იოლად მიგახვედრებდათ ბავშვობისდროინდელი შეგონება შემდგომშიაც, მთელი სიცოცხლე, დევიზად გაეხადა. ჭამდა, სვამდა, სუქდებოდა და ყოველთვის უჩერებდა ალბათ ჭკვიანი გოგონა დედიკოს. ასეთი დამჯერე ადამიანები დედისწინ მარბენალ კვიცზე ნათქვამ ანდაზასაც პირდაპირი მნიშვნელობით იღებენ, ამიტომ მცირედს სჯერდებიან ცხოვრებაში და ისე ხუცდებიან სიტყვებს „დედიკოს“ და „მამიკოს“ მოფერებით ფორმას არ უცვლიან.

ხვალ უკვე მოპირდაპირედ მდებარე ონკოლოგიურ საავადმყოფოში გადაჰყავთ გამოკვლევაზე. მე ვიცი, რომ ეს

აპაა ჯონაძე

მართი გულუხვა ბავშვმწერი

ყოველივე მაინცდამაინც სახეიროს არ მოასწავებს, მაგრამ არა უშავს. კლარა, რომ ისეთი ქალია ექიმის მიერ დასმული ავი დიაგნოზი საკუთარი თვალთაა, რომ წაიკითხოს მანამ არ შემფოთდება, სანამ მისი მოხუცი დედიკოსგანაც არ მიიღებს საამისო დასტურს.

სიბნელეში უცნაურად ქათქათებენ მუცლიან ფინჯანში ჩაწყობილი ალუბლის რტოები. შუადღისას „მკვდარი საათი“ რომ გამოცხადდა და მოქმედი ავადმყოფები ზანტად მიწნენ თავიანთ საწოლებზე, კლარა, დეიდამ ამ აყვავებულ ალუბლებს შეხედა და რაღაცნაირად კმაყოფილმა გამამხნეებლად თქვა:

„ერთი ბლუჯა გაზაფხული ჩვენცა გვაქვს პალატაში... იმ წუთას ერთბაშად მომეწონა ეს პოეტური სახე, მეტი არაფერი. მერე კი, როცა ამ ქალის გასაოცრად მშვიდ ფშვინვას ვუსმენდი, ერთგვარი შურით ვფიქრობდი იმაზე, თუ რა უბრალოდ, მარტივად ამქლავნებენ ზოგჯერ ადამიანები საკუთარ დამოკიდებულებას ცხოვრებასთან...“

ალა დიმიდენკო ყველაზე გვიან შემოდის პალატაში. ქუჩიდან შემოჭრილ ნეთნის შუქზე გარკვევით მოსჩანს მისი მკერდი, ჯანსაღი ტანი. იგი საგარეო საცვლებს იხდის და მე ვხვდები, რომ მორიგი გასინჯვიდან ბრუნდება. გამოძახებაზე მუდამ ამ ვარდისფერ, ძვირფას გარნიტურს ხმარობს. უცნაური, გოგოსავით უხერხული შეწოლა იცის ლოგინში. თითქოს საკუთარ თავთანაც ერიდება მშვენიერ, საესე სხეულს რომ დაატარებს... მსიამოვნებს მისი რბილი, რაღაცნაირი სევდით გაყდენილი ხმა და განგებ ვეკითხები: — Как дела, Аллочка, сказали что-нибудь нового?

მომწვანო, ჭაობისფერი თვალებით ფანჯრისკენ იმზირება და რატომღაც მგონია, რომ უსაშველო სივრცის ამირა მითვებული რუსული ტრამალები ენატრება ამ წუთში...

— Ну, что там нового, Манана. Опять ни как не решают опериро-

вать... а я не могу уже, понимаешь, не могу так глупо сидеть и ждать, хватит, слава богу дождался тридцати, а я замужем уже восемнадцать вышла... мне уже совестно, понимаешь, совестно... надо же в жизни хоть раз рискнуть... а мне вот легче сейчас рискнуть, именно сейчас, когда все, все так ужасно надоело...

«Грубым дается радость,

Нежным дается печаль...

ჩემთვის ვაგრძელებ სერგეი ესენინის ამ უაღრესად ნაღვლიანი ლექსის სტრიქონებს და ფეხაკრევით მივდივარ ალას საწოლთან. იგი ჩემზე მეტით თუ არა, ათი წლით მაინც იქნება უფროსი... მე კი ვეფერები თბილად, მშობლიურად, ნამდვილ დედასავით ვეფერები ამ უცნაურ ქალს და ვგრძნობ სურვილს, მის უსაზღვრო სურვილს, ჩემს მაგიერ ვინმე თავისიანი, უფრო მახლობელი ჰკოცნიდეს ცრემლიან ლოყებზე...

საღდაც, ურალის რომელიღაც ოლქში მცხოვრებ ალას ნათესავებზე ვფიქრობ ამ წუთში და ბრაზით ვიცხები. მისი ქმარიც ალბათ უკვე (თუ კი „ტანცლოშჩადკაზე“ არ ერთობა ისევ) შუა ძილშია და ვინ იცის იმედთან, ფერად სიზმარსაც ხედავს მათი ჭორფლიანი ბიჭი ჭრელკაბიან პეპლებს რომ დასდევს არყის ტყეში.

ამ დროს კი კავკასიაში სამკურნალოდ ჩამოსული ახალგაზრდა ქალი მზადაა საკუთარი სიცოცხლე გაიღოს ჩალის ფასად. და მერე რისთვის. სწორედ იმ ფერადი სიზმრის ასაცხადებლად. სწორედ იმისათვის, რომ მის ქმარს პოხონდრია თავმოყვარეობა აწუხებს, როგორ თუ საკუთარმა სისხლმა არ გაუმართლოს... არ გაუმართლა? ჯანდაბას, ოღონდ სხვისას კი არ გააჟაჟანებს სანულში თუნდაც დახატული ანგელოზი იყოს ეს ბავშვი. მაინც უცხოა, მაინც ნაბუშარი ჰქვია.

და ყველა ალა, ურალის მეტალურგიულ ქარხანაში მათთან ერთად დიმიტრომ მუშაობს. დიმიტს ეს ისე, თვითონ ეძახის, (სკოლაში ერთად სწავლობ-

დნენ), თორემ სხვებისათვის დიშკა დი-
მიტრი სერაფიმოვიჩი. მერე ალა მის
ნეკროლოგიულ, მშრალ დახასიათე-
ბას იძლევა: ნიჭიერი ინჟინერია თურ-
მე, თავისი საქმის დიდი მცოდნე, უაღ-
რესად კეთილსინდისიერი და განათლე-
ბული. მერე კიდევ არც სვამს, არც ეწე-
ვა და შარშან სამთომეტალურგიაში
ფერადი ლითონების ნაირსახეობაზეც
ბრწყინვალედ დაიცვა დისერტაცია...

ჰოდა, სწორედ აი ამ დიშკას სკოლის
მერხიდან უყვარს გაგიყვებით. რამდენ-
ჯერმე მივიდა კიდევ ალკას მშობლებ-
თან ხელის სათხოვნელად. პირველხა-
ნებში გოგომ ქვა აავდო და თავი შეუშ-
ვია. ბოლოს, როცა გაბრაზებულმა მა-
მამისმა მაგიდას მუშტები დაუშინა და
ქუჩაში გაგდებით დაემუქრა, დაიყო-
ლია კიდევ თავისი ურჩი ქალიშვილი.

ძვირფასი ძღვენით შემოაბიჯეს ამით
ეზოში დიშკამ და მისმა მშობლებმა.

ფანჯრიდან უყურებდათ ალა. შეე-
შინდა მერე, ძალიან შეეშინდა უსიყვარ-
ულოდ გათხოვებისა გოგოს და ნიშნო-
ბა ღამეს ხეზე აპარული აღარ ჩამოსუ-
ლა ძირს. მეორე დღით უთენია გაიქ-
ცა თავის ვასიასთან.

ალამ დაუსწრებლად პოლიტექნიკუ-
რი ინსტიტუტიც დაამთავრა. ვასიამ,
მართალია აღარ გააგრძელა სწავლა, მაგ-
რამ არა უშავდა, გამომუშავებით კარგ
ფულს აკეთებდა მაინც. მერე საკუთა-
რი ოთახიც მიიღეს ქარხნიდან. ალასაც
მოემატა ხელფასი და ცხოვრობდნენ
ასე შრომით, გამოზომილად. ისე, რო-
გორც ათასობით რუსული ოჯახი.
ოღონდ ეს იყო, წლები გადიოდა და
შვილი კი არ უჩნდებოდათ. აიცრუა
გული ვასიამ, სმას უმატა, ბუზღუნებ-
და. დღე ერთი იყო და ამის თაობაზე
ათჯერ მაინც ჩამოაგდებდა სიტყვას. ვა-
სიაზე მეტად ალა იტანჯებოდა.

ესადა ისევ ჯიუტად ამბობდა უარს

ბავშვის აყვანაზე. სვამდა, გვიან ბრუნ-
დებოდა და თითქმის ყოველდღე
ბოზდნენ.

დიმიტრი სერაფიმოვიჩს კი თით-
ქოს აღარც ახსოვდა კაბუჭობის-
დროინდელი გაბითურება. ისევ ისე
შესციცინებდა ალას სახეში. ისევ ისე
ოცნებობდა გათხოვილ ქალზე და ძვე-
ლებურად ელრიტინებოდა, ეხვეწებოდა
ცოლობას.

ხანდახან, მორიგი აყალმაყალის შემ-
დეგ, გრძნობაამღვრეული ქალი კიდევ
ფიქრობდა იმაზე, რომ ახლა თითქოს
შეძლო სხვა მამაკაცთან მეგობრო-
ბა. მითუმეტეს ისეთი დიდი მომავლის
მქონე კაცთან, როგორიც დიშკა იყო.
სხვა რომ არაფერი, მათ ხომ ბავშვობის
დროინდელი მეგობრობაც აკავშირებ-
დათ. მერე, ბოლოსდაბოლოს, არც
ცხოვრების გართულება ღირდა ძალით.
რადაც ორ დღეს ვცოცხლობთ და უნდა
ეცადო მხიარულად, უღარდელად გაა-
ტარო ეს ორი დღე... დიშკა კი ნამ-
დვილად საამისო კაცია. დამყოლი, პა-
ტიოსანი, თანაც შეძლებული ოჯახი-
დან. რაც მთავარია ასე უყვარვარ.
მერე ფიქრით მასთან შეუღლებული
სად არ დაჰყვებოდა. მოსიყვარულე
ცოლ-ქმარივით დადიოდნენ გაუ-
ვალ ჯუნგლებში სანადიროდ. მათი
ბარგი-ბარხანაც გრძელხორთუმიან
კეთილ სპილოებს ჰქონდათ აკიდე-
ბული მსახურიც განუყრელად თან
ახლდათ და პატარა გოგონაც ჰყავ-
დათ, მართალია აყვანილი, მაგრამ
მათი გაზრდილი და შვილივით საყვა-
რელი.

ხანდახან, გაბრაზებულ გულზე, ჩემო-
დანსაც ჩაალაგებდა. ზოგჯერ კარშიც გა-
მოვიდოდა... მაგრამ ბოლოს, საქმე საქ-
მეზე რომ მიდგებოდა, ეს ოცდაათს გა-
დაცილებული ქალი ისევ ის ალკა

მამა ჯონასი
მომი ბლუზა გაზაფხული

ხდებოდა, 18 წლის მშვიშარა გოგო, უსიყვარულოდ გათხოვება რომ ვერ წარმოედგინა ვერაფრით. ეს ყველაფერი კი ალბათ იმიტომ, გაკვირვებულნი ამბობდა ალა, ისევ ისე თუ მიყვარს ჩემი ამპარტავანი ვასია...

მერე ალა შეცვლილი ხმით, თითქოს ერთგვარი უპირატესობის გრძნობითაც კი ყვებოდა მძიმე ბავშვობის შესახებ. მთელი თაობის სახელით ლაპარაკობდა, როცა ჯერ ისევ სულ პატარა გოგონები იყვნენ და მათი მარჯვენა კი ასე სჭირდებოდა სამშობლოს. როცა ფაბრიკა-ქარხნები 5-6 ცვლაში მუშაობდნენ. იდგნენ ესენიც დილიდან დაღამებამდე ცხენებივით ფეხზე... კოჭდასიებულები წუთით თუ მიდებდნენ სადმე თავს, მოატყუებდნენ თვალს. პური ტალონებით რიგდებოდა. ასანთი დეფიციტი იყო. უთენია ამდგარს ნავთის რიგში ასამდე კაცი მაინც გზვდებოდა უკვე.

ბრაზდებოდი მერე შენს თავზე, მათსავით რომ არ გაათიე ღამე ქუჩაში.

გამუდმებული შიმშილობა, მუშაობა და უძილობა ჯანმრთელობას მალე რევდა ხელს... ტუბერკულოზიანი ავადმყოფები ხველებით დალასლასებდნენ კვარტილიდან-კვარტალში. ნერვული სისტემაც გადაიტვირთა, მოიშალა, მისუსტებული ქალები ომში წასულ ქმრებსა და მამებზე ფიქრობდნენ, სიზმარშიც მხოლოდ და მხოლოდ მათ ნახულობდნენ. მეორე დილით პურისა და საპნის რიგში დგებოდნენ, შინ კი იცრემლებოდნენ მერე გულისარევად. კუთხეში მიყრილი ჩვილი ბავშვები ძუძუს მაგიერ ძველისძველ გამხმარ ორცხობილებს ლოღნიდნენ და მათი სუსტი, ვარდისფერი ღრძილებიდან თქიფინ-თქიფინით დიოდა სისხლი...

და მაინც დილით, სისხამზე ისევ დგებოდნენ ქალები. ისევ ისე მიიჩქაროდნენ საბუშაოზე. იმიტომ, რომ ანგარიშგწევის უნარი არ იყო ჯერ ისევ დაკარგული.

ასე თუ ისე ჩვენ მაინც ზურგი გვერ-
ქვა, იქ, გადაღმა კი შუაგულ ფანქარ-
ასობით ადამიანი იჭრებოდა, ილუპებო-
და. დაბოძლავდნენ სანგარიდან-სანგარ-
ში ჩვენსავით მშვიერ-მწყურვალ ქალები
და ტყვიების ზუზუნში უვლიდნენ
სხვის კაცებს.

ამიტომ თუ იდგა ანგარიშგაწევა, ამიტომ თუ იყო მოლოდინი. იმედი დაბრუნების, იმედი გამართლების... გვერ-
და მიზანი ნათელი, დიდი, ჭეშმარი-
ტად სახალხო. დიდი თუ მცირე, ქალი
თუ ბავშვი, თავს არ ზოგავდა ამ მიზ-
ნის მისაღწევად, გვჯეროდა გამარჯე-
ბისა და გავიმარჯვეთ კიდეც.

გადაგვარჩინა რწმენამ, დიადმა შე-
ურყეველმა. ვიცავდით წინაპართა წმინ-
და საფლავებს, ჩვენი ბავშვების აკე-
ნებს, ჩვენს პაერს. მსოფლიომ დაინახა
რა შესაძლებია წმინდათაწმინდა მოვა-
ლეობისადმი ერთგულებას, ზაღების
ძმურ კავშირს, საერთო საქმისათვის
თავდადებას. ამიტომ თუ უძლებდა
კაცი. შიმშილობდა, ავადმყოფობდა,
ტყიოდა, კარგავდა უახლოესს და უძ-
ლებდა მაინც ყველაფერს...

მერე აღარ ვუსმენდი 40-იანი წლე-
ბის მძიმე ისტორიას და წამალივით
მოსული სიმშვიდისა არ იყოს, გასაოცა-
რი სიცხადით ვგრძნობდი რწმენით მო-
სული სიმშვიდის ფასსაც. ამ წუთში ბა-
ბუას ერთი მეგობარი მახსოვდა, რუ-
სეთ-იაპონიის ომში მოხვეჭილ გმირო-
ბასა და გიორგის პირველი ხარისხის
ჯვარს წმინდა წყლის შემთხვევითობით
რომ ხსნიდა.

მე მაშინ მხვერავივით ვადევნებდი
თვალს, როგორ ივსებოდა მუყაოს და-
ნომრილი ფირფიტები ლოტოს სასაცი-
ლოდ დაბერილი კასრებით. იქვე, ფინ-
ჯან ყავაზე თავშეყრილ მანდილოსნებ-
ში რაღაცნაირი, მოხალული ხმით იხსე-
ნებდა მოხუცი კაცი ყრმობისდროინ-
დელ ამბავს...

ტრადიკული სიუჟეტისთვის საზიარ-
ბი ქალის მწარე სიყვარულიც კმარო-

და, მაგრამ თუ მწერალი ამ გადამდგარი გენერლის მონათხრობსაც სიტყვასიტყვით ჩაიწერდა უბის წიგნაკში, შემდგომ ვინ იცის, შესაძლოა საკმაოდ ძლიერი ფსიქოლოგიური რომანითა თუ სხვა ამდაგვარი სასიამოვნო ეპითეტებით ხოტბა შეესხათ ლიტერატორებს მისი ნაღვასათვის.

მოხუცი კი დინჯად, აუღელვებლად მსჯელობდა თუ რა სამძიმოა ვაჟკაცისათვის შემოთავაზებულ სიყვარულზე უარის თქმა. მითუმეტეს იმ სიყვარულზე, რომელიც ჭკვიან, ოღონდ ხეიბარ ქალს ეკუთვნის... და რაც უფრო ნაღვლია და მწვავე ქალის ეს გრძნობა, მით უფრო საშიში და დამტანჯველი მამაკაცისთვის დამნაშავედ გრძნობ ასეთ დროს თავს. დულს და გადადულს ამიტომაც შენი მაქარმორეული მგრძნობიარობა. ფრთხილ გონებასაც დღედაღამ დაგზავნილი ჰყავს მსტოვრები და იბრძვი ამიტომაც შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ზოგჯერ ფარულად, ზოგჯერ აშკარად. იბრძვი, გააფთრებული ეძებ გამოსავალს და რადგან გამოსავალი არსაით არ ჩანს, ანგარიშშიუცემლად აღგები ერთადერთ გზას. ასეთ დროს ცდილობ, უხეშად ცდილობ სხვისი სიყვარულის როგორმე გაზიარებას და სწორედ რომ ცდილობ, გეზიზღება ამიტომ უსაზღვროდ შენი თავი.

ატყდება უცებ საღმე ოძი. დგება და მადლობას სწირავ ღვთის წყალობაზე ბედს. ხსნა მართლაც, აბა რაა სახელმწიფო პრესტიჟის დასაცავად ატეხილი ბრძოლა, ასეთ დროს. კი არ მიდიხარ, თავქუდმოგლეჯილი მირბიხარ მაშინ იქითკენ და უკვირთ დანარჩენებს შენი „მოხალისე“ ბუნების. უკვირთ, რადგან არ იციან, რომ საცაა წაგლეკავს თავაწყვეტილი ემოციები. მღუღარე სისხლიც ძარღვებს აგერ-აგერ უპირებს გახეთქვას... იქ კი, შუაგულ ფიცხელ ომში, ხდება ეს ცნობილი სუბლიმაცია. როცა ადამიანური ვეება ენერგია მთელი თავისი სულიერი და ხორცი-

ელი მთლიანობით განუკითხავად ენერჯება სულ სხვა მიმართებით, სულ სხვა მოწოდებით, ოღონდ ძლიერად, ენერგიულად და ალტყინებით...

მერე კი მოგვიანებით, როცა სამოთხისეული სიჩუმე მკვიდრდება მიწაზე, როცა შენც ტყვილად ისლა დაგრჩენია, რომ აღარ გტკივა აღარაფერი, ზიხარ და იხსენებ რა დიდებული ღელვა იყო-დი, რამდენი სურვილი გქონდა და ასე მშვიდად, ბაბუაწვერასავით მსუბუქად, გამქვირვალედ ლაპარაკობ გარდასულ რწმენაზე, ენერგიაზე. უფრო მეტზეც იმაზე, რომ თვითმკვლელობის მეტი წილი სწორედ ამ რწმენისა და ენერგიის დაკარგვით ხდება... რომ თვითმკვლელობას სხვაგვარად თურმე ლაჩრობა ჰქვია და ამ აქტის მორალური გამართლება ერთგვარ უხერხულობაში გვაგდებას ადამიანებს. ამიტომ თუ ვნათლავთ უცაბედ შემთხვევებს „აფექტით“. მაგრამ იმას ხომ მაინც ვერსად გავექცევით, რომ სწორედ „აფექტშია“ ადამიანის პირადი ბუნება და ამ ბუნებითვე განსაზღვრული მისი ცხოვრებისეული ღღეთა ოღენობაც ზოგჯერ ნაღმივით აფეთქებული... და ამას რომ ამბობს, მოხუცი გენერალი, ისეთი ირონიული ღიმილი დასათამაშებს ფერმკრთალ სახეზე, თითქოს დასცინისო საკუთარ ბედისწერას, ლოგინში ჩამთბარს რომ უმზადებს სიკვდილს...

იმღვრევა ჩემი მეხსიერება და მისი დაღუქილი ფსკერიდან უქმური სახეტოვტივდება... ამ სახეს ივანიკას ვეძახდით უწინ და უმადო ბავშვებს სადილობის ქამს „ივანიკას ტომრით“ გვაშინებდნენ...

მოიკრუნჩხებოდა ხანდახან ეს გაბურძნული კაცი კიბის ძირში და საშინელ ღრიალს მორთავდა. დამწვარივით იქნევდა ხელფეხს და გადმოსდიოდა

მეათე გვ. 100

მართი გლუჯა ბაზაზაშლი

პირიდან დღემ. კაციშვილი არ ეკარე-
ბოდა ასეთ დროს ივანიკას. მის შემ-
ხედვარეს უცნაური სურვილი მიეღოდა
ქრუანტელივით, მინდოდა მელრიალა,
ხმამაღლა მეტირა შუა ეზოში და წავ-
ნახებოდა ამ უგულო, საძაგელ კა-
ცებს, თავთავიანთი ფანჯრებიდან რომ
შუყურებდნენ სეირს.

ამასობაში კი წყნარდებოდა ივანი-
კაც. ნაცემი ძაღლივით მხრებჩამოყრი-
ლი მილასლასებდა სადღაც...

მე კი მთელი ღამე ზღაპარში განაგონ
მეფისწულზე ან ოქროს ქოშზე კი არ
ვოცნებობდი, არამედ ჩემი ბავშვური
წარმოდგენით ჯუჯად ვიქცეოდი. თმა-
გაჩენილი, ოღონდ კეთილ ჯუჯად, ღამ-
ღამობით რომ გამოჩნდებოდა ზოლმე
მარტოხელა მოხუცი მეზღაღურის გატია-
ლებულ ქოხში. ოღონდ ეს ქოხი ივანი-
კას მტკრიანი ოთახი იყო ახლა.

პოდა, ვდასახლისობდი მეც, ვანად-
გურებდი ჭერში ჩამოკიდებულ აბლა-
ბულებს. ვკერავდი მერე ივანიკას ახ-
ალთახალ პერანგს, ვამზუერებდი ღუნ-
ღულა ბალიშებს, ვაკრიალებდი გაბო-
ლილ ჯამ-ჭურჭელს და ვეება ტაფაზე
შიშინით დახტოდნენ წითელი, ღვინუა
ხოკობა.

ბრუნდებოდა მერე ივანიკა ეზოში და
მის ფარდაჩამოფარებულ სარკმლის
მიღმა წარმოვიდგენდი როგორ ატრია-
ლებდა გაკვირვებული ხელებს... იწერ-
და პირჯვარს, ბუტბუტებდა, ლოცავდა
ვილაცას და მიირთმევდა ვახშმად ერ-
ბოში მოთუშულ გემრიელ წვნიან სო-
კობებს. სულ აღარ იყო ასეთ დროს
ივანიკა საშიში.

შაბათობით, ეზოს მოპირდაპირე მა-
ღაზიაში „ფრანგული ფუნთუშები“
რიგდებოდა და მთელი უბანი ამიტომ
აქ იყრიდა თავს. იდგნენ თეთრი პურის
რიგში დარბაისელი ბაბუები და ჩვენი
რადიოს პროგრამაზე თუ ელიმებოდათ
ისე მრავალმნიშვნელოვნად. ხალხურ
სიმღერებს გადმოსცემდნენ მსმენელთა
დაკვეთით და უჩიოდა სოლისტი მუზ-
დან ბატონის დროს...

ხეჩუაშვილის ჩამოსახვევში დღემ
დახურული მანქანა რომ გამოჩნდებოდა (აი ის, ცისფრად რომ ეწერა პუ-
რი) ვილას ახსოვდა მერე შენი წესი და
რიგი. ატყდებოდა ერთი აურზაური,
ტაციობა. გახვეამდე ყვიროდა ქუთით
აბრიკოსა „ხალხი არა ხართ, დამაცადე-
თო“... ალუმინის ლაპლაპა ყუთიდან პან-
ტაპუნტით ცვიოდა შუაგულ ასფალტზე
დაბრაწული, სურნელოვანი პურები
და მოგვეათ ხეირი, ქუჩის პაცანა ბიჭე-
ბი ილუქმებოდნენ მაღიანად.

შეუღონდა ერთ დღეს გული იმ ალი-
აქოთში ფეხმძიმე ქალს. ივანიკას წინ
იდგა ქალი და ისე ჩაიკეცა ჭეჭყვამი,
კაცს არ გაუგია არაფერი.

იცივლა მერე ვილაცამ — ქალი მოკ-
ლეო ამ უსინდისობებში... სიკვდილით
არ მომკვდარა, გადარჩა, მაგრამ მტრი-
სას, მისიანებმა იქ საქმე დააწიეს. ღამ-
შეუღლი მგლებივით მოცვიდნენ საი-
დანღაც ამ ქალის შფოთისთავა ძმები
და ლაგებქვეშ მოგდებულ ივანიკას მა-
ნამ ურტყეს, სანამ ზონზროხა სხეულე-
ბიდან უკანასკნელ წვეთამდე არ ამოი-
ხაპეს უაზრო ენერგია.

მასხრობდნენ მერე ეზოში: ივანიკა
ავზნაინს — „ფრანცუზკი ბულკი“ რაღა
ჯანდაბად უნდოდა, გადაბიბინებული
ქალი ღვამიდა თურმე წინ...

დადიოდა ასე ივანიკა, თავმოყაყული
და დაღურჯებული. თევზივით უმეტ-
ყველო გამოხედვა ჰქონდა ყოველთვის.

ბოროტი კაცია — ამბობდნენ ამი-
ტომ. მე კი საიდუმლოსავით მარტო
ჩემთვის ვიცოდი სახალწლო შუშხუნე-
ბივით როგორ ბრწყინავდნენ ჩამო-
ფოცხილ წარბებქვეშ მისი გაციებული
თვალები. კეთილი შესახედი იყო
ასეთ დროს ივანიკა. ესირცხვებოდა
თითქოს უკბილო ღრძილების გამოჩე-
ნა, მორცხვად იცინოდა. რიდიო მიწ-
ვდიდა მერე შორიდან თხილით სავსე
მუქს და მეუბნებოდა: ა, ნუ მოხვალ
ბიძა ახლოს, გამომართვი ისე. გამო-
მართვი პატარა გოგო და გაიქეცი მერე
საცა გინდა.

ვეება პეშვი იცლებოდა ჩემი კაბის კალთაში და კაცლების რაკარუკით გულ-გახეთქილი ჩავრბოდი ეზოში. ახლაც, როგორც მაშინ, ღუეი რომ მოადგებოდა ივანიკას პირზე, უცნაური სურვილი მივლიდა. მეყვირა მინდოდა, გამომეყარა მეზობლები კარში. დაენახა მინდოდა ჩემსავით ყველას რა კეთილი და ჩვეულებრივი იყო ხანდახან თურმე ივანიკაც.

მაგრამ ყვირილითაც რომ ვერ ვყვიროდი. მე მაშინ უმწეოდ, უბრალოდ მეცოდებოდა ეს ავადმყოფი კაცი. ისე უბრალოდ, როგორც ეს კეთილ ბავშვებს სჩვევიათ მათხოვრის დანახვისას. ეს იყო და ეს. ამაზე მეტის გაკეთება მხოლოდ სიზმარში თუ შემძლო მისთვის.

ახლა კი, ამ დახუთულ პალატაში ძილსმიცემული ავადმყოფების სუნთქვა რომ მოისმის, მე ვფიქრობ იმაზე, რომ ავიზნე, ანუ ეპილეფსია გაცილებით იოლი ასატანი გახლდათ უწინდელი პროვინციელი კაცისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ სოფელი ხატზე გადაცემულს უწოდებდა ავადმყოფს და მის ოჯახთან ურთიერთობასაც კეთროვანივით ერიდებოდა.

ადვილი თუნდაც იმიტომ, რომ თვით-ავზნიანის ცნობიერებაც მორჩილი იყო რელიგიური მრწამსისა, ღვთისმოშიშობისა.

იგივე დაავადება ფსიქოლოგიურად გაცილებით რთული გადასატანია დღევანდელი ინტელიგენტისათვის, რომელიც ურთიერთობაში არად დაგიდევთ ჩვენს ე. წ. ტაქტიანობას და საკუთარ თავზე ფიქრით ისევე გართულება, როგორც ნარკომანი ილუზიორი სიამოვნებითა თუ მწვალებლობით.

მისი ეჭვნასწავლი გონება გასაოცარი დაძაბვით აკვირდება საკუთარ თავს. უჩივის მეხსიერების დაქვეითებას, უგუნებობას. განუწყვეტელი იჭვი აკარგვინებს სულიერ წონასწორობას. (აქედან გამომდინარე) ულამაზეს ადამიანურ თვისებებს. მას ჯერ კიდევ შეუძლია

ლოლიკური მსჯელობა რაიმე ლიტერატურული თუ პოლიტიკური ფაქტის გარშემო. მაგრამ ქვეშეცნულად მუდამ თან სდევს პანიკური შიში, რომ საკუთარი პიროვნება ენგრევა ხელში. ამ განუწყვეტელი შიშის გამოა სწორედ, რომ მას ბავშვობისდროინდელი ხილივითა ახსოვს გემო სიყვარულისა, სიხარულისა, სიკეთისა. მისთვის უკვე წაშლილია ზღვარი მტერმოყვარეობას შორის. საბოლოოდ ჰკარგავს რწმენას და ბოროტდება. მის ცივ ინტელექტს რწმენასთან ერთად გრძნობასაცაა მოკლებული. გრძნობა დაცლილი ინტელექტი ხშირად ავანტიურულ, სადისტურ ხასიათს იძენს ხოლმე მომავალში. მათგან მხოლოდ ერთეულთ (სულთ ძლიერ და უდიდესი ნებისყოფისმქონე ადამიანებს), შეუძლიათ ამ ბრძოლიდან მორალურად შეზრყვენელი ე.ი. გადარჩენილი გამოვიდნენ...

გადარჩენილნი, გადარჩენილნი... ლოცვასავით მხურვალედ. ზედიზედ ვიმეორებ ერთსა და იგივეს გუნებაში და უსახლვროდ მინდა, რომ რომელიმე ამ ჩემს გაწყვეტილ ფიქრს დამამშვიდებლად, ფორმულისავით მარტივად და მტკიცედ დაუმატოს რწმენის დაკარგვა მეტწილ ავადმყოფთა ხვედრი რომაა... მაგრამ სიჩუმეში უკვე გარკვევით მოისმის მათი არეული, დასიცხული ფშვინვა.

უცხო სიზმარივით ბუნდოვანად შეპარება შიში. შიში იმისა, რომ ჩვენი საავადმყოფოს ალაყაფს მიღმა გაჩირადნებული ქუჩები იწყება. ისიც ჩვენი და ხმაურიანი. იმ ქუჩებში, ზედ გზის პირას, ვეება სახლებია ერთი მეორეს მიყოლებით გაშლილი. გამოდინან მერე იმ სახლებიდან ჩაცმულ-დახურული, ჯანმრთელი ადამიანები და ისე შესცქერიან ერთმანეთს სახეში, თითქმის კაცის გასაცნობად საჭირო ფუთ მაჩიოს მართლა უპირებდნენ გათავებას...

მაია ჯონაძე
ერთი ბლუზა გაზაფხული

— ხომ მშვიდად გეძინათ? — პროფესორს ჩემი მაჯა უჭირავს ხელში და პულსაციას ამოწმებს.

— დიახ. — გამოსატეხში შეგდებულ პატიმრის რისკით ვამბობ ტყუილს და მორიგი შეკითხვისთვის ვემზადები. მერე იგი ჩემს გამხდარ თითებს აკვირდება და მოულოდნელად ამბობს:

— ბედნიერი ხალხი ხართ მუსიკოსები. გადმომცეს, შესანიშნავად უკრავთ თურმე. ჩემი მეუღლეც პიანისტია. მართალია შრომატევადი სამუშაოა თქვენიც, მაგრამ სხვისი რომანტიკით თავის შექცევას ყველაფერი სჯობნია მაინც..

მერე მესმის, გაწვალებული ნარკოზისტი დამნაშავესავე რომ უხსნის პროფესორს «Боже мой, Григорий Ражденович, какие вены... прямо как ниточки... бегают туда-сюда...»

ბავშვური კმაყოფილებითა თუ თავმოყვარეობით ვივსები ამ წუთში და მიხარია, რომ ამ ხნის ექიმი პირველად ხვდება ჩემისთანა, ვენას. ცოცხა გამხედილი სჯობს და ისიც უსაზღვროდ მსიამოვნებს, ბატონმა გრიგოლმაც რომ იცის უკვე ჩემი საშემსრულებლო მოღვაწეობის შესახებ... ოღონდ რაღაც ჯანდაბისთვის მეშვიდე პალატაში ყურმოკრული ამბავი მასხენდება, ნარკოზმიცემული ქალი როგორ მღეროდა ოპერაღიაზე. სიმღერას არა უშავს, ზოგი ლაპარაკობს თურმე კიდევ. და მე მზადა ვარ საშინელი, ცხადზე ცხადი ხორციელი ტკივილები იოგოვით უსიტყვოდ გადავიტანო. მზადა ვარ უარი ვთქვა ყოველგვარ ტკივილგამაყუჩებელ სიკეთეზე, ოღონდ ვიცოდე, რომ ეს აღამიანები, ეს მოფუსფუსე მედღები და ეს სიმპათიური პროფესორი ჩემს ლაპარაკს არ მოისმენენ. გული მისკდება იმის გაფიქრებაზე, რომ ნარკოზქვეშ ჩემი ცხოვრების უხერხული მომენტები შეიძლება უტიფრად დაეფქვა. აი თუნდაც ის, როგორ შემეცვარდა ჩვენს კლასში გადმოსული ერთი ბიჭი. იგი კარგად ხატავდა, სხვებივით ბევრი ტლიკინი არ იცოდა, დიდი ჭკვიანური თვა-

ლები ჰქონდა და გოგონებს თავს გავითოვებდა. ამიტომ თუ შემეცვარი მეც ჰქონდა ჭკუივით პატარა გოგონს ყვრიმალშეფაცულმა სიყვარულმა, როგორც იქნა, გამოსტეხა მისი ვარდისფერი ნაქუჭი. აღლეებულმა ერთბაშად დეკარდვით მამაპაპური ტრადიცია და ქალმა პირველმა გავამხილე გრძნობების შესახებ.

ამ ბიჭმა კი, ჩემი ჭკუით არავის რომ არ გავდა დედამიწის ზურგზე და სულ სხვანაირი იყო, მოუცლელი მეომარივით კი არ დახია ჩემი სტრიქონები, არც საიდუმლოდ შეინახა რაინდი მუშკეტერივით გულის ჯიბეში, ადგა და ზუსტად ისევე მოიქცა, როგორც მატრაკვეცა გოგონები ვიქცევით ხოლმე ასეთ დროს. პირველად ალბათ თავის სიცოცხლეში იმ დღეს გააბოლა მწარე პაპიროსი, კაცივით გადააბურჱყა მერე გვერდზე და ძმაცეცეცში ჩამჯდარმა რიხით წაიკითხა მასზე გაგიჟებული გოგონს ბარათი.

ეს ახლა, კარგა ხანის შემდეგ გამოიყურება ჩემი სასიყვარულო თავგადასავალი ასე გულშეჩვილად და უენებლად, თორემ მაშინ მიწა გასკდა და მხურვალე ვარსკვლავებით გაქეპილი ცა ერთბაშად ჩამოშეშეცა თავზე. ჩემმა იდეალისტურმა მსოფლმხედველობამაც ყველაზე მწვავედ სწორედ მაშინ განიცადა ალბათ პირველი მარცხი.

დაბნეული, გაოგნებული დავდიოდი მერე წინა საკონცერტო რეპეტიციებზე და სასოწარკვეთილი ყვიროდა ჩემი პედაგოგი:

«Что с тобой, ражандоба! — მოგდის, სულ გააფუქე მთელი პრელუდია. ჩქარა უკრავდი ალბათ ისე... Я же говорила, предупреждала, скриабинин, деточка, скриабинин... არ შეიძლება სკრიაბინის უკულტუროდ დაკვრა...»

ვიჯექი მე თავჩაქინდრული, ბოღმაჩახვეული, გაწითლებული და ჭიუტად ვპასუხობდი ვუნებაში, რომ ძალიან კარგადაც შეიძლება, რომ სხვანაირად არც უნდა იყოს, რომ ყველაფერი შე-

მძლავრად თურმე ქვეყანაზე. სკრიაბინიც ეს ისე, ყურითმოთრეული ფანტაზიით თუ ისმის ასე აღზევებული, თქვენი სიტყვებით რომ ვთქვათ, „იმპრესიონისტულად. თავისუფალი, ფერადი და არითმიული“... თორემ სინამდვილეში იგიც ისევე ეტევა ე. წ. სანატო სისტემაში, როგორც უნისონში დაწერილი პრიმიტიული სავარჯიშოები განონის სახელმძღვანელოში. რომ აქაც, ამ ლარივით გაჭიმულ ხუთ ხაზზე ეს თავკომბალა ნახევრიანი თუ მერვედი ნოტებით მფრთხალი ბელურებივით არიან დასკუპებული. დაუსტენს მერე ვილაცა, ანდა დააცემინებს უცაბედად და ფრრრ... გაფრინდა უგზოუკვლოდ შენი შეოწოწებული ჰარმონია... და თუ მაინც არ შეიძლება სკრიაბინის ასე უჟულტუროდ დაკვრა, მაშინ მითხარით, ერთის მაგიერ ოთხი ქმარი რატომ გყავთ გამოცვლილი...

და ასე, აბდაუბდა ფიქრებით თავგატენილი ვცხადდებოდი თითქმის ყველა რეპერტივარზე. დაცლილი, უჯულოდ ავლიოდი სცენაზე და მექანიკურად ვიღებდი ზუღმერ პედალს.

უსაშველოდ გრგვინავდა შავი როიალი. მოტეხილი ნათელა — სერგაევნაც აღარ ყვიროდა დარბაზიდან, გაკვეთილის ბოლოს ოხვრით ასკვნიდა, რომ მე ალბათ კრიზისის ხანა მაქვს და მეტი რა გზაა, უნდა დაველოდოთ...

მერე, როგორც იქნა, გადიარა სულიერმა დეპრესიამ და ჩემი სოლო კონცერტი სწორედ იმ დღეს შედგა, ხელმეორედ რომ ვიყავი უკვე შეყვარებული...

...

როგორც უცაბედად მოსული თოვლი გაგაოცებს და გულს აგიჩვილებს, კარში გამოსულს მისი სითეთრე ერთბაშად მოგჭრის, გატყენს თვალებს და უცნაურად დამძიმებულ ქუთუთოებსაც უჭირთ მერე ნება-ნება ერთმანეთის დაცილება... ასეა მაშინაც, როცა ჯერ ისევე სველია და ყრუდ მტკივნეული შენი ჭრილობა. როცა ნახევრად ბურან-

ში მყოფს თბილად გერევა გული, თავს ძალას ატან და ხმას კი ვერ იღებ... მწოვარულად ამ დროს სასთუმალთან ფრთხილად იხრება ვიდაცის ჩრდილი, გაოფლილ შუბლზე გოცნის ფაქიზად და შენც უსაშველოდ ბედნიერი ხარ. ბედნიერი, რადგან ეს ვიდაც დედაა შენი ოღონდ ისე ძლიერი და უმწეოა ეს გახარება, რომ ტირილის მეტი არაფერი არ შეგიძლია...

...

შარშან, ქუჩაში ხეტიალისას ყვავილების მიწისძახილით რომ ჩამიარა კახურქუდიანმა გლეხმა მაშინდა შევნიშნე გაზაფხული. ავხედე მერე აკაციებს და თურმე რაღა დროის კვირტობაა, ციდაზე მაინც დაექვევით ყურები ხასხასა მწვანე ფოთლებს.

ახლა კი ძალუმი აპრილია და ნაკვერჩხალზე დაყრილი ბატიბუტის კაკლებით ტკაცუნობენ ფანჯრის გადაღმა თეთრგულა კვირტები.

უჩვეულოდ მიხურს მთელი სხეული. აივანზე გავდივარ და თითქოს სული მეხუთებოდეს, ისე ხარბად, მონდომებით ვისუთნქავ გარეუბნიდან მოღწეულ ჰაერს... ქუჩები კი სავსეა ნაცნობებით, მეგობრებით, სულ უცხო ხალხით, ტრანსპორტით...

კარგა ხანს ვუჭკვრეტ როგორ მოსეირნობენ გამზირზე საკუთარ თავში დევებებული თუ უღმერთოდ დარწმუნებული პოეტები. ჯანსაღად დაფერილი, თუ სიყვარულის მოლოდინში (გიმნაზია დამთავრებული ქალებივით) ფერწასული, ასაკოვანი გოგონები. ღია, კუმბოკრულ შარვლებში გამოკრული ჭრელ ჰალსტუხა, მოპიეონო მატრახაზები. პედკოლექტივის არა მარტო საპროგრამო, არამედ მშობლიური ზრუნვის მიუხედავად მაინც „ჩამაცვეს და გამათხოვეს“ რეპუტაციით თავმოჯაყული სკოლის მოყვიყივე გოგონები. ქამიდან ქამზე გრძნობამორეული, ბრილიანტასხმული „ილბალა“ ქალებიც ლაღიძი-

მამა ჯოხაძე

მარტი ბლუზა ბაზაფხული

სეული შარბათით შემთვრალნი ისე ამა-
ყად ჩამოივლიან, რომ კაციშვილი ვერ
ღალანდეს ჩამუქებულ, უსაშველოდ
დაღლილ თვალთა ფერს. მოზიზიზებენ
მანქანები, ავტობუსები, ულურჯესი
ტროლეიბუსები და ამ წმინდა წყლის
ურბანისტულ, ახმაურებულ ქალაქურ
დინებას დისონანსად მოჰყვება და ერ-
თვის პროვინციული შენაკადებიც. მოჯ-
ლაგუნობენ ასფალტზე ნოყიერი მიწი-
დან უაზროდ აყრილი მუტრუკი, მხარ-
ბეკა ბიჭები და ორღობეში დამუშავე-
ბული როყიო არშიყობით ქორეოგრა-
ფიული სასწავლებლების სკვინჩა გო-
გონებს გულებს უხეთქავენ..

მუქდება მერე მელანივით შინდისის
წითელი ყაყაჩოები. ტაბახმელას ველე-
ბიდან აჭრილ სიოსაც გრილი ბელტე-
ბის სურნელი მოაქვს და ოქროყანაში
დაწყებულ ალერსს ლურჯ მონასტერ-
თან აგრძელებენ შეყვარებული წყვი-
ლები... დამდება თბილისში..

უჩვეულოდ ტკაცუნობენ წოლით გა-
დაღლილი სახსრები. ზამბარასავით იჭი-
მებიან უმოქმედო, დაბუთებული კი-
დურები. შუშდებიან სხეულის უჩინარი
კუნთები და ხელით გიჟირავს ასეთ
დროს გულიც — გეშინია არ ამოვარ-

დეს. და შენს გამოცოცხლებულ გახა-
ლისებულ ენერგიას აღარ შენეობს
უმოქმედოდ ყოფნა, რადგან უსაშვე-
ლოდ სწყურია სიცოცხლე. ამ დროს
სიყვარულიც წყალივით გწყურია. დიდი,
ვეებერთელა თავბრუდამხვევი სიყვა-
რული. აი ისეთი, რომ არ ნელდება,
რომ არ ქრება, რომ არ ჩერდება და
ტრიალებს ამ დროს შენს ფეხთა ქვეშ
ეს ქუჩები, ეს უბნები, ეს თბილისი, ეს
დედამიწა... და თითქოს ჩქარობ, თით-
ქოს ისწრაფვი აღელვებული ენების
დაოკებას. ზავდება ამ დროს გრილ პა-
ერში შენი მხურვალე სუნთქვა და რიყ-
რაუზე კარში გამოსული ისევე სათუ-
თად კოცნი საგნებსაც, როგორც პატა-
რებს ჩვილ კეფაზე. მთელი ქვეყანა
გიყვარს ამ დროს, მთელი ეს გაყუჩე-
ბული ქვეყანა. შენს გამახვილებულ სმე-
ნას არ ეპარება თვით უშორესი ჩქამიც
და გასუსული ელოდები აღმოსავლე-
თით დიდებული მზის ამობრძანებას...
და მთელი შენი არსება ისევე ღრმა,
უნაბირო და უსაზღვროა, როგორც ეს
ცა, ეს დედამიწა...

შვიგით, პალატაში კი უხმოდ
ტკნება ამ დროს მუცლიან ფინჯანში
ჩაწყობილი ალუბლის რტოები.

მაშულო: ჩემი სიზმრის ნატეხო —
შენი სისხლამი იტოტება აღმოსავლეთით.
ჭრიალებს ღამე ფოთლოვანი და ღამის ლანდი
შენს გადაღვლილ გულმკერდზე კვდება.

აქ: მდინარეთა ნატერფალებზე
ტანაყრილია უღრანები და თავანიდან
მოეშურება მფარველი ქარი.
აქ: გუთნისდედის ადგილის დედა: მოჩანს მინდორი
და მინდორის კარად: კრავი მნათისა —
ზეგარდმოით ჩვენსკენ მზირალი...

მაშულო: ჩემი სიზმრის ნატეხო —
შენი სისხლამი იტოტება აღმოსავლეთით.
ელავენ თეთრი სიშორენი... იქით და იქით
მიჯრით გორაკნი. გორაკთა გარე: ზღვა მოფუსფუსე
შენს ნახნავებზე...

ისევ შენთან ვარ.
მოლოდინის ფესვებით დაბმულს
ის გაყინული სიშორენი მომჩერებიან...
ჟონავს სისხლამი და ღამის ლანდი
შენს გადაღვლილ გულმკერდზე კვდება.

ფ რ ა გ ე ე ნ ტ ი

მიყუჩდა სთველი. დაიბერტყა უღრანის კალთა,
ტყეზე მიფრინავს ძერა სავსავით.

გალმა,
გორისპირს ციხის ნაშალს
შეუსვენია:
გზად ჩამუხლულა მწირი დაღლილი.

საით მიდიან შემოდგომის გარეშემონი?
სად მიდის ნისლი,
აღმოსავლით გადამავალი?
სად გაწვევს ღრუბლის მიმჭრალი კვალი,
მწირო,
გორისპირს ჩამოყრდნობილო?

ავწიე ღუზა და მშორდება შენი აჩრდილი.
ო, თავანისკენ ხელაპყრობილო,
ძნელა ხვედრი ზღვაში გასულის —
ოკეანეთა მრისხანე ღმერთი ვისაც ქამიქამ უკაკუნებს
გემის კედლებზე.

ზღვა კენესის ძველი შეცდომების წილ მზირალი...
ო, მისი უხმო შურისძიება: გემთა ჩონჩხები
ოკეანის სასაფლაოზე!
ო, თავანისკენ ხელაპყრობილო,
ვერ მომაბრუნებს შენი ჩურჩული
და ვერც ქვეთინი მშობლიური ნაპირებისა...
ვერც ეს მინდვრები და ბილიკები,
მოხეტიალე ზღვის ტერფებით გადატყეპნილი.

დნება წარსულის ნაკვალევი ზღვის ბაგეებზე.
აქ უკან არვინ არ იხედება...
მე კი მაცდუნა შენმა სმოხამ და აპა: ვხედავ,
როგორ მშორდება სანაპირო, ჩრდილები...
წინ კი:
მარტოდენ ზღვაა —
მოკანკალე გემთა ჩონჩხებზე.

მორჩა. დასრულდა უჩინარი ბრძოლა და აპა:
საცაა მთებზე გადმოაბიჯებს
დღისა და ღამის ბედკრულ ომში გამარჯვებული.

წვეთავს სისხამის შუალამის დამტვრეულ ფრთებზე.

თქვენ საით მიგაქვთ, მოგზაურნო, მწუსრის დროშები?
აქ კვლავ ბინდია ძველისძველი: მზეს ნაომარი
მინდვრის კიდეგან შეაგვიანდა...
მზე არ შორდება წყვდიადის ფარებს.

ლეილა ბეროშვილი

ლეილა ბეროშვილი პუშკინის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტს ამთავრებს. ესწრება უნივერსიტეტის ხელოვნებათმცოდნეობის ფაკულტეტის ლექციებსაც — კინოდრამატურგია აინტერესებს. ბავშვობა კახეთში აქვს გატარებული. საშუალო სასწავლებელიც იქა აქვს დამთავრებული.

პაწაწინა მოთხრობები, რომელსაც ახლა ქაშნიკად გთავაზობთ, მოსწავლის რვეულის ფურცლებზე იყო დაწერილი — იისფერი მელნიით, მოსწავლეთათვის ჩვეული სუფთა, გარკვეული ხელით.

ფიქრობთ, რომ ძალიან საინტერესო მწერლურ დასაწყისთან გვაქვს საქმე.

დანარჩენს მომავალი გვიჩვენებს.

კეთილი გულით ვულოცავთ ამ მომავლის გზას.

რამაზ ინანოშვილი.

ე ვ ა

მარნის კრამიტებზე გამხდარი, სასიამოვნო გარეგნობის გოგო გულაღმა გაშლართულა.

ევა პქვია.

ცაში მერცხლები დასრიალებენ, ყვავიან ქასმინები, იასამნები. ევა კი ფიქრს სულ სხვაგან დაჰყავს:

ხიდან ტრიალ-ტრიალით წამოვიდა და დაენარცხა. დაენარცხა და მოკვდა. დაუვირებად კი ვერ მოასწრო.

ერთიც ვნახოთ კაპეიკა გადმოდგა ლობეზე.

— ევავ ბალოვ?!

რა ევავ... რის ევავ... კაპეიკა ღრიალით გარბის ევას სახლისკენ.

დედა სახეს იხოკავს, მორბიან მეზობლები. ევა გიორგა ძიამ შეიტანა და შუა ფოთახში გაშოტეს, სააღდგომო წითელი კაბა ჩააცვს, ახალი ფეხსაცმელი.

— იტყვი სძინავსო, ვარდივითა წევს, — თქვა ვილაცამ.

— მოგიკვდეს დედა! იქ რამ აგიყვანაა, მოგიკვდეს დედა! — კივის ევას დედა.

ჩამოდიან ნათესაეები.

წისქვილებთან ის ვაჟბატონი მიმჯდარა და ფერწასული პაპიროსს პაპიროსზე ეწევა.

ევას ცრემლები ლაპალუპით ჩამოსდის.

სკოლაში მეცხრე კლასელები აღარც ქამენ, აღარც სვამენ, ტირიან, ტირიან, იღველფებიან.

შემოდის რუსულის მასწავლებელი. არც არაფერი იცის, იმდღევანდელი ჯავრის ამოყრა უნდა და ევას იძახებს.

მთელი კლასი აქვითინდა, მასწავლებელი გამრა.

— წმინდაშვილი აღარ არის, მასწავლებელო, — ტირის თამრო, — ეხლა ველარ დაუწერთ, მასწავლებელო, წმი-

ნდაშვილს ორიანს... მეტი ვერაფრის
თქმა ვედარ მოახერხა და მერხზე დაე-
მხო.

რუსულის მასწავლებელმა თავში წა-
იშინა ხელები, ინანა ყველაფერი... თა-
ვის მოკვლაც კი გადაწყვიტა.

მოდის და მოდის ხალხი, იქცევა ქვე-
ყანა. რუსულის მასწავლებელი კლასს
წინ მოუძღვის.

ევა წევს კრამიტებზე და ცრემლებად
იღვრება.

ბეზიის ხმა შემოესმა:

— ევა! წყალი მაიტა! გაწყალდი თუ
გაიგო ერთხელ ნათქვამი.

რა დროს წყალია... უკვე მოასვენე-

ბენ... ჯვარედინაზე დაასვენეს. ხალხი
ხალხი რო ნულა იტყვი.

კივის დედა, დეიდები გათხრილ ხამა-
რეში ცვივდებიან. რის ვაი-ვაგლახით ამ-
ოპყავთ და ასაფლავებენ.

ტირილისაგან დაოსებული ევა კაბის
კალთით იშპენდს ცრემლებს.

ბეზიას მხარზე კოკა შეუდგამს, ძლივს
მოაქვს და ყვირის:

— ევა! გაწყალდი და გაღვარდი,
ევა!..

მეორე დღეს რუსულის მასწავლებელ-
მა გაიძახა. შუამდე თქვა მაიაკოვსკის
«Стихи о советском паспорте»
და დაავიწყდა. რუსულის მასწავლებელ-
მა ნიშნის მოგებით დაუწერა ორიანი.

წვიმიანი დილა

აღბათ ყანდაურაშიც წვიმს ახლა, წვი-
მა, იქ ტირილს ემგვანება, ჩამოქცეული
კედლების, გამოხრებული ღობეების,
უმტერ-მოყვაროდ დარჩენილი ეზოების
სა და ორღობეების ტირილს.

ნიაღვრები თავქვე მირბიან და ობო-
ლანთ ხევში იყარგებიან, ნაჩლიქარებ-
ში წყალი აღარ გუბდება, აღარ უკიეი-
ნებენ ფეხშიშველი ბალები წვიმას.

დაუშვი და დაყარე,
ზედ მარილი მაყარე,
დაუშვი და დაყარე...

წვიმა აღარავის ჩამოსდის სახლში,
ჯამ-ჭურჭელი აღარავის გაუმწყრივებია
წვიმის წყლის ასაღებად. კრუხის არა ფო-
რიაქობს წიწილებგაფანტული. აღარავინ
იგინება — ვაგიქრა პატრონი და მამგო-
ნებელი, ეხლა რა დროს წვიმა იყოო,
საცალოწამოსხმული არავინ გარბის გა-
რეთ დარჩენილი საქონლის მოსაყვანად.
ხავსით მოლოპრილა „დიდი წყლის“
ნავი, წვიმის წვეთები სხლტება და მა-
ღლა-მაღლა ხტის, არავის უტყდება კო-
კა, არავინ არავის ეხვეწება — მეჩქარე-
ბა და შენზე წინ ამავსებინეო. ვაგლახად
მოსჩქევს დიდი წყლის მილიდან წყალი.

ღობის ქალზე წამოცმული ცხენის თა-
ვი არავის ბედნიერებას არა სდარა-
ჯობს, კაკლის ქვეშ მკვდარი ჩიტი დაუ-
მარხავი გდია, ვინ დამარხავდა ზარითა
და გლოვით, ბაღლის ქაჭანება არ არის
ირგვლივ.

გზა-გზა ჩამწყრივებული ჭროდა თუ-
თები ისე დამწიფდა, ისე მოილია, არა-
ვის დაუქანებია, არავინ მიჰპარვია, ჩი-
ტები კენკავდნენ მხოლოდ. ბუდეები
მომრავლებულა ნათფძვარებზე, ბუდის
ჩამომშლელი აღარავინ არის.

„დიდ კაკლებ“ ქვეშ წელამდე ჭყი-
მი გაიზრდებოდა, რამოდენა მარწყვი
ლუოდა მგონი გორიჯვრის ფერდობზე!

მღებავი იასონას უზარმაზარი, რუ-
სული „ბათინკი“ მიწით ამოვსებულა.
იარა იასონამ, იარა თავისი უცვეთელა,
ენაგადმოვდებული „ბათინკებით“, ლე-
ბა და ლება ძონძმანები, ტყეში ლამის
გამოლია მქადა სოკო და ფიჩხი, ორღო-
ბეები ლამის ფეხზე აიკრა. ახლა გორი-
ჯვარზე ამოსულა მაყვლის ბარდად.

უეაუუნებს აღბათ ახლა ყანდაურაში,
ნიაღვრები დაძრულან ეკლესიიდან ობო-
ლანთ ხევამდე. აღარავინ ელოდება
ღრუბლის აჭრელებას. ღვიალება ჩამოს-
დით ჩამონგრეულ კედლებს.

— მაჰარი ვის ათრობს, რო, —
ოქვა ბიჭმა.

— ვის ათრობს, ვის არ ათრობს, არ
ვიცი. მე უკვე მთვრალი ვარ და მივდი-
ვარ...

— დარჩი, ქათამი დავკლათ.

— არ მინდა მე შენი არც ქათამი,
არც გოჭი, მივდივარ...

მზიამ გოდორზე შემომკდარ ყვრიმა-
ლებამოჩრილ ბიჭს ხელი დაუჭინა.

— როგო გიხდება სიმთვრალე, შენი
რო ვიყო, სუ მთვრალი ვივლიდი.

მუხლებზეთავჩამოდებულ ლიბწიას
ჭუტალა თვალები სიყვარულით უციმ-
ციმებს.

— ხოდა ვივლი.

ცოტაზე წავიდა. მერე მოიხედა. ლი-
ბწია ისევ უყურებდა. მზიამ კოცნა
გაუგზავნა.

გზა ტყისკენ უხვევს. დაწალიკებულან
ბატები, რბილად-რბილად სწყდება ყუნ-
წმორბილებული ფოთოლი ხეს, და საა-
მო ჩქამს გამოსცემს. მიილულება მზე,
გამუქდება არე, მერე ისევ გამობრწყინ-
დება და თავი შენი ოცნების ქალაქში
გგონია. გინდა ხელებგაშლილი გაიქცე,
გაიქცე და სადღაც მინდვრის ბოლოს
ჩაიკარგო ბალახებში, კოცნო და კო-
ცნო ფერნაცვალი ბალახ-ბულახი, მზის
თბილი, ღიმილად ქცეული სხივები.

— იგრე შამრჩეს შენი თავი და
ჩემი გიორგა, — გულმდუღარედ იფი-
ცება მაღალი ოლა.

გიორგა რომელია — ვერ გაიხსენა
მზიამ. რომელიც არი, არი... ეხლა ალბათ
თავი სად აბია და ფეხები სად, არ ახ-
სოვს. ან საარყე ქვებს დასტრიალებს, ან
ფხუწებითა აქვს წინდა-ქალამანი სავსე
და თივის ზვინს ადგამს თავს, ანდა სუ-
ლაც სულმა წასძლია და, ცალკე ღვინითა
და ცალკე ამ ჩამტკბარი ღლით გაგიჟე-

ბულს, ქვეყანა თავისი ჰგონია ჩემსავით.
თამადის რაკრავს ყურს აღარ უგდებს
და კბილების კრეჭით ეუბნება.

— ე, შენ გაგმარჯოს, შენი ტყუილი
ლაპარაკი გულითენიანო, — და სვამს,
ჯარბისაყ სვამს.

მერე, ჩემო გიორგავ, მერე, ერთხე-
ლაც ტყისკენ მიმავალ გზას დაადგები,
მაშინაც ეს დრო იქნება, სექტემბრის
ბოლო რიცხვები. გზა ხომ შუაზე კვეთს
სასაფლაოს, ხოდა სასაფლაოზე გავლა
მოგიხდება. შემადლებულ ბორცვთან
დედის ლანდი აიტუხება და გაგახსენ-
დება, — იგრე შამრჩეს შენი თავი და
ჩემი გიორგა. გაგახსენდება თონეში ჩა-
კიდებული, ამბარზე აფორთხებული,
ერთხელ ცულსაც წამოავლო ხელი, სი-
რცხილი შენი, ხალხი რას იტყვის თო-
რემ მე დავჭრი შეშასაო.

ერთხანს თავს გამოსტაცებ უსიამო
ფიქრს, მერე შენი ხუთი თითივით ნა-
თლად წარმოიდგენ, რა ყოფაშია ახლა
დედაშენი, და სიცოცხლე გაგიმწარდე-
ბა.

რას ვერჩი გიორგას, რას ვაყვედრი
ან დედის სიყვარულს ან ამ დღეებს, —
გაეღიმა მზიას.

დედის თბილი ხელივით ეფერება შე-
მოდგომის მზე. გრძნობს, რომ რაღა-
ცნაირად ლაზათიანად მიაბიჯებს და ინა-
ტრა — მიყურებდესო.

ვილაცეებმა ჩაიარეს.

— აბაბაბა, არავის არაფერი არ უნდა
გაუკეთო ქვეყანაზე, სულ ერთია, მა-
ღლი მატლად გუქცევა, — არიგებდა
ერთი, მეორეს.

მზიას გაეცინა.

ნეტავი ვის რა გაუკეთაო ამ მამაძალ-
ღმა.

ლელია გაროშვილი
მომხრობეაძი

— გინდა ძალიან სასაცილო ამბავს მოგიყვები?

— მიდი აბა. — უკვე ეცინება გოგოს.

— ნატაშას სახლში ვცხოვრობდით მაშინ, ყანდაურელი ნატაშა ხო გახსოვს?

— როგორ არ გახსოვს.

— ხო.

დადლილ-დაქანცული მოვედი სკოლიდან. მაშინ შენ ბებიაშენთან იყავი აქეთ, მოგიკვდეს ღედა!..

— ოოო, დაიწყო ეხლა! — აბუზღუნდა გოგო.

— ხო, კარგი.

ნატაშამ — ცოტა ხორცი მაქვს და ხინკალი გავაკეთოთო. თავი არა მქონდა, მაგრამ უარი ვერ შევბედე, თანაც ნინოს როგორ უყვარს, თორემ რა მეჩინებოდა, ისე მენატრები, ისე, ლამის გადმოვფრინდე. მიკვირს ასეთი დიდი სურვილის გამო რატომ ფრთები არ გამომესხა.

გოგოს გაეცინა.

— მოგიკვდეს ღედა, — მოეფერა.

— ნუ იცი, ქალო, ეგრე, თუ ყვეები მოუყევი...

— ხო, კარგი.

ჩაეყარეთ ხინკალი და, — ნატაშო, — დაიძახა ზირაქანთან ნინამ. გახსოვს ზირაქანთან ნინა?

— გახსოვს, თამარიკოს ბებია.

ნატაშას გულს შემოეყარა. (ნინას მუცელქორობის ამბავი ქვეყანამ იცოდა) — იდროვა ამ ქალობა გასახუნებელმაო. რა ვქნათ, რა ვქნათო, — ავიშვიშდა. — მე დავიმალები და შენ უთხარ „ბოლო-შია“ თონის ფიჩხისთვის-თქო. მიხედვით მოხედვაც ვერ მოვასწარი და საწოლის ქვეშ სტკუცა თავი.

გოგო იცინის. ქალი გულგახსნილი აგრძელებს.

— ნატაშა! — ახლა უფრო ხმადაბლა დაიძახა ნინამ და პირდაპირ წამოვიდა.

მობრძანდით-მეთქი: გამარჯობაო, მოგვივიდა ზამთარი და ეხლა ეგრე უნდა შეგვიქამოს გულიო, კალოშებს ახდის

ქშენა-ქშენით. ნუ იხდით, როგორ შეიძლება-მეთქი. მარტო ვეღარ გავძელი, ზამთარში მარტოობაზე ძნელი არაფერიო და წინდებიანი ფეხებით შემოვიდა. დიდი, უჯრედებიანი შალი მოიხადა და მამაპაპურად გაბრტყელდა.

— როგორა ბრძანდებით-მეთქი.

— რა გვიჭირს, როგორც შეგვეფერებაო.

— ევაა, ძალიან კარგადა ყოფილაო, — იცინის გოგო.

— ხო, — თქვა ქალობა.

ნატაშა სადღაო. ნატაშა „ბოლოში“ წავიდა თონის ფიჩხისთვის-მეთქი. ძლივს ამოვქაქანდი, გული ივრე დემეღალა, ლამის ყარფუზივით გასკდეს და გადმოვარდესო.

— რასავითო?

— ყარფუზივითო.

სიცილით კვდება გოგო.

მე ხინკალს ვაკეთებ და თან წელან ჩაყრილს ვატრიალებ ცეცხლზე. ნინამ ხელი წამაშველა, მიყვება რალაც — რალაცეებს. მეცინება, მეცინება, არ ვიცი, რა ვქნა. შენ რა ხარო, — მეუბნება, — მე შენზე გამხდარი ვიყავ, შენ გული მაინცა გაქ. ჩემმა ღედამთილმა რო მნახა, გაგიღდა, ფიცარივით არი, შევილი, არ ეყოლებათ, მერე რო თანდათან გავსუქდი და გავლამაზდი, ჩემი ქმარი იტყოდა ხოლმე, რაზე ზირაქანთან ქალ დავუჯერებდიო. იმდენს ვიცინი, ნინა ცოტა ექვში შედის, რალაცა სჭირს ამ ქალს ნამდვილადო, მაგრამ არ იმჩნევს.

ამოვიღეთ ხინკალი. ნატაშას არ დაუუცადოთო, ნატაშა როდის მოვა და ცივი რალა იქნება-მეთქი. ვქამდით. რა მექნა, ვიფიქრე ჭამს და წავა-მეთქი. ნატაშას ცოლვით ვიწვებოდი.

ნინა აიღებს ჭიქას, — გავვიმარჯოს, გვაცოცხლოსო და გადაჰკრავს, — თან დააყოლებს, — მალამოა რა არი ეს დალოცვილიო. ძლიან მოვილხინეთ. ეგეთი მზარეული არც ვუნახივარ, ცოტა გაკვარებულია გადმოხედავდა ხოლმე.

როდის, როდის მოისხა თავისი დიდი შალი და წასვლა დააპირა. ბრძანდებოდა, ნინა დეიდა, ალბათ ხინკალი არ მოგეწონათ—მეთქი დავუყინე, თან ვიცინი, ვიცინი...

— ალბათ იფიქრა, გავასწრო, რამეს არ გადამიდოს ამ ქალის სიცილმაო, — თქვა გოგომ.

გულიანად იცინიან.

— მერე, მერე...

— ხო გამობობდება, — ნატაშა სიცილს თვითონაც ვერ იკავებდა — ფერდი გამოცივდა დაბლა გდებით, მაგას ჩაუსყდეს მუცელიო.

— კარგადაც მოსვლიათ, — იცინოდა გოგო.

— ისევ ცოცხალია ნეტავ ის ნინა?

— ცოცხალი იქნება, მა რა მოქცეოდა.

— საწყალი. ეგ როგორ იკადრეთ იცინიან.

შენ ის თუ გახსოვს, ნინოს რო ვილა-ცამ სიმღერა ასწავლა: ბრუციანი გარმონს უკრავს, თვალი ატყუებსო. ახლა გოგომ დაიწყო. მერე ისევ ქალმა მოაყოლა რაღაც. ის თუ გახსოვსო, არა, ეგ კი არა, ის იყო ოინიო...

ცუდი განგებ არაფერი გაიხსენეს, ერთმანეთი შეეცოდათ და იმიტომ, თორემ წარსულში ყველაზე მეტად სიმწრის დღეები სძლებენ.

ო ჯ ა ნ ი

მსხვილი წვეთები წამოუშინა მერე დაეშვა წვიმის ვერცხლისფერი ფარდები გაღმა-გამოღმა. წვიმს. იქლინებდა მიწა. ხევს ნამთვრალევი კაცივით მჭახე ხმა გაუხდა.

სერიდან კაცი დაეშვა. სამად-სამ თხას მოარბენინებს იფნის ჩამოხლეჩილი ტოტით ხელში. მოკუნტრუშობენ თხები, აქნევდნენ პატარა, მაღლა აპრებოლ კუდებს. კაცი ფეხშიშველია და გუბებში დამდგარ თბილ წყალში მოუტრევს.

— ეე, ეშმაკების კერატოო, — დაუძახა ვილაცამ, მოიხედა.

— ეგ რა მოგსვლია, როგორ გაჟიებულხარო, — ილრიჯებოდა სათონეში გალაჯული ხირხალა. კაცმა ერთი შეუღრინა და ისევ გაიქცა, — მოუმატე, მოუმატე, — ესმოდა მოროხროხე ხირხალას ხმა და თვითონაც გაეცინა.

ეზოში შევიდა. კარი გადაკეტა. და აღრიალებულ ბიჭს გასძახა. — რა იყო, ბიჭო, რამოტოლა პირი დაგილიათ...

აქაქანდა ცოლი: ხევში გადაყრილი კნუტები მოუყვანიაო. სამიო განა ერთიო, ჯერ თვალიც არა აქვთ ახელილიო და ამათმა კნავილმა უარესად გა-

მილია ისედაც გალეული გულიო. მერე ისევ ბიჭს მიუბრუნდა. — კნუტები რა, კენჭაძეანთ მარუსა ვარ, კნუტები რათ მინდოდა, შე დღე დაკლებულოო, — და ჩაუთაქუნა თავში.

კაცმა დინჯად გადაუკეტა თხებს ლასტის კარი და ქალს მიუბრუნდა, — შენ ცოტა ლამფას ჩაუწი და ამ ბაღლ თავი გაანებეო.

— სად მოგისწრო, მამი, — ჰკითხა ნაწწანებთანმა, ბუთხუზა გოგომ.

— გაღმა.

ფეხები ცხელი წყლით დაბანა ცოლმა, სველები გამოიცვალა და მიწვა. იფიქრა — ისევ გაღმა რო ვიყოო და ეს-იამოვნა სითბო, სითბო და წვიმა, ეხლა რო ვეღარ უყიებდა გვერდებს და ათას-ნაირ წვრილმანზე დარდი გადაადებინა. ლაპარაკის საღერღელი აეშალა.

— დედაკაცო, რა თავპირი ჩამოგტირის?

ქალმა არაფერი უპასუხა.

ლეილა ზაიონაშვილი
მომთხრობები

— მოდი აქ, მამაძალო... — ბუთხუ-
ზა გოგო გაინაზა, ვითომ არ ეცალა, ვი-
თომ გაკვეთილს სწავლობდა.

— რა გინდა, ე, აქ არა ვარ?

— ჩემთან მოდი...

გოგო მივიდა და უხერხულად გაეჭი-
მა წინ.

— მოვედი აჰა, რა გინდა?

— დედაშენი გავაგდოთ, რას იტყვი,
აი, დაბერდა, არაფრად აღარ ვარგა,
გავაგდოთ და ლამაზი ქალი მოვიყვანოთ,
რას იტყვი?..

— მაშ, — გააგრძელა გოგომ და
თვალები ცრემლებით აევსო.

ცოლი ტუჩაპრუწვით იცინის...
ფეთებულან შენთვინაო...

ის რაღა იქნა, ის, ახლა ბიჭისკენ მოი-
ხედა. „იმა“ უბეში აკნავლებული კნუ-
ტები ჩაუსვამს და საბძლისკენ მიიძუ-
რწება.

ლონიგრად იქნევს ყბებს ტყემლის
ძირში გაწოლილი ყორანა კამეჩი და
უსველდება ნაჯაფარი ზურგი. ქარი თავ-
პირს ალექს ფერდაზე დაკიდებულ
ფშატის ხეს, წვიმისაგან ჩაფეფქვილ
სუსტ ტოტებს საწყალობლად რომ ასავ-
სავენს.

კაცი გრძნობს ჭერს, მშვიდად უცემს
გული და არაფერზე არ ფიქრობს.

გამლარ მუჟირიშვილი

საოცრებათა გულთმისანი

რეპოლუციური ნარკვევა

1

შემოდგომის ღრუბლიანი დღე იყო, ნესტიანი ქარი სისინებდა.

გვირაბისაყენ მიმავალ ბილიყზე რკინიგზელის ფორმაში გამოწყობილი კაბუკი გამოჩნდა. აღმართი ამოთავა და შეისვენა. მის წინ აღიმართა ბიტალო კლდეში გამოკვეთილი გვირაბი, რომელშიც რკინიგზის ლინდაგი შედიოდა და თანდათან ქრებოდა. კაბუკმა ცნობისმოყვარედ შეათვალიერა კლდე.

წამით მიწას დაანერდა, მხარზე გადაკიდებული ზურგჩანთა ვაისწორა და კვლავ კედელს შეეკო მხერა.

ღრო გარბოდა, წამი წამს მისდევდა, საათი — საათს.

იქეთ-იქით გაიხედა: ირგვლივ დუმილი იდგა. ხანდახან იძალებდა სიო, შეყვითლებულ ფოთლებს გააშრილებდა და მერე ისევ დუნდებოდა ყველაფერი.

საიდანაც კოტის ხმა მოისმა ხანდაზმულად.

ეჰ, ნეტავი ფრთები ჰქონდეს, გადაიფრენდა უღელტეხილს, ლიხს და იმერს გასცდებოდა, მერე თიანეთს გადაივლიდა, კავკასიონს ჩამოიტოვებდა, იქით კი თითქმის ხელის გაშლაზე დიდი რუსეთი.

ამბობენ: ხალხი ზღვად ქცეულა, აზვირთებულია და ბოზოქრობსო.

მეზობლის დრტივნას სამხრეთისაყენაც გომოულწევია, თბილისის მუშათა კლასი, ძალას რომ იკრებს, დღითი-დღე იზრდება, მტკიცდება, აჯანყებისათვის ემზადებაო.

ვალოდაი კი... რა ჰქნეს, რა გზას დაადგეს? აღარც მამა ჰყავს, რჩევა რომ ჰკითხოს.

სასწავლებლად მოეწყო, სიმწლეებს შეება, ძლივს მიიწვეს წინ. ახლა დედასთან ჩამოვიდა, რომ...

რატომ, რა ეშმაკი შეუჯდა?

ბილიყზე ცისფერ პერანგისანი ბიჭი წამოეწია, მიიმედ სუნთქავდა.

— შენ ლადო ხარ, არა? — კითხა უცნობმა, — არ მეგონა თუ დაგეწეოდი, მითხრეს, რა ხანია გაიარაო.

ლადოს ჩაელიძა:

— მე შინ მივდივარ, შენ აქ რაღა გინდა? — რაღაც უანგარიშოდ ჩაეკითხა.

— შენთან საქმე მაქვს, გამომაგზავნეს.

— რა არის?

— მუშებმა გაიგეს შენი ჩამოსვლა, მთხმვეს, მოქმენო.

— რა თავში მიხლიან?

— აჯანყებას ამზადებენ და...

— მერედა, მე რით შემძლავ დავეხმარო?

— იარაღით, ამბობენ რაღაც-რაღაცებს აქეთესო.

— ჰმ? ჩაეცინა ლადოს, — რომელი იარაღის ოსტატი მე მნახეს?!

— რა ვიცი, ეგრე თქვას და, — ქვეშევეზად ამოხედა შიკრიკმა, — ალბათ რაღაცა შეგიძლია, თორემ რატომ სხვასთან არ გამაგზავნიხ? იქნებ ბედი სცადო? — იქვე დაუმატა.

— არ ვიცი ღმერთმანი... — და ლადო მხოფიქრად, — ერთი ეს-მითხარა, ვის უნდა ესროლოთ?

— ვის? მტერს, აბა, ვის ევსვრით?

— რომელ მტერს, ბიჭო, ვერ მეტყუი?

— შენ რა, არ იცი, რომ მუშებს ერთი მტერი გყავს? — და იქვე განუმატრა, — ბურჟუაზია, მეფის ხელისუფლებას!

— აი, რაშია საქმე! ახლა კი მივიხვდი, მერე? უცნობმა კეფა მოიქეჭა;

— მთავრობამ დასაველეთ საქართველოდან ენდარმერისი ერთი ასეული გამოიძახა, ხმურში მუშები აჯანყდნენ...

— გასაგებია.

— აი, აჰ, ამ მიდამოებში უნდა დაეხედეთ!
— გვირახის შემოგარენს უცნობმა ხელი მოატარა, — აქ გაშლილი ადგილებია, გვირახს გამოსცდება თუ არა მატარებელი, ჩვენც აქ დავხედუბით.

ერთხანს დუმილი ჩამოვარდა.
უცნობი ღელავდა, ეტყობა დრო არ ჰქონდა:
— ჰო, მშაბტიე, რამდენი ხანია ერთად ვართ და, ენო მჭეია, — ხელი გაუწოდა, — ვიცნობდეთ!

— კეთილი, კეთილი!
— წამო, მეც თქვენკენ მოვდივარ, მინდა ზოგიერთი გვაფრთხილო, ხვალ ჩვენს მეთაურს უნდა შევხედეთ.
გზა განავრცეს.

ირველიც დუმილი სუფევდა. თითქმის ორივეს უჭირდა ლაპარაკი. ასე იარეს საურმე გზამდე. მერე ნაბიჯს აუჩქარეს.

2

ქინელავდა. ცივი ქარი უბერავდა.
ზოგჯერ წვიმა მოუხშირებდა და წყლის გრძელი, გამკოლავი ნაკადი მიწას ნემსივით ესობოდა.

ნახშირის ღუმლის მღრჩოლავი კვამლისაგან შეზოლილ სახელოსნოში ასამდე მუშას მოეყარა თავი.

ერთი მათგანი მომადლო ადგილზე შედგა, მუშებს ქორივით თვალი მოავლო და ხმაუწევით წამოიწყო:

— ამხანაგებო, დროა დავიწყოთ!
ხალხს გაირინდა.

— მუშათა კომიტეტის დავალებით, მხურვალე სალაშს გადმოგცემთ!

ისედაც პატარა სახელოსნო ვაშას გრილმა შეაზანხარა.

მომხსენებელი მხრებში უფრო გაიშალა და ხმა თანდათან გააფოლავდა:

— დადგა დრო, შეტევაზე გადავიდეთ, მოთმინება აღარ შეიძლება. რუსეთის პროლეტარი-ატი რა ხანია სააშკარაზე გამოვიდა და თვითმპყრობელ ჟანდარმს შიშის ზარსა სცემს. ჩვენი პირველი ამოცანაა რუსი მოძეგბის მაგალითს მივბაძოთ, იარაღს ხელი მოვკიდოთ და ერთიანი ძალით გავილაშქროთ ჩვენი დამპყრობლის წინააღმდეგ!

— იარაღი, იარაღი არა გვაქვს! — დაძახა ელიცამ.

— იარაღი იქნება, კომიტეტი გვეპირდება, აჯანყების წინა დღეს შეგაიარაღებთო.

ხალხმა იყუჩა. ახალმა ცნობამ იარაღით მომარაგების თაობაზე ერთბაშად მოათვინიერა ღარბახა.

მომხსენებელმა დამსწრეებს ამოცანები დაუ-სახა, თბილისის გუბერნიის მასშტაბით გამო-სულ მუშათა ერთიანობაზე ილაპარაკა, მუშების რამდენიმე კითხვას უპასუხა და კრებაც ამით დამთავრდა.

აჯანყების დღეც დადგა.

პრიმიტიულად შეიარაღებულმა მუშებმა სკო-რამის უღელტეხილის მისასვლელები დაიკავეს. ცეცხლმსროლელი იარაღის სიმცირის მიუხედა-ვად აჯანყებულებს იმდენ ჰქონდათ, კბილებამ-დე შეიარაღებულ ჯალათებს კუდით ჰქვას ასრო-ლინებდნენ. აჯანყებულთა თავკაცებს ეს იმედა გათვალისწინებული ჰქონდათ და ყოველნაი-რად ცდილობდნენ სიმხნევე, ერთიანობა და გა-მარჯვების ენის შეუღალი გაეხადათ.

ლადომ წინა დღით დაამთავრა თვითნაკეთი ზარბაზანი.

ჯერ კარგადაც არ იყო გათენებული, აჯანყ-ებულებმა ქვემეხი მთის კალთაზე აიტანეს, ვე-ნება ხე მოიჭრეს და მოხერხებულად მიაბეს...

მეფის ჟანდარმებმა გვირაბთან გამოჩნდნენ, უღელტეხილის მისადგომებს ალყის სალტე შე-მოუჭირეს. ამ დროს მთის კალთაზე რაღაცამ იფეთქა. ხმამ მთიანეთის არდივარდმო გააყრუა. თვითნაკეთი ქვემეხის მილი ადგილს მოწყდა, საღდაც შორს, ვადღემეთში დაეწარცხა.

დამსჯელებმა აჯანყებულები გაჟანტეს. და-იწყო ხელაღებული დამპყრობება. ლადო თვალ-სა და ხელს შუა გაჰქრა.

მეფის ოხრანამ დაწვრილებით გაიგო ყველა-ღერით და განსაკუთრებულ აღრიცხვაზე აიყვანა ბეჭიარო.

მომდევნო ზაფხულს აჯანყება გამეორდა.

ლადო არ დაიბნა. პირველი საბრძოლო ნათლო-ბის დროს განცდილი მარცხი ასო-ასო გაითვა-ლისწინა. არც აჯანყებულებს ეძინათ: წარსუ-ლის შეცდომები გამოასწორეს და ორგანიზე-ბული მანევრებით შესძლეს საღატო მხიანალო-კაში რკინიგზის კვანძის ხელში ჩაგდება.

უფრო მნიშვნელოვანი აჯანყება ცხრაას ხუთი წლის ათ დეკემბრის დაიწყო. ხაშურელებმა მთელი რკინიგზის კვანძი ჩაიგდეს ხელში. ერთმა მუშამ ისიც კი მოახერხა: სურამის გვირაბში ორთქლმაველი შეიყვანა და ააფეთქა.

თბილისიდან ჩამოსულმა დამსჯელმა რაზმმა მთელი ხაშური მოარბია, მუშათა უბნები ააოხ-რეს, დეპოს ალყა შემოარტყეს.

ლადომ ამჯერადაც თავს უშველა.

3

სოფელი ალი, სადაც ლადოს დედა ცხოვრობ-და, სურამთან ახლოს მდებარეობს. ბოლო აჯან-ყების დროს ლადომ სხვა გამოსავალი რომ ვერ ნახა, დედასთან გაიქცა. ბინდი პირს იკრავდა. მიწურის კარი ქლოშინით შეაღო, საჩქაროდ მიხტარა. შიგნიდან ურდული გაუყარა და ესეც რომ ეცოტევა, მთელი ტანით მიაწვა. ეჩვენე-ბოდა, რომ მღვდრის ფეხის ხმა ახლოვდებოდა, ერთი კი არა, ათასი მოსდევდა.

სული ძლიერ მოითქვა, ოდნავ დამშვიდდა. გარეთ ჩამი-ჩაუმი არ ისმოდა.

თვალი რომ მომშინაურა, ოდნავ მბეტუტა

ბუხართან მიმინებული დედა დალანდა. ფეხ-
კრებით მიუახლოვდა, დედას გაეღვიძა.

— დედა, — ძლივს აქვს ვალოდია, — უნდა
მაპატიო, შორს მივიდივარ, — ხმაში შიში,
აზროვნა და იდემალება შეიმჩნეოდა.

დედას ელადა ეცა:

— ეგ რა თქვე, შვილო, როგორ თუ შორს
მივდიხარ?..

— პოლიციელები დამდევენ, თუ დამიჭირეს,
ანდერძს ამიგებენ, თავს უნდა ვუშველო.

— ვის რა დაუშავე?

— აჩანებულებს მივეხმარე. მე კი დავუ-
ძვარი, მაგრამ ბევრი დაიჭირეს, შეთქმულება
სისხლში ჩაახშეს. გზაზე ამხანაგი წამომეწია,
ხაშურს რომ გამოვცდი, შევეჩინეთ, რომ მე-
რის ობრანკი ტეპლოვი მოგედევდა. ჩაუსაფ-
რდით და წუთისოფელს გამოვასალმეთ...

— ვაიმე, შვილო, — უცებ წამოვარდა ისე-
დაც აცხიანებული და გაფითრებული კრავი
დედა, — ეგ რა მითხარი, რა? — და ორივე
ხელი მოხვია შვილს, — არსად გავიშვებ, მეც
წამოვყვები...

— წამოყვები კი არა, არც შენი გაჩერება
შეძლება აქ, სკობია ღუშეთში წახვიდე ნათე-
სავეებს შეაფარო თავი, თუ მოგკენეს ხეიარს
არ დაგაყრიან, ჩემს ჯაფრს შენზე ამოიყრიან.

— ნეტად ფეხი არ მოგეცემა ქალაქიდან,
რა მოგარბენინებდა, აქ რომ მივდიოდი? თუ ნა-
ზუქის სუნი გადრწომა? რა ვაივალანით მო-
ეწყე ხასწავლებლად, ხალხი სულ შენ შემოვ-
ნატროდა, შენ კი... ვის აპყევი, ვის?

ლალო ამოდრ ამწვიდებდა, დედა თავისას არ
მშლიდა:

— სად უნდა წახვიდე, სად?

— კარგი, დედა, კარგი, ნუ ღელავ...

— ცოცხალი თავით არსად გავიშვები! — დე-
და კარს მივარდა, კარი დაკეტული რომ დახვდა,
დამწვიდდა.

— ნურადრისა შეგეშინდება. დიდია ქვეყა-
ნა, თავს როგორმე გავიტან, — ლალომ ისევ
ჩაგონებით წამოიწყო, — მე ჩემი ხელობა მაქვს,
რუსულია და მეხერხება, მეხერხება კი არა,
კარგად ვიცი, ჰოდა, თავს გავიტან.

დედა გულამოსკენით ქვეთინებდა, შვილის
აზრს ეგრა და ვერ შერიგებოდა, თავისი ყოფა
უძლური და უსაშველო ეჩვენებოდა.

წავა ლალო, წავა და ყველაფერს ლიბრი გა-
დაეკერის, დაბინდებდა, დედისთვის აღარც მზე
ამოვა, აღარც მთვარი. ცრემლი ნიადაგ შეაწუ-
ხებს და თვალს დაუბინდავს. დარჩება მარტო,
ქვეყნისაგან განუკითხავი ვითარცა ეული, გა-
რიყული...

ლალომ თავისი არ მოიშალა, სახლიდან უთე-
ნია გაიპარა — დღისა და ღამის გასაყარმა
შთანთქა.

ასე იყო თუ ისე, თავი თბილისში ამოჰყო.
ამხანაგები გაიჩინა, თანამოაზრეებს ალლო აუ-
ლო, ფლანისა და ფსტანისა ყველაფერი გაი-

გო. თვალი და გული მოიშინაურა, გარემოე-
ბას ჰერეტა უყო. თბილისს ჯივარი დამეძღვა
მაგრამ, აბა, თივაში ცეცხლი ვის დაუძვრეს?
მდევერებმა აქაც მოაგნეს, ნაკვალევი დაინიშნეს.
ხელსაყრელ მომენტს ეძებდნენ, გალაში რომ
მოემწყვდიათ. არც ლალო იყო დოჟლაბია. გე-
ზი შეიცვალა და მოშარენი აქაც ვააცუდა. ყა-
ლი პასპორტი იშოვნა და ბინდუბნში გაქპრა...

იარა, იარა და ერთივე ენახათ, თავი ციმბირ-
ში ამოჰყო. ასეთი იყო ჰაბუკის სურვილი. ლა-
ლოსთვის კი სურვილი და კანონი მუდამ ერთად
ფასობდა...

4

ციმბირი ციმბირად რჩებოდა.

მისი სახლის გავონება შიშის ზარს სცემდა
ყოველ მშრომელს. მატერიკის ეს ღიმი უბაში
თვალწუწდნელ უღბანოს ჰგავდა. მასთან შეხ-
ვერის ყველა გაურბოდა. ლალო კი თავისი ნე-
ბა-სურვილით მიადგა, როგორც თიკანი მგელს.

ციმბირი იღვიძებდა. უკაცრიელეთში თანდა-
თან ჩნდებოდა ქოხანები, ხუტორები. ეკამლი
ეკამლს ებოძა, ხელი ხელს, ზურგი ზურგს.
მუშათა დასახლებებს დასაბამი ეძლეოდა, სიერ-
ცეები ჰრელდებოდნენ, სხვაფერდებოდნენ. რკი-
ნიგზებმა გადასერეს ტაივა, ტრამალები. უსიერ
ტყეებს ცული და ხერხი დაერია. ადამიანმა სი-
ზნელე შთანთქა, სიზნელ და უქონლობა. ჩამ-
ძვებულ წილისეულთ პატრონი გაუჩნდა. გაჩ-
ნდა უბარიკა-ქარხანა, სარეწაო. ერთს მეორე
მოჰყუდა, მეორეს მეათე, მეასე...

სადაც ზალხმა მოიყარა თავი, იქ ბოლოს სი-
ღუბნარეც გაჩნდა. ერთეულების ხელში მილი-
ონებმა მოიყარეს თავი. პროდუქტიული ღირე-
ბულების შემქმნელთა ხელში მხოლოდ შიმ-
შილმა, სიტიტვლემ და დამცირებამ მოიკილა
ფესვი.

იოლად მოჰოვებულ სიკეთეს რკინიგზა სჭირ-
დებოდა. ტექნიკა გაუფორარი სისწრაფით ვი-
თარდებოდა. საჭირო იყო ბევრზე ბევრი ხე-
ლოსანი, ხარატი, ზეინკალი, მემანქანე, ტექნი-
კოსი — ზალხი, ვისაც შეეძლო ღრთის დინებას
გაჰყოლოდა.

ლალომ ადვილად მიაგნო თავშესაფრს. რაც
გაჩნდა, თან დაჰქონდა. ეს სიმდიდრე არც ზურ-
გზე ეკიდა, არც თუ ჯიბეში ენახებოდა. აქი არც
ეშინოდა მისი დაკარგვისა? მისი მოჰარბებული
ოცნება ტექნიკის საოცრებათა სამყაროში დღი-
თიდრე იზრდებოდა, ფრთებს ისხამდა... პირო-
ბები კი არა ჰქონდა.

ტექნიკის მოყვარული კარგად მიიღეს, ორივე
ხელი მოხვეის, მოიწონეს და მიედნენ. ერთ ჩა-
ნაფიქრს მეორე მოჰყუდა, მეორეს — მესამე, ნა-
ხაზი ნახაზს სცვლიდა. ლალო წელში გაიმართა:
დღე და ღამე ასწორებდა. შემუშავებული და

გავლარ მუჟირიზმილი
საოცრებათა გულთმისანი

მუდამ ძილდაუოკებელი თვალები ახალ-ახალ დამეებს ნთქავდნენ. თავაულებელმა მუშაობამ ზეზეურად ჩამოაზნო. გულს ვერა და ვერ ისურვილებდა მიღწეულით. დღის ფული გაუგზავნა, გრძელი წერილი მისწერა, შეევედრა შეენდო, გზავალი დაელოცა.

და აჟი დღემაც შეუნდო. შეუნდო რომელია, ფთერაკებით აღსავსე გზა ლადომ ისე გადავლო, ფეშში ეკალიც არ შესობია. ეს დედის ლოცვით იყო მიღწეული.

ლადო დამეებს სტეხავდა, წისქვილის ქვასავით ღერღავდა საათებს, ჰერეტდა იდუმალების ლაბირინთებს. ეს არც ისე იოლი იყო.

ლადო გულუხარბო ქაბუცი იყო. არც იოლ გზებს დაეძებდა. იოლი გზა ფუჭთა და არაართა ხვედრია, სახელსა დიდებს რომ ვერ ხევექენ...

5

გარემო, საღაც ლადო მუშაობდა, ძალზე პრიმიტიული აღმოჩნდა. მისი შინაგანი სამყარო, მღმდომ ძებდა, უფრო დიდ მასშტაბებს მოიხოვრდა.

შემთხვევით როდი იყო, რომ პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე რამდენიმე ხნით ადრე ციმბირიდან პეტერბურგში გადავიდა...

ლადო წუთსაც არ ჰკარგავდა: იგი ყოველთვის მტკივნეულად განიცდიდა დროის სიმცირეს. მისთვის დრო სიცოცხლეზე ძვირად ფასობს. ლადოს ცოდნა სწყურია და პეტერბურგის პოლიტექნიკური ინსტიტუტისაკენ მიიღებს. ინსტიტუტი ქალაქგარეთ მდებარეობდა. გარშემო ფიჭვნარი ეკრა და ისე კარგად იყო მოწყობილი, ჯაცს ედგმი ეგონებოდა. ლადო ამ ინსტიტუტს შეეძგელა.

მთელმა ინსტიტუტმა შეიყვარა მგზნებარე და საიდუმლოებით მოცული სამხრეთელის ვინაობა. ლადოს სახელი გეგმა ქალაქს მთელი, იგი უბაღლდ სპეციალისტი ვახდა ყოვლად რთული და შეუცნობელი ცეცხლგამძლე; საიდუმლო სეიფებისა და კარადებისა.

ლადომ გამოიგონა ისეთი კლიტეები, რომლის გაღებაც ქალაქისა და ევროპის ყოვლისშემძლე სპეციალისტებს და ობერქტურდებსაც არ შეეძლოთ.

ერთხელ ძებნა დაუწყეს „უნიკუმს“. ლადო პეტერბურგის სათანადო მესვეურებმა შეიფარეს.

ობერქტურდები სანთლით დაეძებდნენ ამ ჯადოქარს. მის პეტერბურგში გამოჩენას თავიანთ უბედურებად მიიჩნევდნენ ნაძირალები, ქტურდები, ბანდიტები და კონტრაბანდისტებიც კი.

ლადოს ფანტაზიამ ფრთა გაშალა. შექმნა ისეთი აპარატები, რომელთა მეშვეობითაც თავისუფლად აღებდნენ მანამდე მიუღწეველ სეიფებს.

მანვე შეიმუშავა „თილისმური“ ხერხები „განსაკუთრებული“ საიდუმლო სეიფების გასაღებად. საქმარისი იყო ასეთი ხერხით დაეკუ-

ნებინა სეფის საკეტზე, რომ იგი მაშინვე იღებოდა. ბოლოს ისეთი აპარატი დამზადდა, რომელიც საქმარისი იყო საკეტთან მიეტანა, იგი მაშინვე იღებოდა. აპარატი მაგნიტით იყო დამუხტული და „იქს“ სხივს გამოსცემდა. სხივი კი წარმოადგენდა სტიმულიატორს, რომელიც საკეტს აღებდა.

ეს უკვე ნამდვილი სენსაცია იყო.

ლადო თავის სახელსაწყობში სხვის აპარატებსაც ამზადებდა. ისინი ხმებს უსმენდნენ, აღიჭმადნენ, იმორჩილებდნენ ხმას, სინათლეს, რადიო სიგნალებს, რაც ცირკის ილუზიის ჰვავდა.

დიდი სიმძნელები გადალახა. მხოლოდ ამის შედეგად შეიქმნა ტექნიკური გამომგონებლობითი სამყაროს საიდუმლოებანი. განსაკუთრებულ წარმატებებს ტელემექანიკაში მიაღწია. მან, როგორც ბრწყინვალე გამომგონებელმა, თავის თავში აღზარდა და გამოიმუშავა რბი ურთიერთსაწინააღმდეგო თვისება:

პირველი: იგი დასვამდა ხოლმე არაჩვეულებრივად მასშტაბურობისა და სირთულის ფინტასტიკურ ამოცანებს.

მეორე: ამ რთულ ამოცანებს იგი ხსნიდა მეტად უბრალოდ, მარტივი საშუალებებით.

6

დადგა ნანატრი დღე: რუსეთის პროლეტარი-ატმა საუკუნო ოცნება აისრულა: დაამხო ძველი, ხალხთმოძულე ხელისუფლება. გაიმარჯვეს მშრომელებმა, ცხოვრების ამ ნამდვილმა ბატონ-პატრონებმა.

საუკუნეებით ჩამორჩენილი კავის რუსეთი ბოლშევიკებმა მსოფლიოში მოწინავე ინდუსტრიულ სახელმწიფოდ გადაქცეეს.

გაუგონარმა ძვრებმა შეაზანზარეს მთელი ქვეყანა.

სიტყვის, რწმენის და გონების თავისუფლებაში თავისი განვითარების არნახულ, დემოკრატიულად უზენაეს დონეს მიაღწია.

ოქტომბრის მზე ამობრწყინდა და ყველასთვის თანზრად გაანათა.

ბუნებით ნათელი, ჰუმანური და რევოლუციური სულისკვთებით გამოზრმედილი ბეჭაური ცხოვრების ახალ და დიდ გზას დაადგა. თუმცა ამ გზაზე გამოსასვლელად მრავალი ძნელსავალი და ავებდითი ფათერაკებით აღსავსე წინააღმდეგობების დაძლევა მოუხდა.

ბეჭაურმა, როგორც გულით სპეტაკმა და სულით ნათელმა რევოლუციონერმა, თვითონ მოაყიბა კრემლში საბჭოთა მთავრობას და თავისი მარჯვენა, გამოცდილება შესთავაზა.

პირველად ლენინის პირადმა მდიანამ ნიკოლოზ პეტრეს ძე გორბუნოვმა მიიღო ბეჭაური. მაშინ გორბუნოვი სრულიად სიკავშირო, სახალხო მეურნეობის ხამენიერო-ტექნიკურ განყოფილებას განავებდა. მან დაწერილებით

შეისწავლა ბეჭეატურის გამოგონებები და ბოლოს
ლენინსაც გააცნო...

7

— დიახ, — მტკიცე დამაჯერებლობით ბელო-
დმა, თავი ოდნავ წამოსწია, წელში თანდათან
გასწორდა.

გორბუნოვს მარცხენა წარბი აუთამამდა,
მკრთალი ღიმილი აიღოლია, სახე გაებადრა:

— მე ვიცი, ვლადიმერ ილიას ძეგ, ვიცი, რაც
არის ადვოკატმა შორეულ მანძილზე!

ლენინი თავისი შეუდარებელი თავდაპერი-
ლობით ეძლეოდა ფიქრების სიღრმეს. გორბუ-
ნოვი ბელადთან ახლოს მიდგა. ლენინი წამოდგა,
მარჯვენა ხელი ნიკაპევეშ ამოიღო, მარცხენა ჯი-
ბეში ჩაიყო, გორბუნოვს მიუბრუნდა და დახა-
ნებარე მიაჩერდა:

— იცით, თქვენ რას ამბობთ?

— დიახ, ვლადიმერ ილიას ძეგ, ვიცი!

— ძვირფასო ნიკოლოზ პეტრეს ძეგ, ეს ხომ
ტექნიკაში უჩვეულო შემობრუნება იქნებოდა?
— მასალები ჩვენს ხელთ არის, ამხანაგო ლე-
ნინ.

ლენინი კვლავ დადგმობდა:

— მოიცადე, გეთყვია, — და მხარზე ხელი
დაადო, — როგორ მინდა დღეიწერო, მართალი
აღმოჩნდე...

გორბუნოვს ღიმილი მოეძალა თვალებში.

— მე მკერა, ილიას ძეგ, მკერა და მიხარია,
რომ ეს ასეა!

ბელადს ნათელ შუბლზე მკრთალი ნაოჭები
გაეცლანა:

— ნუთუ?

— დიახ, კომუნისტის სიტყვას ვაძლევთ! —
მიუგო გორბუნოვმა, — ჩვენ ამას სულ მოკლე
დროში გავაქეთებთ.

— აბა, თუკი ასეა, მე სხვა აღარაფერი დამრ-
ჩენია, ვარდა იმისა, რომ წარმატება გისურ-
ვთ!

— გმადლობთ, ვლადიმერ ილიას ძეგ!

— იმოქმედეთ!

— დიახ, მზად ვართ ვიმოქმედოთ! — თქვა
გორბუნოვმა, — ჩვენ ამას გავაქეთებთ და დარ-
წმუნდებით, რომ ეს კაცი განგებამ მოგვაგლი-
ნა. მოელო ბეტროვრადი დღესაც ლაპარაკობს
ბეჭეატრზე...

— სასწაულები ბუნების აჩრდილები არიან,
ჩემო კარგო, მაგრამ მეშინია, ჩვენი აღტაცება
ნაადრევი არ გამოდგეს. განათლებულმა ევრო-
პამ სულ ახლახანს შესძრა ყველაფერი. რამდენ-
ნი რამ მისცეს კაცობრიობას, მაგრამ შორეულ
მანძილზე ადვოკატმა?! ეს მეტის მეტად მაღალი
მწვერვალია, რომელსაც ვერ მისწვდა მათი გო-
ნება, ჩვენ კი შეგვიძლია ეს მწვერვალი ახლა-
ვე დავიპყროთ, ახლავე, რევოლუციის გარე-
რეზე. მგონი ყველა მოლოდინს აჭარბებს, ჩვენს
მოლოდინს. მე თავს უფლებას ვაძლევ, დაგაბრ-

დე, ძვირფასო ნიკოლოზ პეტრეს ძეგ, რომ სიბე-
ჭოთა მთავრობა ყველაფერს გააქეთებს, რაიმე
ბეჭეატრის ჩანადფერი ახლო მომავალში გან-
ხორციელდეს.

8

ამის შემდეგ რამდენიმე დღე იყო გასული,
საკავშირო, საგამომგონებლო კომიტეტმა მიიღო
და მოიწონა ბეჭეატრის ზახჩაპეტი მინის მასა-
ლები. განიხილა და იმ დისკუსიამდე მივიდა, რომ
„ღრმა მეცნიერული ანალიზი სრულ საფუძველს
იძლევა, აღწოწული მასალები მიჩნეული იქნეს
მისი პრაქტიკული განხორციელებისათვის ძი-
რეულ, სახელმძღვანელო მასალად, რის გამოც
კომიტეტს საჭიროდ მიანია ათვისებისათვის
დაიშვეს ათი მილიონი მანეთი. მისი პირველი
ნამუშის დამზადებისათვის დაიგეგმოს 6 თვე.
„აღწოწული პერიოდისათვის ვიხარჯოს ასიგნა-
რებული თანხის ნახევარი, ე. ი. ხუთი მილიონი“.

ამას მოჰყვა ბეჭეატრის მეორე, უფრო რთული
გამოგონება. გორბუნოვმა, როგორც ყოველ-
თვის, ახლაც პირველად ლენინს გააცნო იგი.
ლენინის განცვიფრება იმდენად დიდი იყო, გან-
კარგულეა გაცა იმავე დღეს მოეწვიათ საგა-
მომგონებლო კომიტეტის სხდომა. ლენინმა
გორბუნოვს დაავალა ვ. ბეჭეატრის გამოგონება
პირადად გამოეტანა სხდომაზე განსახილველად.

იგი წარმოადგენდა მცირე მოცულობის ეპი-
გონს, რომელიც იმდენად პატარა იყო, რომ ჩვე-
ულებრივ ყუთის წყაგავდა. ყუთი პატარა ურიკი-
ზე იდგმებოდა.

— ამხანაგებო, — თქვა კომიტეტის სხდომა-
ზე გორბუნოვმა, — ამხანაგმა ბეჭეატრმა, — და
ნიკოლოზ პეტრეს ძემ დამსწრეებს გააცნო იქ-
ვე, მის გვერდით მჯდარი ბეჭეატრი, — შემოგვ-
თავიზა თავისი მეორე, არანაკლებ საინტერესო
გამოგონება. ეს აპარატი საშუალებას იძლევა
რკინიგზის ყველა სახეობის ტრანსპორტის მუ-
შაობას გაუწიოს ზუსტი კონტროლი. შორს არ
არის ის დღე, როცა ეს გამოგონება უანგარო და
ევალიფიციურ სამსახურს გაუწევს ახალგაზრ-
და საბჭოთა რესპუბლიკას...

ლენინმა ბეჭეატრი მიიწვია თავისთან და კარ-
გახანს ესაუბრა. საუბრის დასასრულს ბელად-
მა გორბუნოვს უთხრა:

— ვიცი, ვლადიმერ, ბეჭეატრის სასმა-
ხურს ჩვენი ქვეყანა არც შემდეგში დაი-
ვიწყებს. ჩვენი მომავლის შემოქმედნი მის სა-
ხელს ისტორიაში ოქროს ასოებით შეიტანენ,
მაგრამ ეს საკითხის ერთი და თავისთავადი მხე-
რეა, მე ვიტყვი მეტად საჭირო და აუცილე-
ბელიც. ჩემის აზრით, საჭიროა არანაკლებ
მნიშვნელოვანი ყურადღება მიექცეს საკითხ-
ის მეორე მხარეს, მეტრიალურს. ამიტომ სა-

გაგზარ მუჰკირიშვილი
საოცრებათა ზღუთმისანი

პიროდ მიმანია ბეჭაურს მივცეთ ჰონორარი. ჩვენ უფლება არა გვაქვს, წინააღიარო მოვიტყუო!

გორბუნოვმა დაუფარაკი ემაყოფილება გამოხატა. მერე ბეჭაურს შეხედა, როცა გამოგონებლის სახეზე მაინცდამაინც დიდი ენთუზიაზმი ვერ შეინსა, შენელებული აღტაცებით მიუგო ბელადს:

— რასაკვირველია, ვლადიმერ ილიას ძე, უწყაანოდ ვეთანხმებით, მაგრამ აი, — და კვლავ ბეჭაურს შეხედა, — რატომღაც არ ახარებს ჰონორარი, ამის შესახებ მასთან აღრეც წმინდა საუბარი, ვიფიქრე, მოვსინჯავ-მეთქი!

ლენინს ნათელ შუბლზე მკრთალი ღიმილი შეერია:

— არიან მეცნიერ-გამომგონებელთა კატეგორიის რიგი პიროვნებანი, რომლებსაც საერთოდ ინტერესები უფრო აღტკინებენ, პირადად ყოველთვის უმორჩილებდნენ საერთოს. მე თუ არ ვცდები, მათ რიცხვს ჩვენი ბეჭაურიც განეკუთვნება. ასე არ არის, ამხანავო ბეჭაურო? — ჰკითხა ლენინმა იქვე მდგარ ბეჭაურს.

ბეჭაურს გაეღიმა:

— რასაკვირველია, ვლადიმერ ილიას ძე, თქვენ მართალი ხართ.

— და მით უმეტეს! მიუხედავად ყოველივე ამისა, თქვენ თქვენს ჰონორარს მაინც მიიღებთ!

ბეჭაური უხერხულობისა და გაუბეღობის ზოროვნეებს შეებოქა. ერთხანს ასე იდგა, ბოლოს ძალა მოიკრიბა და შინაგანი დღეის დამლევიტ წარმოთქვა:

— ვლადიმერ ილიას ძე, მე მზად ვარ უანგაროდ ვემსახურო მშრომელ ხალხს. ჩემთვის ჯამგირიც საკმარისია. ქვეყანა ასეთ გაჭირვებას განიცდის და თავს უფლებას არ მივცემ პირად განცხრომაზე ვიფიქრო...

— მაშ, როგორ? — შეეშვლა ბელადს გორბუნოვი, — იშრომე, მიიღე ჩვენ შრომას არ დაგეკარგავთ. თქვენ ხომ დიდი ძალი, ენერგია მონახრეთ ამ გამოგონებას?

— ცხადია! — თქვა ბელადმა და ისევ გორბუნოვს გადახედა — გეთაყვა, ბრძანება მოამზადეთ, პირველ რიგში ბეჭაურს მადლობა გამოუცხადეთ პირად საქმეში შეტანით, და, — ოღონდ შეყვარდა ილიას ძე, მერე გორბუნოვს თვალ თვალში გაუყარა, — მილიონი საქმარისია?... —

— ვგონებ, რომ კი...

— დიახ, დიახ, მილიონი... — ბელადმა ეიულეტის ღილს ქვემოდად ამოსდო სარგენებელი თითი და ტელეფონისაკენ წავიდა.

— მე უარს ვამბობ, ვლადიმერ ილიას ძე, — რაღაც მოულოდნელად, მტკიცე სიკეთით წარმოსთქვა აქამდე ყუჩად ქექულმა ბეჭაურმა, — ქვეყანა დამშუვლია და ამდენი ფული მარტო მე ერთს?!

ლენინი შემობრუნდა, მიუხედავად ბეჭაუ-

რის მტკიცე უარისა, ნათელი შუბლი არც შეუკუმშნავს:

— ერთი ამას დამხედეთ? — და კეთილი თვალები უფრო გაუმრწყინდა.

ბეჭაური მალე დარწმუნდა, რომ ბელადი თავის ნათქვამს ავტო რივად უკან არ წაიღებდა, მან იცოდა, სად რა ეთქვა. რაჟი თქვა, მამასადამე საჭიროა...

„მართლაც და რად უნდა ამდენი ფული?“

წამერი ღუმილი ჩამოწვა კაბინეტში.

— მაპატიეთ, — ისე წარმოსთქვა ბეჭაურმა, რომ ეს ორივეს, ლენინსაც და გორბუნოვსაც ეხებოდა. — მაშინ ერთს ვთხოვთ, შეიძლება?

— დიახ, — არ დახანა ლენინმა, — ვისმენთ გეთაყვა, თქვით, კიდეც რა ვაწუხებთ?

— ვოლგისპირეთში ხალხი შიმშილობს, მსურს კუთვნილ ჰონორარი მათ გადაეცე, ეს თხოვნა შემისრულეთ.

ლენინი უცებ დაფიქრდა. ერთხანს ასე იდგა. ერთი ორჯერ გამოხედა ბეჭაურს. ასე უყურა ხანდაზმით: ლადოს სახეში და საქციელში უჩვეულო რამ ამოიკითხა, განსაცვიფრებელი და უაღრესად ადამიანური...

რევოლუციონერის ამ ნაბიჯით მოკადრებულ ბელადს კიდეც ვერ გადავდა ყადაღა დაედო აღრე თქმულისათვის, მით უმეტეს, ბელადს არ უყვარდა ერთხელ თქმულის გამეორება.

და ლენინმა ბეჭაურს თავი დაუყარა.

ლადოს ბევრჯერ გამოუწერეს ჰონორარი.

ერთხელ ჰონორარმა ხელ მილიონს მიაღწია. ამაზეც უარი თქვა. იმდროინდელი ვალიუტის ერთი მილიონი მანეთი საქართველოში გამოგზავნა. ხაშურისა და სოფელ ალის თავდაცვლაში ამ თანხით სოფლის მშრომელებისათვის საავადმყოფოები ააშენეს. ლადოს თხოვნით აქედან სოფელ ალის გლეხებისათვის ტრაქტორი იქნა შეძენილი.

ბეჭაური შორს წავიდა. მრავალი გამოგონების დემონსტრირება მოეწყო და ისევ მინას დაუბრუნდა.

9

— რას მიაჩერდით ამ იარაღს? — სუბრობით ჰკითხა გორბუნოვმა.

ლადოს ჩაიღიმა:

— მსგავსი რამ ჯერ არ არსებობს. ის, როგორც თქვენს წინაშეა მომავალში ღირსეულად იქნება დაიკავეს ჩვენი არმიის შეიარაღების საქმეში.

— თქვენ ასე ფიქრობთ?

— დიახ, ნიკოლოზ პეტრეს ძე, დიდებულია იმიტომ, რომ იგი თავდაცვითი იარაღი უფროა კარგი თავდაცვა, როგორც თავდაცე მოგვხსენებთ, მშვიდობის შენარჩუნების საუკეთესო საშუალება. დიდი ხანია მავაზე ვოცნებობდი, მაგრამ ნაოცნებარის ასრულება აქამდე ვერ შევძელი.

— ეგ მართალია, — დაეთანხმა გორბუნოვი,

— მინას დიდი ტაქტიკური მნიშვნელობა მიე-
ნიჭება მომავალში.

— მაგრამ ჩემის აზრით, — განაგრძო ბექა-
ურმა, — დიდი ეშმალობა არაა საჭირო, რომ
შორს მანძილზე იმპულსი ვაგზავნო და რომელ-
იმე ნებისმიერი ობიექტი ააფეთქო. ეს ყვე-
ლის შედეგია. მით უფრო ამჟამად, როცა აგერ,
ახლანას დამთავრდა მსოფლიო ომი. ომმა კი,
ჩოგორც უწყით, დიდი გაქანება მისცა საბრ-
მოლო ტექნიკას. მტერი ათასგვარ საშუალებას
მიმართავს მის არსენალში არსებული იარაღი
გააღმჯობინოს. ინტერვენტები დღესაც არ ცხრე-
ბიან და ყოველნაირად ცდილობენ შეგვასუს-
ტონ. ამ პირობებში უცხოეთის ინჟინერ-ვაშომ-
გონებლები ბევრს მუშაობენ.

— მაშ რა მიგაჩნიათ უფრო მნიშვნელოვანად?
— ჰკითხა გორბუნოვმა.

— საჭიროა უფრო ჰკვიანური, მოხერხებული
და ყველა პირობებში მტრისათვის შეუვალა სა-
შუალება.

— ჭეშმარიტებაა! ბოლოს და ბოლოს რა და-
სამალია და, დასავლეთის სახელმწიფოებმა სამ-
ხედრო ტექნიკაში რა ხანია გიგანტური ნაბი-
ჯები გადადგეს. დიდი სურვილიც რომ გვქონ-
დეს, ჩვენ ისე აღვიღოდ ვერ დავეწვეით, აქ სიჩ-
ქარე დამღუბველია. მით უფრო, ყველამ ვიცით,
რომ დადგება დრო და არამც თუ დავეწვეით,
გავუსწრებთ კიდეც.

— ოღონდაც.

— მერე, მერე, განაგრძეთ, ჩემო კარგო, ძა-
ლიან მსიაოფნებს თქვერთან საუბარი.

— ღელის თვალები გაუბრწყინდა:

— ნიკოლოზ პეტრეს ძე, მტერი ლენჩი ხომ
არ არის? თქვენ ხომ თვითონ თქვით, ისინი დი-
დი ნაბიჯით წავიდნენო წინ, დიახ, სრული სი-
მართლეა. ახლა მტრის შეუფასებლობის უფლე-
ბა არა გვაქვს. მგონი ვინც მორალურად ძლიე-
რია, მოწინააღმდეგის შეფასებაში ის არც შეს-
ცდება!

გორბუნოვმა სიამოვნებით დაუკრა თავი:

— სრული ჭეშმარიტებაა, მერე, მერე? გა-
აგრძელები, გეთაყვა.

— დიახ, მტერმა კარგად იცის, რომ მის წინ
მინაა, იცის და ცდილობს ყველა ტალღაზე იმ-
პულსი ვაგზავნოს, ჩვენს მიერ წინასწარ ჩაწ-
ვნილი და შენიღბული მინები ააფეთქოს. ამით
ყო, როგორც ვგზავნას, ასევე ტექნიკასაც გა-
სასვლელი გზები გაუწმინდოს.

— გეთანხმებით, მაგრამ...

— გხვდებით, რაც გაუწეხებთ, ნიკოლოზ პეტ-
რეს ძე, ამიტომ საჭიროა ისეთი რამ შეიქმნას,
რომლის შემწეობათაც აიძულო მინა, ასე
ეთქვით, გამოეხმაუროს თავისიანს.

— ეს არც ისე აღვიღად, ჩემო კარგო, — შე-
იშუშდა გორბუნოვი, — ასეთი რამის ვაკეთება
რომ მოხერხდებოდეს...

— რასაკვირველია, ძნელია, მაგრამ ჩვენ ამას
გავაკეთებთ, სისხლის თასადაც რომ დავგიჭდეს,
გვაკეთებთ.

გორბუნოვი ერთბაშად შეიცვალა:

— ახლა, — თქვა მან, — როცა საბჭოთა
ლისუფლება თავისი განვითარების უმაღლეს
სტადიაში შედის, კაპიტალისტური ქვეყნების
მესვეურნი ათასნაირი საშუალებით ცდილობენ
ჩვენს მოსაზრას. დიახ, დიახ, ამხანაგო ბექაუ-
რო, ჩვენ გვეჩირღება ახლა იარაღი, ახალი ძალა
და მოხარული ვარ, ასეთ რამეს თქვენ რომ
გვთავაზობთ!..

მიუხედავად ამისა, გორბუნოვს ვერ დაეჭერე-
ბინა, რომ ამ მორჩილი ტანის მხარვადგმული,
ჯმუხი ქართოვლის სახით საკავშირო-სავაჭრო-
ნებლო კომიტეტს შეუდარებელი და განუმეო-
რებელი გამოგონებელი შეიქმნა.

გორბუნოვს სწირად ეკითხებოდა ბელადი:

— სად არის ბექაური?

— რას საქმიანობს?

— ხელს ხომ არავინ არ უშლის?

— იქნებ სითბო აქლია?

— დროს ხომ არ აფლანგვინებთ?

პასუხი მუდამ ერთი იყო: «ყველაფერი რიგ-
ზეა, ვლადიმერ ილიას ძე!»

გორბუნოვის პასუხი, როგორც ყოველთვის,
ჭეშმარიტად სინამდვილეს შეეფერებოდა..

10

ერთხელ ბექაურის მეტად დამაჯერებელი და
მეცნიერული სიღრმით ჩატარებული ორი გამო-
გონების დემონსტრაციამ ლენინი იმდენად გა-
ნაყივძრა, გორბუნოვს იქვე უთხრა:

— ბექაური იმ ვარსკვლავსა ჰგავს, რომელიც
თავისი სიკაფით დიდ კლანეტს უახლოვდება
და განუზომელ სითბოსა და სინათლეს გამოს-
ცემს. იგი, ჩემის აზრით, უბრალო გამოგონე-
ბელი კი არ არის, დიდი მასშტაბის მეცნიერ-
კონსტრუქტორია...

ბეგრით სიგანელების საშუალებით შორეულ
მანძილზე მართვა იმ დროისთვის დიდი აღმო-
ჩენა იყო.

მეორე გამოგონება შეეხებოდა ორიგინალურ
კონსტრუქციის ეცელგამამლე სეიფს, რომელიც
გარანტირებული იყო ყოველგვარი გახსნის ან
გატეხვისაგან. მისი კონსტრუქცია გამოირჩეოდა
შესანიშნავი უბრალოებით, რითაც გადაკრილი
იყო მეტად რთული ტექნიკური ამოცანა და
ტექნიკური იდეის ბრწყინვალე შესრულება.

1921 წლის 18 იელისს შრომისა და თავდაც-
ვის სამსახურს გადაწყვიტა ბექაურისათვის მიეცა
სრული შესაძლებლობა თავის გამოგონებაზე
მუშაობისათვის.

ბექაურის ერთ-ერთი გამოგონების დაფა-
ერების შემდეგ ლენინმა თავისთან მიიხმო გორ-
ბუნოვი. იგი კაბინეტში ჩერაც არ იყო შესუ-
ლი, ბელადმა შორიდანვე წამოიწყო:

ბავლარ მუჟირიშვილი

საოცრებათა გულმონიანი

— ძვირფასო ნიკოლოზ პეტრეს ძეგ, დროა ბეჭურის აბსოლუტური წარმომადგენლობის სრული უფლება მიეცეთ!

— მე თვითონ მინდოდა, ვლადიმერ ილიას ძეგ, ამ წინადადების დაყენება, მაგრამ...

— კომპეტენტურობისა შეგეშინდა?

— ეგეც და ნადარევიც მენგენა.

— შესაძლოა, აქამდის ასეც იყო საჭირო, გარკვეული, საპატიო გარემოების უდავო და გარდუვალი გათვალისწინების ჭამო. ახლა კი დროა, ეს საკითხი მოვაგვაროთ.

როგორც ცნობილია, ლენინი ყოველთვის

მტიკუნულად გინიციდა დროის ფუქად და კარგვას, ამიტომაც არ დააყოვნა

— ხეალ, ჩემო კარგო, შრომისა და თავდაცვის საბჭოს სხდომა გვაქვს დანიშნული. მე მინდა ბეჭურის საკითხი გამოვიტანოთ. ახლა გთხოვთ ქალღლი და ქალამი მოამზადოთ.

გორბუნოვი საწერ მაგიდასთან მივიღი, მაგილის ქვეშ შეწეული სკამი გამოსწია, ჩამოვდა ქალღლი წინ დაიდო და წელში გასწორდა:

— გისმენთ, ვლადიმერ ილიას ძეგ!

ლენინი სავარძლის საზურგეს მიეყრდნო და თავისი ჩვეული ლაქონურობით წარმოსთქვა:

МАНДАТ

«Дан на основании постановления Совета Труда и Оборона от 18 июля с. г. изобретателю Владимиру Ивановичу Бекаури в том, что ему поручено осуществление в срочном порядке его, Бекаури, изобретения военно-секретного характера. Для выполнения этого поручения т. Бекаури предоставляется:

1. организовать техническое бюро и отдельную мастерскую;

2. производить всевозможные по ним расчеты работ;

3. получать по нарядам от государственных снабжающих органов материалы, инструменты, инвентарь и прочее необходимое оборудование, а в случае невозможности получения из государственных ресурсов приобретать, указанные предметы на вольном рынке;

4. производить соответствующие опыты и испытания и 5. приглашать для участия в работе высококвалифицированных сотрудников, служащих и рабочих, и производить оплату из труда сделанно по соглашению.

Сверх того В. И. Бекаури предоставляется право: 1. пользоваться телеграфом и междугородным телефоном наравне с военными учреждениями и 2. командирования в необходимых случаях своих служащих в Москву и все города и местности Петроградской губернии.

Петросовнархозу предлагается предоставить т. Бекаури для работ по проведению в жизнь его нового изобретения помещение для технического бюро и оборудование такового и отдельную мастерскую с оборудованием и инструментами, обеспечить ему возможность пользования водным бассейном для производства опытов, снабдить В. И. Бекаури необходимым для работ топливом, всеми материалами и перевозочными средствами, а также обеспечить В. И. Бекаури необходимыми для работ средствами передвижения по Петрограду: Всем учреждениям и должностным лицам предлагается оказывать В. И. Бекаури всемерное содействие в осуществлении возложенной на него задачи.

Настоящий мандат действителен до 5-го февраля 1922 года.

Председатель Совета Труда и Оборона В. Ульянов (Ленин).

Председатель Высшего совета народного хозяйства П. Богданов.

Секретарь Совета Труда и Оборона Л. Фотиева».

* Литература — Изобретатель и рационализатор № 2 1970 г., стр. 36.

მეორე დღეს შრომისა და თავდაცვის საბჭომ მანდატის პროექტის ტექსტი უცვლელად მიიღო და დაამტკიცა.

11

გ. ი. ბეჭურის ლაბორატორია მოთავსებული იქნა პეტერბურგის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მთავარ კორპუსთან ახლო მდებარე ტყე-ში.

ბ. ვ. გორბუნოვმა მაღე ლენინს მოახსენა, რომ ბეჭურის სათანადო პირობები შეექმნა, მუშაობას შეუდგა და პატარა ლაბორატორიი-

დან დიდი საგამომგონებლო-საქონსტრუქტორო დაწესებულება შექმნა.

ბეჭურის ტექნიკურ კონსულტანტად და თანავებრად დანიშნულ იქნა პეტერბურგის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის რექტორი ვ. ფ. მიტკევიჩი და უფროსი პროფესორი ვ. ვ. ანიჰო-ვი.

ამ ლაბორატორიაში ცდებს ატარებდნენ სამაწლის განმავლობაში.

სამწუხაროდ მათ განხორციელებას რევოლუციის დიდი ბელადი ვ. ი. ლენინი ვერ მოესწრო.

დრო შეუმჩნევლად მიიპარებოდა. მიდიოდა 1925 წლის მაისი. ერთხელ, ჯერ კარგად არც იყო გათენებული, ბინაზე ნ. პ. გორბუნოვმა დარეკა.

ლადო ყურმილს დაწვდა: ვინ უნდა ყოფილიყო და ისიც ამ დროს?

— ვისმენთ!

— გამარჯობა, შენა ხარ?

ლადომ ხმაზე იცნო გორბუნოვი:

— გამარჯობათ, ნიკოლოზ პეტრეს ძე! — და ბეჭაური ლოგინიდან წამოვარდა, — ასე აღრიან რამ შეგაწუხათ?

— საქმე როგორ მიდის?

— საქესპერიმენტო ნაწილს ამ კვირის ბოლოსათვის დაგამთავრებთ.

— შედეგა? როგორია შედეგი?

— ბრწყინვალეა, ამხანავო გორბუნოვ, უკეთესს არც ველოდი!

— ყოჩაღ, ყოჩაღ, ჩემო კარგო. აბა, ნახვამდის, ამ კვირის ბოლოს მე თვითონ შემოვივლი, ნახვამდის!

ძილვამფრთხალ ბეჭაურს თვალი არც მოუხუტავს, ან რა დააძინებდა? დრო, როგორც ყო-

ველთვის, არ პყოფნიდა, სულ დროზე წაშლული ნებდა. სახელმწიფო კომისიას მისვანის მისვანის გამოგონება უნდა მიეღო. ეს გამოგონება კი საბჭოთა არმიის შეიარაღების საქმეში უდიდეს მიღწევად ითვლებოდა.

ლადო დიდი გულმოდგინებით და პასუხისმგებლობით ემზადებოდა ამ დღისათვის.

რევოლუციის ბელადმა კარგად იცოდა სამხედრო ძლიერების ფასი.

ხოლო იმისათვის, რომ ძლიერი იყო, შეიარაღება უნდა გქონდეს, შეიარაღება, ძალა და, რაც მთავარია მორალურ-პოლიტიკური შრწამის ერთობლიობა. ეს უკანასკნელი კი ჩვენს ქვეყანას არ აკლდა თავისი დაარსების პირველი დღიდანვე.

აი, რატომ არ იშურებდა ვლადიმერ ილიას ძე არაფერს იმისათვის, რომ ბეჭაურს შესაფერისი პირობები ჰქონოდა მუშაობისათვის. ბელადის შორსმჭვრეტელობა და წინათგანობა, როგორც ყოველთვის, არც აქ შემცდარა.

გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ დიდ სამამულო ომში საბჭოთა ხალხის ისტორიულ გამარჯვებაში ლადო ბეჭაურის იარაღის ძლიერება და წვლილიც ერიო.

მედიკალური

ქალიშვილი № 17430

ბილიკა ცაიზი აიუზანა

1918 წლის გაზაფხულის პირველი თვე იყო. ოზურგეთის რაიონის სოფელ რიალეთში, გურული გლეხის ოჯახში მეხუთე, ნაბოლარა, გოგონას ტირილმა მთელი სოფელი შეძრა. დიდი ამბების მოლოდინში ჩამომდგარი სინჯის უცლარი ღარღვრა კარგ ნიშნად ჩათვალეს სოფელელებმა და მეზობლის ოჯახს მიაშურეს, მიულოცეს ქალიშვილის დაბადება.

ჩვილი კი გამუდმებით ტიროდა. გოგონას სახეზე წამების კვალი აღბეჭდოდა. ვიღაცამ იხუმრა კიდევ, — „ამქვეყნად მოსელის ხალისი დაუკარგა ქეთევან წამებულს მენშევიკების რეჟიმმა“.

პატარას ქეთინო დაარქვეს. გავიდა ხანი. გოგონამ დედის დაუხმარებლად გადადგა პირველი დამოუკიდებელი ნაბიჯი და...

იგი ვიწრო ბილიკის წინ აღმოჩნდა. ბილიკს არც თავი უჩანს და არც ბოლო. მიჰყვება ამ ბილიკს პატარა ქეთინო და ფიქრობს, რა გრძელი და ვიწრო ყოფილა ბილიკი. ნუთუ ამ უძირო ცის ქვეშ ცხოვრება სულ ასე შეზღუდული, არტახებში მომწყვდეული იქნება?!

ცხოვრების გზაზე, შემდგომში, ბევრჯერ უნატარა ქალიშვილს, დაბრუნებოდა ისევ იმ ვიწრო ბილიკს, რომელმაც ცხოვრების არენაზე გამოიყვანა. დაბრუნებოდა ისევ იმ გზატკეცილს, რათა საურმე გზასა და შუკაზე გადაეხვია და დაუსრულებლად ევლო ბილიკზე...

ძველია წერო ადამიანზე, ქალიშვილზე, რომელმაც წლები სიკვდილთან თამაშს შეაღია. დიან, მხოლოდ სიკვდილთან თამაშს, რადგანაც მას სხვა არაფრის უფლება არ ჰქონდა. იგი მხოლოდ ნივთი იყო ადამიანთა ხელში.

თუმცა მოგლეწათა მსგელობას ნუ გავუხსრებთ, მივყვით თანმიმდევრობით.

გურიის სოფელ რიალეთში (დღეს მას „შრო-

მა“ ჰქვია) დაიბადა გოგონა. მისი ბავშვობის წლები ძალიან გადდა სხვა სოფელი ბავშვების ცხოვრებას.

ძლივს მოასწრო სოფელში მუხლის გამართვა — ფოთში გაგზავნეს შვიდკლასიანი განათლების მისაღებად.

იცოცხლე, სწავლა კარგი იყოს, მაგრამ ბავშვისათვის, რომელმაც მშობლიური კერა დათმო, მხოლოდ წამება და მეტი არაფერი.

ასე დაიწყო ფოთში ქეთო ხომერაისის დამოუკიდებელი ცხოვრება.

ფოთში, შავი ზღვის სანაპირომ, პორტმა პირველად გაღაღაღეს ცხოვრებისეული დიდი წიგნის თავფურცელი.

გადიოდა წლები. ქალაქის ცხოვრება თავისი გზით მიდიოდა. პორტში უცხოეთის გემები შემოდიოდნენ. კოსტურა ამწეები კიათურიდან მოზიდულ „შავ ქვას“ გაუმძლარ ტრიუმფში ურდნენ. დატვირთული გემი ერთს გულიანად დაიგუგუნებდა და გაუდგებოდა შორეულ, მომქანცველ გზას.

გაკვეთილების შემდეგ ხშირად მოირბენდა ხოლმე პატარა ქეთო ზღვის ნაპირზე და საათობით გაჟუტებდა ზღვის თვალუწდენელ სივრცეს.

შორეული ქვეყნების ხილვის ცდუნება იმდენად ძლიერი იყო, რომ ბევრჯერ უფიქრია, შეპარულიყო გემბანზე, მიმალულიყო რომელიმე კუნძულში და ასე გაყოლოდა უცხოეთში მიმავალ გემს.

ეს მხოლოდ ცდუნება იყო და მის დაოკებას აღვილად ახერხებდა გოგონა.

უკან მიხედვა ვერ მოასწრო ქეთინომ, ისე გაირბინა სწავლის წლებმა ფოთში. გოგონას ფიქრადაც არ მოსდიოდა შეჩვეული ქალაქის დოკოვები, მაგრამ...

თორმეტი წლის ქეთინო პირველად ჩაჯდა

გეშში და ბათუმს ესტუმრა. ცხოვრების ბი-
ლიკს გზაონა კვლავ სწავლის მწვერვალისაკენ
ზეყავდა, — ამჯერად ბათუმის სამედიცინო ტექ-
ნიკუმმა გაუღო კარი.

მაღე ქეთო ზომერეიე ფერშლის დიპლომით
თბილისს მიემგზავრება — რკინიგზის საავად-
მყოფოში უნდა იმუშაოს. დიხ უნდა იმუშაოს.
თბილისში იწყება დამოუკიდებელი შრომის
გზა.

ქერათმინი ქალიშვილი გულთბილად მიიღეს
საავადმყოფოში.

ქეთონმა სიყვარულს სიყვარულითვე უპასუ-
ხა.

ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ კვლავ სწავლა
არჩია. ცხოვრების ბილიკმა ამჯერად მწვერ-
ვალთან — თბილისის უნივერსიტეტთან მიიყვან-
სა.

მოხდა ის, რასაც არავინ ელოდა, — ქეთომ
ისტორიული მეცნიერება აირჩია მომავალ სა-
მოდერნო ასპარეზად.

უკვირდით მეგობრებს, — მედიცინა და ის-
ტორია?

უცნაური ვატაცება და მეტი არაფერი.

ქეთო ზომერეიე კი წარმოებისაკენ მოუწყვე-
ტლად სწავლობდა მშობლიური და უცხო ქვეყ-
ნების ისტორიას.

ასე გავიდა ერთი წელი.

და აი, 1937 წელს დედაქალაქის გაზეთებში
გამოჩნდა ცნობა, რომ თბილისის აეროკლუბის
საფრენოსნო სკოლაში დაიწყო მსმენელთა მი-
ღება.

ფიქრი იმაზე, რომ შენ გეძლევა საშუალება
ახვიდე მაღლა, ძალიან მაღლა და იფრინო მზის
მხარდამხარ, მაცუთუნებელია.

ჰოდა, ცნობამ ქეთო ზომერეიეც მოხიბლა.
უნივერსიტეტში მიმავალი ქალიშვილი გზად
აეროკლუბში გაივლის, იქვე წერს განცხადებას
და უყურებარად აწვდის საფრენოსნო სკოლის
უფროსს.

ახალბედას აეროკლუბში სიხარულით შეხე-
დნენ. სამედიცინო კომისიის გავლის შემდეგ ქე-
თო გულისფანცქალით ელოდება განაჩენს. რო-
დესაც მისი ჭერი დადგა, სკოლის უფროსის
ოთახში გამოიძახეს. უფროსი გაღიმებული შე-
ხვედ დაჩვენებინო გოგონას, ხელი გაუწოდა და
სკოლაში ჩარიცხვა მიულოცა.

ქეთონს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა.
ქალიშვილი, რომელმაც განიცადა ტექნიკუმისა
თუ უნივერსიტეტში ჩარიცხვის სიხარული, და-
მოუკიდებელი შრომის სიტკბოება, — პატარა
ბავშვით აცელქებული გამოვარდა უფროსის
ოთახიდან, პირველ შემხვედრს გადაეხვია და
უკანმოუხედავად ჩაირბინა კიბე.

საფრენოსნო სკოლაში გატარებული ერთი
წელი დაძაბული და ნაყოფიერი გამოდგა. ახა-
ლი ტექნიკის ათვისების, პროქტიუული ვარჯი-
შისა და თეორიული ცოდნის მიღების შემდეგ
ქეთო ზომერეიე, სხვა კურსანტებთან ერთად,

თბილისიდან რუსთავეს წაიყვანეს. რუსთავეს
აეროდრომი თბილისის აეროკლუბის საფრენო
ბის ცენტრი იყო.

იმ ადგილას, სადაც ახლა რუსთავეს მეტა-
ლურგიული ცენტრია გაწმენებული და ახალ-
გაზრდა ქართული ქალაქია გადაშლილი, მეო-
თხედი საუკუნის წინათ თბილისის აეროკლუბის
აეროდრომი იყო მოწყობილი თავისი ანგარითა
და ფანერეანი თვითმფრინავებით.

და აი, 1938 წლის გაზაფხულზე, მტკვრის ნა-
პირზე, უსწორმასწორო ბალახიან მინდორზე,
ორადგილიანი თვითმფრინავი „რ-5“ მწყვერი-
ვით გაგვამანდა, მძიმედ მოწყდა მიწას, ნახე-
ვარწრე შემოხაზა და ღრუბლებში მიიშალა.

ასე დაიწყო ქეთო ზომერეიის ცხოვრებაში
ახალი ხანა.

ასე აიყვანა სოფლის ბილიკმა ქეთო ზომერეი-
ე ცაში.

საპასტოკოვში, გმირების გზარდით

თბილისის უნივერსიტეტი.

აუღიჯობის კართან სტუდენტები შეჩვე-
ფულან. ზოგს კონსპექტი, ზოგსაც წიგნი გადა-
უშლია და გონების თვლით იმეორებს განე-
ლილ მასალას. ხანდაზნული პროფესორი მშო-
ბლიერ ისტორიაში გამოცდას იბარებს. ამბო-
ბენ, ლევის რისხვათ, და აბა მეტი რა გზაა,
— თავი უნდა დააყლა საგნის შესწავლას.

ერთი ჭგუფი სარკმელთან მიმდგარა და ცხა-
რედ კამათობს. განსაკუთრებით აქტიურობს
ქერათმინი ქალიშვილი.

კარი გაიღო და ასისტენტმა სწორედ ანცი ქა-
ლიშვილი, ქეთო ზომერეიე მიიწვია გამოცდაზე.

ქეთომ საგამოცდო ბილეთი აიღო და... მო-
ულოდნელად სახეგაფითრებული ფაქულტეტის
დეკანი შემოვიდა.

იმდენად მოულოდნელი იყო დეკანის შემოს-
ვლა და იმდენად დაძაბული მისი გამოხედვა,
რომ მოხუცი პროფესორი კი წამოდგა ადგი-
ლიდან, თვალებით იკითხა, რა მოხდა.

— ბატონო ალექსანდრე, რძი დაიწყო, —
ხმამალა თქვა დეკანმა, — გერმანელები და-
გეცხსნენ თავს.

ცნობამ თავზარი დასცა ყველას.

ყველას უცლებლივ.

პროფესორმა სტუდენტებს ნიშნები გაუფორ-
მა და სასწრაფოდ დატოვა აუღიჯობა.

სტუდენტები გულდარდანი გამოვიდნენ უნი-
ვერსიტეტის შენობიდან, ფიქრდამძიმებულნი
დაუყვანენ ქუჩას. ვერის ბაზართან წამით შეჩერ-
დნენ, უსიამოვნოდ დამორდნენ ერთმანეთს.

ქეთო ზომერეიე ტრამეის ვაგონში ავიდა.
ვაგონში მხოლოდ ომზე ლაპარაკობდნენ.

ქეთო ორნაირად სჭირდება ახლა სამშობლოს,
რძი ორნაირად ელდებულება სამშობლოს წინა-
შე:

მამია ჩორგოლაშვილი

ქალიშვილი № 17430

როგორც თადარიგის მფრინავი.

როგორც ფერწალი.

გადაწყვეტილება ერთბაშად მიიღო, სამხედრო კომისარიატს მიაშურა. ქალიშვილს ცერად ახედეს.

იგი ძალზე გამხდარი იყო.

დიდხანს ელოდა ქეთო სამხედრო კომისარს. ბოლოს, დრო იხელთა და გაღებულ კარში თავი შეყო, შესვლის ნება ითხოვა.

კომისარმა ქალიშვილს მოუხმინა, მოუწონა განზრახვა და ნაწილში ჩაირიცხა.

მესამე დღეს სამხედრო ემელონმა თბილისის ავთორიტეტული სადგური დატოვა, სწრაფად ჩაუქროლა დიდუბეს და გეზი ხარკოვისაკენ აიღო. ქეთო სარკმელს არ შორდებოდა. მთელ გზაზე იგრძნობდა ომის მრისხანება. სამხედრო ემელონს ყოველ სადგურზე ზურგჩანთიანი მეომარები ეხუტუა, უხმოდ შედიან ისინი ისედაც გატენილ ვაგონებში. ბაქანზე ნაღვლიანი მოხუცები და ქალები რჩებიან, გულდაწყვეტილნი მიაცილებენ ახლობლები დახუნძლულ მატარებლებს.

ხარკოვთან ქეთომ პირველად გაიგონა ყუმბარის ბათქი, — ემელონს გერმანელთა თვითმფრინავი წამოეწია და ყუმბარები დააყარა.

დაჭრილი მხეცივით აღუვლდა ორთქლმაგავლი.

ორთქლმაგვის დაცხრილულ კაბინაში მკლავში დაჭრილი, უთანაშემწოდ დარჩენილი მგმამქანე ცალი ხელით ყრიდა ნახშირის საცეცხლურში.

ემელონის უფროსმა ორი ჯარისკაცი აუყვანა მემანქანეს.

მატარებელმა კრასნოდარისაკენ იბრუნა პირი.

მალე სევასტოპოლიც გამოჩნდა.

სევასტოპოლი.

ქეთო ზომერაიე ფრონტზე მისვლისთანავე საზღვაო-საავიაციო ნაწილში ჩაირიცხა. იგი ბუბტა „ოშეგაში“ იდგა. მისვლისთანავე ქართველ ქალიშვილს ორადგილიანი „МВР-2“ თვითმფრინავი ჩააბარეს. დაიწყო ხანმოკლე საწვრთნელი ვარჯიშები.

ასე გავიდა სამი თვე.

ავიაციოს ცხელი დღე იყო, ქეთო სადაზვერეო გაფრენიდან ბრუნდებოდა. კმაყოფილი იყო ქალიშვილი; საკმაოდ მოკლე დროში აითვისა ასალი კონსტრუქციის თვითმფრინავი.

თითქოს ყველაფერი რაგზე იყო, მაგრამ ქალიშვილს ბედმა უმეხთლა, — თვითმფრინავი ლაჭდომისას დაზიანდა. ზოლო მფრინავმა ხელი მოიტეხა.

ხანმოკლე მკურნალობის შემდეგ პოსპიტლის სამედიცინო კომისიამ ქეთო ზომერაიე ავიაციონი სამსახურისათვის შეუფერებლად ჩათვალა და საქართველოში დაბრუნება შესთავაზა.

მართალია, ქეთოს თითებს არ შეეძლო მშლავრად ჩაებღუჭათ თვითმფრინავის მტურვალი, მაგრამ მათ თავისუფლად შეეძლოთ ჭრილობე-

ბის შეხვევა და ამ მოვალეობის შესრულებას სურვილი ეძნენდა ძლიერი აღმოჩნდნენ. მათი განაცხადა მშობლიურ თბილისში დაბრუნებაზე.

იგი მეშვიდე საზღვაო ფეხოსანთა ბრიგადაში გაიგზავნა უფროს სამხედრო ფერწალად.

ასე დაეშვა დედამწიანე ქართველი ქალიშვილი.

სევასტოპოლში გატარებული დღეები მოსაყოლადაც მძიმეა. 250 დღე გრძელდებოდა გერმანელების შემოტევა. რვა თვეზე მეტხანს გრძელდებოდა ქალაქის დაცვა.

ეს იყო დღეები, როდესაც ფოლადი და ხე, აღამიანი და მიწა ერთად დუღდა, ერთად იხარებოდა და ერთად იფერფლებოდა.

სევასტოპოლის გმირული ბრძოლების 250 დღე მიიწურა. მეტის გაძლება აღარ შეიძლება. მტერმა გმირი ქალაქი შემოიკალა, მარწუხში მოაქცია, აქ მოუყარა დიდძალ ტექნიკას და ცოცხალ ძალას თავი, — თითქოს სევასტოპოლში წყდებოდა საბჭოეთის ბედი. სევასტოპოლში ბრძოლები დროებით წყდება. გერმანელებს ცარიელ ქალაქში შესვლისაკენ კი ეშინიათ, ფანდს ხომ არ გვიმზადებსო საბჭოთა ჯარი.

სევასტოპოლში ციკაბო პლატოზე, ბერების ყოფილ სამონასტრო მღვიმეში სამედიცინო პუნქტია. აქამეშვიდე ფეხოსანი ბრიგადის სანიტარული ნაწილი. აქ არიან დაჭრილები, დაჭრილები და კიდევ დაჭრილები.

აქ არის უფროსი სამხედრო ფერწალი ქეთო ზომერაიეც.

დაჯგა დაცვის ბოლო დღე.

„კაზაჩი ბუბტაში“ ბრიგადის გადარჩენილა ნებბრძოლები ზღვის ნაპირს მიჰყვებიან. მტრის უმუშარებისაგან ზღვა დუღს. აბოზოქრებული ტალები გამეტებით ასკდება ნაპირს, მაგრამ გაწამებულ აღამიანთა ფეხებქვეშ დუნდება, თითქოს მათ წუხილს იზიარებს.

სევასტოპოლის უკანასკნელი დამცველები, გარე სამყაროს მოწყვეტილები, აღყამეორტყმულები აღმოჩნდნენ. დამტკრეული რუსული გერმანელები გაჰკივიან: „რუს სდავის“.

სურსათი დიდი ხანია შემოათავდათ. უკან დასახევი გზა არ არის.

დაიწყო წამების წუთები. მტერმა მიწაზე განრთხმული აღამიანები შენიშნა. ავტომატების ჯერი, კვლავ დაჭრილები...

წრე თანდათანობით შეიკრა, დაპატარავდა ქეთო ზომერაიე წრის შიგნით მოექცა.

რამენსბარში — „შპამაგვის ხიდი“

სევასტოპოლიდან სამხედრო ტყვეები ყირიმის მტერაინი გზით ბახჩისარაისკენ დაიძრა. ძალაგამოკლილი, მშეირ-მწყურვალნი ძლივს მილასლასებდნენ. კოლონა კოლონას მიყვება. ისმის მომაცდევთა უმისამართო შემახილები, მებაღრავე გერმანელთა მათარახების ტლამუნი და ავტომატის ჯერი. საკმარისია რამდენიმე ნა-

ბიჭით ჩამორჩე კოლონას, მეზადრავე მიზეზსაც არ გვითხავს, ისე დავაცლის ავტომატის.
ზაზუნე კოლონას მაშაყი გამოეყო, შედგა. ჩანს, ძალა აღარ შესწევს, სახეზე სისხლი ჩამოსდის.

გერმანელმა ავტომატი მოიმარჯვა, საცაა სასხლეტს გამოწვევს და... სახეზე ხელაფარებული მაშაყის ვილიც ქალი აფეთრა...

— არ გაბედოთ, იგი დაჭრილია. უფლება არ გაქვთ ესროლოთ! — შეპყვირა ქალმა და ხელები გაშალა.

საიდანღაც თარჯიმანი გაჩნდა.

— აბა, მოწყდი აქაურობას, თუ არ ვინა შენც მივახერხებო!

— ფეხსაც არ მოვიცვლი, — ჯიქურ პასუხობს ქერათმიანი, შავთვალეუბა ქალიშვილი.

— ბოლოსდაბოლოს ხომ არ შეიძლება უპატრონოდ დავტოვო უმწყო, დაჭრილი ქმარა.

— მისი ქმარია? — გაკვირვებით იკითხა მეზადრავემ და ავტომატით გზის მიღმა მდგომ მაშაყზე ანიშნა ტყვეებს.

კოლონამ თანხმობის ნიშნად თავი დახარა.

ქალიშვილს ინდივიდუალური პაკეტი მისცეს ჭრატობის შესახვევად. დაჭრილი ფურგონზე მოათავსეს და „მეუღლე“ ნება დართეს მის გვერდით ყოფილიყო.

როცა დაჭრილი გონს მოვიდა, გოგონებით იკითხა:

„ქეთო, შენა ხარ? შენ გადამარჩინე?“ — და თითქმის მდღეობის გადახდა დააპირა, ხელი ოდნავ ასწია, მაგრამ იმ წამსვე ჩამოუვარდა. კელაქ დაენისლა თვალები.

... სამხედრო ფერშალი ქეთო ხომერიკი ერთხანს საველე პოსპიტალში მუშაობდა ლენინგრადულ ექიმ სეზემოვთან. ექიმი მხიარული კაცი იყო. იგი მუდამ ამხნევებდა დაჭრილებს, არც სამედიცინო პერსონალს ივიწყებდა.

ძლივს იცნო ქეთომ ლენინგრადელი ექიმი, გამხდარი, დაბეჩავებული. ათასობით ადამიანთა სიცოცხლის გადამარჩენი — დღეს თავად იღვას სიველიის პირისპირ.

დღესაც ვერ გეტყვით, რამ აიძულა ქეთო ხომერიკი საკუთარი მკერდით დაეცვა ექიმის სიცოცხლე.

ის დღე იყო და ის დღე. სამხედრო ფერშალი ქეთო ხომერიკი ქეთო სეზემოვად იქცა.

ასე შევიდა იგი სიველიის ბანაკში.

1943 წლის თებერვალია. ქალებით დატვირთული სატვირთო მატარებელი ტყეში შეჩერდა. ხმაურით გაიღო ვაგონის კარები და პროექტორის სინათლეზე გათიშოლი მშვიერი ქალები ეკლანი ღობის შიგნით შერეეს.

დაიწყო კარანტინის დღეები.

მაღლეშელონი ქალაქ ზოგისტში შეჩერდა, სამხედრო კარხანაში მუშაობა შესთავაზეს ტყვეებს.

უარია...

ესელონმა გზა განაგრძო.

• თვითმუცელ ვაგონში სამოცამდე ქალია გამკლავებული. სურსათისა და სასმელ წყალზე ფიქრით კი ზედმეტია. ვაგონები გარედან დაღმწილნი მიდის მატარებელი გერმანიის გულში.

უოველ გაჩერებაზე ქანცაწყვეტილი ქალები მუშტებს ურტყამენ ვაგონის კარს და მუდამ გაუვირბიან:

— ჩქარა მივალოთ დანიშნულების ადგილამდე!

მეზადრავე ჯარისკაცები ცინიკურად იძლევიან პასუხს:

— რომ იცოდეთ, სად მიდიხართ, ვაგონიდან ძირს არ ჩამოხვიდოდით!

გამოჩნდა რავენსბრუკი. იგი ბერლინის შემოგარენში მდებარეობს. ბერლინიდან სულ რაღაც ოთხმოც კილომეტრზე.

ლაშაში ადგილია.

აქ საკმაოდ დიდი „თანამედროვე ტექნიკით“ აღჭურვილი საკონცენტრაციო ბანაკია განლაგებული.

ოსეციების შემდეგ აივო იგი.

მხოლოდ ქალებისთვისაა განკუთვნილი.

რავენსბრუკი სიტყვა-სიტყვით „ყვავის ხილს“ ნიშნავს. ბანაკში იღუმალ შეიქმნა სიმბოლური ნახატი — პლაკატი და იგი იღუმალ გავრცელდა ტყვეებს შორის. პლაკატზე გამოხატული იყო ხილი, რომლის მოაჩირზე იჭდა ყვავი. მას ესეცელის ქუდი ეხურა. ხიდის ქვეშ ნიაღვარიდ მოედინება ადამიანთა სისხლი.

ბანაკში შესვლისთანავე უკლებლივ ყველას გახადეს ტანთ, თმა გადაპარეს, აბანოში გაატარეს და ზამი ტილოს ტანსაცმელი ჩააცვეს. ფეხზე ხის ძირებიანი ქოშები ჩამოაცვეს.

უკლებლივ ყველას დაატოვებინეს შესასვლელთან ახლობელთა ფოტოსურათები, დოკუმენტები.

ნაცვალ...

ნაცვალდ მკლავზე მისაკერებელი ნომერი და სამკუთხა ვინკელი ჩამოურბიეს — ნომერი ტყვეთა სახელსა და გვარს ცვლიდა.

სამკუთხა ვინკელი სხვადასხვა ფერისა იყო და მასზე ეროვნების გამომსახველი ასოები იყო აღბეჭდილი. მაგალითად — ჩეხი, რუსი და ა. შ.

იყო წითელი ვინკელიც. მას მხოლოდ პოლიტიკურ ტყვეებს აძლევდნენ.

უფროს ზედამხედველს დოროთეა ბინცს ისეთი მეთოდები ქმონდა ადამიანთა საწამებლად შემოღებული, რომ მან ნიუნბერგის პროცესზე ჩამოხრჩობა „დაიმსახურა“.

ბანაკში დღე-ღამეში სამჯერ ტარდებოდა გაძახება, ანუ როგორც მას გერმანელები ეძახდნენ — „აველი“. როგორც კი სირენა გულის-

მანია ჩორგოლზუხილი

ქალწუშილი № 17430

მომკვლელად დაიწვილებდა, ბანაის ყველა ტყვე გივივით გარბოდა სპეციალურ პლატზე. აპელის საერთო ხანგრძლივობა ექვს საათს აღემატებოდა. იგი ყოველთვის დანთნულ ღროს ტარდებოდა და მისი შეფერხება არ შეეძლო არც წვიმას, არც თოვლს, არც ქარიშხალს.

ქეთოს ძვალტყავად ქცეულ მკლავს თეთრ ნაჭერზე შეიკა საღებავით მიწერილი 17430, ხოლო წითელ სამკუთხე ვიწველზე „FН“ სოვიეტ-უნინონ — ამწვენებად.

ამიერიდან ქეთო ხომერკის სახელი და გვარი იყო № 17430.

ბანაკში შეიქმნა წინააღმდეგობის იატაკქვეშა ორგანიზაცია. თავდაპირველად იატაკქვეშეთში „წვიდა“ რამდენიმე საბჭოთა ტყვე ქალი. შემდგომში არალეგალურ კომუნისტ ქალთა ჯგუფში გაერთიანდნენ უცხოელებიც: გერმანელი როზა ტელმანი, — გამოჩენილი გერმანელი კომუნისტის ერნსტ ტელმანის მეუღლე, მშვიდობისათვის დაუღალავი მებრძოლი. ფრანგი — მარი კლოდ ვიან კუტიურე. მარი ცოლი იყო ცნობილი ფრანგი მწერლის პოლ-ვიან კუტიურესი. იგი ფოტორეპორტიორად მუშაობდა ფრანგი კომუნისტების გაზეთ „იუმანიტე“-ში; ჩეხი გუსტა ფურციკი, — გამოჩენილი ჩეხი მწერლის იულიუს ფურციკის მეუღლე და მზრავლი სხვა.

იატაკქვეშეთში დაიბადა ნამდვილი მეგობრობა და, უნდა ითქვას, რომ ამ ორგანიზაციის სულ და გული მაინც საბჭოთა კომუნისტ ქალებში იყვნენ. ერთ-ერთი მათგანი იყო ქეთო ხომერკიც.

ყოფილი რავენსბრეტელი ირინა ლოზოვაია წიგნში „მათი გამიარჯვეს სიკვდილებზე“ საკმაოდ ბევრს წერს ქეთო ხომერკიზე: „აღმოვჩინდი რევიატში (სანიტარული ნაწილი — მ. ჩ.), ჩემს საწოლზე ექიმი ქალი დაიხარა, ავხედე ექიმს და ერთბაშად სიხარული ვიგრძენი, ტკივილიც თითქოსდა გამიყურდა: ეს ხომ ექიმი ქეთო იყო, ჩემი სევდასპობილი, რომელთანაც ერთად მოგხვდით ტყვედ რავენსბრეტში... ქეთო საქმიან რჩევას გვაძლევდა თვითმფრინავების მწყობრიდან გამოყვანის დროსაც, — იგი ხომ მფრინავიც იყო“.

საბჭოთა ტყვეებმა გადაწყვიტეს, შეძლებისდაგვარად აღენიშნათ დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ოცდამეშვიდე წლისთავი. საიდანაც გაჩნდა წითელი საღებავი და ზეწარი. შედეგობილ ზეწარზე ცარცით დიდი ასოებით გამოიყვანეს „СССР“ და ღამით ერთ-ერთი ბარაკის მესამე სართულზე გადმოჰიდეს.

დილით ტყვეები აღტაცებით შესცქეროდნენ პლაკატს.

ტყვე ქალების სითამამემ გერმანელების რისხვა გამოიწვია.

გადიოდა დრო. კრემატორიუმის საკვამურიდან კვლავ ამოდიოდა ბოლი, კვლავ მტკიცედ იდგა ეკლანი ლოზე, რომელმაც რამოდენიმე

ათეული ტყვექალის სიცოცხლე შეიწირა. მაღალიან მავთულში მძალი ძაბვის დენი გადიოდა. ოდნავი მიკეობა და... სიკვდილი ვარდნიდა ქალი იყო.

780 დღე გაატარა ქართველმა ქალიშვილმა რავენსბრეტის საკონცენტრაციო ბანაკში. ოცდამეშვიდე თვე იყვნენ გამოწყვედული „ყავის ხიდის“ სიკვდილის ბარაკებში ქეთო ხომერკი და მისი ამხანაგები.

და აი, დასრულდა ტანჯვისა და წამების დღეები.

1945 წლის 30 აპრილს ლაგერშტრასეზე გამოჩნდა ორი საბჭოთა მხვერავი. პირველ მაისს რავენსბრეტმა გათავისუფლება იზეიმა.

იმ დღეთა გახსენება

გვერდით ოთახში ავადმყოფი წვეს. ოჯახის წევრები, ახლობლები თვალცრემლიანი შესცქერიან ქალბატონთან მანდილოსანს.

ოთახში არ ჩანს მეჩუოე, ნაბოლარა ქალიშვილი.

წუხს დედა შვილის მოუსვენლობას. წუხს, სიკვდილის წინ ქალიშვილის საფლავს რომ ვერ ეზიარა.

წუხს დედა და თვალებზე ცრემლების მძივები ეკიდება.

თუშეცა...

გვერდით ოთახში მეჩუოე, ნაბოლარა ქალიშვილი ქეთო ხომერკი საწოლზე პირქვედამხობილი ქვითინებს. ელოდება, როდის გაუღებენ კარს და დედის საწოლთან მიუშვებენ.

რავენსბრეტის ბანაკში გატარებული დღეები თითქმის არაფერია იმასთან, რასაც ამ წუთს განიცდის, — ხუმრობა ხომ არ არის გვერდით ოთახში ავადმყოფი დედა იწვეს, მას შენზე ელაპარაკებთან და შენ არ შეგპოლია გადატანილ ტანჯვას საფასურად შევარდე დედის ოთახში, დაეცი მუხლებზე და მოეხევი დედის გამხდარ სხეულს. შევარდე ოთახში და დედის ქალთაში აქვითინდე.

ამწვიდებენ დედას და ნელ-ნელა აწვეთებენ შვილის დაბრუნების ამბავს.

ამწვიდებენ დედას, ამწვიდებენ ქალიშვილსაც. გადის დღეები.

ორი ოთახის ორი ბინადარი ცალ-ცალკე იცრემლება. ორივე ერთმანეთს შესტირის: დედა შვილის დაკარგვას, შვილი დედის უნახაობას.

ძნელია აღწერო რავენსბრეტის საკონცენტრაციო ბანაკიდან დაბრუნებული ქალიშვილისა და ავადმყოფი დედის შეხვედრა. მკითხველო, შენ ალბათ უკეთ წარმოიდგენ ამას მთელი თავისი სიმძიმითა და სიმსუბუქით, მთელი თავისი უბედურებითა და ბედნიერებით, მთელი თავისი სიხარულითა და სიყვარულით.

ერთს კი გეტყვით, — შეხვედრის შემდეგ დედას დიდხანს არ უცოცხლია.

ქეთო ხომერკი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში რავენსბრეტის ბანაკის შობაქმდელ-

ბების ტყვე იყო. უპირადად ნორმალური ცხოვრებით დაწყება, — ხუმრობა ხომ არ არის, 780 დღე სიკვდილის ეთამაშა და ერთბაშად, 781-ე დღეს „მეგობრულად“ გამოეშვირობა ბანაკს, მის რეგიმს, ვალტანოლ ტანჯვას.

გავიდა დრო.

მეგობრების დახმარებით ქეთო ხომერიკი დაუბრუნდა ცხოვრებას.

ამ რამდენიმე წლის წინათ თბილისში, ბათუმის ქუჩაზე, სტუმრად ვეწვიე ქეთოს. იგი ჩვენი ოჯახის მეგობარია.

ვესტუმრე მეგობარს, მოვიკითხე. უცებ ტელეფონმა გაბმით დაიწყოილა. ქურნალ საჭარაველის ქალის რედაქციიდან რეკავდნენ.

თვით რედაქტორი რეკავდა და ქეთოს რედაქციაში იწვევდა.

ერთად გამოვედით ოთახიდან. ეთხოვე, დაბრუნებისას დაერეკა ჩემთან.

ქეთომ პირობა შეასრულა, გამოძახების მიზეზიც მიახილა.

... რედაქცია საზეიმოდ მოერთოთ. რედაქტორის კაბინეტში, გრძელ მაგიდაზე, ყვავილები ბროლის ლარნაკებიდან მორცხვად იცქირებოდნენ. რბილი სავარძლები კედლის გასწვრივ გაჩნდნულან. გამოჩენილი ქართველი ქალები სტუმრის მოლოდინში იყვნენ.

ქეთომ რედაქტორის გამოძახების მიზეზი ჰკითხა და, გუსტა ფურიკის სტუმრობის ამბავი რომ გაიგო, აღელდა, გაეხარადა.

რედაქტორის იდეშალ გაანთო, — რავენსბრუკში ერთად ვიყავითო გამოიწყვედულნი.

ღია კარში გაღიმებული სახით შემოვიდა გამოჩენილი ჩეხი მწერლის იულიუს ფურიკის მეუღლე — გუსტა ფურიკი. სტუმარმა საერთო მისალმების ნიშნად თავი დახარა და, სანამ რედაქტორი მასპინძლების გაცნობას შესთავაზებდა, შეკრებილები ზერეულედ შეათვალიერა. უცებ მისი თვალები ქეთოს თვალებს შეხვდა. წამით მეჩხიერებაში აღსდგა ომის ქარცეცხლიანი დღეები, მავთულხლართების მიღმა გატარებული ცხოვრება...

დამტყრელი რუსულით დაბნეულად წამოიძახა „რავენსბრუკი, ბანაკი, დოქტორი ქეთო“... გადაეხვია და აქეთიინდა.

ეს იყო თბილი შეხვედრა, შეხვედრა რომელსაც საფუძველი შორეულ რავენსბრუკის საკონცენტრაციო ბანაკში ჩაეყარა.

ეს იყო ორი ბედნიერი ადამიანის შეხვედრა ღრეხებით სიკვდილის შემდეგ. ეს იყო შეხვედრა, რომელზედაც ოცნებად კი საშინო იყო, რადგანაც იცოდნენ, რომ ჭოჯობითიდან აღარასოტეს აღარ ბრუნდებიან. და მაინც, ეს იყო ორი ბედნიერი ადამიანის შეხვედრა, რომელიც ახალგაზრდობის ფასად დაჯდა და მომავალი ახალგაზრდობის კეთილდღეობას შეეწირა.

ეს იყო საზეიმო შეხვედრა ერთი თაობის ახალგაზრდებისა მეორე თაობის ახალგაზრდებთან. და ეს შეხვედრა თითქმის ანგარიშის ჩაბა-

რება იყო ყველაზე გატაცებული ახალგაზრდობისა, ბედნიერი მომავლისათვის მებრძოლი ახალგაზრდებისა, იმ ახალგაზრდებისათვის, რომლებმაც მშვიდობიანი საქმიანობა აირჩიეს სამოღვაწეო ასპარეზზე. ეს იყო შეხვედრა უცხოეთის პირას დარჩენილი ორი ცოცხალი შემემატინისა...

მალე გუსტა ფურიკი ქეთოს გულთბილად გამოეყოფა და მშობლიურ ჩეხოსლოვაკიას მიაშტრა.

ქეთო ხომერიკი კვლავ მთელის გატაცებით შეუდგა საყვარელ საქმეს. იგი თბილისის რკინიგზის სადგურში, დედათა და ბავშვთა ოთახში მუშაობს. იღებს გზად მიმავალთ. მატარებლის მოსვლამდე სუფთა, თბილ საწოლს გამოუყოფს, სამგზავრო ბილეთს შესთავაზებს და გზას უშულოცავს.

ასეა ყოველდღე.

მადლიერი ღეღები გულთბილ წერილებს სწერენ ქეთოს მოსოვლიდან, პერმიდან, ხარკოვიდან, ოდესიდან, ბაჰოდან...

ერთხელ (ვინ იცის, მერამდენედ) ბინაში კვლავ აწერიალა ტელეფონის ზარი. ამჯერად ქეთოს მოსოვში იწვევდნენ სტუმრად, და მერე იცით, ვის სურდა მოხვედრა ქეთოს?!...

როზა ტელმანს.

ღია, როზა ტელმანს, მშვიდობისათვის თავდადებულ მებრძოლს, რავენსბრუკის ყოფილ ტყვეს, ქალს, რომელიც მავალით იყო ტყვეებისათვის.

ჰო, მართლა, — იგონებს ქეთო, — რავენსბრუკში ერთად მოიყვანეს როზა ტელმანი და მისი ქალიშვილი ირინა. დედაშვილი მალე დააცილეს ერთმანეთს. მოხდა რაღაც უცნაური, დაუჯერებელი; ბანაკის ტრადიციის საწინააღმდეგოდ — როზა ტელმანს თმა არ გადაპარეს.

როზა იატაკქვეშეთის წვერი იყო.

იმდენად ღიდი იყო პატივისცემა კომუნისტთა ქალისადმი, რომ მას ბანაკში არ აძლავებდნენ.

არა, გერმანელები კი არა, — ტყვე ქალები ეხმარებოდნენ, მის ნაცვლად მორიგეობით გადიოდნენ სამუშაოდ.

აი, ასეთი ქალი იწვევდა ქეთო ხომერიკს მოსოვში. სურდა ერთხელ კიდეც აღედგინა მეჩხიერებაში ქართველი ქალიშვილის, კეთილი ნების სახე.

...დღე დღეს მისდევს. ქეთო ხომერიკის ფოსტა ყოველდღე საესეა მეგობრების წერილებითა და ორგანიზაციით მიწვევებით: ქეთოს იწვევენ სკოლებში და ქარხნებში, ინსტიტუტებშია და ფაბრიკებში.

ქეთო ხომერიკს იწვევენ ბელორუსიაში, სევისტოპოლში, მოსოვში, ოდესაში, ბალაკლავაში...

სტუმრად ეძახიან ქეთოს და იციან: ჩავა მათთან ოქტომბრის თანატოლი, სევისტოპოლისა და რავენსბრუკის გმირი, ჩავა და მოუთხრობს განვილ დღეთა თავგადასავალს.

ვინ იხსნობდა ირინეს!

— ირინე, გახსოვს რა იმედი გქონდა, ჩვენები მალე შემოვლენ და გავიმარჯვებთო?!

— ვინ იფიქრებდა, ამდენ ხანს გაგრძელდებოდა ეს ჭოჯოხეთი, — მიუგო გამხდარმა გოგონამ, რომელსაც მუხლებზე ავტომატი დაედო. მისი მკაცრი გამომეტყველება, უძილობისა და შიმშილისაგან განაწამები სახე მოწმობდა, რომ მას დიდი განსაცდელი გამოეწვლო.

— ნეტა დედაჩემი სად არის, ცოცხალია? ან ჩემი პატარა დაიკო როგორაა. ჩვენ ხომ აქ ნათესავი და ახლობელი არავინ გვყავს. მამის საფლავიც არ ეციო სად არის, ან მე სად ამოხედება სული, ვინ დცის.

— რა იმედი დაგიკარგავს, ირინე, საბჭოთა არმია მალე გადმოლახავს ვისლას და გვიხსნაან.

— მეც მაგისი იმედი მაქვს, მაგრამ რომ არაფერი სჩანს.

— იცო, წუხელს მეკავშირებები გაუგზავნიათ პოლონეთს პირველი არმიისათვის, მალე, ალბათ, პასუხსაც გვაცნობებენ.

ჭაერში გაისმა მოტორების გუგუნის, ფაშისტების ახალ საპერო თავდასხმას ამზადებდნენ. გოგონებმა სწრაფად გაიარბინეს ნაგრევებად ქცეული ეზო და სარდაფში ჩავიდნენ.

— უი, — შეჰკვილა ბოქვანამ, მის წინ მთლად გაშოშვლებული, სისხლიანი ქალის სხეული ეგდო. ბოქვანამ გადააბიჯა მკედარს. უფრო შიგნით საშინელი სუნი იდგა. აგერ კიდევ რვა-ცხრა წლის ბავშვის გვამი, ისიც გაშოშვლებული, სისხლიანი, ნაწამება. მის გვერდით მოხუცი კაცის სხეული „ღმერთო ჩემო, როგორ დაუსერავთ იმ უღმერთოებს სახე, როგორ უწევალბოთ, ბეჩავო.

გაისმა ყუმბარების ზუზუნის, რასაც გამაყრუებელი ფეთქება და ნგრევის ხმა მოჰყვა. წაშლილი გოგონები სინათლემ. გოგონები მთლად მოკუნტულაყვნენ, ერთმანეთს ჩაკრობდნენ, თვალები დაეხუჭათ და ყურებს ხელებით იცობდნენ, რომ გრუბუნის ხმა ნაკლებად შეეგრძნოთ.

თითქოს ცოტა მიწყნარდა, ბოქვანამ და ირინემ შევებით ამოისუნთქეს. სარდაფში კიდევ ჩავიდნენ, ისინი ნელ-ნელა მიიკვლევდნენ გზას სიღრმისაკენ, სადაც ნამსხვრევები ვერ აღწევდა.

— იანონა, რა იცო ჩვენებისა, საით არიან?

— ირინე, ბოქვანა, რა კარგია რომ გნახეთ,

სტანისლავის ბრძანებაა — სასწრაფოდ უნდა შეატყობინოთ მე-2 ოცეულს, რომ ზვალ, საღამოს, საბჭოთა არმიისაგან დახმარებას ველოთ, თვითმფრინავებით მოგვაწვდიან პრობლემათა და იარაღის, საჭიროა სიგნალის ჩვენება, კოცონი მოედანზე უნდა დაანთონ.

ირინესა და ბოქვანას სახეზე სიხარულის თიმილია გადაურბინა, გოგონები ერთმანეთს ჩაეხვივნენ.

— უხ, თქვე საზიზღრებო, ძალღებო, სამაგიეროს გადავიხდით ჩვენი წამებისათვის, — დამუქრებით წარმოსთქვა ირინემ და კარებისაკენ გაემართა.

დაბოშვდა ნახევარ საათზე მეტს ხანს გაგრძელდა. ბედოდ ყუმბარებმა ლუდნას ქუჩამდე ვერ მიადწია. ირგვლივ სამარისებული სიჩუმი ჩამოწვა, თითქოს ამ ქვეყანაზე სიცოცხლე ჩაიფრულა.

ცოტახანიც და, სარდაფებიდან აჯანყებულებმა იწყეს ამოსვლა. ირინე და ბოქვანა ნაცნობი გზით ვაემართნენ საკანალიზაციო მილებისაკენ, ვინ მოსთელის ამ ორი თვის მანძილზე რამდენჯერ უვლიათ ამ გზით და გადაუციათ ძვირფასი ცნობები თავიანთი რაზმებისათვის, ახლაც იგივე გზა, მხოლოდ ქალაქის სხვა უბანში. ისინი მოკუზულნი, სიბნელეში, ნახევრად წყალში, ხელიხელ ჩაკიდებულნი ძლივს მიიკვლევდნენ გზას. ღმერთო, ამ პატარა 16-17 წლის გოგონებს ბედმა ეს რა წამება არგუწია..

როგორც იქნა არხში სინათლის შუქმა შემოანათა.

— მგონი გავედით, — ამოიოხრა ირინემ.

ორივენი პაერზე გამოვიდნენ. ღრმად ამოისუნთქეს. უცებ პროექტორის სინათლემი გაეხვივნენ, რასაც ავტომატის ჯერი მოჰყვა. მიწაზე გაერთხნენ. შუქი მათ ირგვლივ წრეს ჩაზავდა. გოგონები ნელ-ნელა გაბოხდნენ სიბნელისაკენ. უცებ ირინე ხელით შეეხო აღმამანს.

— ჩვენები საითკენ არიან? — შეეკითხა იგო უცნობს, მაგრამ პასუხი ვერ მიიღო. ირინე კვლავ დაიხარა უცნობისაკენ.

— იანეკ, — აღმოხდა გოგონას, — იანეკ, — კბატუს პირზე შეხმობოდა სისხლი, მისი გადმოკარკულნი, უსიცოცხლო თვალები აღარაფერს გრძნობდა.

გოგონებმა კვლავ ცოცვით გააგრძელეს გზა, როგორც იქნა გამოჩნდა ბარიკადები. დაგერა-

ულ სახლებთან სამხრეთიანი ვარშაველები ტრი-
ალუბდნენ. ირინე მონახა ოცულის უფროსი
და გადისა სტანისლავის ბრძანება. გოგონები
ისევ უკან გამობრუნდნენ. პროექტორები ახ-
ლა სხვა მხარეს ანათებდნენ და მათ შედარე-
ბით უხიფათოდ გალიეს გზა.

1944 წლის 14 სექტემბერი.

დაბინდა. პერში „კუპურზნიკები“ გამო-
ჩნდა. გაისმა ტყვიამფრქვევებისა და ქვემეხე-
ბის გამყარებელი ხმა. ფაშისტები მიზანში
იღებდნენ მამაც მფრინავებს. აი, ერთი სულ
დაბლა დაეშვა. თითქოს ვხედავ მფრინავის სა-
ხეს. მან ზუსტად ჩვენს მოედანზე ჩამოყარა ყუ-
თები და სწრაფად მილა აიღო გეზი. სულ რამ-
დენიმე წაშში მიუქნდა მორტორების გუგუნე.

ყუთები შეაგროვა „სკარლტმა“ (იანინა ლუ-
ტი-ზაბადომი) და მეორე ოცულის რამდენიმე
ყმაწვილმა ყველას აინტერესებდა გაეგო, რა
იყო ყუთებში. მებრძოლების სისაბურუსი საზო-
გადო არ ჰქონდა, როცა მათ აღმოაჩინეს კონ-
სერვის კოლოფები, ორცხობილები, შაქარი, აგ-
რეთვე ავტომატები და ტყვიამალი.

როგორც იქნა აჯანყებულებმა საბჭოთა არმიი-
საგან მიიღეს პირველი დახმარება. ამ ცნობამ
ვლისის სისწრაფით გაღატობინა აჯანყებულებს
და მათ სიმხნევე შემატა.

ლუდის ქუჩის დასაწყისში გამოჩნდა პორუ-
ჩიკი „ლუტი“. უეცრად ის დაცხრილული დაე-
ცა. ირგვლივ ტყვიები ზუზუნებდა. მიუხედა-
ვად ამისა, დაცხრილთან საცაით ხელში მიირ-
ბენის ირინემ (ირინე სხირტლადე) და ბოენამ
(ბოენა ოლკოვსკაია). ისინი შეეცადნენ საცაე-
ზე დაეწვინათ პორუჩიკი. ტყვიები ირგვლივ ზუ-
ზუნებდა. მათ სულ სამი-თხუთსი მეტრიდან ეს-
როდნენ.

უცებ ტყვია ზურგში მოხვდა ბოენას, ის მო-
წყვეტილ ზედ დაეცა პორუჩიკს. სეკუნდში
ტყვიამ შიგ გულში გაუარა ირინეს. მას სიმ-
წრისაგან თვალები გაუაფრთოვდა, გაფითდა,
სხეული მოეკუნტა, აცახცახდა. სწრაფად მათ-
თან მივირბინე. ირინეს მაკრატლით გადავუ-
ჭერი ჭუბა, ის კიდევ ცოცხალი იყო, მაგრამ
თანდათანობით ჩემს ხელზე გრძნობას კარგავ-
და. ჩვენს გარშემო კვლავ ტყვიები ზუზუნებდა.

ბოენა ისევ დაჰერს. ამჯერად ტყვია შიგ
თავში მოხვდა. გოგონამ ყოველგვარი მოძრაო-
ბა შეწყვიტა და მთლად გაშეშდა. პორუჩიკი
„ლუტი“ შეწუხებულია.

— ოხ, ყველაფერა ეს ჩემს გამო მოხდა. მე
ეჭიმი ვარ და დახმარების გაწევა კი არ შემე-
ძლია.

მაღე მივხვდი, რომ გვეხროდნენ ლუდის ქ.
№ 5 სახლის მეოთხე სართულიდან. ჩვენ ვიყუ-
ვით თეთრი სახლის წინ პატარა, შემადლებულ
იღგილას და ამიტომ ფაშისტები ადვილად გე-

ლებდნენ მიზანში. ირინე კედელთან მივიყუ-
ნე. ეს შედარებით მოფარებულ ადგილი იყო.
გოგონას თვალები გადმოეკარკლა. ხელში მან
მომჩრა ირინეს გასისხლიანებული საბჭოელები,
რომელიც მას ჭუბიდან გადმოუცივებდა. გო-
ცხეული დაეყურებდი მის „კენკარას“ — გერ-
მანელების მიერ გაცემულ დოკუმენტს. ის
მწვანე ფერისაა, ასეთი ფერის „კენკარას“ ხომ
ფაშისტები მხოლოდ საბჭოთა მოქალაქეებს აძ-
ლევდნენ, ჩვენ, პოლონელებს კი რუხი ფერის
„კენკარები“ გვქონდა. მაშინ პირველი შე-
ვითყვე, რომ ირინე პოლონელი არ იყო.

მოპირდაპირე სახლის ფანჯარასთან გამოჩნ-
დნენ „კალინა“, „პაუკი“, „სლავაკი“, „ტომეიკი“,
„ნავი“ (იან კრავჩუკი). „კალინა“ შემოვითბუ-
ლი მაცნობებს, რომ უკვე იხვევს სოლეის ქუ-
ჩის მიმართულებით. მაღე დაინახე, ჩვენებმა
დატოვეს ლუდის ქუჩა № 1, 3, 5 სახლები.
მდგომარეობა კრიტიკულია. ირგვლივ მხოლოდ
მძიმე დაჭრილებს და მკვდრებს ვხედავ. სულ
ერთ წაშში ფაშისტებმა გაანადღურეს მთელი
მესამე ოცეული.

ასე აღწერს ვარშავის ცნობილი აჯანყების მო-
ნაწილი, ქართველი გოგონას ირინე სხირტლა-
ძის დაღუპვის ამბავს ირინეს თანამებრძოლი
— ვესლავ კამპერ-გლიშინსკა.

მისი ცნობით, ირინე ყოფილი ბატალიონ
„ზონტის“ მეკავშირე და გაიარა აჯანყების
მთელი საბრძოლო გზა. მონაწილეობა მიიღო
ბრძოლებში, რომელიც მიმდინარეობდა ვოლის,
სტრუჟკუსა და ჩერნიაკუვის პლაცდარმის ჩათ-
ვლით. ის დაიღუპა 1944 წლის 14 სექტემბერს,
ლუდნას ქუჩაზე.

ომის დამთავრების შემდეგ, — იწერება კამ-
პერ-გლიშინსკა, — ირინეს ნეშტი გმირულად
დაღუპულ პარასოლის ახალგაზრდული ბატალი-
ონის წევრებთან ერთად გადასვენეს პოვოზ-
სკის სასაფლაოზე, სადაც განისვენებენ პოლო-
ნეთის რჩეული აღამიანები — გამოჩენილი
პოეტები, მწერლები, საზოგადო მოღვაწეები,
სამამულო ომის გმირები.

ირინე განისვენებს „ზონტის“ რაიონის ზონა-
ში. მის საფლავს აქვს სტილიზებული პარტი-
ზანული ჭერის ფორმა, ამშვენებს წარწერა
„ირინე სხირტლადე, „ირაკა“, მსროლელი, 16
წლის. დაჯილდოებულია მამაცობის ჭერით. და-
იღუპა 1944 წლის 14 სექტემბერს.“

პირველად ამ სამი წლის წინათ, ირინე სხირ-
ტლადის საფლავის შესახებ ცნობა მომხაწოდა
ეპარშეის უნივერსიტეტის დოცენტმა, ქართული
ეკლტურის დიდმა მეგობარმა იან ბრაუნმა.
იმ ხანად იანი თბილისში იყო ჩამოსული და რე-
დაქციაშიც მესტუმრა, გაზეთისათვის მორიგი
ინტერვიუს გამაზადებლი. ჩვენი საუბრის თემა
იყო, რა მუშაობას ეწეოდა იანი პოლონეთში

ლარისა ხუბულური

მინ იცნობდა ირინეს!

ქართული კულტურის პრეზერვაციის და
როგორი იყო მისი შემოქმედებითი გეგმები.

იანმა მიხაშვილმა, რომ იგი გამოჩენილ პოლო-
ნელ პოეტ ვიქტორ ზაგერსკისთან ერთად ამთავ-
რებს „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანს. რომ მის
უკვე თარგმნილი და გამოცემული აქვს ნ. ბა-
რათაშვილის, ა. წერეთლის, გ. ლეონიძის რამ-
დენიმე ნაწარმოები, აგრეთვე დიდ პოლონურ
ენციკლოპედიაში გამოაქვეყნა სტატიები, წერი-
ლები ქართული ენის, ლიტერატურის საკითხებ-
ზე, წერილები ცალკეულ ქართველ მწერლებზე.

ინტერესულ დასასრულ პოლონელმა მეცნიერ-
მა გადმოცა გვარები ვარშავის ძმთა სასაფლაო-
ზე დაკრძალული ქართველი მეორებისა,
რომლებიც დაიღუპნენ გერმანულ ფაშისტების
საგან ვარშავის განთავსულებისათვის ბრძო-
ლაში.

და აი, დამისახელა მის მიერ პოლონის სა-
საფლაოზე ნახული ქართველი გოგონას ირინე
სხირტლაძის საფლავი. მაშინვე შევეცით იანს,
ხომ არ დაინტერესებულა გავყო ვინ იყო ეს
გოგონა, საიდან მოხვდა პოლონეთში, ვინ იყ-
ვნენ მისი მშობლები.

იანმა მიხაშვილმა, რომ გარდა იმისა, რაც მის
საფლავს ქაზე ამოვიკითხე, არაფერი ვიცო. თავისთავად ფაქტი, რომ ირინე დაკრძალულია
პოლონის სასაფლაოზე, მეტყველებს რამ-
დენად გამოუჩენია თავი ამ პატარა გოგონის ფა-
შისტების წინააღმდეგ ბრძოლაში.

გაზეთ „კომუნისტის“ 1969 წლის 13 სექტემ-
ბრის ნომერში გამოქვეყნებულ იან ბრაუნთან
ინტერვიუს ქვესათურად გავუყვით — „ვინ
იციან ირინე სხირტლაძის“. ვფიქრობდი: იქ-
ნებ ირინე ჩვენი, საბჭოთა არმიის მეგრების
შეილია და ომის დროს მოხვდა პოლონეთში,
იქნებ მას ვინმე ახლობლები ჰყავს საქართვე-
ლოში და გამოეხმებოდნენ წერილს.

მართალია, გაზეთში გამოქვეყნებულმა ცნო-
ბამ შორეულ პოლონეთში გმირულად დაღუ-
პულ ქართველი გოგონას შესახებ „კომუნის-
ტის“ მკითხველებში დიდი ინტერესი გამოი-
წვია, მერიკადნენ ტელეფონით, მოდიოდნენ
რედაქციაში, მწერდნენ წერილებს, ანტერე-
სებდით, ხომ არ გამოუჩნდა ირინეს ვინმე ახ-
ლობელი, მაგრამ ირინეს ვინაობის შესახებ ვე-
რაფერი შევიტყვე.

ერთი ჩვენი მკითხველი, ქუთაისელი პედაგო-
გი მარგალიტა კიკაბიძე ისე დაინტერესდა ირი-
ნეს ბედით, რომ ვარშავის სახელმწიფო მუზეუმს
შეკითხვა გაუგზავნა — იყო თუ არა იქ დაცუ-
ლი რაიმე მასალები ირინე სხირტლაძისზე.

მ. კიკაბიძემ ტელეფონის წიგნში ნაჩვენები
სხირტლაძეების ნომრების მიხედვით, ყველას
ჩამოუტყდა და ეკითხებოდა, ხომ არ იყო ვინმე
მათ შორის ირინეს მშობლების ახლობელი.

პოლონეთში იან ბრაუნიც აგრძელებდა ირი-
ნეს თანამებრძოლების ძებნას. როგორც იანმა

მაგნობა, ჩემი წერილის საფუძველზე პოლონე-
თის პრესაც დაინტერესდა ქართველი გოგონის
ბედით.

და აი, ვარშავის გაზეთ „ექსპრეს ვენერში“
გამოქვეყნდა რედაქციის თხოვნა — თუ ვინმე
იციან ირინე სხირტლაძის, ეცნობებინათ გა-
ზეთისათვის. როგორც შემდეგ ამ გაზეთში
გამოქვეყნებული პოლონელი ჟურნალის-
ტის თაღუშ პილას წერილიდან შევიტყვეთ,
გაზეთის ცნობას პოლონელ მკითხველთა დი-
დი ინტერესი გამოუწვევია, კიდევაც გამოჩენი-
ლა ირინეს თანამებრძოლი მაგისტრი ვესლავ
კამპერ-გლიშინსკი, რომელსაც რედაქციისათვის
მოუწერია თავისი მოგონება ვარშავის აჯანყე-
ბის ამ სისხლიან დღეებზე, რომელმაც შეიწი-
რა ქართველი გოგონა ირინე სხირტლაძე.

უფრო ადრე ვესლავ კამპარ გლიშინსკის,
რომლის პარტიზანული ფსევდონიმი ყოფილა
„სლავკა“. თავისი მოგონება ვარშავის 1944
წლის აჯანყებაში მათი ბატალიონის პარასოლას
გმირულ ბრძოლებზე — „პარასოლას შავი
დღე“ გამოქვეყნებია გაზეთ „ტიგოდნიკ კა-
ტოლიცის“ 1968 წლის 15 სექტემბრის ნომერ-
ში. ამ წერილების თარგმანი იან ბრაუნმა გამო-
მიგზავნა პოლონეთიდან და კიდევაც გამოაქვე-
ყნე გაზეთ „კომუნისტში“.

მაგონდება, ამ ათიოდე წლის წინათ, ვარშა-
ვაში ყოფნისას, რა გაოცებას იწვევდა ჩვენი
ტურისტებში, ქალაქის ცენტრში ჩონჩხაღქცე-
ულ შენობათა ნანგრევების ხილვა. მაშინ, მახ-
სოვს, პოლონეთ-საბჭოთა კავშირის მეგობრო-
ბის საზოგადოებაში გვიჩვენებს დოკუმენტური
ფილმი, რომელშიც თვით გერმანელების მიერ
გადღებული კადრები იყო გამოყენებული.
ფილმში ასახული იყო, ფაშისტებს როგორ
ჰქონდათ ქალაქის ცალკეული უბნები დანაშ-
აურობა და სპეციალური ფეტქებადი ბომბებით
ანგრევდნენ, სწვავდნენ ევროპის ამ ულამაზეს
ქალაქს.

ეს კი მომხდარა ვარშავაში 1944 წლის ცნო-
ბილი აჯანყების შემდეგ. მაშინ ცოტა რამ ვი-
ციოდი ამ აჯანყებაზე. ქალაქში თითქმის ყოველ
ქუჩაზე ნახავდით მემორიალურ დაფას, სადაც
ნიშნავდნენ დაღუპულთა პატივისცემისა, იდგა ყვა-
ვილების ლარნაკები. რელიგიური დღესასწაუ-
ლის დღეებში კი ენთო სანთლები. დღევანდე-
ლი თაობა პატივს სცემს წინაპართა ნათელ
ხსოვნას.

და ახლა, როცა დავინტერესდი ირინეს ბე-
დით, გვეცანი ვარშავის აჯანყების მასალებსა
და დოკუმენტებს, დავაწყენდი თუ რა დიდი
მსხვერპლი გაუღია ამ ქალაქის მკვიდრთა და,
საერთოდ, პოლონელ ხალხს ფაშისტების წინა-
აღმდეგ ბრძოლაში.

როგორც ამ დოკუმენტებიდან ირკვევა, ამ

წინადა, როცა საბჭოთა ჯარები ტრიუმფალურად მიიწევდნენ წინ, განთავისუფლებული ჰქონდათ პოლონეთის ტერიტორიის ნაწილი და უახლოვდებოდნენ ვარშავას, პოლონეთის დედაქალაქში იფეთქა აჯანყებამ. ეს მოხდა 1944 წლის 1 აგვისტოს. აჯანყება დაიწყო პოლონეთის რეაქციული მთავრობის წარმომადგენლებმა, არმია კრაიოვას ხელმძღვანელებმა. ისინი არ შეუთანხმდნენ საბჭოთა არმიას, არ გაუწიეს ანგარიში ინგლისის მთავრობის განცხადებას, რომელმაც უარით გამოისტუმრა ინგლისში მყოფი პოლონეთის ემიგრანტული მთავრობის წარმომადგენლები, არ გაუწია ანგარიში პოლონეთის მუშათა პარტიას, არმია ლუდოვოს ხელმძღვანელობას და წამოიწყო სისხლისმღვრელი ბრძოლა. არმია კრაიოვას ხელმძღვანელობა დაეყრდნო განაწამებ ვარშაველთა მგზნებარე პატრიოტიზმს, ვარშაველებისა, რომლებმაც პიტლერელთა ბატონობის პერიოდში არჩაბული წამება და უბედურება განიცადა.

არმია კრაიოვას ხელმძღვანელობას სურდა ძალუფლება აეღო ხელში და არ დაეშვა სახალხო მთავრობის გამარჯვება პოლონეთში. აჯანყებას მათ რეაქციული ხასიათი მისცეს. ისინი წინააღმდეგნი იყვნენ საბჭოთა არმიის შემოსვლისა ვარშავეში. აჯანყების დაწყება იმ დროისათვის სტრატეგიულად შეუძლებელი იყო, რადგან გერმანელები კარგად იყვნენ გამაგრებული ვარშავეში და ჯერ არ იყო პოლონეთის საზღვარზე თავმოყრილი საბჭოთა არმიის ძლიერი ძალები.

არმია კრაიოვას ხელმძღვანელობის პოლიტიკური მრწამსი უცნობი იყო ათასობით ვარშაველისათვის. მათ მხოლოდ აჯანყების მსვლელობაში შეიტყვეს, რომ მოწყვეტილნი იყვნენ ყველაფერს, რომ აჯანყება არ იყო შეთანხმებული საბჭოთა არმიასთან და დახმარება არსაიღიან არ ექნებოდათ.

საძულელი მტრის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩაება მთელი ვარშავის მოსახლეობა, დიდი თუ პატარა, იქმნებოდა ახალგაზრდული ბრიგადები, რაზმები, რომლებიც უკუდა იყვნენ შეიარაღებულნი, მაგრამ ჰქონდათ დამატება და ბრძოლებში საოცარ გმირობას იჩენდნენ.

გერმანელებმა მაშინვე ჩაიგდეს ხელში ინიციატივა, გაამაგრეს სამხედრო ობიექტები, ზიდები, ციხეები, ვაზალი. ქალაქი რაიონებად იყო დაყოფილი. გერმანელები რიგრიგით ანადგურებდნენ ცუდად შეიარაღებულ და დამშეულ მოსახლეობას. ერთი რაიონი მოწყვეტილი იყო მეორეს, არ იყო ერთიანი ხელმძღვანელობა, აჯანყებულებს თვითუფლები რაიონში ხელმძღვანელობდა ვინმე რიგითი მამაცი ადამიანი.

გერმანელებმა აჯანყებულთა მიმართ გამოიყენეს ყველაზე ბარბაროსული მეთოდი.

აჯანყებულები გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. იხოებოდა ათასობით ადამიანი.

ინგეროდა, იწვოდა ქალაქი. 1944 წლის სექტემბრის პირველ ნახევარში საბჭოთა არმია და პოლონეთის პირველ არმიამ გაათავისუფლეს ვარშავის მარჯვენა ნაწილი — პრაგა. ამ პერიოდში საბჭოთა არმიამ დახმარება გაუწია აჯანყებულებს, თვითმფრინავებით უყრიდა იარაღს და პროდუქტებს, მაგრამ უკვე გვიანა იყო. გერმანელებმა მიწის პირად გაასწორეს ქალაქის მარცხენა სანაპირო, რასაც მოჰყვა 200 000 ადამიანის მსხვერპლი. ასეთი იყო არმია კრაიოვას მიერ საბჭოთა კავშირისა და პოლონეთის მუშათა პარტიისადმი მტრული დამოკიდებულების შედეგი. მაგრამ რა ბრალი ედოთ ათასობით უბრალო ადამიანებს, ვარშაველებს, რომლებიც გმირულად ებრძოდნენ მტერს, და თავიანთ სისხლით მორწყეს საყვარელი დედაქალაქი. აი ამ გმირთა შორის იყო ჩვენი ქართველი გოგონა ირინე სხირტლაძე. ვესლავე კამპერ-გლშინსკა „ექსტრემი ვერგინისათვის“ მიწერილ წერილში აღნიშნავს, როგორ შეხვდა იგი ირინეს დედას.

„1944 წლის სექტემბრის ბოლოს, როცა უკვე დავიკა ჩერნიაკოვსკის პლაცდარმა, გადარჩენილი მეგრძოლები არხებით მივემართებოდით. მაშინ ჩვენ ვიბრძოდით კრასიცკის, ოდინცის, ვორონილას და კრული-ვარნის ქუჩებზე. ირინე სხირტლაძის დედას თავის პატარა გოგონასთან ერთად შეეხვდი, ბალუცკის ქუჩის თავშესაფარში.

მას შემდეგ ირინეს დედა არ შემხვედრია. არ ვიცი გადაუტრინენ ისინი იმ საშინელ დღეებს თუ არა.“

ახლა იშვიათია ისეთი ქართველი ტურისტთა მოგზაური, რომელიც ვარშავეში რომ მოხვდება, არ ინახულოს ირინეს საფლავი, თავი არ დახაროს ამ პატარა გოგონას წინაშე.

ამ ორიოდე წლის წინათ ვარშავეში იმყოფებოდა თბილისის პუშკინის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის დოცენტი გიორგი კაპარავა, რომელიც იან ბრაუნის მეგობარია.

გიორგი კაპარავამ იან ბრაუნთან ერთად ინახულა ირინეს საფლავი და გვირგვინით შეამკო იგი. შემდეგ მან ირინეს საფლავიდან აიღო ერთი მუქა მისა და შეინახა პატარა ყუთში. დღეს იგი მის თბილისში აქვს ჩამოტანილი, როგორც ძვირფასი მოსაგონარი.

გიორგიმ გვიამბო, რომ მას ლუდნას ქუჩაზე უნახავს ის ადგილები, სადაც გმირულად იბრძოდნენ ვარშავის განთავისუფლებისათვის პოლონელი პატრიოტები.

ლუდნასა და ოკრონგის ქუჩაზე დღემდე დგას რაღაც სასწაულოთ გადაარჩენილი ძველი სახლი, რომლის კედლები ტყვიებითა და ყუმბარების ნაშხვრელებით არის დაცხროლული. ეს

ლაბინა ხუბულური

მინ ცინცოლა ირინისა

სახლი ერთადერთი უტყვი მოწმეა იმ გარდასულ დღეთა ცხარე ბრძოლებისა, რომელშიც თავი გამოიჩინა და მამაკური სიკდილით დაეცა ჩვენი თანამემამულე.

მაშინ „კომუნისტში“ გამოქვეყნებულ წერილს ასეთი დასასრული გაუუეთო: „ჩვენგან შორს, მომხე პოლონეთში ასეთ პატივს სცემენ ჩვენს თანამემამულეს. იგი 16 წლისა იყო, მაგრამ თავისი სამშობლო, ხალხი ასახელა. ნულუ საქართველოში არავინ ჰყავდა ირანე სხირტლადის ოჯახს ნათესავი, ან ნაცნობი, მოხადეთ მოქალაქეობრივი ვალი, თუ იცით საჭირო ცნობა მოგაწოდეთ არ დავიწყება მოყვრისა, აროდეს გვიწამს ზიანსა“ — უთქვამს რუსთაველს.

ირიანეს გმირობის ამბავი შეუნიშნავი არ ღირჩენიათ ჩვენს პოეტებს. პოეტმა ჩანსულ ჩარკვიანმა თავის პოემაში „ჩაქვის თორანი“ მგზნებარე სტრიქონები უძღვნა ირინეს ხსოვნას.

ლექსების ციკლში „მონატრება“, რომელიც „კომუნისტის“ 1971 წლის სექტემბერში გამოქვეყნდა ჩანსულ ჩარკვიანს კვლავ უბრუნდება ირინე სხირტლადის ხსოვნას და მიუძღვნის ლექსს „გვირილების გზას“.

ამის წინათ პოლონეთიდან მივიღე იან ბრაუნის წერილი, სადაც ის იწერებოდა, რომ ვარშავაში შეხვედრია ერთი მოხუცი ქართველი, რომელიც კარგად იცნობდა ვარშავაში მცხოვრებ ქართველებს. მისი ცნობით, ირინეს მამა უნდა ყოფილიყო ქართული სხირტლადი, გოჩას რაიონიდან, ან თვით გორიდან. ის სხირტლაძე პოლონეთის ავიაიაში მსახურობდა და დაიღუპა 1939 წელს, სექტემბერში, გერმანელ ფაშისტთა წინააღმდეგ ერთ-ერთი ბრძოლის დროს. დანამდვილებით ძნელია იმის დადგენა, ის სხირტლაძე იყო თუ არა ნამდვილად ირინეს მამა, — იწერებოდა იანი, — რაც შეეხება ირინეს ღელას და ღის კვალს, ჭერჭერობით ვერ მივაგნო.

ამ წერილთან დაკავშირებით მიწა მოვიყვანო ერთი ბარათი რომელიც „კომუნისტის“ რედაქციაში მივიღე. უცნობი ავტორი მწერს, რომ ირინეს მამა, თუ არ ვცდები, არაკალი სხირტლაძე უნდა იყოს. არაკალი სხირტლაძე გორიდან იყო მისი მშობლები გორის საღვურთან ცხოვრობდნენო.

არაკალი სხირტლაძე ახალგაზრდობის წლებში ბელის უკუღმართობას გადაუტეხწა სამშობლოდან და მოხვედრილა პოლონეთში. იქ სწავლობდა ის ავიაციის სკოლაში და მსახურობდა პოლონეთის არმიაში. წერილის ავტორი თავად შეხვედრია არაკალი სხირტლაძეს პოლონეთის უძველეს ქალაქ კრაკოვში. მაშინ ჭერ კიდევ ახალგაზრდა ლიტენანტი ყოფილა, უცოლო. ამ წერილის შინაარსი ემთხვევა პოლონეთში მცხოვრები ქართველი მოხუცის მონათხრობს.

„კომუნისტის“ ფურცლებზე მხოლოდ ერთხელ თხე წერილის გამოქვეყნების შემდეგ მივაკვლიე ირინე სხირტლადის ნათესავებს, დავადგინე ვინ იყვნენ მისი ახლობლები, ნათესავები. რედაქციაში ტელეფონმა დარქა, უცნობი ქალი მთხოვდა მივსულიყავი მის ოჯახში, მიბრუნებოდა, რომ ვაღმომცემდა ფოტოებსა და საბუთებს ირინე სხირტლადის მშობლებსა და ახლობლებზე.

კარი შავებით მოსილმა ჰქარა, სასიამოვნო სახის ქალმა გამოიღო. გამეცნო — პენსიონერი ანკო ფიცხელაური. ის მეტად აღუვლებელი იყო ირინესა და მისი მამის ბუდით. ქალი ცრემლებს ძლივს იკავებდა. ირინეს მამა არაკალი სხირტლაძე ხომ ერთ დროს მისი ოჯახის წევრი იყო..

— გორში ჩვენ სპირიდონ სხირტლადის ოჯახის მეზობლად ვცხოვრობდით, — დაიწყო თხრობა ჩემმა მასპინძელმა, — მათ რკინიგზის საღვურთან ეკავათ ბინა. სპირიდონი, როგორც მახსოვს, 1909 წელს ჩაბოვიდა გორში სამუშაოდ. ის ფერშალი იყო და მომსახურებას უწევდა არა მარტო რკინიგზელებს, მთელი გორის მახლობლად მდებარე სოფლების მცხოვრებლებსაც. სპირიდონი იყო მეტად კეთილი და თავისი საქმის კარგი მცოდნე, მისი მეუღლე მარიამ ბოგდანის ასული სხირტლაძე ფერშალი იყო და ესმარებოდა მეუღლეს სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებას.

სპირიდონსა და მარიამს ჰყავდათ ორი ვაჟი-შვილი. უფროსი, გიორგი, თითქმის ჩემი თანატოლი იყო, 1902 წელს დაბადებული. არაკალი კი გიორგიზე სამი წელი იყო უფროსი. ბავშვები ერთად ვიზრდებოდით, ჩვენი სახლები ერთმანეთის მოპირდაპირედ იყო და კარგად ვხედვდით ხოლმე რა ხდებოდა სხირტლაძეების ოჯახში.

მახსოვს, იმ ხანად ღიდი გაჰირგებდა იყო. ხშირად მძვინვარებდა სხვადასხვა ებილემია, რომელიც მუსრს ავლენდა ხალხს, განსაკუთრებით — პარტახტიანი ტიფი, ამ ავადმყოფობამ არც მე დაიმინდო. სპირიდონი მკურნალობდა და მისი მაღლიანი ხელის წყალობით მაღე გამოვჩინე. დედაჩემმა გადაწყვიტა მკურნალისათვის გასამრჩელო მიეცა, მაგრამ სპირიდონმა სასტიკად იუყადრისა და უთხრა, როგორ შეიძლება, ჩვენ მეზობლები ვართ და თანაც ჩვენი ბავშვები ერთად იზრდებიან, მეგობრობდნენო.

პარტახტიანმა ტიფმა არც თვითონ მკურნალი დაინდო. ავადმყოფისაგან შევიტო ტიფი და ათ დღეში გარდაიცვალა. ღიდი ტრავდია დატრიალდა ოჯახში. ახალგაზრდა ქალი დარჩა ორი ბავშვის ანაბარა. რა უნდა ექნა, გადაწყვიტა მუშაობის დაწყება, თბილისში გადმოვიდა. ფერშლად დაიწყო მუშაობა ამიერკავკასიის რკინიგზის მე-5 უბანზე. აქ მან სულ ხუთ თვეს

მეშვეა. შიამი ავადმყოფისგან შეხელა პარტა-
ხიანი ტიფი და მალე გარდაიცვალა. დარჩენი
ბავშვები ობლად. მათი აღზრდა იკისრა დიდ-
ლამ. ის თბილისში ცხოვრობდა და ბავშვებიც
თავისთან გადმოყვანა.

გიორგიმ მუშაობა დაიწყო. ჩვენ ბავშვობიდან-
ვე გვეუყვარდა ერთმანეთი და სულ ახალგაზრ-
დები შევეუღლდით. ეს იყო 1920 წელს. არა-
დის უყვარდა თავისი ძმა, დღე ისე არ გავიღო-
და, ჩვენთან არ მოსულიყო. ჩვენ როგორც შე-
გვეძლო ევხმარებოდით, მაგრამ ახალგაზრდას
ძალიან უჭირდა. ამა მოხუც ბებიას, რომელიც
იმ გაკირვების დროს თავი ძლივს ვაჰქონდა,
როგორ შეეძლო იმხელა ბიჭის რჩენა.

ერთ დღეს გიორგი მოდის შეწუხებული და
მეუბნება: გაიგე, არაკი! თავის ამხანაგებთან
ერთად სადღაც წასულაო. არავენ იცის საით
გავიშვავრნენო. მაშინ ის ასე 17-18 წლისა თუ
იქნებოდა. გავიდა ორი წელი. არაკისა არადე-
რი ვიცოდით: ერთ დღეს მისგან წერილი მივი-
ღეთ. იწერებოდა, დღი გაკირვება გადავიტა-
ნეთ. ემოგზაურობდი ქალაქიდან ქალაქში, ვას-
რულეხდები ათასნაირ სამუშაოს, რომ თავი რო-
გორმე მერჩინათ. ავად ყოფილა და ბედს გაუ-
ღმობა მისთვის, გადაჩენილა. ახლა პოლონეთ-
ში ეცხოვრობო. შემდგომ წერილში გვატყობი-
ნებდა, რომ მსახურობდა პოლონეთის ავიაცი-
აში.

ეწერდით ჩვენს ამბავსაც. მაშინ უკვე ორი ვა-
ჟი მყავდა. ერთს თენგიზი ერქვა, ის უბედური
9 წლისა დამეღუპა, მეორეს ბეიანი. შორეულ
ბიძას ძალიან აინტერესებდა თავისი ძმისშვი-
ლის ამბავი და ყოველ წერაღში მას უთვლიდა
მოკითხვას. მოგეწერა, რომ შეირთო ცოლი,
რომელსაც ქართულ ენას ასწავლიდა. ამის და-
სადასტურებლად იმავე ბარათში არაკის ცოლს
ქართულად მიეწერა რამდენიმე სიტყვა და
გვპირდებოდა, რომ შემდგომში წერილებს ქარ-
თულად გამოგიგზავნიო.

1928 წელს გამოგზავნილ წერილში არაკიმი
სიხარულით შეგვაცნობდა, რომ შეეძინა ქალი-
შვილი, რომელსაც ირინე დაარქვა. მომდევნო
წლებში კი თავის ცოლშვილთან გადაღებული
ორი ფოტოსურათი გამოგვიგზავნა. ერთში მათ
საზაფხულოდ აცვიათ, მეორე ფოტოზე კი ირი-
ნე უკვე მოზრდილია, ასე 7-8 წლისა თუ იქნე-
ბა. ირინეს ზამთრის პალტო აცვია. გოგონას
ბედნიერების ღიმილი დასთამაშებს სახეზე.

ჩემი მეუღლე, არაკის ძმა, გიორგი — ინ-
ჟინერი იყო. მას წარმატებით ჰქონდა დამთა-
ვრებული თბილისის რკინიგზის ტრანსპორტის
ინჟინერთა ინსტიტუტი და ხშირად უხდებოდა
მივლინებებში ყოფნა. ერთხელ ის მივლინები-
დან ავადმყოფი დაბრუნდა. ექიმმა მამინე და-

უსვა ეპიდემიური სენის დიაგნოზი. როგორც კი
გიორგიმ ეს ამბავი გაიგო, გრძნობა დაკარგა და
ლევ გარდაიცვალა კიდევ. ისიც თავის დედამისთან
ავადმყოფობამ იმსხვერპლა. ეს მოხდა 1933
წლის გაზაფხულზე.

არაკის მივწერე ჩემი უბედურების ამბავი,
მალე მივიღე მისი სამძიმრის ბარათი. ახლა ის
უფრო ხშირად მწერდა წერილებს, მიგზავნიდა
ამანათებს. ერთ-ერთ წერილში შემატყობინა,
რომ ელოდება მეორე შვილს და თუ ვაჟი შეე-
ძინებოდა, აუცილებლად ძმის პატივსაცემად
გიორგის დაარქმევდა, თუ გოგო — ქრისტინეს.

ასე გაგრძელდა ჩვენი მიმოწერა 1936-1937
წლამდე. შემდეგ წერილები შეწყდა. არაკის
უკვე აღარაფერი ვიცოდი. მისგან აღარაფერი
შემიტყვია...

მოხუცს უჭირდა საუბარი, ხშირად ჩერდებო-
და, მისი სათნო სახისათვის მწუხარებას თავი-
სი დალი დაესვა.

ამ საშინელმა ომმა ჩემი ერთადერთი ვაჟი
ბეიანიც შეიწერა, — განავრძო მან თხრობა, —
1944 წლის 16 ოქტომბერს დაიღუპა მელიტო-
ბოლში და იქვე სამშო საფლავშია დაკრძალუ-
ლი. ასეთი უბედურები ყოფილან ამ ოჯახის
წევრები. სპირიდონ სხირტაძის ოჯახიდან აღა-
რავინ დარჩა. თუ ირინეს და ცოცხალი გადაარ-
ჩა, მარტო მასი არაფერი ვიცით, დანარჩენები
ყველანი დაიღუპნენ, — ასე დაასრულა თავისი
ნამშობი ჩემმა მასპინძელმა.

ვათვლიერებ ანიკო ფიცხელაურის მიერ სა-
გულაგულოდ შენახულ, დროთა ვამისაგან გა-
ყვითლებულ, გაცრეცილ სხირტაძეების დოკუ-
მენტებს. აი, სპირიდონ სხირტაძის ნათლო-
ბის მოწმობა, რომელიც გაცემულია თბილისში
მცხოვრები გლეხის ფირალ სხირტაძის სა-
ხელზე. საბუთიდან ირკვევა, რომ სპირიდონ ფი-
რალის ძე სხირტაძე დაბადებულია 1876 წელს,
მეორე საბუთი გაცემულია ქუთაისის საფერ-
შლო სასწავლებლის მიერ, სადაც 1908 წელს
სპირიდონ სხირტაძეს დაუმთავრებია საფთო-
აქო-საფერშლო სკოლა. ერთ-ერთ დოკუმენტში
სპირიდონ სხირტაძე თავის საკუთრებას რა-
ქაში, სოფელ მრავალქალში, გადასცემს ბიძა-
შვილებს ალექსი, დავით, გიორგი სხირტაძე-
ებს. მოწმენი ზოგი ხელს უწყერს, ზოგი წერა-
კითხვის უცოდინარი კი ჭვარს უსვამს.

ასე გაირკვა ვარშავის აჯანყების მონაწილის,
გმირი გოგონას ირინე სხირტაძის ოჯახის ამ-
ბავი.

მამამ და შეიღმა თავი დასდეს გერმანულ ფა-
შისტთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. ბედის უკუ-
ღმართობამ ისინი თავიანთ ქვეყანას მოსწყვი-
ტა, მაგრამ სამშობლო არ იეიწყებს თავის შვი-
ლებს.

ნოღარ მესხი

ქარელელი ჭაბუკი

გოდერძი ბარჯაძე სპორტსმენს უფრო ჩამოკავს, მოჭიდევს, მაღალი, მეგრდგანეირი და ჩაკუნთული. მზეზე დამწვარი სახე კიდე უფრო აძლიერებს მის ვაჟაკურ გამოხედვას.

ხშირად, შესახედაობა გვატყუებს ხოლმე. ჯანსაღ ხელებში სიზარმაცეა ჩაბუღებული, სიზარმაცე და უდარდლობა. ეს კიდე არაფერი, თუ სიზარმაცეს და უდარდლობას უხამსობა და უთავმოყვარეობა არ ერთვის. თან. რამდენი ჯანდონით სავსე ვაჟაკი გვინახავს დახლში ჩამდგარი. მის მაგივრად შენ გავრძენია უხერხულობა, სასწორის ისრებს რომ ავანაქლებული მისჩერებია ხოლმე და თუ მოტყუება ვერ მოახერხა, ვაშლს შუაზე გაჭრის, ერთ გრამ ზედმეტს არ გავატანს.

გოდერძი ბარჯაძე ნამუსიანი კაცის შვილია, სამშობლოს წინაშე ვალი რომ პირნათლად მოუხდია. ხუთი შვილი ჰყავს გოდერძის მამას, ერთი ქალი და ოთხი ვაჟი. ხუთივეს დაამთავრებინა უმაღლესი გლეხაკაძე. მათ შორის ერთი მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატია, მეორე მილიციის უფროსის მოადგილე მშობლიურ ქარელის რაიონში, ორნი კი პედაგოგები არიან.

კვიცი გვარზე ხტისო, არც გოდერძის უღალატნია ოჯახის ტრადიციისათვის. წამოიჩიბა თუ არა, იმ დღიდანვე სწავლობს და მუშაობს. მუშაობს და სწავლობს.

1936 წელს დაბადებულმა ქაბუკმა ორი ფოტოლტეტი დაამთავრა. ჯერ იყო და გორის პედაგოგიური ინსტიტუტის ბიოლოგია-გეოგრაფიის ფაკულტეტის კურსდამთავრებულის დიპლომით გაახარა ოჯახი. მაგრამ მას პედაგოგობა არ იტაცებდა, სოფლის მეურნეობისაკენ მიუწევდა გული და თბილისის სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტის აგრონომიულ ფაკულტეტზე შევიდა, რომელიც აგრეთვე წარმატებით დაამთავრა.

ქარელის რაიონში პატივს სცემდნენ ახალ-

გაზრდა კაცის ენერგიას, მონღონებას და გამჭრიახობას. ამიტომაც იყო, რომ ამ ცხრა წლის წინათ იგი მექარხლეობის საბჭოთა მეურნეობის დირექტორად დანიშნეს. ხსენებული მეურნეობა მაშინ საგრძნობლად ჩამორჩებოდა და ძლიერ, გამჭრიახ ხელმძღვანელს საჭიროებდა. გოდერძის ყველა პატივსა სცემდა, თუმცა მაშინ ძალიან ახალგაზრდა იყო და ზოგი ეჭვობდა კიდეც, ვაი თუ ვერ გაუძღვეს აწეწილ-დაწეწილ საქმესო. ეჭვი საფუძველს როდი იყო მოკლებული, ფცის მექარხლეობის საბჭოთა მეურნეობა მრავალდარგაინა — მექარხლეობა, მევენახეობა, მებოსტნეობა, მეხილეობა, მემინდვრეობა, მეცხოველეობა. ვფიქრობთ, სურათი ნათელია. იგი მართლაც ერთ-ერთი რთული მეურნეობაა რაიონში.

დანიშნვის დღიდანვე გოდერძი ცეცხლივით დატრიალდა და შედეგამც უმაღლე იჩინა თავი, მისი დანიშნვის პირველსავე წელს, ე. ი. 1965 წელს, ზარალიანი მეურნეობა მომგებიანი გახდა.

აქ ჩემს თავს ნებას მივცემ, ციფრები და ფაქტები მოვიშველიო. ციფრები და ფაქტები არც ისეთი მშრალი და მოსაწყენი არიან, როგორც ერთბაშად გვეჩვენება ხოლმე. ციფრებსაც აქვს თავისი რომანტიკა, როცა მათ ღრმად ჩავხედავთ და ჩავწვდებით, როცა დავინახავთ რამდენი შრომა, რამდენი გატეხილი ღამე იმალება მათ უკან.

1958 წელს ჩამოყალიბდა ქვენატკოცის მსხვილფეხა რქოსან პირუტყვის სასუქო საბჭოთა მეურნეობა. ამ მეურნეობის დანიშნულება შემდეგია: მთელი რესპუბლიკის ტერიტორიიდან მეცხოველეების ტრესტში შემავალი ყველა საბჭოთა მეურნეობიდან გასასუქებლად აქ მოკყავთ დასაკლავი პირუტყვი. აქ პირუტყვის ასუქებენ 90 დღის განმავლობაში და შემდეგ აბარებენ იმავე მეურნეობას. ხოლო რასაც პირუ-

ტყვი მოიმატებს ამ პერიოდის განმავლობაში, მისი 50 პროცენტი ერიცხება თვით ამ სასუქ მეურნეობას. ქვენატკოცის ხსენებული მეურნეობა დაარსების დღიდან იყო ზარალიანთ.

არ სრულდებოდა სადღელამისო წონამატის გეგმები. პირუტყვი დღე-ღამის განმავლობაში 150-200 გრამს თუ მატულობდა, მაშინ როცა გეგმა 400 გრამს ითვალისწინებს, მარტო 1969 წელს წაგება შეადგენდა 300-540 მანეთს.

რაიონის ზღვამდევანელობის გადაწყვეტილებით 1970 წლის 15 დეკემბრის ქვენატკოცის ზარალიანი მეურნეობა შეუერთეს ფცის მექარხლეობის საბჭოთა მეურნეობას.

გოდერძი ბარჯაძემ ერთი ახალი გამოცდა კიდეც დაიჭირა. იგი თავიდანვე ხალისიანად შეხვდა რაიონის ზღვამდევანელთა ამ გადაწყვეტილებას და პირველი დღიდანვე ენერგიული ზომები მიიღო მდგომარეობის გამოსასწორებლად. იმავე წელიწადს სადღელამისო მატებამ შეადგინა 510 გრამი. სახელმწიფოს მხოლოდ საშუალო და უმაღლესი ხარისხის პირუტყვი ჩააბარეს და შემოერთებული ზარალიანი პუნქტიდან მეურნეობის არსებობის პერიოდში პირველად მიიღეს 99 000 მანეთი სუფთა მოგება. მომდევნო წელს გეგმა გაიზარდა და მეცხოველეობის სასუქ მეურნეობას ისეთი გეგმა დაუმტკიცეს, რომელიც 72 ათას მანეთ წაგებას ითვალისწინებდა. და აი, ახლა კიდეც მიიღა გავაფრთხილო ის მკითხველი, რომელსაც შეუძლია მშრალ ციფრებში დაინახოს აღამიანის მიერ ჩაღებული შრომისა და მონღომების, საქმის სიყვარულისა და მოვალეობის გრძნობის შედეგი: ნაცვლად 72.000 მანეთი ზარალისა, მეურნეობამ სამეურნეო წელი დაამთავრა 180.000 მანეთი მოგებით! ხოლო 1972 წელს გეგმით გათვალისწინებული 4 000 მანეთის მოგების ნაცვლად მეურნეობამ მოიგო 435.000 მანეთი!

— ამჟამად წლიურად ვასუქებთ 4 000 სულ საქონელს, — განაცხადა ჩვენთან საუბარში გოდერძი ბარჯაძემ, — 1975 წლისათვის კი გათვალისწინებულია 10.000 სულამდე გაიზარდოს სასუქი პირუტყვის რაოდენობა. წარმატება წარმატებაა, მაგრამ შედეგი კიდეც უკეთესი გვექნებოდა, ზელისშემშლელი მიზნები რომ არ გვექონდეს. ამჟამად მიმდინარეობს საქონლის

სადგომების რეკონსტრუქცია, რომლებიც არ აკმაყოფილებს დღევანდელ მოთხოვნებს, საჭიროა აღნიშნული სამუშაოების დაჩქარება. მელცი ცოტა ქიანურდება. მშენებლობა კი ძალზე რთულია, საჭიროა მოწინავე მექანიზაციის დანერგვა, ახალი ბოსლების დამატება. სადგომებში არ არის შეყვანილი წყალი, რის გამოც ბევრი სამუშაო ხელოთ სრულდება და, თავისთავად ცხადია, მატულობს თვითღირებულობა. კოლექტივი კარგი გვეყავს, საქმიანი. მაგრამ მათ შორისაც მინდა გამოვყო საუკეთესონი, — მთავარი ზოოტექნიკოსი ეთერ გვინტური, ფერმის გამგე ომარ ვათაშვილი, ბრივადირები დიმიტრი ხმალაძე და გიორგი ქეღელიძე, ტრაქტორისტები ილია ჭავჭავაძე, რომან ცოტნიაშვილი და შალვა თავაშაძე, მწყემსები ნასტია გავრილიუკი, დავით დვალაშვილი და სხვანი.

— რამდენი შვილი გყავს? — გვითხე მოულოდნელად გოდერძის.

— ჯერჯერობით სამი. — ორი ვაჟი და ერთი ქალი. მამაჩემს სხვაში არაფერში ჩამოვრჩენილვარ, შვილებში რატომ უნდა ჩამოვრჩე? — ღიმილით მიპასუხა მან.

გოდერძი ბარჯაძე არც სხვა რამეში ცდილობს ჩამორჩეს ვინმეს. იგი მეცნიერულ შრომასაც არ იფიწყებს, კითხულობს, ცდებს აყენებს. ამას წინათ მან ს. ვირსალაძის სახელობის სამედიცინო პარაზიტოლოგიისა და ტროპიკული მედიცინის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის X XI სამეცნიერო სესიის მასალებში გამოაქვეყნა ერთობლივი შრომა თავის მასთან, მედიცინის მეცნიერებათა კანდიდატ ბეჟან ბარჯაძესთან ერთად. „ძაღლის ვისცერული ლეიშმანიოზის სეროლოგიური გამოკვლევის შედეგების შესახებ“, — ასეთია იმ შრომის სათაური.

როცა გოდერძი ბარჯაძესთან ვსაუბრობდი, მარტის მზიანი დღე იყო. პაერში გაზაფხულის სუნი ტრიალებდა, მიწა იზმორებოდა, კვირტი გასკდომას ლამობდა. ფცის მექარხლეობის საბჭოთა მეურნეობაში მომზადებული შეხვდნენ 1973 წლის გაზაფხულს, უკანასკნელი ხუთწლეულის გადამჭრელი წლის გაზაფხულს. ვუსურვოთ, ზეგარიელი ყოფილიყოს მათი შემოდგომა, მათაც თავისი საკადრისი სიტყვა ეთქვათ ამ საყოველთაო სახალხო საქმეში.

რომე მეგრეველი

გერმანელი მეცნიერი-საქართველოს ისტორიის მკვლევარი

საქართველოს ისტორიას არა ერთი უცხოელი მეცნიერი დაუინტერესებია თავისი მრავალფეროვნებითა და სიმდიდრით. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ჩვენი ქვეყნის ისტორიის კვლევაში უცხოელ მეცნიერთა წვლილი ფრიად მნიშვნელოვანია. მათ ნაღვაწს ორგვარი მნიშვნელობა აქვს: ერთის მხრივ, წინ სწევენ ამა თუ იმ პრობლემის კვლევის საქმეს, ხოლო მეორე მხრივ (რაც მეტად მნიშვნელოვანია), ფართო საზოგადოებრიობისათვის (საქართველოს ფარგლებს გარეთ) ხელმისაწვდომს ხდიან და პოპულარიზაციას უწევენ საქართველოს ისტორიას. ზოგიერთი ისტორიკოსის შრომა მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით შეიძლება მიუღებელი იყოს ჩვენთვის, მაგრამ მათ გარკვეული მნიშვნელობა მაინც გააჩნიათ.

გვინდა შევჩერდეთ ჩვენში ნაკლებად ცნობილი გერმანელი მეცნიერის ფელიქს პოლდაკის გამოკვლევაზე „Von der Sage und dem Reich der grusinischen Königin Tamara“.

ეს შრომა მკვლევარის საკვალიფიკაციო ნაშრომი იყო და წიგნად 1906 წელს გამოვიდა ქ. ლაიფციგში.

თავისთავად ის ფაქტი, რომ XX საუკუნის დასაწყისში გერმანელი მეცნიერი დაინტერესდა საქართველოს ისტორიით, მეტად მნიშვნელოვანია, ჯერ ერთი, ეს გარკვეულად მიუთითებს საქართველოს როლსა და მნიშვნელობაზე მთელს კავკასიაში (საქართველოში, ისევე როგორც საერთოდ აღმოსავლეთით, დაინტერესება არ არის შემთხვევითი მოვლენა); მეორე, XX საუკუნის დასაწყისში გერმანული ისტორიოგრაფია თავისი განვითარების საკმაოდ მაღალ საფეხურზე იდგა და ამდენად საქართველოს ისტორიის კვლევაც მაღალ მეცნიერულ დონეზეა ჩატარებული. ნიშანდობლივია, რომ ფელიქს

პოლდაკის ყურადღება ფეოდალური საქართველოს ისტორიაში მეტად საინტერესო პერიოდმა — XII საუკუნემ მიიქცია. უფრო ფართოდ მეცნიერი თამარ მეფის მოღვაწეობაზე შეჩერდა.

ფელიქს პოლდაკი იცნობს იმ პერიოდის საქართველოს ისტორიის წყაროებს („ქართლის ცხოვრებას“, კერძოდ, თამარის პირველი ისტორიკოსის თხზულებას, „ვეფხისტყაოსანს“, ნუმისმატიკურ მასალას.

გერმანელი ისტორიკოსი საგანგებოდ მიმოიხილავს თამარ მეფისთან დაკავშირებულ ლეგენდათმქმულეებს, აღნიშნავს რომ თითქმის ყოველგვარი ისტორიული ძეგლების ნაშთებს, ციხე-ქალაქებს, ტაძრებს ხალხური თქმულებანი თამარის სახელს მიაწერს. ფ. პოლდაკი მიიჩნევს, რომ ამ თქმულებათა საფუძველს ბაგრატიონთა მეთაურობით გაერთიანებული ძლიერი ქართული სამეფო წარმოადგენდა XI-XII სს.)¹.

მიმოიხილავს რა XI-XII საუკუნის პოლიტიკურ ისტორიას, ფ. პოლდაკი დაასკვნის, რომ ამ პერიოდში საქართველო გარკვეულ აღმავლობას განიცდიდა და მან არა მარტო შეინარჩუნა, არამედ განავრცო კიდევ საზღვრები; განვითარებულია ხელოვნების დარგები, მეცნიერება, ტექნიკა. მეცნიერი დიდ აღზღვს უთმობს წყაროების მიმოხილვას, ჩერდება ქართლის ცხოვრების სხვადასხვა ვარიანტებზე, ამავე დროს სხვადასხვა ისტორიკოსთა წვლილზე საქართველოს ისტორიის შესწავლის საქმეში.

განსაკუთრებით საინტერესოაა გადმოცემული შინაჯალასობრივი ბრძოლის საკითხები ფეოდალურ საქართველოში. მეცნიერის დაინტერესება კლასობრივი და შინაჯალასობრივი ბრძოლის საკითხებით ფრიად ნიშანდობლივი მოვლენაა. ფ. პოლდაკს არსებითად სწორად ეს-

მისი ვითარება, რომელიც გიორგი III-ის გარდაცვალების (1184 წ.) შემდგომ შეიქმნა საქართველოს სამეფო კარზე, როცა ერთხელ უკვე გამეფებულ თამარს (1178 წ.), მეორედ დაადგეს სამეფო გვირგვინი დიდებულებმა და მეფედ კურთხევის სათანადო ცერემონიალიც შეასრულეს. რა მიზნით ამის მიზნად გერმანელ მეცნიერს? მივყავთ მის თხრობას...

— ფეოდალურ საქართველოში სახელმწიფო მმართველობის პრინციპი მონარქიული იყო. ხალხის ძალა-რბილში ძლიერად იყო გამჭდარი მონარქიული წყობილება — ამის ნათელ დასტურებად ფ. ჰოლდაკს „ვეფხისტყაოსანი“ მიაჩნია... მეფობა მეგვიდრეობით გადადის მამიდან შვილზე (პირმშობზე). ამ სამართლებრივი ნორმის დარღვევებს ზოგჯერ პოლიტიკური გართულებები მოსდევს სამეფო კარზე (ფ. ჰოლდაკს მოჰყავს სომეხი ისტორიკოსის სტეფანოზ ორბელიანის ცნობა დემნა უფლისწულისა და გიორგი III-ის შორის არსებული კონფლიქტის შესახებ). დემნა უფლისწულ-ორბელთა ამბოხების ძლევამოსილი ჩახშობის შემდეგ გიორგი III-ისათვის აღარავითარი ოპოზიცია არ წარმოადგენდა საშიშროებას და მანაც ფეოდალური სახელმწიფოსათვის უჩვეულო აქტი შეასრულა — საქართველოს სამეფო ტახტზე თავისი ქალაშვილი თამარი დასვა. გერმანელი მეცნიერი თვლის, რომ ამით გიორგი III-ემ შეცვალა ძველი მეგვიდრეობის წესი და შემოიღო თანავარგენტობის ინსტიტუტი (იგივე განმეორდა, როცა თამარმა მეფობა თავის შვილს — ლაშას გაუყო). ფ. ჰოლდაკი არსებითად სწორ შეფასებას აძლევს ამ ფაქტს როცა მიიჩნევს, რომ გიორგი III-ის მიზანს შეიძლისათვის მის სიცოცხლეზევე პოზიციების გამაგრება შეადგენდა.

შეიძლება მისაღები არ იყოს, მაგრამ სანტერესო კი არის გერმანელი მეცნიერის მიერ თამარის მეორედ მეფედკურთხევის ფაქტის შეფასება. იგი დასაშვებად თვლის, რომ გიორგი III-ის სიკვდილის შემდეგ შეიქმნა ძლიერი ოპოზიცია დემნას და ორბელიანთა მომხრეებისა, რომელთაც ბრძოლა გამოუცხადეს მეფე ქალს და ეს ძლიერი დაპირისპირება სამეფო ზეღისუფლებისადმი მანამ გაგრძელდა, ვიდრე თამარმა არ სძლია. ფ. ჰოლდაკს ასეთ შემთხვევაში არა მარტო გამართლებულად მიაჩნია თამარის მეორედ მეფედკურთხევა, არამედ აუცილებლად. ქართული წყაროები, კერძოდ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდელოანი“ ამ მოვლენას ასე გადმოგვცემს; ისე იქცევიან დიდგვაროვანი ფეოდალები, თითქმის თამარი არც კი ყოფილიყოს გიორგი III-ის თანამოსაყდრე სამეფო საქმეებში. „შემყრელთა შვდთავე ამის სამეფოსა“. სიხოვეს რუსუდან დედოფალს დამოციქულება თამართან, რათა ამ უკანასკნელმა აბელ-ყოს ქელთა მეფობასა და კურთხევითა გვრგვინსან — ყოფად აღვიდეს, და ამოდლეს და დაქ-

დეს საყდართა თვსთა მამათასა აღბურბობთა და აღძღუნებთა ძელისა ცხოვრებისათა...
გვარად, ერხთელ უკვე ფაქტურად გამეფებული თამარი, მეორედ უნდა გეკურთხებინათ მეფედ. აჲ! იე. ჭავჭავაძის მიერ შენიშნავს, რომ გიორგის გარდაცვალების შემდეგ „რადიც ამბავი მომხდარა, რომ ერთხელ ტახტზე ასული დედოფალი ზელმეორედ აუყვანიათ და გაუმეფებიათ“ მოხდა ის, რომ მსხვილმა ფეოდალებმა დრო იხელთეს ძლიერა გიორგი III-ის გარდაცვალების შემდეგ, შეეცადნენ არ გაგრძელებულიყო მისი პოლიტიკა და თამარის სამეფოსკარო პოლიტიკის ზელწერისათვის თავისი ვაჟუნის აშკარა თავსმოხვევა მოინდომეს.

მეფედკურთხევის ცერემონიალი ისე შესრულდა, რომ ზახვასმული იქნა დიდგვაროვანთა გაზრდილი უფლებები. „აღმუყანელთა საყდართა და საჯდომთა მამაპაპეულთა აღსუეს მზე იგი... და მოიღეს გვრგვინი...“⁴ „აღმუყანელნი“, რომელთაც თამარი „აღსუეს“ და გვირგვინი „მოიღეს“ დიდგვაროვანი ფეოდალები არიან. ამგვარად, ეს დიდგვაროვანები ჩანან უპირველეს პლანზე თამარის გამეფებისას და ყველა დეტალი მეფედ ზელდასხმისა მათი ნებით სრულდება. მემბრანე გამოჰყოს თამარ მეფისათვის, როგორც ლაშქრის მთავარსარდლისათვის ხალის გადაცემის სიმბოლურ ცერემონიალს. „და ცალსკერძისა კახაბერი, ერისთავი რაქისა და თაყუერისა, და სრულ ყვეს მოხელეთა სვანთა და დიდებულთა ვარდანი-ძეთა, საღირის-ძეთა და ამაწელისძეთა მოდება და დადება კრძლისა“⁵ როგორც ჩანს, ამ დიდებულებს უფლება აქვთ „სრულ ყოფისა“ და ზელდასხმისა. თამარის მეორედ მეფედ კურთხევის დროს მთელი სისრულით იქნა წარმოჩენილი ძველი დიდგვარიანი საზღების განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტახტის მემკვიდრის სამეფო უფლებით აღკურვის საქმეში: „თაყუანისცეს, დალოცეს და აღიდეს სხათა შვდისავე სამეფოსათა. და დაიპყრა ჟამიერად თვთოეულმა თვსი აღვილი“⁶. ე. ი. მეფის ძალაუფლების სრულყოფისათვის საჭიროა „შვდისავე სამეფოსათა“. წარმომადგენლების „დალოცვა“ და „აღიდება“. აქედან ფაქტურად დაიწყო არსებული სამეფოსკარო პოლიტიკის წინააღმდეგ დიდგვაროვანთა პროტესტი, რომელიც შემდგომში კიდევ უფრო გაიზარდა და გამძაფრდა.

ფ. ჰოლდაკი წერს განვითარებულ ქალაქებზე და ვაჭრობა-ზეღოსნობაზე. აქვე მიუთითებს, რომ საქართველოში ვაჭრობას მეტწილად არა-ქართველი მოსახლეობა — ძირითადად სომეხები მიხლევდნენ. გერმანელი მეცნიერი იმასაც კი აღნიშნავს, რომ ვაჭრებს საქართველოში ერთგვარი უპატივცემულობით ეპყრობოდნენო,

რომე მბრძოლი

გერმანელი მეცნიერი — საქართველოს ისტორიის მკვლევარი

რაც სწორი არ არის (პირიქით, XII საუკუნის საქართველოში სწორედ გვარების სასარგებლოდ აღაპერთი შეღავათი იქნა გატარებული). ფ. ჰოლდაი თამარის საქმის მოსაყვანად გაგზავნილი, ქართველი მემატიანის (თამარის მეორე ისტორიკოსის) მიერ უღირსად ჩათვლილი, ზანან ზორაბაძელის მისიას სხვაგვარად აფასებს. გერმანელი მეცნიერი თითქმის ეთანხმება თამარის მეორე ისტორიკოსს.⁷ მეტად საპატიო მისიის (თამარ მეფის სახლობის საკითხის მოგვარების) აღმსრულებლის ამ საქმისათვის შეუფერებლად მიჩნევაში, თუმცა იგი საქართველოს სახელმწიფო დარბაზის, დიდებულების მიერ ვადადგმულ ამ ნაბიჯს მიიჩნევს რამდენადმე წინასწარგანზრახულად და საგანგებოდ მოფიქრებულად (*recht vorsichtig zu verfahren*)⁸ ფ. ჰოლდაი თვლის, რომ თუკი ზანან ზორაბაძელი იმ პრინციპით იყო შერჩეული, როგორც გზის და რუსი უფლისწულის აღვლასამყაროვლის მტოდნე, ეს ვერაფერი ბედენაა, რადგან ასეთ შემთხვევაში მასზე მეტულის მოვალეობის დაკისრება უფრო უძრავის იქნებოდა, ვიდრე მასიის მეთაურისა. ამ შემთხვევაში გერმანელ მეცნიერს საქმის ვითარება ისე აქვს წარმოდგენილი, რომ დიდებულების მიერ მიღებული გადაწყვეტილება თამარ მეფისათვის იური ანდრიაშის შერთვის შესახებ, უცნობი იყო, როგორც საქართველოს მეფის, ისე რუსი უფლისწულისათვის, ამიტომ მოსალოდნელი მარცხის შემთხვევაში (ფ. ჰოლდაის მიხედვით ეს გამორიცხულად არ მიაჩნდათ დიდებულებს) სახელმწიფო დარბაზის წევრები, როგორც იტყვიან, ხელს დაიბანდნენ (*den man beim Fehlschlagen des Planes nach der einen oder anderen Seite hin mit gutem Grunde einfach fallen lassen konnte*)⁹.

რაკი ფ. ჰოლდაი ასეთ შეფასებას აძლევდა თამარის სახლობასთან დაკავშირებულ საქმის ვითარებას, ის რთული სიტუაცია, რომელიც ამ პერიოდში სახელმწიფოს სამეფო კარზე შეიქმნა, მეცნიერს, მისი აზრით, აძლევდა უფლებას განეცხადებინა, რომ *«die diplomatische Ränkekunst am georgischen Hofe sich jedenfalls auf einer sehr hohen Stufe befand»* (საქართველოს სამეფო კარზე დიპლომატიური ცბიერება მაღალ საფეხურზე იდგა).

ფ. ჰოლდაი ძირითადად სწორად ესმის XII საუკუნის მიქურთულობის და XIII საუკუნის დასაწყისის საქართველოს სახელმწიფოს პოლიტიკური ვითარება და სამეფო ხელისუფლების როლი ქვეყნის სიძლიერეში. იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ თამარის, როგორც მეფის პოზიცია გამოყოფილი იყო მეფე-ქმრების (მხედველობაშია იური უფლისწული და დავით სოსლანი) პოზიციიდან. გერმანელ მეცნიერს „მეფე-ქმრის“ ფუნქციის შესახებ გარკვეული კონცეფცია აქვს. იგი სახელმწიფოს მართვა-გამგებლობაში მეორეხარისხოვან როლს ასრულებს. ფ.

ჰოლდაი მიიჩნევს, რომ ქვეყანაში მონარქი თამარია. ომისა და ზავის საკითხი, ასევე ღმერთის მოწოდება საბოლოოდ თამარის ხელში გადაწყვეტილს. საქართველოს შემთხვევაში ლაშქრისათვის საომრად გამზადების ბრძანებასაც მას სთხოვენ. ასე მაგალითად:

«Tamara ist das Subjekt des Rechtes über Krieg und Frieden, und demgemäß berichtet der Chronist, daß Zakaria und Ivané, die beiden Feldherrenbrüder, und Waram Gagel sich an sie wenden mit der Aufforderung: «Befehlet also den georgischen Soldaten, daß sie sich für einen Feldzug gegen Khorasan vorbereiten» ან კიდევ: «Inzwischen führte König Dawid (gemeint ist der zweite Gemahl Tamaras), . . . nach den Befehlen und Plänen Tamaras Kriege» (გვ. 45).

მსგავსი მაგალითები მრავლად მოჰყავს ისტორიკოსს. ფ. ჰოლდაის მოსაზრებები დღემდეობით შეიძლება ჩვენი ისტორიოგრაფისათვის განვილი ეტაპს წარმოადგენდეს, მაგრამ ისინი (განსაკუთრებით ზაქარია და ივანე მხარგრძელების, ვარამ გაგელის თამარისადმი მიმართვის შესახებ, რათა ამ უკანასკნელმა გასცეს ბრძანება ლაშქრის გარკვეულ მოქმედებაზე, ან კიდევ დავით სოსლანის თამარ მეფის მითითების საბრძოლო საქმიანობის შესახებ და სხვ.) თავიანთი მნიშვნელობით დღესაც არ არის ინტერეს-მოკლებული. მართლაც ქართული ნარატიული წყაროები ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ქვეყანაში პირველი პირი მეფეა (თამარი). ასე მაგალითად: „მეფემან (ლაპარაკია იური ანდრიაშის შესახებ — რ. მ.) შემყრელმან სპათმან ბრძანებთა თამარისათა, მიჰმართა“... ე. ი. იური ანდრიაშ ძე მხოლოდ თამარის ბრძანებით მოქმედებს, „მეფე-ქმრის“ ფუნქცია იმ დროის საქართველოში უმეტესწილად ჯარის, ლაშქრის სარდლობა იყო. ამ მოვალეობას ასრულებდა იური ანდრიაშ ძე და დავით სოსლანი. ბუნებრივია „მეფე-ქმრის“ სხვა ფუნქციებიც ექნებოდათ. აღსანიშნავია, რომ საქართველოში დინასტიის საკითხიც მეფე-ქალთა სასარგებლოდ იყო გადაწყვეტილი. მეფე-ქმრის საკუთარი გვარის დამკვიდრების უფლება წართმეული ჰქონდათ ქართულ სამამდილოში.

ფ. ჰოლდაი აყენებს მეტად საღაო დებულებას, მიიჩნევს რა იმდროინდელ საქართველოს სახელმწიფოს თეოკრატიულად, რაც მისი აზრით, იქედან სჩანს, რომ მეფე ღვთაებრივად არის გამოცხადებული (თამარიც მოხერხებულად იყენებდა ამ „ღვთაებრივ დანიშნულებას“); ქართულ მონეტებზე (გერმანელი მეცნიერი ქართულ ნუმიზმატიკურ მასალას, როგორც ჩანს, ლანგელს შრომიდან იცნობს) წარწერაში თამარის მისთვის თანაშემწედ და თაყვანისმცემლიდ არის გამოცხადებული. გარკვეული პატივისცემა გამოსჰყვით თამარის მიერ სამღვდლოებაში მშობრთულ სიტყვებშიც; დროშისა და ჯა-

რას დალოცავდა ლაშქრობის წინ რელიგიურობას უსხვად ხაზს. მართლაც ფეოდალურ საჭარ-ფეგლოში, ისე როგორც ყველა სხვა ამ ტიპის სახელმწიფოებში, ეკლესია საკმაოდ მომპლავ-რებული იყო და ძალუფლებების შემდგომ გაზრდა-გაფართოებაზე ზრუნავდა. მსოფლიო-შუა საუკუნეების ისტორია ხომ „არ იცნობდა იდეოლოგიის სხვა ფორმას, გარდა რელიგიისა და თეოლოგიისა“ (ფრ. ენგელსი). საქართვე-ლოს მეფეებს, მათ შორის თამარსაც, ბრძოლა უხდებოდა ამ მსხვილი ფეოდალური ძალის (სამღვდელოების) წინააღმდეგ. ფ. პოლდაკ სწორად ესმის ის დამოკიდებულება, რაც იმ-დროინდელ სამღვდელოებას (ეკლესიას) და სახელმწიფოს შორის არსებობდა. აღნიშნავს, რომ თამარი იბრძოდა თეოკრატიის თავიდან აცილებისათვის. მართლაც, საქართველოს სა-მეფო ხელისუფლების ეკლესიასთან დამოკიდე-ბულება მწვავე შინაქალაქობრივ ბრძოლაშია გამოხატული. ეს ბრძოლა ფეოდალიზმის არსე-ბობის მიერ სიგრძეზე მიმდინარეობდა. თუ დავით აღმაშენებელი ახერხებდა საეკლესიო ფეოდალების მოთოფას, ატარებდა რეფორმებს სასულიერო სფეროში და ჰყონდიდელ-მწიგნო-ბართუხუცესის ინსტიტუტის შექმნით პრაქტი-კულად ეკლესიას სახელმწიფოს უქვემდებარ-ებდა, შემდგომ პერიოდში ასეთი წარმატებით ვერად გამოდიან მეფეები დიდგვაროვან სასუ-ლიერო პირებთან და საერთოდ ეკლესიასთან ბრძოლაში. ასე რომ, ეკლესია, როგორც მსხვი-ლი ფეოდალური ერთეული მეტად მნიშვნელო-ვან სოციალურ ძალად რჩება და მისი ბრძოლა უფლებების გაფართოებისათვის არ ცხრება.

ფ. პოლდაკი ფიქრობს, რომ თამარის პოლი-ტიკა მიზნად ისახავდა ეკლესიისადმი შემწყნარ-ებლურ დამოკიდებულებას, ზრუნვას მის გა-ძლიერებაზე, რაც, მეცნიერის აზრით, რელიგი-ური შეგნებიდან გამომდინარეობდა, თუმცა ეს შემწელებელი და სასიყვდილო ფაქტორი იყო ქვეყნის ცენტრალიზაციის გზაზე.

გერმანელი მეცნიერი საგანგებოდ ჩერდება ხელმწიფის კარის მოხელეებზე, მოკლედ მი-მოიხილავს მმართველობის სისტემას, ასახე-ლებს ცალკეულ თანამდებობებსა და მის მფლო-ბელ პირებსაც. არ არის გასაკვირი, რომ ამ რთული პრობლემის შესახებ ფ. პოლდაკი ვერ იძლევა მისაღებ პასუხს, თუმცა იგი ცდილობს გარკვეული ანალოგიები გაატაროს სხვადასხვა ქვეყნების შესაბამის ინსტიტუტებთან. საგუ-ლისხმოა, რომ ფ. პოლდაკი საგანგებოდ ჩერ-დება ათაბაგობის შემოღებაზე, აკრტიკებს ქართულ მემკვიდრეს, რომ ეს ტერმინი სულთ-ნის მამობილს კი არ ნიშნავდა, არამედ „მხე-დართა კომენდატს“. იგი აღნიშნავს, რომ ივა-ნე მხარგრძელზე ადრე თამარს ეს თანამდებო-ბა ივანე ახალციხელისთვის უბოძებია ყარსის (ყარის) ამირთ-ამირობასთან ერთად (გვ. 76).

აქ ჩვენ გვინდა ყურადღება მივაქციოთ ათა-

ბაგობის ინსტიტუტის ჩამოყალიბებას. თუ დი-სლურ საქართველოში. ეს სახელი ფეოდალური საქართველოს სამოხელეო თანამდებობის რის შედარებით ახალია. მასში აშკარად ჩანს შინაქალაქობრივი ბრძოლის კვალი. თვით მისი შემოღება მეფესა და დიდგვაროვან ფეოდა-ლებს, ასევე თვით დიდგვაროვანთა შორის არ-სებული მწვავე ბრძოლის შედეგია.

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის საქართვე-ლოში იცის მალალი სახელმწიფო სამოხელეო თანამდებობები: ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუ-ცესი, ამირსპასალარი, მნდატურთუხუცესი, მე-ქუტუქთუხუცესი, მსახურთუხუცესი. თითოე-ულ მათგანს თავისი გარკვეული უფლებები და მოვალეობები ჰქონდა და ამ გზით მონაწილეობ-დნენ საერთო სახელმწიფოებრივ მართვა-გამ-გებლობაში. თითოეული ეს თანამდებობა გარ-კვეული ფეოდალური საგვარეულოების წარმო-მადგენლებს ეკუთვნოდა და ხშირად სამემკვიდ-რეოდაც იქცეოდა (გარდა ჰყონდიდელ-მწიგნო-ბართუხუცესის თანამდებობისა).

ათაბაგობის წარმოშობა ჩვენს ისტორიოგრა-ფიაში სწორედ ერთ-ერთი ფეოდალური საგვარ-რეულოს — კერძოდ მხარგრძელთა მცდელო-ბასთან, მათ უფლება-მოვალეობათა გაზრდისათ-ვის ბრძოლასთან არის დაკავშირებული. ეს სა-გვარეულო გაორგი III-ის დროიდან (კერძოდ 1178 წელს) ირბელთა ამბოხების ჩახშობიდან) წინაურდება, თამარის მეფობისას კი საკმაოდ აღზევებული ჩანს. ზაქარია მხარგრძელმა სა-ქართველოს სამეფო ამირსპასალარობა და მან-დატურთუხუცესობა მიიღო, დიდი წვლილი შე-იტანა ქართულ ფეოდალური მონარქიის განმ-ტკიცების საქმეში. შემთხვევითი არ არის, რომ საქართველოს მეფის ამ მოხელეს ქართული და სომხური წყაროები ხოტბით მოიხსენებენ. თა-მარის პირველი ისტორიკოსის მიხედვით ზაქა-რიას „ყოველნი სათნოებანი და საკაცობონი აქუ-ნდეს“. იყო „კაცი დიდად გამდიდრებული და ყოვლითა სათნოებითა აღსავსე, გამარჯვებუ-ლი, მკნე და ძლიერად მბრძოლი“, „კაცი გუბარანი და აღზრდილი ლაშქრობათა შინა“. ასეც ზაქა-რია და ივანე მხარგრძელის ძენი, დადაცათუ მე-ფეთათჱს ერთგულნი იყვნენ და დიდად გამო-ცდილნი ლაშქრობასა შინა, კაცნი სახელოვანი, არამედ რკულითა სომეხნი იყვნეს¹⁰. მხარგ-ძელთა შესამკობად არც თამარის მეორე ისტო-რიკოსი იშურებს ეპითეტებს: „ზაქარია და ივა-ნე, კაცნი ბრძენნი, მკნენი, ბრძოლათა შინა დი-დად გამოცდილნი და გუარეულადაც ერთგულ-ნი მეფეთანი, ამისთჱს დიდად შეეყარებულ-ნი თჱთ თამარის პაპათა და მამათაგანცა“¹¹.

როგორც ქართულ წერილობითი წყაროები-დან ჩანს, ზაქარია და ივანე დიდად დაწინაურე-ბული ყოფილან XII საუკუნის მეორე ნახევარ-

როინ მებრძველი

გერმანელი მიმდინირი — საქართველოს ისტორიის მკვლევარი

ში. გასაკვირი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ქართველ მეფეთაგან ესოდენ შეყვარებული ზაქარია ორ წამყვან სამოხელეო თანამდებობას (ამირსპასალარობასა და მანდატურთუხუცესობას) ფლობდა, ივანე კი მსახურთუხუცესი იყო. ზაქარიას გარდაცვალება (1212 წ.) დიდად განიცადა იმდროინდელმა ფეოდალურმა წრეებმა — „მეფემან ივლიოა და ყოველმან კაცმან საქართველოს მყოფმან“.¹²

ზაქარია მხარგრძელის გარდაცვალების შემდეგ ყველა მისი სამფლობელო და თანამდებობებიც მხარგრძელთა საგვარეულოს სამეფვიდრეო დარჩა. რადგან ზაქარიას შვილი სარგისი მცირეწლოვანი იყო თამარმა უხმო ზაქარიას ძმას ივანეს და გარდაცვლილი ძმის „სახელოება“ შესთავაზა. თამარს, რასაკვირველია, ესმოდა კარგად რომ საბოლოოდ ეს თანამდებობები სამფლობელოებითურთ ზაქარიას შვილს სარგისის საკუთრება უნდა გამხდარიყო. ივანეს კი ალბათ დროებით მოვალეობის შემსრულებლად ნიშნავდა.

აქ საინტერესოა თვით ივანე მხარგრძელის დამოკიდებულება შეთავაზებული თანამდებობებისადმი. ივანე მიმართავს საქართველოს მეფეს: „პატივო ესე, რომელთა პატივ-გიცემიეს ჩემდა დიდად დიდი არს და მე უღირსი ვარ; ესრეთ შემეწიე, რათა ძმისა ჩემისა სახელსა ჩემ ზედა არა ახსენებდენ, რათა არა მრცხულებს ნაცვლად მისა ღვომად, არამედ ათაბაგობითა პატივ-მეც; საქართველოსა არა არს წესად ჰელად თქუენ მეფეთა წინაშე ათაბაგობა და ამით განადიდე წყალობა შენი ჩემ ზედა, რომე ახალსა და უადრესსა პატივსა ღირს მყო და ათაბაგობა მიბოძო, რომელ სულტანთა წესი არს ათაბაგი, რომელი მამად და გამზრდელად მეფეთა და სულტანთა იწოდების ათაბაგი; ამით განადიდე წყალობა შენი უწინარეს ჩემთა პირველთა“.¹³

როგორ უნდა გავიგოთ ივანე მხარგრძელის ეს ნაბიჯი? ამას შეიძლება ორგვარი ახსნა მოუვლებით: 1) რაკი ივანემ იცოდა, რომ „სახელოება“ ამირსპასალარისა და მანდატურთუხუცესისა წესის მიხედვით მის ძმისწულს სარგისს ეკუთვნოდა, ხოლო თითონ მხოლოდ დროებით უნდა დანიშნულიყო ამ თანამდებობებზე, (რაც მას შესაძლოა არ მოსწონდა), იგი ალბათ ისეთ თანამდებობაზე ოცნებობდა, რომელსაც თავის შვილს უნადერძებდა. ასეთ შემთხვევაში ივანე მხარგრძელის მოთხოვნა გასაგებია ხდება. 2) არ არის გამორიცხული, რომ ივანე მხარგრძელს უფრო შორისაც უმზინებდა. მას მეფის პირველ მოხელედ გახდომა სწოდა. პირველი „ქელი“ XII საუკუნის საქართველოში ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესისა თავისი მკვეთრად ჩამოყალიბებული ფუნქციებით. ივანემ სწორედ ამ თანამდებობასთან გათანაბრება მოიწადინა. ეს თვით მის მიერ ათაბაგის სახელოში შემავალი ფუნქციების განსაზღვრიდან ჩანს

(„მამად და გამზრდელად მეფეთა და სულტანთა იწოდების ათაბაგი“).¹⁴

რაც შეეხება ივანეს მიერ ამირსპასალარობასა და მანდატურთუხუცესობაზე უარს თითქმის მისი ამ თანამდებობისათვის შეუფერებლობის („მე უღირსი ვარ“) გამო, მეფის წინაშე თავის მოკავთუნებას უფრო ჰგავს, ვიდრე თავმდაბლობას, რადგან როგორც ვნახეთ იგი უმეტესად უფრო დიდ თანამდებობას ითხოვდა.

საპიროდ ვთვლით ყურადღება გავამახვილოთ „მეფის მამობის“ საკითხზე. „ქელმწიფის კარის გარიგება“ არაერთგზის მოიხსენიებს: „ჰყონდიდელი მამა არს მეფისა“,¹⁵ ან „ვეთა მამა არს მეფისა (ჰყონდიდელი — რ. ბ.) ეგრე ყველა საუარავე უმისოდ არ იქნებოს“.¹⁶ დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი საგანგებოდ ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ საქართველოს პირველი ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი გიორგი იყო „...განმზარაბი, სვანი და ფრთხილი, თანაღვრდილი აღმზრდელი პატარონისა და თანაგამკათველი ყოველთა გზათა, საქმეთა და ღუაწლთა მისთა“.¹⁷ ჩვენის აზრით როგორც ერთ, ისე მეორე წყაროში ლაპარაკია არა მეფის მეგვიდრის აღზრდის უფლებებზე; (ასე ფიქრობს ზოგიერთი მეცნიერი), არამედ უფრო დიდსა და მაღალ უფლებებზე — სულიერი მამობაზე. ასე რომ ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესს საქართველოს მეფის სულიერი მამობის პრეტენზია ჰქონდა და, როგორც ჩანს, მართებულია. დავითის ისტორიკოსის მიერ ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის მეფის „თანაგამკათვლად ყოველთა გზათა, საქმეთა და ღუაწლთა მისთა“ მიჩნევა ააშკარავებს ამ ხელის მფლობელის მეფესთან ურთიერთობის საკითხს — კერძოდ მისი სულიერი მამისა და პირველი მრჩეველის როლს.

საკითხების ახე, რომელიც ათაბაგის ივანეს მიერ ჩამოყალიბებულ ფუნქციაში უნდა ყოფილიყო თავისთავად შეადგენდა ჰყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესის სახელს. ამდენად თავიდანვე ეს ახალი სამოხელეო ინსტიტუტი უპირისპირდებოდა მეფის პირველი ვეზირის უფლებებს.

თამარ მეფეს შესაძლებლად ჩაუთვლია ათაბაგის ინსტიტუტის შემოღება და ეს ხელი ივანე მხარგრძელისთვის უბოძებია: „ყოცა მეფემან და უბოძა ათაბაგობა“.¹⁸ საინტერესოა თამარის პირველი ისტორიკოსის მინიშნება, რომ ათაბაგობა „არა ყოფილ იყო საქართველოს მეფეთა წინაშე, არც ეის ბოძებოდა“.¹⁹ აქ ჩვენ გვინდა მოვიტანოთ ერთი ადგილი იმავე ისტორიკოსის თხზულებიდან, სადაც ასევე თამარის მიერ ათაბაგობის ბოძებაზეა ლაპარაკი ივანე ახლციხელისადმი, თანაც ქრონოლოგიურად უფრო ადრე. 1205 წელს საქართველოს ლაშქარმა კარი (ყარსი) აიღო.²⁰ ამასთან დაკავშირებით თამარის პირველი ისტორიკოსი გადმოგვცემს: „ხოლო მეფემან აიღო და მიითუღია კარი და დაუტოვა კარის მცველად ახალციხე

ივანე, და აჩინა მონაპირედ, და უბოძა ათაბაგობა და ამირთამირობა.²⁴ (სწორედ ამ მომენტს აღნიშნავს გერმანელი მეცნიერი ფ. ჰოლდაი) რას უნდა ნიშნავდეს ის ფაქტი, რომ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ 1205 წლის ქვეშ თამარის მიერ ივანე ახალციხელისადმი ათაბაგობის ბოძებას გადმოგვცემს, ხოლო დაახლოებით 1212 წლის ქვეშ კი აცხადებს, რომ ათაბაგობა „არა ყოფილ იყო საქართველოს მეფეთა წინაშე, არცა ვის ბოძებოდა“.

ინტერესმოყვარებული არ იქნება მოყვლედ მიმოვიხილოთ თვით ათაბაგობის წარმოშობისა და რაობის საკითხი. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამის შესახებ გარკვეული მოსაზრებებია გამოთქმული. დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია ამ ტერმინს შემდეგნაირად განმარტავს: «Воспитатель наследников сельджукских султанов, становившийся регентом при воцарении своего воспитанника. Получаемый А. (ათაბაგი — რ. ბ.) — наследств. Удел способствовал созданию некоторыми атабеками новых династий; отсюда А. — титул главы феод. княжеств в странах Бл. и Ср. Востока в 12—13 вв., военачальник в Египте при Мамлюках»²².

განვიხილოთ ქართველ ისტორიკოსთა შეხედულებები ამ საკითხზე. დ. ბაქრაძე მიიჩნევს, რომ „სიტყვა ათაბაგი არის თურქული და ნიშნავს: „ატბა გამდელსა და ბეგი ბატონსა, მთავარსა“. გამზრდელი ბატონისა, მთავრისა“, რადგანაც ათაბაგები თავდაპირველად ამ ხელობის აძლევდნენ სელჯუკების სასახლეში“.²³ მეცნიერი თვლიდა რომ ათაბაგობა საქართველოში სელჯუკებიდან ათვისებული ინსტიტუტი იყო და გვარადან გადმოცემა სამცხე-კლარჯეთში.²⁴

ნ. ურბნელი აღნიშნავს, რომ ათაბაგობა იგივე იყო, რაც ქართული მამა-მამუჭეობა.²⁵ როგორც სელჯუკებში, ისე საქართველოში ათაბაგობით იხსენებდნენ პირველ მინისტრს, დიდ ვაზირს, უმაღლეს გამგებელს“.²⁶ ნ. ურბნელი თვლიდა, რომ შვილის აღსაზრდელად გაცემის ძველი ჩვეულება სახელისუფლოდ გადაიქცა.²⁷ ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა ის მომენტი, რომ ნ. ურბნელი საქართველოში პირველ ათაბაგად მიიჩნევს ივანე ახალციხელს.²⁸ აქედ. ივ ჭავჭავაძის ათაბაგობის შემოდება საქართველოში შემთხვევით მოვლენად მიაჩნია („ივანე მხარგრძელის პირად პატივმოყვარეობის დასაქმაციყოფილებად“),²⁹ რადგან იმ დროს „აღსაზრდელი უფლისწული არცინ იყო“. თანაც განსვენებული მეცნიერი აღნიშნავს, რომ მართალია ათაბაგობა დიდი პატივი იყო, მაგრამ უკონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი მაინც მასზე მაღლა იდგა.³⁰

ათაბაგობის ინსტიტუტს შეეხო ვლ. გორდლევსკი და იგი უფლისწულის, მომავლი სულთნის აღმზრდელად ჩათვალა. თან მიაჩნდა,

რომ სახელმწიფოში ათაბაგი დიდი გავლენით სარგებლობდა.³¹

საინტერესოა ჩვენს მიერ ზემოთ ციტირებული ადგილის გავების საკითხი. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“-ს ეს ცნობა ჩვენ „ქართლის ცხოვრების“ პროფ. ს. ყაუხჩიშვილისეული გამოცემიდან მოვიტანეთ. აუცილებლად მივგანინა შევნიშნეთ, რომ ამ სახითა იგი დაცული ვახტანგისეულ „ქართლის ცხოვრებაში“.³² მარიამისეული „ქართლის ცხოვრება“ ჩვენთვის საინტერესო ადგილს ასე გვაძლევს: „აიღო და მიითუალა კარი და დაუტრევა კარის მცველად ახალციხელი ივანე და აჩინა მონაპირედ და უშორით იშობა და ამირთა ამირობა“. ე. თაყაიშვილი „უშორით იშობას“ ხსნის, როგორც „უბოძა ათაბაგობა“.³³ აქედ. კ. კეკელიძე ეს ადგილი ასე წაიკითხა „ეჭიბობა“.³⁴ ე. თაყაიშვილი თავიდან პრინციპულად დეთანხმა ვახტანგისეულ „ქართლის ცხოვრების“ მონაცემებს და ივანე ახალციხელი ათაბაგად მიიჩნია, თუმცა შემდეგში ეჭვი გამოთქვა, რადგან მარიამ დედოფლისა და თეიმურაზისეული ნუსხებიდან ივანე ახალციხელის ათაბაგობა არ დასტურდებოდა.³⁵

ჩვენ ერთხელ კიდევ ვუსვამთ ხაზს იმ ფრიად ნიშნავს ფაქტს, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ბოლო ს. ყაუხჩიშვილისეულ რედაქციაში სწორედ „უბოძა ათაბაგობა“ დარჩა.

ფრიად დიდი იყო კარის ადების მნიშვნელობა, როგორც სამხედრო, ასევე პოლიტიკური თვალსაზრისით. აღსანიშნავია, რომ თამარ მეფემ ანისისა და დვინის მსგავსად წყალობად კი არ გასცა, არამედ ის უშუალოდ სამეფო ტახტს დაუმორჩილა.³⁶ კარის ამირთამირობა, ბუნებრივია, გარკვეულად მნიშვნელოვანი პატივი იყო, მაგრამ საქართველოს მეფეს ეს თანამდებობა ივანე ახალციხელისათვის ათაბაგობასთან ერთად მიუნიჭებია.³⁷ ამჟამად ჩვენთვის ძნელია გავარკვიოთ ივანესთვის ბოძებული ათაბაგობის შინაარსი, ჩადებული იყო თუ არა მასში ის აზრი და ფუნქციები, რომელიც შემდგომში ივანე მხარგრძელმა მოითხოვა. აქ თითონ თამარის ისტორიკოსი გვაგვებს წინააღმდეგობაში. თუ კი ივანე ახალციხელისათვის გაცემული თანამდებობა იგივე იყო, რაც ივანე მხარგრძელისთვის, მაშინ მემატიანე ახალ მოვლენად აღიარებდა სთვლიდეს ამ უკანასკნელს. თუ არა სხვაგვარად გაუგებარია 1205 წ. ივანე ახალციხელისთვის ათაბაგობის ბოძების აქტი. აქ შეიძლება ორგანიზაციისაზრება გამოითქვას: ა) 1205 წლის ქვეშ თამარის პირველი ისტორიკოსის მიერ მიწვეული ივანე ახალციხელისათვის ათაბაგობის ბოძება, არ შეესაბამებოდა იმ შინაარსს, როგორც ეს შემდგომში 1212 წლიდან იყო. მაგ-

როინ მებრძვლი
გერმანელი მცენებრი — **საქართველოს**
ისტორიის მკვლევარი

რამ ეს თანამდებობა გარკვეულ კავშირში მაინც უნდა იყოს სამოხელეო წყობასთან. საინტერესოა, რომ ივანე ახალციხელმა სამეფო დომენის ამირთამირობა მიიღო, მიიღო კარული და მისი ქვეყანა, მაგრამ ყოველივე ეს ათაბაგობის თანამდებობის მიღებასთან თანადართული „ნიჰი“ იყო. ასე რომ შესაძლოა ივანე ახალციხელის ეს თანამდებობა (ათაბაგი) სამეფო კარის მოხელის რანგი იყო. ბ) არ არის გამორიცხული, რომ ივანე ახალციხელისთვის ბოძებული ათაბაგის თანამდებობა თავისი შინაარსით იგივე იყო, რაც 1212 წლის შემდგომ. იქნებ სწორედ მწვავე ბრძოლის შედეგად ჩაივლო ხელში ეს თანამდებობა ივანე მხარგრძელმა, თანაც მასში მკვეთრად გამოსახული მაღალი რანგის მეფის მოხელის ფუნქციები ჩაიღო. ამის საბუთად, რა თქმა უნდა, თამარის პირველი ისტორიკოსი ვერ გამოდგება, მაგრამ იქნებ იგი ასეთი ხოტბადიდებით რომ ისხნენ მხარგრძელებს, აშკარად რომ ეტყობა მათდამი სიმპათია, არც იოს ობიექტური ამ საკითხის გადმოცემისას. ამ მხრივ საინტერესოა ჟამთააღმწერლის ცნობები, რომელიც გადმოგვცემს მხარგრძელთა და ახალციხელთა შორის არსებული შუღლის შესახებ. ივანე მხარგრძელის ღალატი გარნისის ბრძოლის დროს, რასაც სხვა უბედურებასთან ერთად შალვა და ივანე ახალციხელების დაღუპვა მოჰყვა ისტორიკოსისაგან მიჩნეულია „საქართველოს სრულიად მოსაოილეად“. ³⁸ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ ამ ღალატს ხსენის — „იტყვან, ვითარმედ შურითა ყო ახალციხელთა შალვა და ივანესითა“. ³⁹ ივანე მხარგრძელი მტერთან შემზულ ქართველთა ლაშქარს არ მიეშველა თავისი ჯარით: „არა ინება შეულა ივანე ათაბაგმა, რომელსა შურითა იტყვიან ამას ყოფად და არა თუ შიშითა“. ⁴⁰ ხომ არ იყო შურისა და შუღლის მიზეზი თავის დროზე ახალციხელებსა და მხარგრძელებს შორის არსებული ბრძოლა ათაბაგობისათვის. ⁴¹ ასეა თუ ისე ფაქტია, რომ ათაბაგის თანამდებობა შესაძლოა სხვა შინაარსით, მაგრამ მაინც არსებობდა 1212 წლამდე და იქნება არც ის იყოს გამორიცხუ-

ლი, რომ ეს თანამდებობა ივანე მხარგრძელმა ბრძოლით მოიპოვა.

ამდენად, გერმანელი მეცნიერის მინიშნება ივანე ახალციხელისათვის ათაბაგობის ბოძების შესახებ ფრიალ საგულისხმო მოვლენად უნდა ჩაითვალოს.

ფ. ჰოლდაკი მიუთითებს სამეფო მამულების სიმცირეზე. თანაც მეცნიერს უყვარს, რომ მეფის ზელისუფლება არ ცდილობდა თავისი სამფლობელოების გაზრდას. პირიქით უხვად ხდებოდა ფეოდალთა დაჯილდოება მიწებით. ამასთან ომის შედეგად მოპოვებული მიწები თუ სხვა ნადავლიც ფეოდალი-სარდლების ხელში რჩებოდა. გერმანელი მეცნიერი შენიშნავს, რომ სწორედ მიწებით დაჯილდოებული ფეოდალები გამოდიოდნენ შემდგომში საქართველოს მეფის მოწინააღმდეგეებად და ამდენად ამგვარ წყალობებს არსებითი შედეგი არ მოჰყოლია. საუკუნისხმოა, რომ საქართველოს სახელმწიფოში არსებული შინაკლასობრივი ბრძოლები (მეფესა და დიდგვაროვან ფეოდალებს შორის) არ გამოჰპარვია ფ. ჰოლდაკს და საგანგებოდ შეჩერდა მათზე.

საერთოდ უნდა ითქვას, რომ გერმანელი მეცნიერის გამოკვლევების სფეროში მოექცა თითქმის ყველა ძირითადი საკითხი, რომელიც თამარის ეპოქისათვის არის დამახასიათებელი. ჩვენ კიდევ ვიმეორებთ, რომ მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით ფ. ჰოლდაკის გამოკვლევის „Von der Sage und dem Reich der grusinischen Königin Tamara“ ზოგი ნაკლოვანება გააჩნია, მაგრამ მასში ფეოდალური საქართველოს ისტორიის რიგი საკითხები მეტად საინტერესოაა განხილული: ამასთან თვის ის ფაქტი, რომ გერმანელი მეცნიერი XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს ისტორიით დაინტერესდა (ამას ალბათ თავისი გამართლება ჰქონდა) საგულისხმო მოვლენაა. საქართველოს ისტორიის შესახებ ასეთი გამოკვლევების არსებობა მეტად მწიფეწვლიანი ფაქტია და, თვით გერმანელმა მეცნიერმა ფ. ჰოლდაკმა ჩვენს ისტორიოგრაფიაში თავისი გარკვეული ადგილი უნდა დაიკავოს.

შენიშვნები:

¹ F. Hölldack, Von der Sage und dem Reich der grusinischen Königin Tamara, Leipzig, 1906, გვ. 3-4.

² ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, თბ., 1959, გვ. 26.

³ ივ. ჭავჭავაძის, საქართველოს მეფე და მისი უფლების ისტორია, თბ., 1905, გვ. 71-72.

⁴ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, თბ., 1959, გვ. 26.

⁵ იქვე, გვ. 27.

⁶ იქვე.

⁷ საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ დაკისრებული მისიის შესრულებისათვის ზაქარია ზორაბაძელის „უღირსობის“ შესახებ „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ არაფერს ამბობს. მხოლოდ თამარის მეორე ისტორიკოსისა აქვს ამგვარად მოხსენებული: „არცა კაცი იგი ღირსი საქმისა წარავლინეს და არცა მისსა მეცნიერ იყვნეს, რომელსა იგი მოიკვანებდეს“. მაგრამ თამარის ეს მეორე ისტორია ივ. ჭავჭავაძის მიერ 1923 წელს იქნა აღმოჩენილი და შემდეგ საგანგებოდ შესწავლილი. ამდენად, ჩვენთვის ძალზე საინტერესოა, თუ რა წყაროთი

სარგებლობდა დ. ჰოლდაკი, როცა მან 1906 წ. გამოცემულ თავის წიგნში მკაფიოდ მიუთითა ქართველი მემატიანის მიერ დიდვაჭრის — ზანქან ზორაბაძელის უღირს პირად მოხსენების შესახებ.

⁸ F. Houldack, დასახ. ნაშრ. გვ. 60.

⁹ იქვე.

¹⁰ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 33, 109.

¹¹ ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 123.

¹² ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 110.

¹³ იქვე.

¹⁴ იქვე, შდრ. „ქელმწიფის კარის გარიგება“; „ჰყონდიდელი მამა არს მეფისა“ (ქართული სამართლის ძეგლები, ი. სურგულაძის რედაქციით თბ., 1970, გვ. 49).

¹⁵ ქელმწიფის კარის გარიგება, ქართული სამართლის ძეგლები, გვ. 49.

¹⁶ იქვე.

¹⁷ ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი, ქართლის ცხოვრება, I, გვ. 336.

¹⁸ ცხოვრება მეფეთ-მეფისა თამარისი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 110.

¹⁹ იქვე.

²⁰ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, II, თბ., 1965, გვ. 382. შდრ. ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე და სხვა. საქართველოს ისტორია, თბ., 1958, გვ. 202.

²¹ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 92.

²² БСЭ, გვ. 366.

²³ იხ. ვახუშტი, საქართველოს ისტორია, I, თბ., 1885, გვ. 191, (დ. ბაქრაძის შენიშვნა).

²⁴ იქვე.

²⁵ ნ. ურბნელი, ათაბაგნი ბექა და აღბუღა და მათი სამართალი, 1890, გვ. 6—8.

²⁶ იქვე, გვ. 10.

²⁷ იქვე.

²⁸ იქვე, გვ. 11, აქ ნ. ურბნელი ვახუშტის ბაგრატიონსაც იშველიებს (იხ. ვახუშტი, საქართველოს ისტორია, I, თბ., 1885, გვ. 211).

²⁹ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია; წ. II, ნ. I, გვ. 179.

³⁰ იქვე, გვ. 180.

³¹ Вл. Гордлевский, Государство сельджукидов Малой Азии, 1941, стр. 142.

³² „ვახტანგისეული ქართლის ცხოვრება“, I, მ. ბროსეს გამოცემა, გვ. 318.

³³ „მარიამისეული ქართლის ცხოვრება“, ექ. თაყაიშვილის რედაქციით, გვ. 496.

³⁴ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, აკად. კ. კეკელიძის რედაქციით და გამოცემით, 1941, გვ. 124.

³⁵ ქელმწიფის კარის გარიგება, ე. თაყაიშვილის რედაქციით, 1920, გვ. V, შენიშვნა I.

³⁶ ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე და სხვ., საქართველოს ისტორია, თბ., 1958, გვ. 202.

³⁷ ამასთანავე ივანესვე უბოძა კარული და მისი ქვეყანა“ (იხ. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 92).

³⁸ ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, II, გვ. 170.

³⁹ იქვე.

⁴⁰ იქვე.

⁴¹ აქ გასათვალისწინებელია ის ვარეშობა, რომ ზაქარიას გარდაცვალების შემდეგ მხარგრძელთა ხელში თავი მოიყარა სამმა მაღალმა სამოხელეო თანამდებობამ (ათაბაგი, ამირსპასალარი, მანდატურთუხუცესი). ივანე მხარგრძელი ყოველნაირად ცდილობდა ამ თანამდებობათა შენარჩუნებას და ებრძოდა ყველას, ვინც კი რომელიმე ამ სახელის პრეტენდენტი შეიძლებოდა ყოფილიყო. იქნებ ახალციხელები ასეთ პირობად მიიჩნედა ივანეს და არ არის გამორიცხული, რომ სწორედ ამის გამო იყო მტრობა ორ საგვარეულოს შორის.

რომან შენგელია

ზოგიერთი შენიშვნა

უნივერსიტეტისა და ფილოსოფიის ინსტიტუტის თანამშრომლებმა შედგინეს და თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ 1970 წელს გამოსცა სახელმძღვანელო დიალექტიკური მატერიალიზმის კურსისთვის „დიალექტიკური მატერიალიზმი“.

დიალექტიკურ ატერიალიზმში ქართველი ავტორების მიერ შედგენილი პირველი სახელმძღვანელო 1955 წ. გამოვიდა. ახალ სახელმძღვანელოში ძველიდან გადმოხტვილია პროფესორების კ. ბაქრაძისა და ს. წერეთელის მიერ დაწერილი თავების ზოგიერთი პარაგრაფი — სულ 128 გვ. დანარჩენი 389 გვ. ახალია და იმ ავტორებს ეკუთვნის, რომლებიც პირველ სახელმძღვანელოში არ მონაწილეობდნენ. ჩვენ, ამჟამად, სახელმძღვანელოს მხოლოდ ეს ახალი ნაწილი გვაინტერესებს.

ახალი წიგნის მიმართ ჩვეულებრივი თბილი დამოკიდებულება წინასიტყვაობის გაცნობისთანვე ქრება. ამის მიზეზია გაურკვეველი და პრეტენზიული ფრაზა:

„მხედველობაში უნდა მივიღოთ ისიც, რომ ასეთი სახელმძღვანელო ასპირანტებს ისა და ფილოსოფიის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის პირველად გამოდის საბჭოთა კავშირში“ (საზგასმა დედანში არაა).

დიალექტიკურ მატერიალიზმს სწავლობს არა მარტო ყველა სპეციალობის სტუდენტი, არამედ ასპირანტიც. განსხვავება სასწავლო კურსის სიღრმესა და მოცულობაშია. დიამატის, როგორც სასწავლო დისციპლინის კურსი სხვადასხვა არა მარტო ფილოსოფიისა და არაფილოსოფიური ფაკულტეტების სტუდენტთათვის. არამედ ფილოსოფიისა და არაფილოსოფიურ სპეციალობათა ასპირანტებისათვისაც. ამიტომ საჭიროა გარკვევით ითქვას, ისე როგორც სტუდენტების შესახებ არის ნათქვამი, რა სპეციალობის ასპირანტებისათვის არის სახელმძღვანე-

ლო გამიზნული. ეს საჭიროა იმიტომაც, რომ, როცა სახელმძღვანელოს მიზანშეწონილობის გარკვევა მოგვინდება, ნათლად ვიცოდეთ დიალექტიკური მატერიალიზმი რომელ კურსს შეეუწონოთ იგი. ახლა კი, მსგავს შემთხვევისათვის, ისრა დავგრძენია ვიკითხაოთ, თუმცა არცერთი ვარიანტი წინასიტყვაობის ავტორისათვის ხელსაყრელი არაა. თუ სიტყვა „ასპირანტი“ ფილოსოფიის სპეციალობის ასპირანტს ნიშნავს, მაშინ სახელმძღვანელო არ შესაბამეა ამ სპეციალობის დიამატის კურსს. ხოლო თუ აქ სხვა სპეციალობის ასპირანტები იგულისხმება, მაშინ... მაშინ ამის ცალკე აღნიშვნა საჭირო აღარ იყო, რადგან ფილოსოფიის ფაკულტეტის სტუდენტები უფრო ვრცელ კურსს გადიან, ვიდრე სხვა სპეციალობის ასპირანტები. მაგრამ მაშინ „დიალექტიკური მატერიალიზმი“, ამ დარგში გამოცემულ სახელმძღვანელოთა შორის, ერთ-ერთი იქნებოდა და არა პირველი.

ის არასასურველი დამოკიდებულება, ზემოთ რომ აღვნიშნეთ, ძლიერდება ქართული ენისადმი, შეიძლება უბოდიშოდ ითქვას, უდიერი მოპყრობის გამო. ენის დამახინჯების ყველა შემთხვევის მოტანა შეუძლებელიც არის და ზედმეტიც. აქ რამდენიმეს დავასახელებთ. კიდევ რამდენიმე სხვა დანიშნულებისათვის (ციტირებულ ადგილებში შევიძლიათ ნახოთ).

„ისევე როგორც ავნოსტიციზმიც შეგვიცნების თეორიის გარკვეული სახეობა“ (20). „ფილოსოფია კანტამდე წარმართული იყო გარესამყაროზე, კანტი კი მას წარმართავს გონებაზე“ (36). „მაგრამ რადგან მთელი ფილოსოფიის ფოკუსი მისი ძირითადი საკითხია, მაშინ შეიძლება დაისვას კითხვა“... (103) „სამყარო წარმოიღვინებოდა მოძრაი და დაუყოვადი ატომებისაგან შემდგარ მთელად“ (106). „ცხოველი ხშირად ამოყოფს ხოლმე თავს „პრობლემური სიტუაციის“ წინაშე“ (177).

კიდევ უფრო გავრცელება გუნება, როცა სახელმძღვანელოში ასეთ ფრაზას წაიკითხავ. „მარათალია, კანტი და ჰეგელიც თავის ფილოსოფიას თვლიან უკანასკნელ რევოლუციურ აქტად ფილოსოფიაში, მაგრამ ამას არ გამოუწვევია ხელის აღება ბურჟუაზიულ ფილოსოფიაში რევოლუციურ გადატრიალებზე“ (37). აქ ვერც კი დათვლით, რანაირი და რამდენი შეცდომაა. ან, კიდევ, იქვე: „გარდა იმისა, რომ ენგელსი აღიარებს ფილოსოფიური რევოლუციების შესაძლებლობას მარქსისტული ფილოსოფიის გარეშე, აქ ორი ფაქტია აღსანიშნავი: ჯერ ერთი, ფილოსოფიის განვითარება შეიძლება ცალკეულ ქვეყნებშიც ხდებოდეს, როგორც თეორიული გადატრიალება ერთი ეპოქის შიგნით, და მეორეც, ეს განვითარებანი სულაც არაა სავალდებულო ერთი და იგივე მიმართულების თუ ხასიათის იყვნენ იმ ეპოქის საზღვრებშიც“. (38) ამ სტრიქონების ავტორს, ალბათ, არ ეხერხება აზრის წერალობითი ვალმოციება.

პარაგრაფში, რომელშიც არსებობსა და მოვლენის კატეგორიაა განხილული, წერია: „არსებობსა და მოვლენის კატეგორიის ცალკე-ცალკე დახასიათებისას აღმოჩნდა, რომ მათ საპირისპირო ნიშნები აქვთ“ (395). თითქოს უნდა იყოს: „არსებობსა და მოვლენის კატეგორიების ცალკე-ცალკე დახასიათებისას“ მაგრამ ახლა აზრი არ ვარგა — არსება და მოვლენა ერთი კატეგორიაა. წინასიტყვაობაში რედაქტორი ბოდუშს იხდის მკითხველთა წინაშე — ავტორთა კოლექტივის „მრავალრიცხოვნობაში“ ერთიანი სტილის დაცვა გაძნელო. მაგრამ, სადაც აზრის გამოთქმა პრობლემა გამზდარა. იქ სტილზე ლაპარაკი ზედმეტია.

სახელმძღვანელოში ძალიან ხშირად გვხვდება გართულებული, გაჯახირებული, ნაწვალები წინადადებები, რომელთა შინაარსის მისახვედრად საგანგებო ღონისძიებაა საჭირო. მაგალითად „ჩვენნი ცნობიერება, რამდენადაც იგი წარმოების იარაღის ქმნალობაში მოიხმარება, წარმოების მიზანია მის იდეალურ გამოხატულებაში, ხოლო რამდენადაც იგი თვით ამ იარაღის სახითაც არსებობს, როგორც მასში გასაგნებელი რამ, იგი წარმოების საშუალებაც არის უკვე მის მატერიალურ გამოხატულებაში“ (177) უცნაური ისაა, რომ იგივე აზრი ავტორს ადრე სრულიად მარტივად აქვს ვალმოციებული: ბუნების გარდაქმნაში „ჩვენნი ცნობიერება მონაწილეობს არა მარტო როგორც მიზანი, არამედ როგორც საშუალებაც“. პირველად მოტანილი აზრი ამ უკანასკნელის „დასაზუსტებლად“ არის გამოთქმული.

ან კიდევ: „ცნობიერება ადამიანის თავის ტვინის ატრიბუტული თვისებაა, ის ისევე მოუცილებელია მისთვის, როგორც განფენილობა — მატერიის ეს უნივერსალური თვისება, თუმცა საკუთრივ ცნობიერებას განფენილობა სრულიადაც არ ახასიათებს“. (179) არ სჯობია,

ვთქვათ: — ცნობიერება ადამიანის თავის ტვინის ობიექტზე მოუცილებელი თვისებაა, როგორც განფენილობა მატერიისათვის.

ყოველივე ამის გამო, იძულებული ხდები ახალი წიგნის განხილვა პირდაპირ კრიტიკით (დადებითის აღნიშვნის გარეშე, რომელიც მას მაინც გაჩანდა) დაიწყო.

უარყოფის უარყოფის კანონის ჰეგელისტული გაგების კრიტიკის დროს ავტორი წერს: „უარყოფის უარყოფა ჰეგელისათვის; საბოლოო ჯამში, არის უარყოფილი საწყისი პოზიციის პირწმინდა აღდგენა“. (277). მართალია, საბოლოო ჯამში, მაგრამ პირწმინდა! ხოლო როგორც კი ჰეგელის კრიტიკა დამთავრდება და მის დამსახურებაზე, ჰეგელის ფილოსოფიის რაციონალურ მარცვალზე, დაიწყება ლაპარაკი ავტორი საწინააღმდეგო აზრს ასაბუთებს: „უმალესი ეტაპი განვითარებაში წარმოადგენს თითქოსდა საწყისი პუნქტის რეპროდუქციას, მისკენ დაბრუნენ, მას, მაგრამ გარკვეულად მაღალ საფეხურზე“ (278).

ცნობილია და სარეცენზიო წიგნშიც მრავალჯერ არის განმეორებული, რომ ფილოსოფია არის მეცნიერება სამყაროს როგორც მთელის შესახებ. ფილოსოფია არის მეცნიერება სამყაროს უზოგადესი კანონების შესახებ. მაგრამ ცალკეული საკითხების კვლევის დროს ეს აზრი თითქოს დაივიწყებულია. ეს გარემოება განსაკუთრებით საჩივრებია მაშინ, როცა დიალექტიკის უზოგადეს კანონზეა ლაპარაკი. „მართალია უარყოფა გვევლინება როგორც საგნის შინაგანი ტენდენცია, მაგრამ ამ ტენდენციის განხორციელებაში დიდ როლს თამაშობენ გარეგანი პირობები“ (286). უარყოფის უარყოფის კანონი სამყაროს უზოგადესი კანონია, სამყაროს როგორც ერთს, მთელს ახასიათებს. ამიტომ იგი სამყაროს მთლიანობის ფონზე უნდა დახასიათდეს. გარეგან პირობებზე მითითებას კი სამყაროს მიმართ აზრი არ აქვს.

საერთოდ, მეცნიერებაში და განსაკუთრებით კი ფილოსოფიაში გადაიწყვეტი მნიშვნელობა აქვს კითხვის სწორად დასმას, პრობლემის გაგებას. ერთეულისა და ზოგადის დამოკიდებულება, მათი ურთიერთობის პრობლემა, სახელმძღვანელოში სწორად არ არის გამოყალიბებული. „წოდებული მტკიცებულებასა და მეცნიერებაში, ერთი მხრივ, მოვიხმართ ცნებებს: „ერთეული“, „ინდივიდუალური“, „ცალკეული“, „კონკრეტული“, ხოლო, მეორე მხრივ, — „ზოგადი“, „საყოფიერო“, „საერთო“. ბუნებრივად ისმება კითხვა, რა შინაარსი აქვს ამ ცნებებს, რა ტიპის ობიექტებს, საგნებს გულისხმობენ ისინი, რა დამოკიდებულება არსებობს ამ ორი ტიპის ცნებებს შორის, არსებობენ თუ

რიკანა შენაშლია

ზომბირთი შენიშნა

არა მათი შესაბამისი საგნები და თუ არსებობენ, რა სახით, როგორია მათ შორის დამოკიდებულება? (328). ერთეულსა და ზოგადის პრობლემა „ერთეულის“ ცნებისა და „ზოგადის“ ცნების ურთიერთობის გარკვევაში კი არ მდგომარეობს (ასე რომ ყოფილიყო, მაშინ ორ ცნებას შორის, ორ ზოგადს შორის დამოკიდებულებასთან გვექნებოდა საქმე), არამედ გულისხმობს ერთეულსა და ცნებას, ერთეულსა და ზოგადს შორის დამოკიდებულების გარკვევას.

სახელმძღვანელოში, ცნობიერების როგორც ასახვის დახასიათების დროს: ასახვის 3 სახეა გარჩეული: 1. ფიზიკური ასახვა, 2. ცნობიერამდელი ფსიქიკური ასახვა, 3. ენობრივი ფსიქიკური ასახვა. „ჩვენი პრობლემა სწორად რომ გადაწყდეს — წერს ავტორი — საჭიროა კარგად გავარკვეოთ, ჯერ ერთი, რაში მდგომარეობს საერთოდ ფსიქიკური ასახვის სპეციფიკური ნიშანი, რომლითაც ეს უკანასკნელი... გამოეყოფა ე. წ. ფიზიკური ასახვის სისტემას... და მეორეც, ისეთი რა სპეციალური ნიშანი აქვს ცნობიერებას, რომელიც უცხოა არა მარტო ყოველი ფიზიკურისათვის, არამედ არც ყოველ ფსიქიკურს ახასიათებს“ (186).

ამოცანა ნათელია. ავტორმა უნდა დაახასიათოს, გვჩვენოს, რა ნიშნით, თავისებურებით განსხვავდება ერთმანეთისაგან ჩამოთვლილი 3 სახის ასახვა. „ამრიგად, ასევენი ავტორი — კარგად გარკვევის შემდეგ — ცნობიერების როგორც ასახვის თავისებურებას, უპირველეს ყოვლისა, მისი ინფორმაციული ღირებულება განსაზღვრავს“. სადაც ეს არ არის, „არც რაიმე ცნობიერებასთან გვაქვს საქმე და არც რაიმე ფსიქიკურთან“ (187). ეთქვათ, ცნობიერება როგორც ასახვა, ასახვის სხვა, ჩამოთვლილი, სახეებისაგან ინფორმაციულობით განსხვავდება. მაგრამ რით განსხვავდება ასახვის ფსიქიკური სახე — ფიზიკურისაგან? რა არის ფსიქიკური ასახვის სპეციფიკა? ვანა, ასე არ დაგვირდა ავტორი?

პირაგრაფი — „დაპირისპირებულთა ერთიანობისა და ბრძოლის კანონი“ — გარკვეული სტილით არის დაწერილი. აქ უკვე აღარაა პრობლემა აზრის როგორმე გამოთქმა. ავტორი სათქმელს გარკვეული სახით, სტილით გამოთქვამს. მაგრამ ავტორის მიერ არჩეული პოლემიკურ-პათეტიკური სტილი სახელმძღვანელოსათვის შეუფერებელია (სხვათა შორის, სახელმძღვანელოსათვის შესაფერი სტილით — მარტივი, ნათელი, დინჯი — გამოირჩევა თავი „უარყოფის უარყოფის კანონი“ და პირაგრაფი „შესაძლებლობა და სინამდვილე“). ამას გარდა, პათეტიკურ-პოლემიკური სტილის მაღალი და მკაცრი ტონი აზროვნების სიზუსტის მოთხოვნას ადუღებს. მაგ. „აზროვნება, როგორც მატერიის განვითარების უმაღლესი პროდუქტი, მოაზროვნე მატერია ამ სიტყვის პირდაპირი აზრით“

(308). სტილი დატულია. სიზუსტე — დარღვეული. „მოაზროვნე მატერია“ არის გვერდითი ტერმინი. აზროვნება არის ტერმინის პროდუქტი. ტერმინისა და აზროვნების გაიგივება, რა თქმა უნდა, შეცდომაა.

ამვე პირაგრაფში არის ასეთი ადგილიც: „დაპირისპირებულთა ერთიანობა და ბრძოლა... ყოველ არსებულში, ყოველ იგივეობაში მოქმედებაზე, მოძრაობის აუცილებელ არსებობაზე მიუთითებს, თუმცა ეს მოძრაობა და მოქმედება შეიძლება ზოგან აშკარად ჩანდეს, ზოგან კი ძალზე დაფარული იყოს. მაგრამ აშკარად, თვალით დასანახად, ეს კანონი არსად არ მოქმედებს. ეს შეუძლებელია. ვინაიდან იგი არსებულის ამსხნელი უღრმესი კანონია, რომელსაც მხოლოდ სწორად მიმართული გონების კვლევა შეიძლება სწვდეს. მხოლოდ ამის გათვალისწინების შემდეგ შეიძლება ითქვას, რომ იგი საზოგადოებაში უფრო ნათლად ჩანს, ვიდრე ორგანულ ბუნებაში“ (313). მოკლედ, ჩანს თუ არ ჩანს? და კიდევ: „მაგრამ თვით არაორგანული ბუნების ნაწილის თუ ავიღებთ, რაიმე მეტალს ან მანერალს, მისი გააზრება შეუძლებელი იქნება მასში მოქმედების აბსოლუტური გამორიცხვის შემთხვევაში“ (1). ავტორი გრძნობს, რომ რაღაც უხერხულად გამოვიდა და აგრძელებს: „ამის თქმა მეცნიერების მიერ ატომგულური მოძრაობის აღმოჩენის გარეშე შეიძლებოდა, თუ გამოვიდოდათ ერთიანობის ცნებიდან“ (314) ე. ი. თუ წინასწარ დავეშვებით, რომ მეტალში ან მინერალში მოქმედება არსებობს, ხომ? ასე არ შეიძლება.

ცნება „მსოფლმხედველობის“ შინაარსის ანალიზისას დასაწყისად, შეიძლება სიტყვის ჩვეულებრივი მნიშვნელობა გამოიყენოთ, წერს ავტორი პირაგრაფში „ფილოსოფია როგორც მსოფლმხედველობა“ (16). მართლაც, ამ სიტყვის ჩვეულებრივი მნიშვნელობაში აშკარად ჩანს ორი მომენტი: „მსოფლიო“ და „ხედვა“. ე. ი. რას გვაძლევს სიტყვა „მსოფლმხედველობის“ ჩვეულებრივი მნიშვნელობა დასაწყისისათვის? იმას, რომ მსოფლმხედველობა, როგორც აღსანიშნავი ფაქტი, ორი მომენტისგან შედგება. ახლა მოუსმინოთ ავტორს: „მაშასადამე, სიტყვა „მსოფლმხედველობის“ პირველივე ნაწილი უკვე აერთიანებს სუბიექტურსა და ობიექტურს“ (17). ამ სიტყვის პირველი ნაწილი არის „მსოფლიო“. როგორ აერთიანებს სიტყვის ეს ნაწილი, ე. ი. „მსოფლიო“, სუბიექტურსა და ობიექტურს? მაგრამ გვაგვარძელოთ: „სიტყვა „მსოფლმხედველობის“ მეორე ნაწილი ეხება ამ მომთაბინების გაებას, მის ხედვას, მაგრამ არა გარეგანი ხედვისა და გაგების აზრით, არამედ, ისე რომ სუბიექტი თვით მასშია და გარკვეულ ადგილს იჭერს“ (17). მართლა ასეთი აზრები უჩნდება ქართველ სიტყვა „მსოფლმხედველობის“ გაგონებაზე? მაგრამ ავტორი ხომ გვარწმუნებს, სიტყვის „ყოველდღიურ ცხოვ-

ჩაკეში მიღებული მნიშვნელობიდან“ ამოვდი-
ვარო?

ამ ადგილის შემდეგ პირდაპირ გრძელდება:
„ეს ნიშნავს, რომ მსოფლმხედველობითი სუბი-
ექტი სკუთარ პიზოციასაც, საკუთარ ადგილსამ-
ყოფელსაც განსაზღვრავს ამ მთელში. ამდე-
ნად, სუბიექტი არ შეიძლება გულგრილი იყოს
მთელის განსაზღვრისადმი. იგი მთელის ერთ-
ერთ მომენტს წარმოადგენს და ცდილობს ეს
მომენტი იყოს მადომინირებელი ამ მთელ-
ში“ (17). ავტორი სწერს, „ეს ნიშნავს“ რა ნიშ-
ნავს? საიდან ნიშნავს? სიტყვა „მსოფლმხედვე-
ლობის“ მეორე ნაწილი რომ ეხება სამყაროს
მთლიანობის „გაგებას“ „ხედვას“ — ეს ნიშნავს,
რომ მსოფლმხედველობითი სუბიექტი საკუთარ
პიზოციას, საკუთარ ადგილსამყოფელს განსაზ-
ღვრავს მსოფლიოში? ამის შემდეგ, სავსებით
გულდამშვიდებული ამბობს: „ამდენად სუბიექ-
ტი არ შეიძლება გულგრილი იყოს მთელის გან-
საზღვრისადმი“. რამდენად? „სიტყვის მეორე
ნაწილი რომ ეხება“, კიდევ უნდა გავიმეორო,
ამდენად? მოკლედ რომ ვთქვათ, ავტორი ერთ-
მანეთისაგან ვერ არჩევს სიტყვის მნიშვნელო-
ბასა და ამ სიტყვით აღნიშნული საგნის თუ მოვ-
ლენის თვისებებს.

ისტორიაში არსებობდა (ახლაც არსებობს)
განსხვავებული და საპირისპირო მსოფლმხედვე-
ლობანი, ფილოსოფიის მოვალეობაა ახსნას.
როგორ და რატომ წარმოიშობიან განსხვავებუ-
ლი და დაპირისპირებული მსოფლმხედველო-
ბანი. რატომ არის „მსოფლმხედველობათა ის-
ტორია... მოპირისპირე სისტემათა ურთიერთ-
ბრძოლის ისტორია“ (19). აი, რა წერია ყოვე-
ლივე ამის შესახებ სახელმძღვანელოში: „ამ
სისტემებს (ლაბარაკია მსოფლმხედველობაზე)
იმუშავენ ხელოვნების, რელიგიის, ფილოსო-
ფიის წარმომადგენლები და ისინი აზრის ჩამო-
ყალიბების და გამოსახვის შესაბამის საშუალე-
ბებს ფლობენ. ყოველ მათგანს აქვს განსაზღვ-
რული პრეტენზია ზოგად მნიშვნელობასა და
საყოველთაოებაზე. ეს გავლენას ახდენს მათ შო-
რის მიმართებაზე. ძირითადად ეს მიმართება
მოწინააღმდეგე მსოფლმხედველობებს შო-
რის ბრძოლით განისაზღვრება. ეს ბრძოლა
წარმოებს მათი ზოგადი ნიშანდობის აღი-
არებისათვის. თითოეული სურს კეშმარ-
ტების და მეცნიერულის ტიტული მოიბო-
უროს, ამიტომ თითოეული მათგანი ებრძვის თა-
ვის საპირისპიროს“ (18-119). ჭერ ერთი, აქ, და
საერთოდ პარაგრაფში, ახსნილი არ არის რა-
ტომ წარმოიშობიან განსხვავებული და დაპი-
რისპირებული მსოფლმხედველობანი. მსოფლ-
მხედველობის სისტემებს რომ „აზრის ჩამოყა-
ლიბების და გამოსახვის შესაბამის საშუალება-
თა“ მქონე ხელოვნების და ფილოსოფიის წარ-
მომადგენლები ქმნიან, ეს ხომ არ არის დაპი-
რისპირებულ მსოფლმხედველობათა წარმოშო-
ბის მიზეზი?

შემდეგ, საყოველთაო მნიშვნელობაზე, ტენ-
ციზიისა და კეშმარტებისა და მეცნიერების
ბის ტიტულის მოპოვების გამო, ავტორის აზ-
რით, მსოფლმხედველობითი სისტემები ებრ-
ძვიან და უარყოფენ ურთიერთს. თუ პირიქით?
მსოფლმხედველობანი იმიტომ კი არ ებრძვიან
ერთმანეთს, კეშმარტების თუ საყოველთაობის
პრეტენზია რომ აქვთ. იგივე პრეტენზია არა-
ერთად ბრძოლას არ გამოიწვევდა განსხვავ-
ბულნი და დაპირისპირებულნი რომ არ იყვნენ
ისინი. პრეტენზიის გამო კი არ ეწინააღმდეგე-
ბიან, არამედ წინააღმდეგობის გამო ვერ რიგ-
დებიან პრეტენზიისა და ტიტულების განაწი-
ლებასში.

პარაგრაფში, რომლის შესახებ ახლა ვლაპა-
რაკობთ, ცალკე საკითხად არის გამოყოფილი
ფილოსოფიისა და მსოფლმხედველობის ურთი-
ერთობა. საკითხი მოითხოვს ფილოსოფიისა და
მსოფლმხედველობის მსგავსებისა და განსხვა-
ვების, და თუ საჭირო აღმოჩნდება, მათ შორის
კავშირის, ახსნას. ყველაფერი ეს გამოირკვევა,
თუ ერთმანეთს შევადარებთ ფილოსოფიას და
მსოფლმხედველობებს. ამ პროცედურის ჩატა-
რების შემდეგ აღმოჩნდა, რომ „მსოფლმხედვე-
ლობა უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ფილოსო-
ფია, რადგან ყოველი ფილოსოფია მსოფლმხე-
დველობაა, ხოლო ყოველი მსოფლმხედველობა
არაა ფილოსოფია (19). ე. ი. აღმოჩნდება, რომ
ფილოსოფია ერთ-ერთი მსოფლმხედველობაა
სხვა მსოფლმხედველობების გვერდით. ამის
შემდეგ ავტორი ძალიან უცნაურ დებულებას
გვთავაზობს: „მსოფლმხედველობისა და ფილო-
სოფიის კავშირი და განსხვავებულობა ვლინდე-
ბა მათ კლასიფიკაციაში“ (20).

ჭერ ერთი, კავშირი განსხვავებულთა კავში-
რია. კავშირი განსხვავების გარეშე შეუძლებე-
ლი. შემდეგ, ახლახან თქვა, რომ ფილოსო-
ფია თვითონ არის მსოფლმხედველობა. თუ ასეა,
მაშინ, როგორ უნდა გავიგოთ გამოთქმა „ფი-
ლოსოფიისა და მსოფლმხედველობის კავშირი“?
როგორც ფილოსოფიის კავშირი ფილოსოფიას-
თან, როგორც მსოფლმხედველობის კავშირი
მსოფლმხედველობასთან, თუ როგორც ფი-
ლოსოფიის კავშირი სხვა რომელიმე, ვთქვათ,
რელიგიურ მსოფლმხედველობასთან? ბოლოს,
კავშირი კლასიფიკაციაში ჩანს. საგანთა შო-
რის კავშირის გამოსავლინებლად ამ საგანთა
კლასიფიკაციას არ მიმართავენ.

ე. ი. გამოირკვა, რომ ფილოსოფიასა და მსო-
ფლმხედველობას შორის დამოკიდებულება კავ-
შირის ზოგად ცნებაში არ ჩანს. კლასიფიკაცია
არ არის კავშირის არც ერთი სახის გამოვლე-
ნის საშუალება. ყოველივე ამის შემდეგ, უნე-
ბურად დაინტერესდები, რატომ აიჩემა ავტორ-
მა ფილოსოფიისა და მსოფლმხედველობის ურ-

რომან შინგალია

ზოგბერტი შენიშვნა

თეორიზმა მათ კლასიფიკაციაში ეძებონ და მსოფლმხედველობათა დილთაის, იაკოვენკოს, რიკერტის და სხვა კლასიფიკაციათა განხილვის უმაღლური შრომა იტვირთოს?

პარაგრაფში — „მატერია“ — ცალკე საკითხად არის გამოყოფილი ცნებებს შორის (მატერია, სამყარო, არსებობა მატერიალური) დამოკიდებულების გარკვევა. „საკითხი მატერიისა და არსებობის მიმართების შესახებ საგნებით კანონზომიერია, რადგანაც მატერია არის ის, რაც არსებობს“ (130). ავტორს უნდა თქვას — რადგან მატერია არსებობს.

ცნებებს შორის „მატერია“ და „არსებობა“ დამოკიდებულების გამოსარკვევად ავტორი არასწორ გზას ირჩევს. იგი ერთმანეთს ადარებს ამ ცნებებში ნაგულისხმებ საგნებს, ეძებს მათ შორის მსგავსებას, განსხვავებას და ა. შ. ე. ი. აკეთებს იმას, რაც უკვე გაკეთებულია. რადგან მატერიისა და არსებობის ცნებები უკვე გვაქვს და იმის გაგება გვინდა „მატერიის ცნების მოცულობა ემთხვევა არსებობის ცნების მოცულობას“ (130) თუ არა უნდა მოვიქცეთ ისე, როგორც მსგავს შემთხვევაში იქცევთან. კერძოდ, უნდა გამოვავსოთ ცნებით მოაზრებულ საგანთა ნიშნები. ცნებაში „არსებობა“ საგანთა ერთი ნიშანი — არსებობა — არის მოაზრებული. ამიტომ ამ ცნებაში იგულისხმება, ანუ მის მოცულობაში შედის, ყველა არსებული. ცნებით — „მატერია“ „არსებობის“ გარდა მოაზრებულია ნიშანი „ცნობიერების გარეთ“. ამიტომ მატერიის ცნებაში მხოლოდ ის საგნები იგულისხმებიან, რომლებიც ცნობიერებაში არ არსებობენ. ერთში იგულისხმება ყველა, მეორეში — ცნობიერების გარეთ არსებული. ავტორის მსჯელობა: „მატერიის და არსებობის საკითხში არასწორი პოზიცია შე-

იძლება მდგომარეობდეს მატერიის ცნების გაფართოებაში არსებობის მოცულობამდგომარეობის — დაუზუსტებელია. მატერიის ცნების არსებობის ცნების შინაარსით მოხმარება შეცდომაა და არა „არასწორი“ პოზიცია, ხოლო ცნების მოცულობის გაფართოება, ანუ განზოგადება, ჩვეულებრივი ლოგიკური ოპერაციაა.

„შედარებით უფრო რთულ პრობლემას წარმოადგენს მატერიისა და მატერიალურის მიმართების საკითხი“. (132). ე. ი. მატერიისა და არსებობის ცნებათა შორის დამოკიდებულების გამორკვევა პრობლემა ყოფილა, მაგრამ ახლა უფრო რთულ პრობლემასთან გვექონია საქმე, იმდენად რთულთან, რომ ჯერ კიდევ სადავო ყოფილა მეცნიერებაში. „ეს საკითხი სადავო საკითხია“ (133) ე. ი. სადავოა ცნებების „მატერია“ და „მატერიალური“ დამოკიდებულების საკითხი.

ჩემი ამოცანა არაა პოპერის, კოხის, არხიპ-ცევის და სხვათა კამათის თეორიული დონის შეფასება, რომელსაც მსჯელობისას ავტორი ემყარება. მაგრამ თუ კი გვაქვს, არსებობს ცნებები „მატერია“ და „მატერიალური“, არა მგონია მათ შორის დამოკიდებულების გარკვევა ასე ძნელი იყოს. ყოველ შემთხვევაში, მე ერთი ფაქტის დასახელება შემიძლია: პროფესორ კ. ბაქრაძის საშუალო სკოლებისათვის სახელმძღვანელოდ გამოცემულ „ლოგიკას“ ბოლოში დართული აქვს სავარჯიშოები. ერთ-ერთ სავარჯიშოს ასე პქვია: „მავალითები და ამოცანები ცნებათა დამოკიდებულების შესახებ“, სადაც ჩამოთვლილია ცნებები, რომელთა შორის დამოკიდებულება მოსწავლემ დამოკიდებულებად უნდა გამოარკვიოს. კ. ბაქრაძე, ლოგია. 1951 წ. გვ. 119.

გაზეთი ჟანგური

„ღელს ჩვენი ღაგაღების ღელს“

სიკვდილის შემდეგ გამოვიდა შოთა ჩანტლაძისა და ნიკო სამადაშვილის წიგნები. ისინი უსახელოდ წავიდნენ ამ ქვეყნიდან, და მათს სიკვდილსაც არ გამოუწვევია მკითხველთა საყოველთაო გულისტკივილი. მათი ცოლები, ნათესაობა არ შეწუხებულან მათი დანატოვარი აპარტამენტების გადაფორმებით...

მათ წაყვით ვალო, და აულეხელი ღარჩათ სესხი.

ეს პატარა წერილიც იმის გარკვევის სურვილი უფროა, თუ რატომ მოხდა ასე — რატომ სიცოცხლეში არ გამოქვეყნდა ორი ნიჭიერი პოეტის ლექსთა კრებულები! თუმცა იქნებ არც იყოთ შემთხვევითი, რომ მაინცდამაინც ახლა მოხერხდა ეს ყვითი საქმე: უკანასკნელ დროს ჩვენში მეთისმეტად იმატა მონანიე ადამიანთა რიცხვმა. ახლა სულ უფრო და უფრო ხშირად ისმის იმათი კილვა, ვინც, რეგალიებსა და ჩინ-მედლებს გამოდევნებული, იგიწყებს ხელოვანის უბირველეს ამოცანას — ტანჯვას! და ვინც, სავსეო სახელსა და ფუჭ წარმატებას დახარბებულმა, დაკარგა ხელოვანის ჭეშმარიტი სიმდიდრე — სევდა!..

ფრანც კაფკას უთქვამს ფელიცია ბაუერისთვის: მე არა მაქვს ლიტერატურული ინტერესები, მე, უბრალოდ, ლიტერატურისაგან შეედგებო.

შოთა ჩანტლაძისა და ნიკო სამადაშვილის ტრაგედიაც ის იყო, რომ მათ არ გააჩნდათ „ლიტერატურული ინტერესები“. ისინი, უბრალოდ, „ლიტერატურისაგან შედგებოდნენ“ და, ამდენად,

ნად, თვისობრივად განსხვავდებოდნენ მათგან, ვისაც შეუძლია, ამ „ლიტერატურული ინტერესების“ სამსხვერპლოზე მიიტანოს ყველაფერი, თვით ლიტერატურის ჩათვლითაც კი...

შოთა ჩანტლაძისა და ნიკო სამადაშვილისათვის პოეზია არასოდეს ყოფილა პროფესია, რომლის წყალობითაც საზოგადოების თვალში განსაკუთრებული პატივი შეგძლია მოიხვეჭო. პოეზია მათთვის ბედისწერა უფრო იყო, უარესი კენჭი, რომელიც საბედისწერო არჩევანში ერგოთ. ამიტომაც, პოეზიის ღვთაებისადმი მათი მსახურება ჩიტის გალობასავით უანგარო იყო. და თუმცა ამ წიგნებს პოეზიის თვალსაზრისით მრავალ ნაკლს უპოვის სტერეოტიპს თვალმჩინეული „ოსტატი“, ზნეობრივი თვალსაზრისით ისინი ჭეშმარიტად უხინჯონი არიან.

ამგერად ერთ მათგანზე მინდა ვთქვა ორიოდ სიტყვა: შოთა ჩანტლაძეზე. (გამომცემლობა „მერანი“. რედაქტორი მუხრან მაქაუარიანი. 1972 წ.).

1949 წელს, ბახმაროში, ბაზრის ახლოს, ჩემი თვალთ ვნახე, როგორ წააგო შოთა ჩანტლაძემ მთელი ფული ვინმე კიკოლიას „სიკინ-ჰილაში“ — ასე ეძახდა ხალხი რულეტის მსგავს რაღაც კუსტარულ მოწყობილობას, რომელშიაც კიკოლია უხელო ხელით — ორკაპა მაჩვებით ავლებდა ვერცხლისფერ „შარისკ“. მე არ ვიცნობდი მაშინ შოთა ჩანტლაძეს. იგი იყო მეტრისმეტად ლამაზი და სიტყვაძვირი კაცი. შავი მონილოური თვალები გველებს მომწუსხელებით უზბინაქა. მე მომზიბლა მისმა გა-

რგვნობამ და მარტობამ — არც ამხანაგი ახ-
ლდა ვინმე, არც ნაცნობი. მან ჩემს თვალწინ
წააგო ყველაფერი, რაც გააჩნდა, და მე იმა-
ნაც ვამოცა, რომ ამ წაგებას მასზე არ მო-
უხდენია რაიმე განსაკუთრებული შთაბეჭდი-
ლება. მან მოხედა თვალცრემლიან დონტებს,
რომლებსაც კამილადმი და სათამაშო აკვნებში
აღებული ფული წაეგო, და ღიმილით სცადა
მათი დამწვინება. მას მერე რატომღაც მუდამ
ასეთი მაგონდება იგი: ბოლომდე წაგებული.
მასსოვს, მინდოდა მივსულიყავი და გროშები,
რომელიც მქონდა, მიმეცა, მაგრამ არ ვიცნო-
ბდი და მომერია. მომეჩვენა, რომ იგი თამა-
შობდა ბევრს და ცუდად, მაგრამ უმცროსი ვი-
ყავი და შევმარცხე, მეტქვა ეს მისთვის.

მერე ჩვენ დავახლოვდით, მაგრამ ეს არ იყო
მეგობრობა. ეს ამხანაგობაც კი არ იყო. საერ-
თოდ, მის გარშემო მოფუსფუსე ადამიანებს
ხშირად ჰქონდათ მასთან მეგობრობის ილუზია,
მაგრამ იგი თავისი ბუნებით მარტოკაცი იყო,
და მისი მეგობრობის დაჩემება ჩემგან, მეტი
რომ არა ვთქვა, გულუბრყვილობა იქნებოდა.

იგი მარტოკაცი იყო, მაგრამ იმიტომ კი
არა, თითქო მეტიმეტი სიამაყე აიძულებდა
ამას, ან მიზანთრობი იყო! უბრალოდ, თავისი
გზა ჰქონდა, იმ გზაზე კი ორი კაცი ერთად ვერ
ეტეოდა! მისი ამ მარტოობით გაღიზიანებულ
ადამიანებს ხშირად გააუბრებდა უმტკიცებოთ,
თითქო მისი ლექსები რაღაც კაცთმოძულე და
მიუღებელი იდეის მატარებელი ყოფილიყო!
(ამის მტკიცება მაშინ არ იყო ძნელი, რადგან
იმჟამად ეს ლექსები ორი-სამი კაცის გარდა
არავის ჰქონდა წაითხული). მოუსმინეთ მის ამ
„კაცთმოძულე“ სტრიქონებს:

შეკრთა პეგელა, — სხვა ყვავილებს მან

მიაშურა,

ბავშვმა ღიმილი გააყოლა, ნაზად, ბავშვურად.

თამაშობს ბავშვი, — თითები აქვს მელნიანები
და ლოყაზედაც ვერ ამჩნევს მელანს
და დღიურში კი — ორიანები,
თვალეზიდან კი — ჭკვიანი მჭერა.

თამაშობს ბავშვი, მზე ჩავიდა, აღარსად ჩანდა,
თამაშობს ბავშვი, ბალახებში ავლია ჩანთა.

გზაჯვარედინზე ზღაპრის გმირივით მდგარი,
იგი უფრო ძნელ გზას გაჰყვა. მას უყვარდა
პოეზია, მაგრამ სძულდა ლექსი. ლექსის ძვე-
ლი, ტრადიციული გაგების წინააღმდეგ ამხედ-
რებული, იგი თამაშად იცვლიდა გამოსვლის სა-
შუალებებს, და იქნებ სწორედ ამის ბრალი
იყოს ის ერთგვარი ეკლექტიზმი, რაც მის წიგნ-
შიც შეინიშნება. მაგრამ იგივე ეკლექტიზმი
ნიშნავს, რომ ამ პატარა კრებულში იგრძნობა
ყველა ტენდენცია, რაც ახასიათებს თანამედ-

როვე პოეზიის საერთოდ, და ქართულ პოე-
ზიას — კერძოდ.

ზოგი ხელმოცარულისაგან განსხვავებით,
ვერლიბრი შოთა ჩანტლაძისათვის პოეტური
უწყობის შესანიშნავი საშუალება კი არ იყო,
ან კლასიკური სალექსო ფორმების კომპრომე-
ტირების თვითმიზნური სურვილი, არამედ პომ-
პეზური ატავიზმისაგან განთავისუფლების ცდა!
„ცისკარში“ გამოსაქვეყნებლად რომ არჩევდ-
ნენ მის ხელნაწერებს, იმ დროიდან მასსოვს
მისი რამდენიმე ნაწარმოები, რვეულებში პრო-
ზის ფორმით რომ ჰქონდა ავტორის ჩანწერილი
(შეადარეთ ტიციან ტაბიძის პირადი ბარათების
ავტოგრაფები, რომლებსაც ლექსის გარეგნული
სახე აქვს...). მუხრამ მაჭავარიანს, გარკვეული
მოსაზრებით, შოთა ჩანტლაძის ამგვარი ნა-
წარმოებებისთვის ლექსის გრაფიკული სახე
მიუთქვამს ცხადია, მუხრამი ამას ვააყვებოდა ე. წ.
„ფართო მკითხველისათვის“, და კიდევ მათთვის,
ვისაც პოეზია მაინცადამაინც ლექსი ჰგონია!
შოთა ჩანტლაძე, რობერტ ფროსტის ფრთა-
ნი სიტყვა რომ ეხმარათ, კარგად იცოდა, რომ
თავისუფალი ლექსი ბადის გარეშე ჩოგბურთის
თამაშსა. გავს, და ამ თამაშში მას შეეძლო, რომ
დასცლოდა, ხელმარჯვედ ექნია ჩოგანის საი-
ლუსტრაციოდ მინდა მოგვაგონოთ ერთი მშვე-
ნიერი ლექსი, რომელიც პოეტის უკეთეს ავ-
ტოპორტრეტად მიმაჩნია:

უნივერსიტეტის ბადის ბოლოდან გადავყურებ
ვარაზის ხეებს.

ხალხი ხევით — მოკლე გზით — მიიჩქარის
სტადიონისკენ.

ხალხი მხიარული,

ხალხი ხალისიანი.

მე ნაღვლიანი გადავყურებ ხალხს.

მათ შორის ალბათ არ აღმოჩნდება არავინ,

რომელიც შეიცვლის განწყობას,

დადგება ჩემთან და

დაუწყებს ყურებას

სტადიონისკენ მიმავალ ხალხს.

გული მწყდება, რადგან არც მე გამოვსულ-
ვარ იმ ხალხის წრიდან და სტადიონის სურვი-
ლი არ დამითმია შოთა ჩანტლაძის ხათრით!
არადა, რამდენჯერ შემხედვარია, ხალხის მდინა-
რების საპირისპიროდ მიმავალი! ჩვენი გაკილეა
არ შეიძლება იმის გამო, რომ ჩვენ სტადიონზე
ჯდომა გვეჩრია! მაგრამ რატომ უნდა გავეყოლოთ
იგი მხოლოდ იმისთვის, რომ გვერდით არ გვეჭ-
და და ჩვენთან ერთად არ გაპიოდა ორი საა-
თის განმავლობაში!

ასე მიღობდა იგი, მდინარების საპირისპი-
როდ, და თუმცა სიყვარულიანი თვალებით გაჰ-
ყურებდა „ხალხს მხიარულს, ხალხს ხალისიანს“,
მაინც მარტოკად ჩანდა შორიდან. დღეს ჩვენ
ბევრ სიახლეს მივაჩვენებ ყურით და თვალი, მა-
შინ კი, როცა შოთა ჩანტლაძის ეს ლექსები

იწერებოდა, ზოგი ყოვლად უწყინარი ექსპერიმენტს ერესად იყო ჩათვლილი. და შოთა ჩანტლაძის ამგვარ განაპირებაშიც, ვინ იცის, იქნებ სულაც რომელიმე იმდროინდელი რედაქტორი იყო დამნაშავე:

მე ახლა დავდივარ რედაქციაში, სადაც რედაქტორი თავს ისე გრძნობს, როგორც საკუთარ სახლში და ისე გელაპარაკება, როგორც ტრამვაის გაჩერებასთან, როდესაც ტრამვაი უკვე ახლოვდება.

და დადიოდა იგი ჩვეულებრივი ქალაქის ჩვეულებრივ ქუჩებში, და იყო შეუშინებელი, „როგორც ტრამვაის გაჩერებასთან მდგარი ხის შემდეგ მდგარი ხე“, ან იქნა ოთახში, როგორც „მძიმედ დაგმანულ სქოლიოში“, გრანოზა, როგორ უთეთრდებოდა თმა, და ისმენდა უკვე გათეთრებული მშობლის საყვედურს: „შეილო, რა გეშარბობა?“ ზოგჯერ გაჩერდებოდა, „ვით სოფელში კედლის საათი“, ახედავდა მტხუნვარე მზეს და, ეშმაკურად თვალმოწყურულს, უცნაური ფიქრი დაეუფლებოდა: „ხომ არ გამოდგება რაიმე ამ მზიდან?“ მისთვის ეს უტორო იყო ყოველგვარი მედიტაციური ლულუღი, რომლის უმთავრესი მიზანია, მკითხველს ჰკვიანო მოეჩვენო. სამყაროზე ფიქრს იგი იწყებდა მხოლოდ მაშინ, როცა „საკუთარს იგარძნობდა ხელმას“, და იმ წუთიდან თვალყურს ადევნებდა საკუთარ სხეულში მიმდინარე სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლას, იმას, თუ გაწყდომაზე მისული მისი ძარღვები როგორ აბრუნებდნენ თხემსა და ტერფს შორის სისხლს:

სხეულის შეკავებას ცდილობენ ძარღვები, თითქმის ეშინიათ სხეულის დარღვევის. ხელები ებრძვიან ერთმანეთს ხმაურით, მარჯვენა — მარცხენას, მარცხენა — მარჯვენას, მარჯვენა — მარცხენას, მარცხენა — მარცხენას, მარჯვენაც იმარჯვენს, მარცხენაც იმარჯვენს, მარჯვენაც მარცხედება, მარცხენაც მარცხედება, მარჯვენაც არ ცხრება, არ ცხრება მარცხენაც.

სხეული ბორჯავს და მწარედ იკლავება, არის გამარჯვება, არის დამარცხება, და ბრძოლა არ წყდება და ბრძოლა არ ცხრება.

მაგრამ ბრძოლა ოდესმე მაინც წყდება... და მაშინ პოეტი გრძნობს, რომ სიბერე უნდა „ამ ქვეყნის იქით“ წახოს, და იმასაც ხედავს, მკა-

რით მიწყობილ საფლავთა შორის „რა უშორესი არის მანძილი...“ სიკვდილის მამფრივე და მისთვის მაცოცხლებელი იმპულსის სიკვდილს და მისთვის სიკვდილს შეეძლო შეემჩნია არა მარტო ის, თუ როგორ იბადება ბალაშზე თავი, არამედ ისიც, თუ როგორ უთვალთვლებს მის დაბადებას კატა.. ამ პოეტურ ხატს იგი განუმარტავს ტოვებს, რადგან მკითხველებად მაინც აღიქმებენ გამორჩეულ ხალხს გულისხმობს.

შოთა ჩანტლაძეს უყვარდა ბევრი სიარული. იგი დადიოდა თბილისის ქუჩებში, როგორც პოეზიის — ამ ჭეშმარიტად უკურნებელი სენის. — ბავილა, და თავისი ავსნებული, ღრმად ლოგიკური და ერთგვარად ფანატიკური მსჯელობით გარშემო მყოფთა გონებაში ბადებდა შექმნის დაუოკებელ სურვილს. პოეზიისადმი თავისი საბედისწერო ერთგულებით იგი ჩამოგვადა სიკვდილიდან შერიგებულ იაზონელ ფანატისკოს — კამიკაძეს, რომელსაც საკუთარ საფლავზე მისატანი მიხაკები უჭირავს ხელში... იგი ფიქრობდა და ცხოვრობდა, როგორც უკვე „იქ მყოფი“, და ეს უადვილებდა სწორად აზროვნებასა და პირუთვნელ სიტყვას!

შოთა ჩანტლაძე სიცოცხლის აზრს მშვენიერების ძებნაში ხედავდა. სწორედ ამიტომ იყო, რომ რეალობასა და ილუზორულს შორის მისთვის თერმინატორის ხაზივით მოძრავი საზღვარი გადიოდა.

და მას სჯეროდა! (რადგან არის ქვეყნად ტუფილი, რომელიც გინდა დაიჭერო და დაიჭერებ).

ან არ სჯეროდა! (რადგან არის ქვეყნად სიმართლე, რომელიც გინდა არ გჯეროდეს და არც იჭერებ).

ქართულ ენაზე ალბათ არ არსებობს უფრო მამფრად გამოთქმული ურბანისტული სევდა, ვიდრე „ჩემი მაგიდის წიგნია“, ისევე, როგორც ალბათ არ არსებობს ამაზე უფრო პატარა ლექსი:

წავიდა თოვლი.

მოვიდა მიწა.

ეს ერთი სტრიქონი, რომელიც მუხრან მაქავარიანს სათაურად მიუცია მეგობრის წიგნისათვის, ქაღალდზე დაცემული კურცხალივით აჩნდა ყდს.

არადა, ამ წიგნის პატრონმა შეუდარებელი ღიმილი იცოდა.

ამ კრებულშიაც გამოკრთის იგი. გაიხსენეთ „იუმორესკა“, „მასსივს სიფითრე“, „სოფელი“, „საღღაც მოკვდა თარი მძიმედ...“

ამ წიგნის პატრონს ჰქონდა უცნაური თვალი, და შეეძლო, შეუმჩნევლად ჩავლილი კა-

ტარიელ მანაშურიძე

„ღმის ჩემი დაბადების დღეა“

ცი და აქლემი ნაკლებად ცნობილი სტრიქონებისათვის შეედარებინა.

შეეძლო დაენახა, როგორ ჩაჩრა გველმა სხეულში საკუთარი სხეული (ეს ლექსი, ანა კალანდაძის „გველთან“ ერთად, საუკეთესოა, რაც კი ამ თემაზე ქართულად დაწერილია).

ამ წიგნის პატრონს ჰქონდა უნარი, სიტყვის-მიერი სიცოცხლე შთაებერა ფრესკისთვის:

ციოდა მარიამს, და დედის მკლავებში
სციოდა პატარა იესოხ...

მეანსა და მეანს მიცვალებულთა სულების
გამოხმობა ცოცხალთა დასამცირებლად სჭირ-
დება ზოგჯერ, და ეს საქციელი უკადრისია!

მაგრამ არც ისაა სწორი, როცა სიცოცხლე-
ში პატივდაკლებულ პოეტებს აღარც სიკვდი-
ლის მერე მივუზღაფთ საკადრისად!

მკითხველი ნუ შეკრთება, თუ ზოგი რამ რე-
ცენზიაში ჰიპერბოლურად მოეჩვენება, რადგან
შოთა ჩანტლაძე, თვითონ მკაცრი განმსჯელი

და ობიექტური ადამიანი, ზოგიერთებისაგან
განსხვავებით, სიკვდილის მერეც კი პატივით
ვლის დაუმსახურებელ სახელსა და პატივს!

• • •

ვაკის სასაფლაოს, ისევე, როგორც ქალაქის
ყოველ სასაფლაოს, ჩასდევს მთავარი გზა. ამ
გზის პირას, ერთმანეთისაგან ასიოდე მეტრის
დაშორებით, არის ორი მეგობარი საფლავი —
გურამ რჩეულიშვილი და შოთა ჩანტლაძე.

იმ ორიდან დღეს ერთ-ერთის დაბადების
დღეა — შოთა ჩანტლაძისა.

ესაა მისი წიგნი.

მადლობა ყველას, ვინც იზრუნა მისი გა-
მოცემისათვის.

მადლობა მუხრან მაჭავარიანს!

მადლობა „მერანის“ კოლექტივს!

მადლობა ყველას, ვინც ხელში აიღებს ამ
პაწია კრებულს, როგორც შოთა ჩანტლაძის
უდროო საფლავზე მიტანილ დაგვიანებულ ყვა-
ვილს!

ოვიდიუს ნაზონი და პოლსუჩი სამყარო

რომაელი პოეტის ოვიდიუს ნაზონის (43 წ. ძვ. წ. — 18 წ. ჩვ. წ.) თხზულებებში შემონახულია საყურადღებო ცნობები კოლხეთის, კოლხური ღვთაებებისა და შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ტომების შესახებ. პოეტი არა მხოლოდ საინტერესო მითოლოგიურ სიუჟეტებს ამუშავებს კოლხეთთან დაკავშირებით, არამედ გვაწვდის რეალურ-ისტორიული სახის ცნობებსაც.

ოვიდიუსის ცნობა კოლხეთზე არგონავტების თქმულებას ეყრდნობა. ამ თქმულების ცალკეული ეპიზოდები ოვიდიუსს დამუშავებული აქვს შემდეგ ნაწარმოებებში: „ჰეროიდებში“ (VI, XII წერილები), „მეტამორფოზებში“ (VII წიგნი), „ფასტებში“ (III წიგნის ნაწილი), „სევდიან ლექსებში“ (III წიგნი, IX თავი). ამავე თემაზე დაუწერია ოვიდიუსს ტრაგედია „მედეა“, რომელმაც ჩვენამდე უმნიშვნელო ფრაგმენტების სახით მოაღწია.

არგონავტების ლაშქრობის ადგილი — კოლხეთი ოვიდიუსს აღწერილი აქვს როგორც მდიდარი, ღვთაებრივი ქვეყანა, რომელიც „პონტოს მარცხენა სანაპირომდეა გადაჭიმული“ („ჰეროიდები“, XII, 23—29). კოლხეთთან ერთად პოეტი მოიხსენიებს მდინარე ფაზისსაც („ჰეროიდები“ XII, 10. „სიყვარულის ხელოვნება“ 261, „წერილები პონტოდან“ IV, 10, 52, „მეტამორფოზები“ VII, 6).

იმპერატორ ოქტავიანე ავგუსტუსის მიერ შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ქ. ტომისში გადასახლებული პოეტი გვაწვდის ცნობებს პონტოს ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ქართველური ტომების შესახებ.

„სევდიან ლექსებში“ ოვიდიუსი მოიხსენიებს კოლხებს და იაძიგებს (II, 191).

იაძიგები სარმატული ტომია. მისი კოლხებთან ერთად მოხსენიება არ უნდა იყოს შემთხვევითი. შავი ზღვის სანაპიროზე მოსახლე

იაძიგები, ვარაუდობენ, გენეტურ კავშირში უნდა იყვნენ ძიგებთან.¹ ძიგებს ანუ ზიგებს ჯიქებთან აიგივებენ და ქართველურ ტომად მიიჩნევენ.² „ზიგების ქვეყანა სტრაბონის დროს ცუდგზიანი და ველური ყოფილა, ხოლო თვით ხალხი თავს ირჩენდა ყაჩაღობითა და მომთაბარეობით. სტრაბონი პირველი ბერძენი ავტორია, რომელიც ამ ტომს ასახელებს. სხვა ავტორებთან, შემდეგ ხანაში, გვეხდება ამ ტომის სახელად ზიგები, ზიხები, ზინხები“³. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს ტომი არ წარმოადგენდა შავი ზღვის ჩრდილო-დასავლეთ სანაპიროს მკვიდრ მოსახლეობას. იგი შემდგომ, დაახლოებით ჩვ. წ. დასაწყისისათვის დასახლებულა აქ.⁴

„წერილებში პონტოდან“ ოვიდიუსი მოიხსენიებს ზღვაზე მოთარეშე ტომებს: ჰენიოხებსა და აქეელებს.

„რამდენიც არ უნდა იყეფონ სკილას ვეება მუცლიდან საშინელმა ურჩხულებმა, მეზღვაურებს მეტ ზიანს მაინც ჰენიოხების ზომადები აყენებენ. არ შეიძლება მრისხანე აქეელების შედარება ქარიბდასთანაც კი, თუმცა იგი (ქარიბდა) სამჯერ ნთქამს სრუტეს და სამჯერვე უკან გადმოდვრის. ეს ხალხები უფრო თავისუფლად ხეტიალობენ პონტოს მარჯვენა სანაპიროზე, მაგრამ საფრთხეში აგდებენ ჩვენს მხარესაც“.

„წერილები პონტოდან“ IV, 10, 25—30.

ჰენიოხები და აქეელება ქართველურ ტომებად არიან აღიარებული. ჰენიოხებს ზოგი ჰენურ ტომად მიიჩნევს, ზოგიც სანიგებს უკავშირებს ეს ტომები მოსახლეობდნენ შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე⁵. როგორც ვარაუდობენ, ჰენიოხები აქ „გაჩნდნენ კოლხთა მიერ დასავლეთ საქართველოს ცენტრალურ ადგილებზე გაბატონების შემდეგ, ეკრძოდ, გაძლიერებულ კოლხთა დაწოლით ჰენიოხთა

ერთი ნაწილის ჩრდილოეთით გადანაცვლების შედეგად.⁶ ანტიკური ხანის ავტორები ჰენი-ოხებსა და აქეელბს ერთად მოიხსენიებენ. სტრაბონი „გეოგრაფიის“ XI წიგნში წერს: „სინდიკესა და გორგოპიას შემდეგ ზღვისთან არის აქეელბის, ძიგებისა და ჰენიოხების სანაპირო, მეტწილად უნავსადგურო და მთიანი. იგი წარმოადგენს კავკასიონის ნაწილს. ესენი ცხოვრობენ ზღვაზე მკობრობით. აქეთ პატარა, წვრილი და მსუბუქი ნაგებობა, რომელიც დაახლოებით 25 კაცს იტევს, ხოლო იშვიათად შეუძლიათ მთლიანად 30 კაციც დაიტონ. ელინები მათ უწოდებენ კამარებს.⁷ ამბობენ, რომ იასონის ლაშქრიდან ფთიელმა აქეელბმა დასახლეს აქაური აქაია, ხოლო ლაქონელებმა — ჰენიოხმა, რომლებსაც მართავდნენ რეკისი და ამფიტრატე, დიოსკურების მეეტლები, ხოლო ჰენიოხებმა, ჩანს ამათგან მიიღეს სახელი“ (XI, 2, 12). ამაინეს „მითრიდატეს ომების ისტორიაში“ კი ვკითხულობთ: „(მითრიდატე) თავს დაესხა კოლხების იქით მცხოვრებ აქეელბს, რომლების შესახებაც ექპტობენ, რომ ისინი არიან ტროის ომიდან უკან დაბრუნებისას დაკარგულები“. „ჰენიოხებმა (მითრიდატე) კარგად მიიღეს, მათ ქვეყანას რომ ჩაუარა, ხოლო აქეელბები კი გააქცია და მისდა. აქეელბების შესახებ ამბობენ, რომ რომელიმე ტროიდან ბრუნდებოდნენ, ქარაშხალმა ესენი პონტოში შემოყარა“.⁸

ამრიგად, ოვიდიუს ნაზონის ცნობები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ქართველური ტომების შესახებ ძირითადად ემთხვევა სხვა ავტორების გადმოცემებს.

„სევდიანი ლექსების“ IV წიგნში ოვიდიუსი მოიხსენიებს სინტელ მეომარს:

პონტოს ნაპირებთან განდევნილს მუჟა
მამხნევებს,
ის არის ჩემი ერთადერთი თანამგზავრი —
მას არც სიმუხთლისა ეშინია, არც სინტელი
მეომრის მახვილისა,
არც ბარბაროსების, არც ზღვისა და ქარებისა.
„სევდიანი ლექსები“, IV, I, 12—22.

სინტები თრაკიული მოდგმის ტომია, რომელთაც დასახლებული იყო კუნძული ლემნოსი (ოვიდიუსის ნაწარმოებთა ზოგიერთ გამოცემაში სინტების ნაცვლად გვხვდება თრაკიელი). სინტების სახელს ჯერ კიდევ პომპროსი მოიხსენიებს „ილიადაში“ (I, 592—594). ანტიკური წყაროების მიხედვით სინტები ვანთქმულნი ყოფილან ლიონონის იარღის დამუშავების საქმეში. სწორედ ამასვე უნდა მიუთითებდეს ოვიდიუსის სიტყვები „სინტელი მეომრის მახვილი“. პროფ. აკ. ურუშაძის აზრით ისინი კოლხური ტომების მონათესავედ გვევლინებიან.⁹

სინტები ჰელესპონტის სანაპიროებთანაც მო-

სახლობდნენ. შესაძლებელია, ისინი ქ. დარდანიიდან ამოდიოდნენ შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე და აღწევდნენ პოეტის გასაზრებლების ადგილამდე, სადაც ადგილობრივ მოსახლეობას ესმოდადნენ თავს.¹⁰

ოვიდიუსის თხზულებებში რამდენჯერმე გვხვდება კავკასიის სახელი („სიყვარულის ხელოვნებაში“ III, 195, „მეტამორფოზებში“ II, 224, VIII, 798, V, 86).

„მეტამორფოზებში“ VIII წიგნში პოეტი მოგვითხრობს ერიზიხტონის მითს. ნაყოფიერების ქალღმერთმა ცერერამ დასაჯა ერიზიხტონი წმინდა მუხების გაჩეხვისათვის, მიუსაჯა მას მუდმივი შიმშილით ტანჯვა. რადგან ცერერას არ შეეძლო მიახლოებოდა შიმშილის ქალღმერთის ადგილს, დაავალა ორეადას, წასულიყო სკვიითაში, კავკასიის მთაზე, სადაც ბინადროდნენ შიმშილისა და სიცივის ქალღმერთები და გადაეცა მისი ბრძანება ერიზიხტონის დასჯის შესახებ. ერიზიხტონის მითი ცნობილია ბერძნულ მითოლოგიაში, მაგრამ შიმშილის ქალღმერთის მოხმობა კავკასიის მთიდან მხოლოდ ოვიდიუსთან გვხვდება.

„მეტამორფოზების“ V წიგნში, სადაც ოვიდიუსი ამუშავებს მითს პერსეუსისა და ანდრომედას შესახებ, მოიხსენიებს კავკასიელ აბარისს. პერსევსმა, იუპიტერისა და დანაის შევლმა ურჩხულისაგან იხსნა ანდრომედა — ეთიოპიის მეფის კეფეუსის ასული და ცოლად შეირთო. მას შეებრძოლა კეფეუსის ძმა ფინეესი, რომელიც პერსევსმა ქვად აქცია. ფინეესთან ერთად დაამარცხა მან კავკასიელი აბარისიც.

ამავე დროს სემირამიდელის სისხლის
პოლიდემონს,
კავკასიელ აბარისს, სპერქიონიდელ ლიკტს,
გრძელთმიან ჰელიონს, ფლივიელ კლიტუსს
ხოცავს
და ტყეპნის მკვდრებისაგან დაყენებულ
გროვას.
„მეტამორფოზები“, V, 85—88.

აბარისის შესახებ ძველ ბერძნულ და რომაულ მითოლოგიაში სხვადასხვა გადმოცემები არსებობს. ავტორთა უმეტესობასთან ის ცნობილია, როგორც აპოლონის ქურუმი, სკვიითიდან ან ჰიპერბორეის მხრიდან, რომელმაც აპოლონის ნაჩუქარი ისრით შემოიარა დედამიწა, ჩავიდა ათენაში (ზოგიერთი გადმოცემით სპარტაში) და საერთო ჰერისაგან იხსნა ზალხი. აბარისის სახელი პირველად პინდარესთან (ფრაგმენტები, 270) და ჰეროდოტესთან (ისტორია, IV, 36) ჩანს. იამბლიხოსი (პითაგორას ცხოვრების შესახებ, 94, 441) პითაგორას თანამედროვედ სახავს აბარისს, რომელიც მისი გადმოცემით ჰიპერბორეელი ფილოსოფოსია. აბარისის შესახებ მსგავსი გადმოცემები სხვა

ავტორებთანაც არის დამოწმებული. სტრაბონი („გეოგრაფია“, 12, 38) ბრძენ სკვით ანახარისისთან ერთად მოიხსენებს აბარისს.

სულ სხვაგვარადაა წარმოდგენილი აბარისი რომელ ავტორებთან ვერგილიუსთან, ოვიდიუსთან და ვალერიუს ფლავუსთან. ისინი ძუნწ ცნობებს იძლევიან აბარისის შესახებ. ვერგილიუსის „ენეიდას“ (IX, 344) მიხედვით აბარისი არის რუტულელი, მებრძოლი ტურნუსის არმიაში, რომელსაც ევრიადე, ენეოსის თანამგზავრი ამარცხებს ღამით, თავდასხმის დროს. ვალერიუს ფლავუსთან („არგონავტიკა“ III, 152) ის დოლიონელაა, კიზიკოსის თანამგზავრი, რომელსაც იასონი კლავს. ხოლო ოვიდიუსის „მეტამორფოზებში“ ფინეისის მეგობარია, კევკასიელი, რომელსაც პერსევსი ამარცხებს.

სამივე ავტორთან აბარისი არის ან ადგილობრივი მკვიდრი ან მათი დამხმარე, რომელსაც მოსული გმირი ამარცხებს. ამრიგად, გადმოცემები აბარისის შესახებ შეიძლება ორ ჯგუფად დავლაგოთ: 1. აბარისი — ბრძენი ჰიპერბორეელი (ან სკვითი), აპოლონის ქურუმი, საოცარი ექიმი (ბერძენ ავტორებთან). 2. აბარისი — მებრძოლი გმირი, რომელიც მარცხდება მოსულ მტერთან შეტაკებაში (რომაელ ავტორებთან).

ოვიდიუსთან მოხსენიებული კევკასიელი აბარისი საერთოს პოულობს ბერძენ ავტორებთან დამოწმებულ სკვით (ან ჰიპერბორეელ) აბარისთან სადაურობის მიხედვით. სკვითთა ზომ ფართო ცნება ანტიკური ხანის ავტორებთან და მოიცავს კავკასიასაც და კოლხეთსაც. ჰიპერბორეასაც კავკასიასთან აიგივებენ. რომაელ ავტორებთან, მათ შორის ოვიდიუსთანაც, აბარისი არის მოსულ მტერთან შეტაკებაში დამარცხებული გმირი. ცხადია, ლეგენდები აბარისის შესახებ გავრცელებული უნდა ყოფილიყო რომაელ მითოლოგიაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მისი ასე ძუნწად მოხსენიება არ იქნებოდა გამართლებული. როცა ეს ავტორები კმაყოფილდებიან იმით, რომ მოიხსენიონ აბარისი, როგორც რუტულელი, დოლიონელი, კევკასიელი, ვარაუდობენ, რომ ეს ნაცნობი თქმულება და გასაგები მკითხველისათვის. ამრიგად, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ შესაძლებელია ყველა ამ თქმულების გაერთიანება აბარისის შესახებ.

ოვიდიუსს ნაზონი თავის თხზულებებში სხვა საყურადღებო მასალასთან ერთად გვაწვდის ცნობებს იმ ღვთაებების შესახებ, რომლებიც ცნობილი იყვნენ როგორც ძველი პერძნული მოსახლეობისათვის, ასევე კოლხური ტომებისათვისაც. პირველ ყოვლისა, აქ გვინდა შევეხოთ მითს პრომეთეს შესახებ. პრომეთესა და ქართლს ამიერანის ურთიერთობის საკითხზე არა ერთი და ორი საინტერესო მოსაზრება არის გამოთქმული. პრომეთეს მითის სხვადასხვა ვა-

რიანტს, რომლებიც ანტიკური ხანის ავტორებთან არის დამოწმებული, პარალელებს ვხვდებით კავკასიაში გავრცელებულ თხზულებებთან.¹¹ პრომეთეს საკითხით ძველთაგანვე დაინტერესდნენ მეცნიერები. აღიარებულაა, რომ პრომეთე არ არის ბერძნული ღვთაება. იგი წინაბერძნულ მოსახლეობის ღვთაებაა.¹² ეს მოსახლეობა დაამარცხა ახალმა ბერძნულმა მოსახლეობამ. ახალი ბერძნული მოსახლეობის ღვთაებაა ზევსი, რომელსაც, როგორც ახალი დამპყრობელი მოსახლეობის ღვთაებას, ბრძოლა გაუმართეს ძველმა ღმერთებმა, ტიტანებმა, მათ შორის პრომეთემაც. მაგრამ რომ დაუნახავს პრომეთეს, რომ ზევსს ვერ დაუპირისპირებდა თავის და ტიტანების ძალას, დედის (გეას) რჩევით დაუთმოა ზევსისათვის, შეუკრავს მასთან კავშირი. ზევსმაღე ტიტანებზე, წინაბერძნული მოსახლეობის ღმერთებზე, გაიმარჯვა. ე. ი. ბერძნებმა გაიმარჯვეს წინაბერძნულ მოსახლეობაზე. ახალი მოსახლეობა ულმობელი აღმოჩნდა ძველი მოსახლეობის მიმართ. მიუხედავად იმისა, რომ ძველი მოსახლეობის ნაწილმა ქედი მოიხარა ახალი დამპყრობლების წინაშე, ახალმა ძველი არ დაინდო, დევნა და მუსგრა დაუწყო. პრომეთეც გამოეხარა ამ ძველ მოსახლეობას, რისთვისაც დისიჯაა.¹³

ოვიდიუსთან რამდენჯერმე გვხვდება პრომეთეს სახელი.

მე შევაქებ არა მშობლიურ მინდვრებს,
მშობლიურ მიწას,
არამედ სკვითებს, კილიკიელ ველურებს,
ბრიტანეთის მდელითებს,
კლდეებს, რომლებიც პრომეთეს სისხლით
შეიღება.

„ტრფობანი“. II, 16. 37—40
ან როგორც მცირედ შეწყალებული და არა
დაუსჯელად მიჯაყვული
პრომეთე, ჰყვებავდე სისხლით ჰაეროვან,
სწრაფ ფრთებს.
„იბისი“, 289—290.

ოვიდიუსის სქოლიასტს ამ ადგილის განმარტებისას მოჰყავს მითის დაწვრილებითი შინაარსი, როგორ მოატყუა პრომეთემ ზევსი ზორცის ნაჭრებით, როგორ წაართვა ცეცხლი გაბრაზებულმა ზევსმა ადამიანებს და როგორ დააგროვა პრომეთემ მზით გამთბარ კრისტალში წყალი და გააჩინა ცეცხლი ადამიანებისათვის მისაწოდებლად. ამ საინტერესო ცნობას ყურადღება მივაქცია დოცენტმა ნ. კეკელიძემ.¹⁴ ოვიდიუსთან პრომეთე გვევლინება არა მხოლოდ როგორც ადამიანთა მფარველი ღმერთი, არამედ როგორც მათი შემქმნელი.

იანუზი ბაზუზა
ოვიდიუსს ნაზონი და კოლხური სამყარო

მას (მიწას) იაფეთის ძემ შეუტია მდინარის
წყალი
და შექმნა ღმერთების მსგავსი (არსებანი),
რომლებიც
ბატონობენ ყველა დანარჩენებზე.
„მეტამორფოზები“, I, 82—84.

ეს მითი აბოლოდორეს „ბიბლიოთეკაშიც“
(I, VII, I) არის დამოწმებული. „პრომეთეშ“
წყლისაგან და მიწისაგან შექმნა ადამიანები,
მისცა მათ ცეცხლი ზეცისაგან მალულად“.

„მეტამორფოზების“ I წიგნში ოვიდიუსს
დამუშავებული აქვს მითი პრომეთეს „შვილის
— დევკალიონის შესახებ. ადამიანთა უმსგავ-
სოებით, ბოროტებით განრისხებულმა ზეცმა
გადაწყვიტა გენადღურებინა ისინი და წარღვე-
ნა მოუვლენა ქვეყანას. ამ უბედურებას გა-
დაურჩნენ მხოლოდ დევკალიონი და მისი მე-
უღლეს პირა (პრომეთეს ძმის — ეპიმეთეს შვი-
ლი). მართო დარჩენილი დევკალიონი წუხს
ადამიანთა მოღმის გაღაშებებას.

ო, ღაო, შენ ერთადერთი ქალ-და დარჩი.
შენთან საერთო მოღმამ, ჩვენი მამების ძმობამ,
შემდეგ კი ქორწინების კავშირმა, ახლა კი თვით
განსაცდელმა შემაღულაბა. მთელი დედამიწის,
რაც დასავლეთით და აღმოსავლეთით ჩანს, მო-
სახლეობა ჩვენ-და ვართ. დანარჩენი მთლად
დაფარა ზღვამ. მაგრამ ჩვენი სიცოცხლის ეს
იმედი ჯერ კიდევ არ არის სარწმუნო. ისევ
მიშფოთებს გონებას ღრუბლები. რა უნდა გექ-
ნა, საბარალოვ, ბედს ზომ მხოლოდ შენ გა-
დაერჩინე? როგორ შესძლებდი მარტო შეშის
დათარგუნვას? ვინ დაგიუფრებდა ტკივილებს?
მერწმუნე. შენ რომ წყლის ქვეშ დარჩენილი-
ყავ, მოკვებნიდი, მეუღლევ, და მეც იქვე დავ-
რჩებოდი. ო, რომ შემეძლოს ხალხთა მოღ-
მის აღდგენა მამისეული ხერხებით, და მიწი-
საგან შექმნილებს ხული შთაბერო.

ახლა კი, ჩვენ ორნი შემოვრჩით მოკვდავთა
მოღმას (ღმერთებმა ასე იწებეს) ჩვენ-და ვართ
ადამიანთა ნაშვირნი.

„მეტამორფოზები“, I, 351—366

ქალღმერთ თემიდას რჩევით დევკალიონმა
და პირამ თავს ზემოთ ქვები გადაისროლეს
და წარმოშვეს ახალი ადამიანები. დევკალიონის
ნასროლი ქვებიდან მამაკაცები გაჩნდნენ, ხო-
ლო პირას ქვებიდან — ქალები.

ბრძანების თანახმად თავის ნაკვალევს უკან
ქვებს გადაისვრიან. ქვებმა (ვინ დაიჭერებდა
ამას, თუ კი მოწმედ არ იქნებოდა ძველი?)
იწყეს სიმამის დაკარგვა, შემსუბუქდნენ თან-
დათანობით და მოქნილებმა მიიღეს (რადაც)
სახე. შემდეგ, როცა წამოიშორნენ, მათ ბუნე-
ბა უფრო ნაწი გახდა, არც თუ აშკარად, მაგ-
რამ მაინც შესაძლებელი გახდა ადამიანთა სა-
ხის ვარჩევა, როგორც მარმარილოსაგან გამოყ-

ვეთილი, ჯერ კიდევ დაუმუშავებელი, რად-
ნიშნებით მისგავსებული.

„მეტამორფოზები“, I, 399—406.

დევკალიონის მითი რეალურ-ისტორიული სი-
ნამდვილის ისეთივე გამოძახილი უნდა იყოს,
როგორც პრომეთეს მითი. აგი უნდა ასახავ-
დეს წინაბერძნული და ელინური ტომების ურ-
თიერთობას. მიუხედავად ახალი მოსახლეობის
ძალმომრეობისა, ძველი მოსახლეობის ნაწილ-
მა მორჩილება გამოუცხადა დამპყრობელს და
განაგრძო არსებობა. პრომეთეს მიერ გაჩენი-
ლი ადამიანების განადღურების შემდეგ, ზეცის
ისევ პრომეთეს ძის — დევკალიონისაგან ავრ-
ცელებს ადამიანთა ახალ მოღმას. საეკლესიო-
სა ისიკ, რომ აპოლონოს როდოსელის „არ-
გონავტიკის“ (III, 1087) მიხედვით დევკალიონი
თესალიელების წინაპრადა აღიარებული (თე-
სალია ხომ პელაგეთა ძირითადი საპყიდრებე-
ლი იყო).

თვიდიუსის მიერ დამუშავებული თქმულება
აღრინდელ ავტორებთან არ არის დამოწმებუ-
ლი. ვარაუდობენ, რომ შესაძლებელია დევკა-
ლიონის მითი აღმოსავლური წარმოშობისა
იყოს.

მითები მსოფლიო წარღვნის შესახებ მრავ-
ალი ქვეყნის ხალხებს შორის არის გავრცე-
ლებული. პართული ფოლკლორი იცნობს ერთ
ასეთ თქმულებას წარღვნის შესახებ. ამ ლეგენ-
დის მიხედვით საერთო წარღვნას გადაურჩა
ახალგაზრდა ქალ-ვაგი, რომლებიც კამეჩებზე
იყვნენ შემოხსნადარი. ქალი კამეჩმა ბრტა-
საძელას მთაზე მიიყვანა, ხოლო ვაგი — არა-
რატის მთაზე. როდესაც წყალმა დაიწია, ისინი
შეუღლდნენ და წარმოშვეს ახალი თაობა. სა-
ინტერესოა, აღინიშნოს, რომ მეორე ლეგენდის
მიხედვით ამავე მთაზე არის მიჯაჭვული ამი-
რანი.¹⁵

როგორც ანტიკური წყაროები გადმოგვცე-
მენ, კოლხებში გავრცელებული ყოფილა მცირე-
რაზიული ღვთაების — ჰეკატეს კულტი. არ-
გონავტიკის თქმულების მიხედვით ჰეკატე არის
პერსის ასული, მეფე აიეტის და (ზოგი ვა-
რჩანტით მეუღლე). იგი არის მიწის, ცისა და
ქვესკნელის ღვთაება და ამიტომ სამსახურად
არის წარმოდგენილი. ჰეკატე გვევლინება გზა-
ჯვარედინების მფარველ ღვთაებად. მათანაა
დაკავშირებული აგრეთვე მთავრის კულტი,
რომელიც გავრცელებული იყო ქართველურ
ტომებშიც. ჰეკატეს კულტი საბერძნეთში შე-
ერწყა რეა-კიბელესა და არტემიდას კულტს.
იგი არის მრავალნაირი ჯაღოსნური საშუალებე-
ბებისა და შულოცების ოტატია.

რვიდიუსთან ჰეკატე კოლხეთთან, აიეტ მე-
ფესთან, კორკესა და მედეასთან კავშირში გვევ-
ლინება. მედეა და კირკე ჰეკატეს წყალობით
დაეუფლნენ ჯაღოსნურ ხელოვნებას. იასონზე
შეეცარებული მედეა ქალღმერთ ჰეკატეს წამ-

ლებით ეხმარება ბერძენ გმარს და ამარჯვე-
ბინებს. პეტატის ევედრება შეელას კირკცო,
როცა სურს ავსონის მეფის — პიკუსის ფრინ-
ველად ქცევა.

აფიცებს (იასონი) სამაპოვანი ქალღმერთის
კერძს, იმ ქალას, სადაც მისი ღვთაება არის,
მომავალი სიმამრის ყოვლისმხედველ მამას (ჰე-
ლოოსს), თავის წარმატებებსა და უდიდეს საფ-
რთხეებს.

„მეტამორფოზები“ VII, 97—99.

ცნობილია, რომ კოლხები სხვა მრავალ წარ-
მართულ ღვთაებებთან ერთად აღმერთებდნენ
მნათობებს, მიწას, ხეებს. ოვიდიუსი მზეს (ჰე-
ლიოსს) ასახელებს თაყვანისცემის საგნად. ხო-
ლო რაც შეეხება მიწას, მდინარეებს, ტბებს,
ვარსკვლავებს, ისინი მხოლოდ პეტატესთან კავ-
შირში, ქალღმერთის დამხმარე საშუალებებად
გვევლინება.

„ღამე, ამბობს, საიდუმლოს მფარველო,
რომელიც ოქროსფერ მთვარის შუქით (განა-
თებული) დადიხარ, ვარსკვლავებო, და შენ,
სამსახოვანო პეტატე, ვინც იცი ჩვენი საქმე
და ჯაღონსური შეულოცებში გვეხმარები, შენც,
მიწავ. ჯაღონას რომ ყოვლისშემძლე ბადახებზე
აძლევ, პაერო, ქარებო, ყველა მთაო, და ტბაო,
მოდიო, ტუისა და ღამის ღმერთებო.

„მეტამორფოზები“, VII, 192—198.

პეტატე ძველ ბერძნულ და რომაულ მითო-
ლოგიაში წარმოდგენილია სამსახოვნად, ერთი
მოსაზრებით იმიტომ, რომ იგი თითქმის მიწის,
ციისა და ზღვის (ან ცის, მიწისა და ქვეყნა-
ლის) ღვთაებაა. ოვიდიუსის განმარტებით, რაც
სხვა ავტორებთან არ არის დამოწმებული, პე-
ტატეს სამი სახე აქვს იმიტომ, რომ იგი სამ
გზაჯვარედინს გაჰყურებს და იცავს („ფას-
ტები“, I, 141).

კოლხურ ტომებში გავრცელებულ ყოფილ
აგრეთვე მცირეაზიურ ღვთაების დიდი ღე-
ლის — კიბელეს კულტი. ისტორიკოს არიანეს
ცნობით ფაზისთან მდგარა ქალღმერთ ფაზიანეს
ქანდაკება, რომელიც ძალიან ჰგავდა კიბელეს.¹⁶
აქადემიკოს ი. ჯავახიშვილის მოსაზრებით „კი-
ბელე“ შეიძლება დაეუკავშიროთ ქართულ წარ-
მართულ ღვთაებას — კრატოსს.¹⁷ ოვიდიუსი
ბევრ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ქალ-
ღმერთ კიბელეს შესახებ, მისი კულტის გავრ-
ცელებაზე რომში, მის მისტერიებზე, როგორც
პოეტრი წერს, რომში ქალღმერთ კიბელეს დღე-
ასწაული უპირველეს ზეიმად ითვლებოდა.
კოლხურ ტომებში კიბელეს თაყვანისცემაზე
ოვიდიუსი არაფერს მიუთითებს. იმიტომ შეე-
ჩერდებით მხოლოდ მითზე კიბელესა და ატი-
სის შესახებ, რომელიც პოეტს დამუშავებული
აქვს „ფასტების“ IV წიგნში.

ფრიგიელმა ატისმა, პირმშენიერმა ქაბუკმა,
მომხიბლა ტყეში კომკისმატარებელი ქალღმერ-
თი უბიწო სიყვარულით. მან მოიხურა თავის-

თან ღაეტოვებინა და თავის ტაძრებში ^{გაიხილა}
(ატისი) და უთხრა: „გუხურს თუ არა მარადი-
ქაბუკად ყოფნა?“ იგი დათანხმდა შეესრულე-
ბინა (ქალღმერთის) თხოვნა. „თუ მოგატყუო,
უთხრა, ის სიყვარული, რის გამოც გიღალა-
ტებ, უკანასკნელი ყოფილიყოს ჩემთვის“. მაინც მოატყუა და ნიფთა სივარტიელთან და-
ასრულა იმად ყოფნა, რაც ადრე იყო. ქალ-
ღმერთის რისხვა სასტიკლს ითხოვდა.

განრისხებულმა ქალღმერთმა შური იძი-
ა, ნიფთა მოკლა, ხოლო ატისს გონება აურია.
გამაგებელი ქაბუკი დინდიმონის მთაზე ავარ-
და.

დავისმახურე. „დანაშაული ზიხსლით უნდა
გაიფიქსილო. დაე, აზღოს იმ ნაწილმა, რამაც
ზიანი მომიტანა, აზღოს“, ამბობს და იკეთის
სასტიკო ორგანოს, და აღარ შერჩა არავითარი
ნიშანწყალი მამაკაცობისა.

„ფასტები“, IV, 239—242.

იმიტომ არის, დასძენს პოეტი, რომ კიბელეს
მსახურები თმებს იკრეკენ, იკეთენ სასტიკო
ორგანოს, გიქედებინა, რადგან ასე დაისაჯა ქალ-
ღმერთის საყვარელი ქაბუკი — ატისი.

კიბელესა და ატისის მითი პარალელს ბო-
ულობს სხვა ხალხთა მითოლოგიაში. ქართული
ფოლკლორი კარგად იცნობს სვანურ თქმულე-
ბას ნადირობის მფარველი ღვთაების — და-
ლისა და მონადირე ბეთქილის (ბეთქენის) შე-
სახებ. ქალღმერთმა შეიყვარა მონადირე ბეთ-
ქილი და მას საჩუქრად მძივი (ზოგი ვარიან-
თით ბეჭედი) უბოძა. მონადირემ უღალატა
ქალღმერთ დალის და უბრალო მოკვდავი ქა-
ლი შეიყვარა. განრისხებულმა ქალღმერთმა
აიკრუა მონადირე მიუვალ კლდეზე. სასოწარ-
კვეთილი ბეთქილის კეივლმა შეძრა მიუვალ სო-
ფელი. მივიღენ მისაწველებლად, მაგრამ ამაოდ.
ბეთქილმა იგრძნო, რომ დალიმ მისი დღეუბა
გადაწყვიტა. სიკვდილის წინ ბეთქილი თხოვს
თანასოფელეებს ფერხელი „სამთა კიშხისა“
გაბან მის საპატეცემლოდ, რომელშიც თვი-
რთნ ღებულობდა მონაწილეობას, სანამ თეთრი
ჩიქის სახით გამოცხადებული დალი კლდეზე
აიკრუებდა.

პროფესორ ვირსალაძის მოსაზრებით ბეთქი-
ლი არის ქართული წარმართული პანთეონის
გმირი. „ბეთქილი და დალი, წერს მკვლევარი,
არის ღვთიური წყვილი, დაკავშირებული ბუ-
ნების განახლების, გაზაფხულის ღმრთაწაფუ-
ლთან, მსგავსად სუმერულ-ბაბილონური იშტა-
რისა და თამუზისა, ფრიგიის კიბელესა და ატი-
სისა, ბერძნული აფროდიტისა და ადონისისა,
არტემიდესი და აქტეონის, ფინიკიელთა ასტარ-
ტასი და ეშმუნისა, კართაგენის ტანიტის და
მელკარტესი. ამას მოჰყობს ქართველთ ნა-
ღირო პატრონის, ხოლო შემდეგ მონადირეობის

იანუშე გაგზაზ

ოვიდიუსი ნაწონი და კოლხური სამყარო

ქალღვაობის სიყვარული მოკვდავი მონადირისადმი, მის მიერ არჩეულის დაჯილდოება და ბოლოს მონადირის ტრაგიკული სიკვდილი, დამოწმებული არა მარტო ბეთქილის დატირებაში, არამედ მრავალი სხვა სიმღერებითა და თქმულებებით... ამასვე მოწმობს ბეთქილის დატირების შესრულება ფერხულში გაზაფხულისა და ნაყოფიერების დღესასწაულზე. იმ ციკლში, სადაც სრულდებოდა „მელია ტულფიას“ ცნობილი რიტუალი, შედიოდა ე. წ. „პიშხაში“ ფერხული, რომელიც ბეთქილის სახელს უკავშირდება¹⁸. საყურადღებოა აღინიშნოს, რომ ბეთქილის მსგავსი თქმულება მკვლევარს ახალ ბერძნულ ფოლკლორშიაც შეუნიშნავს. ამრიგად, იმ ღვთაებებიდან, რომლებსაც ქარ-

თველი ტომები სცემდნენ თაყვანს, ოქროსა და მთის სიკვდილიანობის პეკატესა და მზის კულტს. ქალღმერთ კიბელს კულტზე კოლხეთში პოეტი აზაფერს ამბობს, მაგრამ მის მიერ დამუშავებული ატისის მითის მსგავსება ქართულ თქმულებასთან კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ ღმერთების დედის — კიბელს კულტი გავრცელებული იყო კოლხურ ტომებში. პრომეთესთან დაკავშირებით მითი დევკალიონის შესახებ, რომელიც ოვიდიუსს დაწვრილებით აქვს გადმოცემული (რაც სხვა ავტორებთან აღრინდელ არ ჩანს), არანაკლებ საინტერესო უნდა იყოს როგორც ბერძნული მითოლოგიისათვის, ასევე ქართული ფოლკლორისათვისაც.

შ ე ნ ი შ ე ნ ბ ი :

¹ В. В. Латышев, Известия древних писателей о Скифии и Кавказе, ВДИ, Л., 1947, 209-210.

² პ. ინგოროყვა, გიორგი მერხულე, თბ., 1957, გვ. 253.

³ თ. ყაუხჩიშვილი, სტრაბონის გეოგრაფია, თბ. 1957, გვ. 253.

⁴ ნ. ლომოური, კლავდიოს პტოლემეოსი „გეოგრაფიული სახელმძღვანელო“, მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, თბ. 1955, ნაკვ. 32, გვ. 54.

⁵ ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. 1, 1951, გვ. 401, გ. მელიქიშვილი, საქართველოს, კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის უძველესი მოსახლეობის საკითხისათვის, თბ., 1965, გვ. 63—68, აკ. ურუშაძე, პენიონების შესახებ, თსუ, შრომები, 1963, ტ. 96, გვ. 243—248, ა. გამყრელიძე, ამიანე მარცელინე, „გეოგრაფია“, 1, 1961, გვ. 89.

⁶ მ. ინაძე, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ტომთა ისტორიისათვის, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, თბ. 1955, ნაკვ. 32, 17.

⁷ სიტყვა კამარის ეტიმოლოგიისათვის იხ. მ. გოზალიშვილი, რომის ექსპანსიის წინაღმდეგ ქართველ ტომთა აჯანყების შესახებ, თსუ შრომები, ტ. 37, 1949, გვ. 132.

⁸ თ. ყაუხჩიშვილი, ამიანე „მითრიდატეს ომების ისტორია“, თბ., 1959, გვ. 140, 196.

⁹ აკ. ურუშაძე, კოლხეთისა და კუნძულ ლემნოსის ურთიერთობისათვის, თსუ შრომები, ტ. 37, 1949, გვ. 241—249.

¹⁰ ნ. კეკელიძე, ოვიდიუს ნაზონის საქართველოს შესახებ, თსუ შრომები, ტ. 69, 1958, გვ. 322.

¹¹ მ. ჩიქოვანი, მიჯაჭვული პრომეთე, თბ., 1947, გვ. 44—56, აკ. ურუშაძე, პრომეთეს მითის ერთი თავისებური ვერსიის შესახებ, თსუ შრომები, 1951, ტ. 45, გვ. 225—228.

¹² Г. Властов, Теогония Гесиода и Прометей, СПб, 1897.

¹³ თ. ყაუხჩიშვილი, ანტიკური ლიტერატურის ისტორია, 1971, გვ. 165.

¹⁴ ნ. კეკელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 310.

¹⁵ Мегрелидзе И. В. Неизвестный вариант легенды о великом потопе и некоторые сказания о вершине Брутсхадзела, Исследования по истории культуры народов востока. М., 1960, гв. 108-114.

¹⁶ ფლავიუს არიანე, მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები და რუკა ნ. კეკელიძისა. თბ. 1961, გვ. 39.

¹⁷ ი. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია, I, თბ. 1951, გვ. 98—99.

¹⁸ ე. ვირსალაძე, ქართული სამონადირეო ეპოსი, თბ. 1964, გვ. 93.

პალიკო გარგარაშვილი

საინფილოში ქრისტიანული სარწმუნოების პლგზნის ისტორიიდან

1603 წელს შაჰ-აბასმა კახეთის მეფე ალექსანდრეს ჩამოართვა „კაქ-ენისენი“,¹ წინანდელი მოურავი ვახუშტის შვილი გაამაჰმადიანა, სახელად უწოდა ალი-ბეგ და ეს ალი-ბეგი აქ დაადგინა სულტანად.² ამის შემდეგ საინგილოში დაიწყო დაღესტნიდან ლეკების ჩამოსახლება. კახეთის მეფეებმა და სარდლებმა არა ერთხელ გადარეკეს ლეკები დაღესტანს, მაგრამ ლეკთა მოზღვაუება მაინც გრძელდებოდა. ამასობაში მოახლოვდა მე-17 საუკუნის ათიანი წლები. „1616 წელს შაჰ-აბასი ირანის ძლიერ არმიით მეორედ შემოესია კახეთს და განსაკუთრებით დაზარალა მისი აღმოსავლეთი ნაწილი — საინგილო“. დიას, გაწყდა, დაცარიელდა მარგალიტი საქართველოსი — საინგილო. ნაცრად იქცა კახეთის მსხვილი სავაჭრო ქალაქი ძაგეში (ახლა იქ რამდენიმე ათეული კომლია და შედის ზეგრაიჭანის სსრ-ის კახის რაიონში) ნანგრევებად იქცა სწავლა-განათლების კერა ბელაქანი, ამოვარდნენ და განადგურდნენ ისეთი დიდი სოფლები, როგორიცაა კატეხი, ჭინიხი, ფიფინეთი, ლექართი და სხვა მრავალი. აოხრებულ და გაპარტახებულ სოფლებში დიდი ხნის შემდეგ ძლივს გამოჩნდა აქა-იქ თითო-ორი პართველი, მთის უღრან ტყეში გადარჩენილი. ტურფა გაღმამხარი საინგილო გაჰქრა, ამოვარდა.³ ამ ამბის უტყუარი ნაშთი ამჟამად კახის კასრის საყდართან არსებული აკლამა, კომელოც სავსეა აღამიანის ძვლებით. გაღმოცემის მიხედვით, აქ, ამ საყდართან, თავმოყრილ ქართველებს შაჰ-აბასის ჯარმა მოუსწრო და ამოეღოთა⁴.

შაჰ-აბასი ამით არ დაკმაყოფილებულა. მან აჰყარა კაქ-ენისენიდან 100.000 ქართველი და წარიყვანა აყრილი ირანს და დასახლა მაზანდარანს, ჭილანს, ხეარასანს და ფერეიდანს — გვაუწყებს ქართლის ცხოვრება.⁵ შაჰ-აბასის ამ ორგზის შემოსევის შედეგად კახეთში თავისი მოსახლეობის ორი მესამედი დაჰკარგა.

საინგილოდან გადასახლებული ქართველების ნაცვლად შაჰ-აბასმა დაასახლა დაღესტნიდან მოწვეულნი ლეკები. მათ დაიპყრეს საინგილოს სოფლები: ბელაქანი, ძაგეში, კატეხი, მაწეხი, ფიფინეთი, ფერაჯანი, მუხახი, მამრეხი, გულმარახი, გულლუგი, ზერნა, ლექართი, ყუმი, აღჩაი, ყაშხაჩაი, და მრავალნი სხვანი.⁶ ყველაფერი ეს იყო შაჰის იმ ვერაგული გეგმის განხორციელების დასაწყისი, რომელსაც ის დიდი ხანია გულში ინახავდა: ეს გეგმა კი რუსეთთან კავშირში მყოფი ქართველების მოსაპოვა იყო. შაჰმა ამ გეგმის განხორციელება საინგილოთი დაიწყო, როგორც საქართველოს ყველაზე ძლიერი ეკონომიური მხარისა. რომ მოეშალა აქ ქართველობა შაჰ-აბასმა გამანადგურებელი შემოსევების შემდეგ გაღმოსახლა ირანიდან თურქმანთა ტომები და დასახლა ინგილოთა მიწებზე. თურქმანი ტომები პრიმიტიული მეურნეები არიან. მე საქონლეობის მეტი მათ არაფერი ეხერხებათ. შაჰ-აბასმა ეს საგანგებოდ დაგეგმა, რომ მათ საქონელთა ფარებს ზიანი მიეყენებინა ინგილოთა კულტურული მეურნეობისათვის. შაჰ-აბასს ამით უნდოდა ნიადაგი შეემზადებინა ქართველების გადაშენებისათვის.

შაჰ-აბასმა თურქმანთა ტომები შიდა კახეთშიაც ჩაასახლა. მოწინავე კახელები ჩქარა მიხედნენ, თუ რა დამლუპველი იყო ქართველობისათვის თურქმანთა ეს ორგანიზებული დასახლება კახეთის სოფლებში. კახელებმა, რომელმაც გვერდში ამოუდგნენ თუშ-ფშავ-ხევსურები, მალე მუსრის გაავლეს ჩასახლებულ თურქმანებს. ამას მოჰყვა აჯანყებები: როგორიცაა სპარსელთა ჯარის გაწყვეტა გიორგი სააკაძის მეთაურობით მარტყოფის ველზე 1625 წელს, კახეთის სახალხო აჯანყება ბიძინა ჩოლოყაშვილის, შალვა და ელიზბარ ერისთავების მეთაურობით 1659 წელს. აჯანყებულებმა პირწმინდად მოსპეს კახეთში ჩასახლებული მომთაბარე ტომე-

ბი: „დაეხსნენ თავსა სულტანსა ბახტრიანს და ამსწყვეტს და მოსრნეს ბახტრიანის ციხეში მდგომი ელნი, (მომთაბარე ტომები) ჩაიდნენ ალავერდს და, რომელნიცა მუნ იყვნენ, თათარი და ელი, რაც ესახლა, ყოველი მოსრეს პირითა მახვილისათა. და ამოსწყდეს დედაწულითურთ და, აჟუანში რომელნიც ყრმანი იყვნენ იგინიცა დაჟივნეს. სადც კახეთს თათარი და ელი ესახლა, ყოველივე ამოსწყდეს და არა სადა დაშთა, რომ ყოველივე არ მოკლეს, და რომელნიმე ივლტოდეს, წარვიდეს და განაძეს კახეთში თათარი აღარსად იპოვებოდნენ (ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, ტ. II, გვ. 438, თბილისი, 1959 წ.).

კახეთის აჯანყებებმა თავისი წაყოფი გამოიღო. ირანის შაჰებმა ხელი აიღეს კახეთში თურქმანთა ტომების ჩამოსახლებაზე.

სამაგიეროდ გაძნელდა მდგომარეობა საინგილოში დასუსტებულ კახეთის სამეფო ხელი-სუფლებას საინგილოზე ხელი ვეღარ მიუწვდებოდა, „თანდათან ქრება საქართველოს ბარის გავლენა დაღესტანზე, სადც XV საუკუნიდან ქრისტიანობა სუსტდება და მის ადგილას მამადაიანობა იკავებს“.7 თურქეთის ხელშეწყობით კახეთიდან მოწყვეტილ საინგილოში მომრავლდნენ დაღესტნიდან ჩამოსული ლეკები: „ხოლო ეამსა ამას დიდად მძლეობდნეს ლეკნი კახეთს და მტერობდნეს ურციხეთა ავაზაკობითა და პარკითა“ (ქართლის ცხოვრება, ტ. II, გვ. 441) — უფრო და უფრო იმპლავრა მამადაიანობამ და როდესაც ეს კეთხე მე-19 საუკუნის 30-იან წლებში რუსეთს შეუერთდა ინგილოები ოფიციალურად მამადაიანობდნენ, ხოლო მალევე ქრისტიანობდნენ, ე. ი. ქართველობდნენ.

როგორც ცნობილია, რუსეთის სახელმწიფო თავისი დამპყრობლური პოლიტიკის გამართლებისათვის ყოველთვის ქრისტიანობის დაცვის დროშით გამოდიოდა. ასე იქცეოდა ის ბალკანეთის ხალხების მიმართ, ასე იქცეოდა კავკასიის ხალხების მიმართაც. კავკასიაში მეფის რუსეთის სფეროს გაფართოვებას ემსახურებოდა, მაგალითად, 18 საუკ. 40-იან წლებში მოზდოკში დაარსებული „ოსეთის სასულიერო კომისია“, რომელიც ძირითადად ქართველი და რუსი ბერებისაგან იყო დაკომპლექტებული. კომისიის მიზანი იყო ოსეთში მისიონერების გაგზავნით გეოქრისტიანებასა ეს ხალხი. მეფის რუსეთი ამას იმით ამართლებდა, რომ ოსები ადრე ქრისტიანები იყვნენ და მათ მამადაიანობა თურქეთმა ძალით მოახვია თავსაო. რუსეთის მთავრობის მიერ ოსეთში ქრისტიანობის გავრცელებას წმინდა პოლიტიკური სასი-ათი ჰქონდა და ის ამას რელიგიური სამსუ-ლით ფარავდა. „ოსეთის სასულიერო კომისია“ ქრისტიან მქადაგებლებს გზავნიდა აგრეთვე თუშ-ფშავ-ხევსურეთსა და სვანეთში. ეს ხალხები, მართალია, მამადაიანები არ იყვნენ, მაგ-

რამ რუსეთის მთავრობას არც ის ჰქონდა, რომ ისინი წარმართულ სარწმუნოებას მის-ღევდნენ და მათაც აქრისტიანებდა.⁸

რუსეთის მთავრობა „ოსეთის სასულიერო კომისიის“ საშუალებით ქრისტიანობას ავრცე-ლებდა აგრეთვე გამამადაიანებულ აჭარასა და სამხრეთ საქართველოს მამადაიან ქართველ მოსახლეობაშიც.

პეტერბურგის „უწმინდესი“ სინოდი, რომე-ლიც გამამადაიანებული ხალხების ქრისტიანული სარწმუნოების პროპაგანდის მოთავე იყო. იმპე-რიის მასშტაბით დიდ იმედებს ამყარებდა „ოსე-თის სასულიერო კომისიაზე“, მაგრამ „მესამე რომის იმპერიის“ ციტადელს იმედები მაინცდა-მაინც არ გაუშართლდა. „ოსეთის სასულიერო კომისიამ“ თავის ქრისტიანული სარწმუნოების პროპაგანდის საქმეში მხოლოდ ნაწილობრივ წარმატებებს მიაღწია. ოსეთის კომისიის მიერ გავზავნილმა მისიონერებმა ვერ მოახერხეს ოსე-თის მთლიანად გაქრისტიანება. მეფის რუსე-თის კავკასიის ხალხების გაქრისტიანების პო-ლიტიკას დაუპირისპირდა თურქეთის ანტიქრის-ტიანულ პროპაგანდა მამადაიანობის დროში. მეორეც, ოსები მაინცდამაინც ხალისით არ ეკი-დებოდნენ დიდი ხნით მიეწყებულ ქრისტეს სარწმუნოებაზე მოქცევის. იყო შემთხვევები, როცა ქრისტიანი მქადაგებლები ჩაჩუქრები მიეცემთ დაიყოლიებდნენ პირებს ქრისტეს სარ-წმუნოებაზე, მაგრამ შემდეგ ისევ დაუბრუნ-დებოდნენ მამადაიანობას.

რუსეთის მთავრობა ქრისტიანულ სარწმუნო-ებას ავრცელებდა აფხაზეთში, თუშ-ფშავ-ხე-სურეთში, სვანეთსა და საინგილოში.

საინგილოში ქრისტიანობის გავრცელებას მე-ფის მთავრობა ეწეოდა ჯერ ამ კუთხის რუსე-თის იმპერიასთან შეერთებამდე (1830 წ.).

კავკასიის მთავარმმართველმა პავლე ციცი-ანოვმა (იგივე ციციშვილი) საინგლოს მიწეებში ჩასახლებული ქარელი ლეკები რომ აღამარცხა (1803—1805 წწ.) და დაიმორჩილა, პირობა ჩა-მოართვა, რომ ისინი არ დაუშლიან ზაქათა-ლის ოქმის⁹ ინგილოებს, რომ აღაშენონ ეკ-ლესიები და აღიარონ ქრისტიანობა.¹⁰

ინგილოები, მართალია, გამამადაიანებული იყ-ვნენ, მაგრამ ფარულად ქრისტიანობდნენ, ე. ი. ქართველობდნენ. გამამადაიანებულ ინგილოებს ორი სახელი ჰქონდათ — თათრული, ე. ი. მამადაიანური და ქართული. პირველი იყო ოფი-ციალური, ხოლო მეორე — შინაური, ასე რომ ყოველი გამამადაიანებული ინგილო მხოლოდ ცხადივე, გარეგნულად მამადაიანობდა, შინა-ფრულად, ფარულად კი ქრისტიანობდა, ე. ი. ქართველობდა. აი ამის მკაფიო მაგალითი: „როდესაც 1832 წლის რუსეთის მხედრობამ ლეკების წინააღმდეგ საბრძოლველად საინგი-ლოში ააშენა ზაქათალის ციხე, პოლკის მღვდელმა პირველად აუტოტხა წყალი მდინა-რეზე. ყველა გარშემო მყოფი სოფლების

მცხოვრებნი — ინგილოები მოვიდნენ წყლის კურთხევის სანახადად, როცა მღვდელმა ჩაასვენა წყალში ჯვარი, ისინი მისცვიდნენ მდინარეს: ზოგი წყალს სვამდა. ზოგი პირს ბანდა ნაკურთხ წყლითა; ზოგი ცას შეჭყურებდა და ჰმადლობდა ღმერთს, რომ ისინი ღირსნი გახდნენ წყლის კურთხევის ნახვისა, ზოგნი კიდეც კოჭებით (ქილებით) წყალს იღებდნენ და ჯიბეში ჰმალავდნენ შინ წასაღებად.¹¹

რუსეთის ხელისუფლება თავდაპირველად (1830 წლამდე) ძალიან ფრთხილად ეკიდებოდა ქრისტიანული სარწმუნოების ქადაგების საქმეს საინგილოში. ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ საინგილო ჯერ (1804 წლამდე) ქვეშევრდომის პირობით იყო შესული რუს ხელმწიფის მფარველობის ქვეშ და მას ვერ მოეცეოდა, როგორც იმპერიის შემადგენელ ნაწილს. მეორეც, რუსეთის ხელისუფლებამ იცოდა, რომ საინგილოს აშკარა გაქრისტიანება გამოიწვევს ამ კუთხის მამამდიანი გაბატონებული კლასის წარმომადგენელთა უკმაყოფილებას. საინგილოს ბეგებს და მამასახლისებს რატომღაც არ სცეროდათ სახარებაზე დაფიცების შემდეგაც, რომ რუსეთის ხელისუფლება მათ კვლავ დატოვებდა ბეგებად და თემის მამასახლისებად.

საინგილოში ქრისტიანობის აღდგენის ინიციატორები თავდაპირველად დაბალი წრის წარმომადგენლები ჩანან სოფელ კახიდან. ეს მტკიცდება თბილისში მქდარი საწართველოს ეგზარხოსის მიმართებიდან, რომელიც დაწერილია კავკასიის მთავარმართებელ პასკევიჩის სახელზე 1830 წ. მიმართვა იწყება საინგილოს აღვლმდებარეობის აღწერით და მცხოვრებთა რიცხვის ჩვენებით, საიდანაც ირკვევა, რომ 1830 წელს ინგილოები ითვლიდნენ 5 ათას კომლს. აქედან ჩანს: კავკასიის უმადლესი რუსი ხელისუფალი ადრე არ ყოფილა ინფორმირებული საინგილოში მცხოვრები ქართველების შესახებ.

ეგზარხოსი პასკევიჩის წერს, ჩემთან სოფ. კახიდან 1822 წ. გამოცხადდა დეპუტაცია 6 კაცის შემადგენლობით და განაცხადეს: „ჩვენ, მართალია, ამჟამად მამამდიანები ვართ, მაგრამ მამამდიანობა ჩვენ და ჩვენ წინაპრებს ნებით არ მიგვღია. იგი ძალით, სიკვდილის მუქარით ლეკებმა მიგვადებინეს. ჩვენ სულით და გულით გგსურს დავუბრუნდეთ ჩვენი წინაპრების კუშმარიტ და კაცთმოყვარე სარწმუნოებას — ქრისტიანობას. მოგვანათლეთ ჩვენ და თან მჭადგებლებიც გაგვაცოლეთ, რომ ხალხი დავნათლოთ. შემდეგ იგივე საბუთი გვაუწყებს, რომ ეგზარხოს იონას, გაუტია ბრძანება სოფელ კახიდან იმ 6 ჩამოსული ინგილოს სიონის კათოდრალურ ტაძარში მონათვლის შესახებ. შემდეგ ამ მონათლულ ინგილოებს ეგზარხოს კახში გაუყოლებია მღვდელი მიხეილ ნაცელიშვილი. ამ მღვდელს თვითონ დიდი სტრეგილი გამოუჩენია საინგილოში წასვლაზე,

იქ ქრისტიანული სარწმუნოების ქადაგებისათვის. ეგზარხოსის მღვდელი ნაცელიშვილი გაუფრთხილებია, რომ იგი კახში არ გამოცხადებულიყო, როგორც ოფიციალური პირი, რადგან ამას შეიძლება ბეგების და მოღუბნის აღშფოთება გამოეწვია. ასე, რომ მღვდელი ნაცელიშვილი კახში გამოცხადებულა, როგორც კერძო პირი და თვითინიციატორი და არა მთავრობისაგან გაგზავნილი კაცი. მაგრამ სინამდვილეში იგი საქართველოს ეგზარხოსის ინსტრუქციით მოქმედებდა.

1822 წლის 20 ივლისს მღვდელი მიხეილ ნაცელიშვილი ჩასულა კახში და ამავე დღეს 17 კაცი მოუნათლავს. მაგრამ იმავე ღამეს სულთანის შვილს (сын кахского султана — ასე წერია საბუთში) სახელად ალხაზს, რომელიც ოფიცრად მსახურობდა რუსთა მე-7-ე კარბინერთა პოლკში შეუყვარა ინგილოები და სასტიკად აუკრძალავს ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევა. ამის შესახებ — სწერს ეგზარხოსი პასკევიჩს, შევატყობინე მაშინდელ მთავარმართებელს ერმოლოვს, მაგრამ მან არ მირჩია მღვდლების შემდგომი გაგზავნა საინგილოში და ინგილოების დანათვა. ამან (ერმოლოვმა) განმიცხადა: „სანამ ეგ მხარე (ქარბელაქანი-საინგილო) არ არის შემოერთებული ჩვენს იმპერიასთან, მანამდე ინგილოების გაქრისტიანების საქმეში ყოველთვის მარცხი მოგველისა“.¹²

მეფის რუსეთმა საინგილოს შეერთებისათვის მოიცალა ირანთან და თურქეთთან ოთხწლიანი ომის (1826-29) წარმატებითი დამთავრების შემდეგ. ეს მოხდა 1830 წელს, როდესაც რუსეთმა ქარ-ბელაქანი (საინგილო) იმპერიის ჩვეულებრივ ნაწილად აქცია და შეიყვანა იგი თბილისის გუბერნიის შემადგენლობაში.

მეფის რუსეთმა იმპერიასთან საინგილოს (ქარ-ბელაქანი) შეერთება ასეთი მიზეზებით ახსნა: 1) ქარ-ბელაქანის თავისუფალ თემთა მამასახლისების მიერ რუსეთთან დადებული 1804 წლის ქვეშევრდომობის პირობების დარღვევა, 2) ლეკთა გამუდმებული თავდასხმები საინგილოს და კახეთის სოფლებზე, 3) ლეკების მიერ რუსეთის ხელისუფლებისადმი მტრულად განწყობილი პირებისათვის თავშესაფარის მიცემა, 4) ლეკების მიერ ინგილოების შევიწროება ქრისტიანული სარწმუნოების აღიარების საქმეში, და იგივე ლეკების მიერ რუსეთის ხელისუფლების მიერ საინგილოს გაგზავნილი ქრისტიანი მისიონერების დევნა.¹³ ყველაფერი ეს წერია კავკასიის მთავარმართებელის გრაფ პასკევიჩის მიმართვაში, რომელიც მან ქარ-ბელაქანელებს გაუგზავნა 1830 წლის 25 თებერვალს.

ვალერიო ბარბარაშვილი
საინგილოში ქრისტიანული სარწმუნოების აღდგენის ისტორიიდან

სიანგილოში თუ რა პოლიტიკურმა და ეკონომიურმა ფაქტორებმა განსაზღვრეს საინგილოს რუსეთთან შეერთება, ეს შეიძლება გაირკვას საქართველოში მყოფი რუსი მოხელის ოფიცერ ლოფიციის 1806 წლის 30 აპრილის მოხსენებაში, რომელიც მან რუსეთის სამეფო კარს მიაწოდა. მოხსენებაში ხაზგასმულია პარბელაქნის (საინგილოს) სამხედრო სტრატეგიული მნიშვნელობა. გამაზვილებულია ყურადღება მისი ბუნების სიმდიდრეზე და იმ სატრანზიტო ვაჭრობის მნიშვნელობაზე, რომელიც ამ კუთხეს ენიჭება განსაკუთრებით აბრეშუმით ვაჭრობაში.¹⁴

საინგილოს რუსეთთან შეერთების შემდეგ იქ ქრისტიანობის აღდგენის საქმე შედარებით წარმატებებს აღწევს. ხოლო, როდესაც დღესტანში მომქმედმა რუსმა ჯარებმა ფაქტურად დაიმორჩილეს შამილის მიურადების მიერ აჯანყებული პარ-ბელაქნის ლეკები, ინგილოებს გული მოეცათ და 1850 წლის ოქტომბერში 7 ინგილო კახიდან თბილისში ფეხით (250 კმ) ჩამოვიდა მოსანათლად. პროფესორი მ. ჯანაშვილი წერს: „ინგილოებმა გამოგზავნეს თბილისის თვისი წინამძღოლები“ ივან-ბაბა ბულუღაშვილი, გიორგი ჯანაშვილი, კოტე ბულუღაშვილი და კიდევ 4 სხვა (და გამოუცხადეს მთავარმართებელ ვორონცოვს — ჩვენ ქრისტიანები ვართო, გამოგვიგზავნეთ ქართველი მღვდლები, რომ მოუნათლავი ქრისტიანები მოგვნათლონო. რაღა თქმა უნდა, იმ შამილობის¹⁵ ღროს მთავრობას ძლიერ ესიაშვინა ინგილოთა მოხსენება, ქართველობა ხომ მეტად გახარებული იყო დიდის ხნის დაკარგული ძმების პოვნის გამო. მოსულები მაშინვე მონათლეს სიონის ტაძარში. გ. ჯანაშვილის ნათლია ბრძანდებოდა თვით ვორონცოვი, ხოლო ი. ბულუღაშვილისა — მისი მეუღლე. მეორე წელიწადს ვორონცოვი თვითონ ჩავიდა საინგილოში. ამით წახალისებულმა ინგილოებმა მეორე წელს თბილისში ჩამოიყვანეს კიდევ 70 კაცი (მათ შორის 9 წლის დიმიტრი ჯანაშვილიც) ესეც მონათლეს და ქართველ სამღვდელოებით დაბრუნდნენ და გააქრისტიანეს ყველა ქართველობა. გაისმა ისევ ზარის ხმა. ერის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა“ (მ. ჯანაშვილი, საინგილო, თბილისი, 1913 წ. გვ. 18).

როგორც ვითარებიდან ჩანს ინგილო ხალხის გაქრისტიანება თვით ინგილო ხალხის წამოწყებული საქმეა, ხოლო მთავრობამ ამ საქმეში მარტყანაზედგელი როლი შეასრულა. ინგილოებმა იცოდნენ, რომ მთავრობაც მხარს დაუჭერდა მათ გაქრისტიანების შემთხვევაში. ხოლო მეფის რუსეთის პირობებში ინგილოების

გაქრისტიანება ნიშნავდა მათი ნამდვილ-^{გერო}ნული მდგომარეობისათვის დაბრუნებას — მათი ქართველობისათვის დაბრუნებას.

ასე რომ გაქრისტიანება ინგილო ხალხის თვითმიზანი არ იყო. თვითმიზანი ამ ხალხისა იყო ქართველობის აღდგენა. რუსეთის მთავრობამ იმეამდ (XIX საუკუნეში) ციმბირის ხალხებიც კი გააქრისტიანა, მაგრამ მათ გაქრისტიანებას არავითარი კავშირი არ ჰქონდა ქართველობასთან. ინგილო ხალხის მდგომარეობა კი სულ სხვა იყო. ინგილო ტომით ქართველია, და რევოლუციამდელ საქართველოში მაჰმადიანი ქართველი გაბატონებული კლასის წრეებში თითოდაც იწოდებოდა. ამას ინგილო დაციუნვად ღებულობდა. და რომ ეს დაცინვა თავიდან აეცილა, იგი უნდა გაქრისტიანებულიყო. მაშასადამე, მთავრობის მიერ ხალხების გაქრისტიანების პოლიტიკა და ინგილო ხალხის გაქრისტიანების სურვილი ერთმანეთს ემთხვეოდა. ამიტომაც ასე ადვილად შეძლო „კავკასიის ქრისტიანობის აღმდგენელმა საზოგადოებამ“ (დაარსდა 1860 წ.)¹⁶ ოცი ათასიანი ხალხის ორ წელიწადში გაქრისტიანება.

ინგილო ხალხის გაქრისტიანებას კვლავ მძღვარი წინააღმდეგობა გაუწიეს ლეკთა გაბატონებული კლასის წარმომადგენლებმა — მოლებმა, ბეგებმა, ქეზებმა, ყადიებმა. ამ უკანასკნელებმა, აგრეთვე თურქეთის მიერ ფართულად შემოგზავნილმა აგენტებმა 1862 წელს დარაზმეს ისევ პარ-ბელაქნის ლეკები და გაწყვეტით დაემუქრნენ გაქრისტიანებულ ინგილოებს, თუ ისინი კვლავ არ გამაჰმადიანდებოდნენ. „მუქარამ ბევრი შეარყია: ალიაბაძე, მოსული, ჰენგიაძე და სხვა გადადგნენ. ქრისტიანობა დარჩა მხოლოდ კახს, ყარაღანს, ალიბეგლოს, ქოთუქლოს, მეშაბაშს და თითო ოროლაე ზოგიერთ სხვა სოფელში“ (მ. ჯანაშვილი, საინგილო, თბილისი, 1913 წელი, გვ. 19). „მოლების ჩაგონებით 1863-1864 წლებში უარყვეს ქრისტიანობა შემდეგმა სოფლებმა: სოსიკანმა (სოსიკიანთ-კარი), ლალაფაშმა, თასმალომ. ძაგეშმა, ვერხვიანმა, ალიაბაშმა, ჰენგიაშმა, მოსულმა, ბელაქანმა, და მრავალთა სხვათა. ზემოხსენებულ სოფლებში დღესაც მაჰმადიანი ინგილოები ცხოვრობენ, ზოგიერთ სოფელში ქართული ენა მთლიანად დაიწყებულია (სოსიკანი, ლალაფაშა, ფარდალო, ყანდახი, ვერხვიანი, გოგამი, ბელაქანი და სხვა), ზოგში ქართული მოსუტეშმალი იციან (ჰენგიაშა, ქაფიანახი). არის სოფლები, სადაც ქართული მხოლოდ ბავშვებში იციან (ძაგამი, თასმალი). დანარჩენ სოფლებში კი დღესაც ქართულად ლაპარაკობენ (ალიაბაძე, მოსული და თითოდალ)“.¹⁷

კახისა და სხვა სოფლების მცხოვრები ქრის-

ტიანი ინგილოებიც გამაჰმადიანდებოდნენ, რომ თბილისიდან გავხავნილ ქართველ მისიონერებს თავგამოდებით არ გაემართათ ბრძოლა მათი გამაჰმადიანების წინააღმდეგ. მოვიყვანთ რამოდენიმე მაგალითს: 1867 წელს საინგილოს ერთ-ერთ სოფელში ღამით თავშეყრილ ინგილოებს სჯა-ბასი ქონდათ იმის შესახებ დარჩენილიყვნენ ქრისტიანებად თუ მაჰმადიანებად. მათთან მისულა თბილისიდან ჩასული მისიონერი ივანე რაზმაძე და წარმოუთქვამს შესანიშნავი მკვერმეტყველი სიტყვა: „...რას აკეთებთ, ძმებო, აჲ, ამ შუალდამისას? დაიწყო რაზმაძემ — ღამ-ღამობით კრებნის მოხდენა მალვით წინააღმდეგია კანონისა. თუ რამე გაქვთ გასაჰირი, მე მითხარით, შევატყობინებ მთავრობას და თქვენი გულის სატკივარს ის მალამოს დაადებს, მე შევიტყე, რომ თქვენ ქრისტეს საჯილგოს უარყოფა გწყალობთ. არა, ძმებო, ამას ნუ ინებებთ. 250 წლის განმავლობაში ჩვენმა მამა-პაპამ უცვლელად ქრისტიანობა დაიცვა ამ მხარეს, თუმცა იყვნენ შუაში მომწყვდეულნი, მუსულმანთაგან და იყვნენ პირით გამოუთქმელს წვალებაში და ტანჯვაში. ამ უღმრთელ დროს ისინი მხნედ იყვნენ და აღიარებდნენ ქრისტიანობას, კისერს არ უდრებდნენ მტარვალთ, — ახლა ჩვენ რა დაგვემართა? რა მოხდა დღეს ისეთი, რომ განვიზრახეთ მამა-პაპის სჯულის უარყოფა? დღეს რუსეთის ხელმწიფის ხმლის სიშით მთლად მუსულმანობა თხოთახებს, დაღესტნაიც რუსეთის ტახტის ქვეშ გაეგო, — ჩვენ კი ახლა ველატობთ ქრისტიანობასა და ქართველობას? ასრეთ ქცევისათვის ჩვენ წინაპართ რა ვუთხრათ, როცა მათთან ჩვენც განვიყენებთ? ნუთუ მათგან უნდა გავცნოკათ ჩვენი სამარეები? ნუთუ ჩვენ უნდა მივაფურობოთ მათ სამარეებს და წითელ-წვერა მოლას გვერდზე მოუწვეთ. არა, ძმებო, ნუ ინებებთ ამას. ადგილი ყველანი, ეხლა შინ წადით, ხვალ მოდით ეკლესიის ეზოში და მოვილაპარაკოთ“ (დ. ჯანაშვილი, შაჰ-აბასის შემოსევა საქართველოში და საინგილო, თბილისი, 1907 წ. გვ. 32).

ივანე რაზმაძის სიტყვას დიდი გავლენა მოუხდენია ყრილობაზე თავშეყრილ ინგილოებზე — ისინი დარჩნენ ქრისტიანებად.

ამავე წელს, ე. ი. 1867 წელს მოვდელ დიმიტრი გაწამვილსაც (ინგილო იყო სოფ. კახიდან) გაუწევია ჭედაგება საინგილოში ქრისტიანობის და ქართველობის შენარჩუნებისათვის. პროფესორი მ. ჯანაშვილი წერს ამის შესახებ:

„ერთხელ (1867 წელს) მოღებისაგან წაქეზებული შეიყარნენ მაჰმადიანი ინგილოები სოფ. ყორღანში (კახის რაიონში) ღამე ტყის პირას და დაიწყო საუბარი იმაზე, რომ სრულიად ჩამოშორდნენ ქართველობას. დიმიტრი მარტოდ-მარტო მივიდა ყრილობაზე და დაუწყო

ტბილი ლაპარაკი. ვილაჟ თანატოლსმა უთხრადან ჯოხი შემოჰკრა“. „ღამეარ, დამტყუალდი იცოდე კი, რომ შენ ქართველი ხარ და ქართველად დარჩებო“, სათნოიანად უთხრა მას მოძღვარმა (მ. ჯანაშვილი, საინგილო, თბილისი, 1913 წ. გვ. 54).

საინგილოში ქრისტიანობის წინააღმდეგ გამოსვლების შემდეგ „კავკასიის ქრისტიანობის აღმადგენელი საზოგადოება“, იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ ინგილოების ასეთ ნაჩქარევ გაქრისტიანებას შეიძლება ყოველთვის მოჰყვეს მარცხი. ამიტომ ამ ორგანომ ინგილო ხალხის გაქრისტიანების პოლიტიკის პირდაპირი და აშკარა ხერხი (დანათვა) შეცვალა არაპირდაპირი საშუალებით, როგორცაა: სახელმწიფო ხარჯზე ეკლესიების აშენება და შეკეთება, სახელმწიფო ხარჯზე მღვდლების გავხავნა საინგილოში, სკოლების აშენება და სკოლებისათვის საღმრთო წიგნებით უფასოდ მომარაგება და სხვა. მაგალითად, მთავრობის ხარჯზე საინგილოში აგებული და შეკეთებული იქნა შემდეგი ეკლესიები: სოფ. კახში აშენდა ჭვრის ამაღლების ეკლესია და შეაკეთეს წმინდა გიორგის ეკლესია,¹⁸ არა ერთხელ შეკეთებულ იქნა სოფ. ალიბეგლოში არსებული წმ. ნინოს ეკლესია. შეკეთებული იქნა აგრეთვე სოფ. ყორღანის მიძინების ეკლესია, სოფ. თასმალოში აშენდა თომას სახელობის ეკლესია. ასევე სახელმწიფო ხარჯზე საინგილოში აშენებული და შეკეთებული იქნა ე. წ. საეკლესიო სამრევლო სკოლები,¹⁹ რუსეთის მთავრობის მიერ ინგილო ხალხის მიმართ დაქტორილი ასეთი საშეფო პოლიტიკა არ შეცვლილა ოქტომბრის რევოლუციამდე.

რევოლუციის შემდეგ, როგორც ცნობილია საინგილო მოექცა აზერბაიჯანის ნაციონალისტური მთავრობის — მუსავატების ბატონობის ქვეშ, რომლებიც ხალხების ერთმანეთზე წაკიდების მეტს არაფერს აკეთებდა. სწორედ მუსავატების ანტიხალხური პოლიტიკის შედეგად აზერბაიჯანელებმა დედა-წუღიანად გაწყვიტეს სომხები სოფ. კახში. ჯერ კიდევ ინგილოებზე მიღება, მაგრამ 1920 წლის აპრილში საინგილოში შემოვიდა მე-11 წითელი არმიის ნაწილები, რომელმაც იხსნა გაუღებრისაგან ინგილო ხალხი.

საინგილო ახლა იმყოფება მოძმე აზერბაიჯანის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ფარგლებში და იქ მოსახლე ქართველები — ინგილოები (დაახლოებით 40 ათასი სული) ძმურად ცხოვრობენ აზერბაიჯანელებთან, ლეკებთან და წარმატებით აშენებენ კომუნისტურ წყობილებას.

გალიკო ბარბარაშვილი

საინგილოში ქრისტიანულ წარმართობას აღდგენის ისტორიიდან

¹ გვიანი შუა-საუკუნეების საინგილოს ადმინისტრაციული სახელწოდება.

² მ. ჯანაშვილი, საინგილო, თბილისი, 1913 წ., გვ. 8.

³ ზ. ედილი, საინგილო, თბილისი, 1947 წ., გვ. 37.

⁴ ა. ჩხენკელი, მზიან საინგილოში, 1957 წ., გვ. 9.

⁵ სიტყვები ამოღებულია დ. ჯანაშვილის წიგნიდან: „შაჰ-აბასის შემოსევა საქართველოში და საინგილო, თბილისი, 1907 წ. გვ. 23.

⁶ ამ სოფლებს ადრე რა თქმა უნდა ქართული სახელები ერქვა, მაგალითად „გულლუქი“, ეგ იგივე ვარდიანია. სიტყვა გულ — თურქულად ნიშნავს ვარდს „ალჩაი“, იგივე თეთრი წყალი ანუ თეთრიმდინარე — სიტყვა „ალი“-დან, რაც თურქულად ნიშნავს თეთრს, ხოლო „ჩაი“ — მდინარეს. ინგილოთა სოფლებს ჰქვია აგრეთვე (ახლაც) საინგილოს დამრბვე თურქთა და სპარსთა სარდლების სახელები: ალი-ბეილი, ალა-თემურ, ლალა-ფაშა და სხვა.

⁷ მ. ღუმბაძე, აღმოსავლეთ კახეთის (საინგილოს) ისტორიიდან, თბილისი, 1953 წ. გვ. 8.

⁸ ამის შესახებ დაწვრილებით იხილეთ მირიან ხუციშვილის ნაშრომი კრებულში „რელიგიის ისტორიის და ათეიზმის საკითხები საქართველოში“, თბილისი, 1968 წ., გვ. 127—135.

⁹ XIX საუკუნის საინგილოს ადმინისტრაციული სახელწოდება, რომელიც 1830 წ. 1917 წლამდე შედიოდა თბილისის გუბერნიაში.

¹⁰ დ. ჯანაშვილი, შაჰ-აბასის შემოსევა საქართველოში და საინგილო. თბილისი, 1907 წ. გვ. 25. 1803 წ. საინგილოს განთავისუფლებასათვის ბრძოლებში მონაწილეობდა 4500 ქართველი და 1482 რუსი ჯარისკაცი (იხ. მ. ღუმბაძე, აღმოსავლეთ კახეთის (საინგილოს) ისტორიიდან, თბილისი, 1953, გვ. 135.

¹¹ დ. ჯანაშვილი, შაჰ-აბასის შემოსევა საქართველოში და საინგილო, თბ., 1907 წ. გვ. 25. შლრ. Цимерман, о народе Кавказа.

¹² Акты, собранные Кавказской археологической комиссией, изд. архива Главного управления наместника Кавказского, под руков. А. П. Берже, т. VII, стр. 249—250. შემდეგში ეს პუბლიკაცია მოიხსენიება ასე: АСКАК.

¹³ АСКАК, т. VII, стр. 439—443, см. Проект прокламации графа Паскевича к Джарскому и Белаганскому обществам, от 25-го февраля 1830 г.

¹⁴ ამის შესახებ დაწვრილებით იხ. თენგიზ პაპუაშვილი, ქარ-ბელაქანი, თბილისი, 1972 წ., გვ. 95—99.

¹⁵ თვით შამილი რუსებმა დაატყვევეს 1859 წლის 25 აგვისტოს ღუნბის ციხეში.

¹⁶ პეტერბურგის სინოდმა საჭიროდ ცნო ზემოხსენებული „ოსეთის სასულიერო კომისიის“ მაგიერ დაეარსებინა ე წ. „კავკასიაში მართლმადიდებლური ქრისტიანული სარწმუნოების აღმადგენელი საზოგადოება“ 1860 წ. ქ. თბილისში.

¹⁷ გიორგი ჩანავაშვილი, საინგილო, 1970 წ. გვ. 54—55.

¹⁸ ინგილოები მას ეძახიან ქერმუხზს (მდინარეა) საყდარს. მდებარეობს გამოშვერილს ფერდობზე და დაჰყურებს თვალუწვდენელ სივრცეს. სამლოცველო ამ ადგილას არსებობდა XIX საუკუნემდე გაცილებით ადრე. თეიმურაზ ბატონიშვილს იგი მოხსენებული ყავს საქართველოს 365 წმ. გიორგთა შორის — (იხ. მ. ჯანაშვილი, ივან-ბაბა ბულუღაშვილი, თბილისი, 1914 წ. გვ. 13).

¹⁹ იხილეთ: Альбом церквей и школ общества и народности Кавказа — отдел Грузинская епархия.

1870 წლის საგლეხო რეფორმის გავრცელება სამცხეში

ოსმალეთი ორასზე მეტ წელიწადს ცდილობდა ახალციხის საფაშოს შექმნას და მხოლოდ XVII საუკუნის მეორე მეოთხედში დაასრულა სამცხის დაპყრობა.

ოსმალეთმა საბოლოოდ მოსპო სამცხეში ათაბაგების ადგილობრივი ზეგავლენა, ამის შემდეგ სამცხე-საათაბაგოს ქართულმა ფეოდალურმა სამთავრომ პოლიტიკური არსებობა შეწყვიტა. ათაბაგის ადგილი აქ სულთანის მოხელემ, ფაშამ დაიკავა. ეს 1628 წელს მოხდა. ახალციხის პირველი ფაშა, ანუ, როგორც ოსმალეთში უწოდებდნენ, „ჩილიდარის ბეგლარბეგი“,¹ ბექა (საფარფაშა) იყო. ჩერ კიდევ ადრე, ახალციხის საფაშოს შექმნამდე, ოსმალეთის სახელმწიფო მოხელეებმა სამცხე-საათაბაგო აღწერეს და სოფლის მეურნეობის ყოველგვარი შემოსავალი გადაიყვანეს ახგებში, ამის შემდეგ დაწესდა, რომ შემოსავლის 1/5 ნაწილი ყოველი სახელობითი მამულიდან ხაზინას ეკუთვნოდა.

1595 წელს, თურქეთის სულთანის ბრძანებით, სამცხე-საათაბაგო კვლავ აღწერეს და შეადგინეს ვრცელი საგადასახადო წიგნი, რომელსაც „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ უწოდეს. „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ ანუ სახეგრო დავთარი ეხება შემდეგ ქართულ პროვინციებს: სამცხეს, ჯავახეთს, კოლას, არტანს (მტკვრის ხეობა), ტაოს (კოროხის ხეობა) და აგრეთვე ბორჯომის ხეობას ვიდრე სოფელ ქეიშხეთამდე.

„გურჯისტანის ვილაიეთის კანონთა წიგნი“ ე. წ. კანუნ-ნამე შედგება 21 თავისაგან და შეიცავს კანონებს მიწათმფლობელობის, მიწათსარგებლობისა და სხვადასხვა გადასახადისა და სოციალურ ფენათა ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. აქვე მოცემულია სისხლის სამართლისა და აღებმაცემობის კანონები.² ოსმალეთი დაპყრობილ ქვეყანაში შეუდგნენ თავიანთი აღ-

მინისტრაციული სისტემის შემოღებას. მას „გურჯისტანის ვილაიეთი“ უწოდეს და პირველად 8 ოსმალურ სანჯაყად ანუ ლივად დაყვეს („სანჯაყი“ ანუ „ლივა“ ნიშნავს „სადროშოს“). მაგრამ ეს ჩერ კიდევ არ ნიშნავდა ამ ახალი სისტემის საბოლოოდ გამარჯვებას. ქართველი ხალხი, ცხადია, ადვილად არ იღებდა ხელს მიწისმფლობელობის შედარებით პროგრესულ, საუკუნეების მანძილზე გამოუმუშავებულ სისტემაზე. ქართველ გლეხს არ სურდა მიიმე სახელმწიფო ბეგრიოთა და გამოსაღებებით გაწამებულ ოსმალთა გლეხად („რაიათად“) გადაქცევა. ასევე მის ექსპლოატატორსაც, ქართველ ფეოდალს არ სურდა მიწის მხოლოდ დროებითი და პირობითი მფლობელი ყოფილიყო.

1628 წელს, სამცხე-საათაბაგოს საბოლოოდ დაპყრობისა და ახალციხის საფაშოდ გამოცხადების შემდეგ ე. წ. „ჩილიდარის ვილაიეთი“, ანუ ახალციხის საფაშო, აღმინისტრაციულად დაყოფილი იქნა 14 სანჯაყად. ძველი ქართული ფეოდალური მიწის მფლობელობის ფორმების სრული მოსპობა სულთანის მთავრობამ ვერ შეძლო. ქართველი ხალხის ქედმოხრეხლმა ბრძოლამ აიძულა იგი ხელი აეღო ახალციხის საფაშოს ოსმალეთის სხვა ჩვეულებრივ აღმინისტრაციულ ერთეულებთან გათანაბრებაზე. მან ადგილობრივ ფეოდალთა ზოგი ძველი პრივილეგია იცნო. ამით აიხსნება, რომ ახალციხის საფაშოს 14 სანჯაყიდან 4 ე. წ. „ოჯაქლიკ“ წარმოადგენდა.³

ქვეყნის გაოსმალების პოლიტიკის წარმატება, უპირველეს ყოვლისა, ოსმალეთის მიწათმფლობელობის შემოღებაზე იყო დამოკიდებული, რადგან ოსმალური მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის წესები მკვეთრად განსხვავდებოდა ფეოდალური საქართველოს მიწათსარგებლობის წესებისაგან.

ავსტრიელმა მეცნიერმა ორიენტალისტმა ჰამერმა (1774-1856) 1835-1843 წლებში შეადგინა მრავალტომიანი „ოტომანთა იმპერიის ისტორია“ და გვიჩვენა, რომ თურქეთისა და დაპყრობილ ქვეყნებში მიწათმფლობელის ფორმები თითქმის არაფრით განსხვავდებოდა. უშუალოდ სამცხე-საათაბაგოს თურქეთის მიერ თავს მოხვეუთი მიწის მფლობელობის ფორმების შესახებ ზუსტი ისტორიული წყაროები ძალიან იშვიათად მოიპოვება, რის გამოც ამ საკითხის განხილვა მიზანშეწონილად ვცანით თურქეთის ბატონობაში მყოფი სხვა პროვინციების მიწის მფლობელობის ფორმების მაგალითებზე დაყრდნობით.

ამგვარი კვლევის შედეგი სინამდვილესთან დაშორებული არ უნდა იყოს, ვინაიდან ცნობილია, რომ თურქები დაპყრობილ ქვეყნებში შეძლებისდაგვარად მიწის მფლობელობის ერთნაირ ფორმებს ნერგავდნენ. ს. ავალიანის ცნობით „გადასახადებისა და მისართმევების სხვადასხვა სახე ათთისეზინეს ოტომანთა იმპერიის ქვეშევრდომ სახელმწიფოებს და ავრიცლებდნენ მას ყოველ ახლად დაპყრობილ ქვეყნებზეც“⁸.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ სამცხე-საათაბაგოში თურქებმა ძირითადად ვერ მიადწიეს მიწის თურქული მფლობელობის სისტემის სრულად დანერგვის ისევე, როგორც ვერ მიადწიეს სამცხის მოსახლეობის ასიმილაციის.

თურქული მიწის მფლობელობის ფორმები გაშუქებულია სულიმან დიდის (1520—1566) „კანუნ-ნამეში“, სადაც მიწისმფლობელობის სამი ძირითადი ფორმაა მოცემული.

1. „ერზი-აზრიკი“ „მოსავლის მეათედი“. ამგვარი მფლობელობის მიწებს შეადგენდა თურქეთის მიერ დაპყრობილ მხარეებში არსებული მამულები, რომლებიც ეძლეოდათ მხოლოდ მუსულმანებს და ამ უკანასკნელთა სრულ საკუთრებად ხდებოდა. მიწის ამგვარი ფორმით მესაკუთრე იალღებულნი იყვნენ ეხალათ გადასახადი „აზრ“.

მიწის ასეთი მფლობელობა „ერზი-ხარაგი“ და „ერზი-მემლეკეთის“ ფორმებთან შედარებით ხელსაყრელია მეპატრონისათვის, ვინაიდან იგი მცირეოდენ გადასახადის გაღებას ითვალისწინებდა.

მიწის მფლობელობის ამგვარი ფორმა სხვა ხალხთა, (არათურქ ხალხთა), კერძოდ, ქართველთა, გამუსულმანებისაგან იყო გამიზნული. ვინაიდან მიწის ამგვარი მფლობელი შესაძლებელი იყო გამხდარიყო ქართველიც, თუკი ღავმობდა ქრისტიანულ სარწმუნოებას და მაჰმადიანობას აღიარებდა.

მიწის მფლობელობის მეორე ფორმა — „ერზი-ხარაგი“ ვრცელდებოდა იმ დაპყრობილ მიწებზე, რომლებიც ეძლეოდათ არამუსულმანებს.

მიწის ასეთი მფლობელობით სარგებლობისათვის, მეპატრონენი იხდიდნენ გადასახადებს

სხვადასხვა სახეს: გადასახადს იხდიდნენ ლაღობის მიხედვით, აგრეთვე იხდიდნენ მიწისა (ხარაჯ-მუცვაი) და ნატურალურ გადასახადს („ხარაჯ-მუცასე“). მიწის ამგვარი მფლობელები სრულ მესაკუთრეებს წარმოადგენდნენ თავიანთი მიწებისას, ისევე, როგორც ზემოხსენებული ერზი-ხარაგის მფლობელები, იმ განსხვავებით, რომ გადასახადები შედარებით მეტი და სხვადასხვა სახისა ეწერათ პირველთან შედარებით.

მესამე სახის მიწისმფლობელობა იყო სახელმწიფოს განკარგულებაში არსებული მიწები ანუ სახელმწიფო მიწები, „ერზი-მემლეკეთი“¹⁰.

სახელმწიფო მიწები ეძლეოდა ყველას სიციცხლის მანძილზე იმ პირობით, რომ მფლობელნი ომიანობის დროს სამხედრო ვალდებულებას უნდა ყოფილიყვნენ. გლეხები („რაიათი“) მიწას იჯარით იღებდნენ ამგვარი მიწის მფლობელისაგან და მას უხდიდნენ მიწის შემოსავლის ნაწილს, ეგრეთწოდებულ მეათედს.¹¹ თუმცა ეს გადასახადი ხშირად მიღებული მოსავლის მეათედ ნაწილსაც აღემატებოდა.

იყო შემთხვევები, როდესაც ეს გადასახადები შეადგენდა არა მოსავლის მეათედ ნაწილს, როგორც თვით გადასახადის სახელწოდება აღნიშნავს, არამედ მოსავლის 1/9-ს, 1/8-ს და ზოგჯერ ნახევარსაც.¹² თურქული მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის ფორმები სამხრეთ საქართველოში ძირფესვიანად შეისწავლა ჩვენმა თანამემამულემ, სახელგანთა ისტორიკოსმა და საზოგადო მოღვაწემ დიმიტრი ბაქრაძემ 1884-1889 წლებში და გადმოგვცა თავის შრომებში «Исторические очерки турецкой системы землевладения» საერთოდ ჩემი ნარკვევის ძირითადი აზრით, — წერს დ. ბაქრაძე, — მე მივდივარ შემდეგ დასკვნამდე: თურქეთში, მისი არსებობის ისტორიაში, უკიდურეს შემთხვევაში მის მიერ ბიზანტიის იმპერიის დაპყრობიდან, ჩვენ ვხვდებით მიწის მფლობელობის სამ ძირითად კატეგორიას — მიულქი, ვაჟუფი და ერაზი-მირი.¹³ ზემოთმოყვანილი მიულქის კატეგორიის მიწათმფლობელობა უთანაბრდება ახალციხის მაზრაში გავრცელებულ მიწაზე კერძო საკუთრებას. ვაჟუფი, როგორც მიწათმფლობელობის ერთ-ერთი სახე, ანუ რელიგიის მსახურთა კუთვნილება ახალციხის მაზრის მუსულმანურ სოფლებშიც იყო გავრცელებული, ხოლო ყველა სხვა სახის უძრავი ქონება შედიოდა „ერაზი-მირიში“. ერაზი-მირი თავისი შინაარსით და ფორმებით ძალზე ახლოს ღვას სამხრეთ საქართველოში გავრცელებულ ქართველ გლეხთა მიერ სახელმწიფო მიწების სარგებლობის ფორმებთან. მაშასადამე, ჩვენ სრული უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ ყველა ზემოხსენებული მიწათმფლობელობის ფორმა თურქებმა შესაბამისად დანერგეს ახალციხის საფუძველზე. დ.

ბაქრაძე იბილიგდა რა მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის თურქულ ფორმებს სამხრეთ საქართველოში, აღნიშნავდა: „ჩემის აზრით ყოფილი ყარსისა და ბათუმის ოლქებში არსებული მიწათმფლობელობის ფორმები ისე, როგორც ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრებში არ წარმოადგენდნენ რაიმე განსაკუთრებულ გამონაკლისს“.¹⁴

რუსეთი დიდი ხნის განმავლობაში ემზადებოდა ამიერკავკასიის სამხრეთი რაიონების დაპყრობისათვის, მაგრამ ამ მაზრის თურქთა ბატონობისაგან გათავისუფლების (1828 წ.) და რუსეთის იმპერიასთან შეერთების შემდგომ ახალციხის მაზრაში დიდი ხნის მანძილზე თითქმის ხელუხლებლად იქნა შენარჩუნებული მიწათმფლობელობის ის თურქული ფორმები, რომლებიც აქ დამკვიდრდა.

ახალციხის მაზრაში გაბატონებულ ზედა ფენებს ბევრს და აღებს თავიანთ პირად სარგებლობაში ჰქონდათ მიწები, რომელსაც „ჩიფთლიქი“ (მიწის ნაკვეთი, რომლის საფუძველსაც მფლობელი უფელი ხარით ერთ დღეში შეძლებდა) ეწოდებოდა. აღნიშნული მიწით სარგებლობისათვის გლეხები მიწათმფლობელებს უხდიდნენ „ბ ა გ რ ა ს“ ე. ა. შემოსავლის 1/5 ნაწილს. საზოგადოდ ხალხში ჩიფთლიქის სახელით ცნობილია მიწის ნაკვეთი, სადაც არსებობს შენობები, მუშა-საქონელი, სათესლე მარცვლეული და მიწის დასამუშავებელი და ქიშპლოტაციისათვის საჭირო იარაღები — ჩიფთლიქი მიუღებს კატეგორიის ფორმა.¹⁵

ახალციხის მაზრის ზოგიერთ სოფელში (გორგული, ზარზმა, ადიგენი, ვარხანი, ენთელი, ბენარა, ფარეხა და სხვა) გავრცელებული იყო ეკრეთწოდებული მიწათმფლობელობის „თაფუს“ წესი ე. ა. ისეთი მიწები, რომლებიც გაქმული იქნა სულთანის მიერ სათანადო საბუთით დამოწმებული ბარათებით.

თათური მიწის მფლობელები აღნიშნულ მიწის ნაკვეთებს „კასრიად“ წოდებული დოკუმენტით აღეცხდნენ სხვა პირებს, რისთვისაც უქანასკნელებს უნდა გადაეხდათ მიწის შემოსავლის ნახევარი.¹⁶ ახალციხის მაზრაში XIX ს. მიწურულში სულ 165 სახელობითი მამული არსებობდა. ამ მამულებს ფლობდა 85 ოჯახი, რომელთა შორის იყო 14 ბეგი, 13 ალა, დანარჩენი 58 ოჯახი კი ნაწილობრივ მეგვიდრეობითი მემამულეები იყვნენ, ნაწილობრივ კი პირადი მესაკუთრები.

რუსეთის მთავრობა ცდილობდა ახალციხის მაზრაში ბევრსა და მათს მიწაზე მოსახლე გლეხებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება რუსული კანონმდებლობის საფუძველზე მოეწესრიგებინა. ამ მიზანს ისახავდა 1836, 1840, 1844, 1847, 1851, 1859, 1865 წლებში შემუშავებული განკარგულება-კანონმდებლობები, რომელთაც

არსებითად არ შეუღია კინონის ძალა და მათ სების ცხოვრებაში არ დამკვიდრებულა.

ახალციხის მაზრაში მისი რუსეთთან შემოერთებიდან 1870 წლის საგლეხო რეფორმამდე, ორი კატეგორიის მიწათმფლობელები იყვნენ. 1. მეგვიდრეობითი ბევრები — ქართველ მემამულეთა ჩამომავალი და თურქი მთხელეები, რომელნიც მიწას სამსახურის პირობით ფლობდნენ. ყველა მათ რუსეთის მთავრობამ შეუნარჩუნა ბეგის წოდება და დასახლებული მამულების ფლობის უფლება.

ახლის უფლებით მიწისმფლობელობის გამორკვევა-დადგენის საკითხი დიდხანს ირჩეოდა მეფის მთავრობის ინსტანციებში. დაგროვილი მასალის საფუძველზე 1843 წ. 2 ნოემბერს გამოკვეყნდა უმაღლესი ბრძანება, რომელიც ახალციხის მაზრის მოსახლეობას მთავარმმართველმა ნეიდჰარტმა 1844 წლის 24 იანვარს აცნობა. ამ ბრძანება-განცხადების მიხედვით, ახალციხის მაზრაში მემამულეთა მიწებზე მცხოვრები სახაზინო გლეხები ვალდებული იყვნენ მიწათმფლობელთა სისარგებლოდ გადაეხდათ მოსავლის მეათედი ნაწილი. ყველა დანარჩენი გამოსადები, რაც დაწესებული იყო პირუტყვის, ფრინველის, ყველის, ერბოს და სხვა სახით, უნდა გაუქმებულიყო. ამის საზღვრად გლეხებს ეკისრებოდა მემამულეთა მიწაზე მუშაობის ვალდებულება — წელიწადში 6 დღის ოდენობით.

ეს დადგენილება პრაქტიკულად გატარების დროს დაბრკოლებებს შეხვდა და საქირი ვახ-ლა ზოგი დამატებითი განმარტება. დამატებით წესებში ნათქვამი იყო, რომ მემამულეთა მიწაზე მცხოვრები სახელმწიფო გლეხები, რომლებიც ასრულებენ დადგენილ ვალდებულებებს, შეუზღუდავად უნდა სარგებლობდნენ ყველა იმ მიწით, რითაც აქამდე სარგებლობდნენ, დანარჩენი მიწა კი მემამულეთა სრულ განკარგულებაში რჩება. მემამულეებს შეუძლიათ საძოვრები გარეშე პირებზეც გასცენ, მაგრამ ამან არ უნდა შეზღუდოს საძოვრებით გლეხთა თავისუფალი სარგებლობის უფლება. იმ სოფლებში, სადაც მემამულეთა მთელი მიწა გლეხთა სარგებლობაშია, მემამულეებს შეუძლიათ თავის უშუალო განკარგულებაში მოითხოვონ იმდენი მიწა, რის დახვნაც გლეხთა გუთნებით ორ დღეში შეიძლება, ხოლო თუ მემამულეებს საკუთარი მეურნეობა უკვე აქვთ გამართული ამ ოდენობის მიწაზე, მეტის მოთხოვნის უფლება მათ არ აქვთო.¹⁷

პატრე გიორგაძე

1870 წლის საგლეხო რეფორმების
გატარებას სამცხეში

ახალციხის მაზრაში საკმაოდ იყო გავრცელებული ე. წ. „თაფური“ მიწათმფლობელობა. თაფურს¹⁸ ქვეშ იგულისხმებოდა დოკუმენტი, რომლის ძალით მემამულე თავის მიწას მუდმივ სარგებლობაში აძლევდა კერძო პირს. ეს უკანასკნელი, ე. ი. თაფურიკი ვალდებული იყო პირველ რიგში გადაეხადა ერთდროული გარკვეული თანხა, შემდეგ კი ყოველწლიურად ბაგრა მოსავლის 1/6 ოდენობით. თაფურიკი მიწათმოქმედებას იშვიათად ეწეოდა. იგი მიწას, წვრილ ნაკვეთებად, გლეხებზე აძლევდა. ეს უკანასკნელნი იხდიდნენ მემამულის სასარგებლოდ ბაგრას — მოსავლის 1/6 ნაწილს. ამის შემდეგ მას უბრუნდებოდა გახარჯული თესლი, ღარჩენილი მოსავალი კი შუაზე იყოფოდა მიწის შემფუძვანებსა და თაფურს მფლობელს შორის.¹⁹

მემამულის ნებართვით თაფურს შეეძლო მიწის სხვისთვის ღებობა. ისე კი სათაფო უფლება მემკვიდრეობით გადადიოდა. თაფურს მფლობელობა ყოველი გამოცემის დროს ღებობდა აქტი და მემამულე კვლავ იღებდა ერთდროულ თანხას. მემამულეთა მიწების გარკა თაფად გაიცემოდა სახაზინო და საეკლესიო მიწებზე, თურქთა ბატონობის დროიდან მომდინარე მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის ეს ფორმა არსებული მმართველობის შემდეგაც განაგრძობდა არსებობას. კიდევ მეტი. მისი გავრცელების არე თანდათან ფართოვდებოდა. სათაფო მიწათმფლობელობა იზრდებოდა გლეხთა გაუქმებული სახაზინო მიწების ხარჯზე. «Передача тапных земель в наследственное пользование по касриатам, переуступка тапных прав по договорам посторонним лицам и, наконец, принадлежность тапных земель казне, церкви, беку или горожанину, создали в уезде большие разнообразия тапных прав»²⁰.

სათაფო მიწათმფლობელობა — სარგებლობის ადათწესები, მართალია, რუსეთის მთავრობას საზიანოდ მიაჩნდა, მაგრამ მათი აღმოფხვრა შეუძლებელი გახდა.

1846 წლის რესკრიპტი, რომლის ძალით ამიერკავკასიის მუსლიმანური ბრევილეგირი წოდება მიწის შეუზღუდავ მესაკუთრედ იქნა აღიარებული, ახალციხის მაზრის ყველა მემამულეზე არ გავრცელებულა. 1851 წელს მთავრობაში მიღებულ იქნა დადგენილება, რომლის თანახმად ერევნის გუბერნიისა და ახალციხის მაზრისათვის უნდა შემფუძვებელიყო განსაკუთრებული დებულების მომზადება, მაგრამ ყირიმის ომმა შეაფერხა ამგვარი საკანონმდებლო საქმიანობა. ომის დამთავრების შემდეგ მუშაობა განაახლა, მაგრამ მალე დღის წესრიგში დადგა ამიერკავკასიის გლეხთა მიწათმოქმედის საერთო საკითხი და ახალციხის მაზრისათვის განსაკუთრებული დებულების

მომზადება მიზანშეწონილად არ იქნა ცნობილი.

1868 წელს ახალციხის მაზრა თბილისის გუბერნიის შემადგენლობაში შევიდა. გამოირკვა, რომ 1843-1844 წწ. უმაღლესი ბრძანება და განცხადება პრაქტიკულად არ სრულდებოდა ახალციხის მაზრის მემამულეთა მიწებზე მცხოვრები სახელმწიფო გლეხები კვლავ განაგრძობდნენ თურქეთის ბატონობის დროიდან შემორჩენილ იმ გადასახადების გაღებას, რომელიც 1843 წლის ბრძანებით უქმდებოდა. თანაც გლეხები ბაგრას იხდიდნენ არა მოსავლის მეთოდის ოდენობით, რასაც ხსენებული ბრძანება ითვალისწინებდა, არამედ — 1/5 ოდენობით. მიუხედავად ამისა 1843 წლის ბრძანების ხელმეორედ გამოცხადება უხერხულად იქნა მიჩნეული, რადგან უკვე მზადდებოდა ახალი კანონმდებელი ამიერკავკასიის მუსლიმანური გუბერნიების მიწათმოქმედის შესახებ.

1870 წლის დებულება ახალციხის მაზრაზეც გავრცელდა. კერძოდ იგი შეეხო იმ ბეგების მამულებს, რომელთაც მიწაზე საკუთრება დაუშტკიცდათ 1846 წლის 6 დეკემბრის უმაღლესი რესკრიპტით. ახალი დებულების ძალით გლეხებს მუდმივ სარგებლობაში უშტკიცდებოდათ სანადელო მიწები, მაგრამ ეს ნაკვეთები რჩებოდა მემამულეთა იურიდიულ საკუთრებაში. ამასთან ერთად, კანონის ძალით, მემამულეთა უშუალო განკარგულებაში უნდა დატოვებულიყო მიწების ერთი მესამედი. სანადელო მიწებით სარგებლობის საზღაურად გლეხებს ეკისრებოდა მოსავლის მეათედის გადახდა. გარდა ამისა, ყოველ დესეტინაზე 15 კაიკი ფუთად.

მემამულეთა და გლეხების საადგილმამულო ურთიერთობის ნორმები უნდა განსაზღვრულიყო საწესდებო სიგელებით.²¹

1870 წლის დებულების გატარების შემდეგ აღდგ მიღებული ბრძანება — განკარგულებანი ძალდაქარგულად გამოცხადდა. ახალი დებულება გადაიქცა მიწათმფლობელობისა და საადგილმამულო ურთიერთობის ფორმთა განმსაზღვრელ ძირითად დოკუმენტად. ამ ურთიერთობის ნორმები ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა ჩაწერილიყო საწესდებო სიგელებში.

1870 წლის დებულების გამოქვეყნების შემდეგ, გადმოგვეცემს მ. კუჩაივი, „ყოველგვარი განცხადება მიწის ახური კუთვნილების შესახებ საწესდებო სიგელის წარუდგენლად, მოკლებულია რიგზე ფაქტიურ და იურიდიულ საფუძვლებს».²²

ახალი დებულების გატარების დროს დაისვა აგრეთვე სათაფო მიწების საკითხი. 1871 წელს მიღებულ იქნა დადგენილება, რომლის თანახმად თუ ბეგის მამულში გლეხთა საზოგადოება სულზე ფლობდა 5 დესეტინა სათაფო მიწას, ის ეთვლებოდა ნადელში და მისი სარგებ-

ლობის საზღაურს გადაიხდიდა, არა სათაფო დოკუმენტის საფუძველზე, არამედ საწესდებო სიგელში განსაზღვრული ნორმის მიხედვით. ხოლო ის მიწები, რომლებიც სათაფო უფლებებით გარეშე პირებზე იყო გაცემული, ასეთივე უფლებებით მათვე რჩებოდათ და ითვლებოდა შემავლეთა საკუთარი მიწის ფონდის ნაწილად.²³

ახალციხის მაზრის დამოკიდებულ გლეხთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ცხოვრობდა იმ პირთა მიწებზე, რომელნიც არ ეკუთვნოდნენ პრივილეგიურ წოდებას და ამიტომ, რუსეთის კანონების თანახმად, არ ჰქონდათ დასახელებული მამულების ფლობის უფლება. ამ კატეგორიის მფლობელთა მიწაზე აღმოჩნდა 1730 კომლი გლეხი. მათი მიწათმოწყობისათვის შედგენილი იქნა 1870 წ. დებულების დამატებითი წესები, რომლებიც დამტკიცდა 1877 წლის სექტემბერში.

დამატებითი წესების თანახმად არპრივილეგიურ მფლობელთა მამულებში მცხოვრები გლეხები შედარებით უკეთეს პირობებში მოექცნენ. მათ საკუთრებად, გამოსყიდვის გარეშე, უმტკიცებრდათ ეზოები; გლეხთა მუდმივ სარგებლობაში რჩებოდა ის მიწები, რომელსაც ისინი დამატებითი წესების შედგენამდე ფლობდნენ. თუ მხარეთა შორის ნებაყოფლობითი შეთანხმება არ მოხერხდებოდა, მომრიგებელი შეამავალი გლეხის საადგილმამულო ვალდებულებას განსაზღვრავდა მისავლის მეათედის ოდენობით.

გლეხებს ყოველთვის შეეძლოთ მიწისა და ვალდებულების გამოსყიდვა. 1870 წლის 14/26 მაისის დებულება და მისი 1877 წლის დამატება შეეხებოდა ახალციხის მაზრაში 2571 კომლს, ახალქალაქის მაზრაში — 1184 კომლს, ბორჩალოს მაზრაში — 2156 კომლს, თბილისის მაზრაში 239 კომლ გლეხს.²⁴

1877 წლის დებულების გატარების დროს კვლავ დაიკვა სათაფო მიწების საკითხი. მთავრობა ამჯერადაც იძულებული გახდა ეცნო აქამდე შედგენილი სათაფო დოკუმენტები და მათს საფუძველზე არსებული მიწათმფლობელობა, მაგრამ მომავლისათვის აკრძალა მიწის სათაფო დოკუმენტების გაცემა. ყველას საყურადღებოდ გამოცხადდა, რომ ახლად შედგენილი სათაფო დოკუმენტები არანამდვილად იქნებოდა ცნობილი.

როგორც 1870 წლის დებულება, ასევე მისი 1877 წლის დამატება წარმოადგენდა დოკუმენტს რომლის საფუძველზეც მეფის მთავრობის მოხელეებს უნდა შეედგინათ ეკრეთი დებულები „საწესდებო სიგელები“. საწესდებო სიგელის შედგენა და ამით საბოლოოდ სახელმწიფო გლეხებსა და მუსულმანური პრივილეგიური ფენების პირთა ურთიერთდამოკიდებულების განსაზღვრა დებულების ძირითადი, საკვანძო საკითხი იყო. ამგვარად, იმ ისტორიულ დოკუმენტის ანუ საწესდებო სიგელების შედგენის გარეშე უნდა განხორციელებულიყო

გენა ახალციხის მაზრაში პრაქტიკულად ყო 1871 წლის დამდგენიდან ე. ი. საეკლესიო დებულების უმაღლესად დამტკიცების შემდეგ და მომდევნო წლებში.

საქართველოს ცენტრალური ისტორიულ არქივში შევისწავლეთ და გვაანალიზებოდა 31 ფონდის დაახლოებით 4500-მდე საქმე. ჩვენთვის ცხადი გახდა, რომ საგლეხო საქმეთა კომისიებისა და მიწათმოწყობის პირთა მიერ შედგენილ ოქმებსა და აღწერებში ხშირად არის უფულებელოყოფილი მიწების აზომვისა და შესამაზღებელ სამუშაოთა შესრულება.²⁵

ექვს გარეშეა ისიც, რომ არსებითად საწესდებო სიგელები არ ასახავს რეალურ მდგომარეობას, ხშირ შემთხვევაში ისინი ზუსტად არ აჩიან შედგენილნი. ეს განსაკუთრებით იქმის სახელმწიფო გლეხთა ნაღლეების გაზომვაზე გამოანგარიშებაზე, რადგან მიწათმოქმედის პიიკაზე მემამულეთა ზეპირ ჩვენებებსაც ეყრდნობოდა ხოლმე.²⁶

საწესდებო სიგელი დგებოდა მიწათმფლობელსა და მათს მამულებში დასახლებულ გლეხთათვის და მტკიცდებოდა მომრიგებელი მოსამართლის მიერ; სიგელს თანხმობის ნიშნად ორივე მხარე ხელს აწერდა; არც ის არის გამოირჩეული, რომ სიგელების დამოწმებისას მომრიგებელი შეამავალი კმაყოფილებოდა ვინმე დამსწრე პირით, რომელიც გლეხის ნაცვლად აწერდა ხელს. ისე რომ გლეხთან ამის თაობაზე არაფერი იცოდა. მაგალითად, 1871 წლის 3 დეკემბერს დაიწყო სიგელის შედგენა და იგი ოქტომბრად და ძალაში შევიდა. 1872 წლის დამატებას აღნიშნული სიგელი დანომრლოდა № 35-ით და გატარებულია სოფელ აღიგენის 50 გლეხური ოჯახისა და მიწათმფლობელთა (პროპორშიკი ფარად ბეგის, იუსუფ ბეგის, სულეიმან ბეგის და მანსურ პანათ დადა-ბეგ-ზადე-ერისთავების) უფლება დამოკიდებულებათა განმსაზღვრელად, სიგელის ძალაში შესვლის შემდეგ უკმაყოფილო გლეხთა საჩივრები მოსვენებას უკარგავდა მაზრისა და გუბერნიის მესვეურებს.²⁷

საარქივო მასალების ანალიზმა ისიც დაგვანახა, რომ გლეხთა უწყინურობის გამო სიგელებზე თანხმობის ნიშნად ხელს აწერიდნენ ვითომდა „კეთილსინდისიერ“ პირებს, რასაც შემდგომში დიდ უკმაყოფილება და უამრავი საჩივარი მოსდევდა. დებულებით მემამულეს უფლება ეძლეოდა გლეხის მონაწილეობის გარეშე შეედგენა საწესდებო სიგელი, ხოლო თუ მოცემულ ვადაში მემამულე მომრიგებელ მოსამართლესთან სათანადო საბუთს არ წარადგენდა ამ უკანასკნელთ უფლება ჰქონდათ შემამულის გარეშე შეედგინათ ეს დოკუმენტი.²⁸

პეტრე გიორგაძე

1870 წლის აბაღანო რეფორმების პატარმბა სამცხეში

როგორც ვხედავთ, დებულება თავისი შინაარსით ცალმხრივი იყო და პრივილეგიური მუსულმანური ზედაფენის ინტერესებს იცავდა. სიგელების გაფორმებისას გლეხები მოითხოვდნენ, რომ შეძენილი მიწები (купца) დარჩენილათ კერძო საკუთრებაში, სიგელის გარეშე.²⁹

პრივილეგიური მუსულმანური ზედაფენის პირებს სულ უფრო მეტი მადა მოსდიოდათ. ისინი მოითხოვდნენ საწესდებო სიგელებში შეეტანათ თათსა და კუბჩის წესით შეძენილი მიწები, რადგანაც მათ კარგად იცოდნენ, რომ სიგელში შეტანილი მიწებით სარგებლობისას გლეხი ვალდებული იყო დაწესებული გადასახადი შემამულებთა სასარგებლოდ გადაეხადა.

საარტივო საქმეებიდან ერთი მეტად საყუარდელით ფაქტი ვლინდება: თუ მიწა გლეხს რეფორმამდე არ გააჩნდა, არც ახალი დებულება აძლევდა მას მიწას.³⁰ დებულების 30-ე მუხლი ტყე და საძოვარი გლეხთა ნაღვლებში არ შედიოდა და, ამდენად, არც საწესდებო სიგელებში იქნა შეტანილი, მათი სარგებლობა ძველ ადამ-წესებს ექვემდებარებოდა.

1870 წლის 14/27 მაისის დებულებითა და მისი 1877 წლის 4 აპრილის დამატებით ახალციხის მაზრის სახელმწიფო გლეხებს ფაქტიურად არაფერი მიუღია, მხოლოდ ერთი კი უნდა ითქვას, რომ საწესდებო სიგელებმა მაინც დოკუმენტურად განსაზღვრეს მანამდე არსებული ქაოტური ურთიერთობა გლეხებსა და მიწათმფლობელებს შორის.

საალეზო საქმეების მომწესრიგებელი ორგანოების მიერ აღრიცხვიანობის საქმეში ისეთი უხეშო შედილობებიც არის დაშვებული, როგორიცაა სიგელთა დანომრვა. მაგ. № 39 სიგელი გაწყვილებულია ე. ი. ამ ნომრით შედგენილი სიგელი 1881 წლის 8 დეკემბერს შევიდა ძალაში და ეხება სოფ. ანდის 7 გლეხური ოჯახის 36 მამრობითი სქესის სულს, რომელთა სარგებლობაში იყო 54 დესეტიანა და 1450 კვ. საყენი მიწა. აღნიშნული მამულების მფლობელებია ბაგრატ პეტრეს ძე გოინევი და სტეფანე გრიგორის ძე გოგინოვის ობლები ნატალია და შუშანა, არასრულწლოვანი ანა ფირალოვა (ფირალიშვილი), ხოლო მეორე № 39 საწესდებო სიგელი შედგენილია სოფ. ამხევრის 2 გლეხური ოჯახის 16 მამრობითი სქესის სულზე და 1871 წლის 12 ნოემბრით არის დათარიღებული.

აღნიშნული სოფლის გლეხების სარგებლობაში სულ 26 დესეტინა და 952 კვ. საყ. მიწა იყო. მიწათმფლობელები იყვნენ პორუჩიკი ზურაბ ბეგი და გადამდგარი პოდპორუჩიკი ყარაბეგ ღურსუნ-ბეგზაძე.³¹

1870 წლის 14/27 მაისის დებულებით გათვალისწინებული იყო არა მარტო გლეხთა ჩამონაკრების (отрезка) საკითხი, არამედ თვით მაღალი მუსულმანური პრივილეგიური ფენე-

ბის მინაკრებიც (прирезка). თუ ჩვენს რეზიუმესათვის საჭირო გახდებოდა მიწის ისეთი რაოდენობა, რომლის გამოყოფის შემდეგ მიწის მფლობელს (მთელი მიწის 1/3-ზე ნაკლები დარჩებოდა მიწის საერთო რაოდენობიდან, მაშინ ის რაოდენობა ჩამოეჭრებოდა, რაც მიწის დადგენილ 1/3-ს აღემატებოდა. „ადგილობრივი დებულებისაგან“ განსხვავებით, რომელსაც ძალა ჰქონდა ძირითადად აღმოსავლეთ საქართველოში, მუსულმანური სოფლებისათვის, უპირველეს ყოვლისა, სავალდებულო იყო მიწის მოკრება³² (прирезка) ხოლო მეორე მხრივ, ნადელის უმაღლესი ნორმა (5 დესეტინა. იანგარიშებოდა მამაკაცებზე სულადობრივად) მაშინ, როდესაც აღმოსავლეთ საქართველოში ყმა გლეხების ძირითადი მასისათვის გლეხურ კომლზე უფრო ნაკლები მიდიოდა, რადგან მემამულეებს დებულებით თვითნაირი მამულების ნახევარი რჩებოდათ, ე. ი. გლეხთა სარგებლობაში აღმოსავლეთ საქართველოში უფრო ნაკლები მიწები გადავიდა, ვიდრე — სამუსულმანო პროვინციებში.³³

ჩვენს მიერ შესწავლილ ასზე მეტ საწესდებო სიგელში არც ერთ შემთხვევაში არაა დაცული ნადელის უმაღლესი ნორმა — 5 დესეტინა თითოეულ მამაკაცზე; როგორც ირკვევა, ეს მხოლოდ ილუზიაა და მაქსიმუმისათვის არც ერთი შემთხვევა არ გავაჩნია.

1961 წლის № 4 ჟურნალში «Исторические науки» დაბეჭდილია ე. კვასნიკოვას სტატია «Изменение крестьянского наделного землепользования в Восточной Грузии в результате реформ 1864 года». ავტორი აღმოსავლეთ საქართველოს მაზრებში საწესდებო სიგელების შედგენა-გაფორმების შესწავლის საქმეზე მუშაობდა, მაგრამ ახალციხის მაზრის შესახებ ნაკლებად დამაჯერებელ ცნობას იძლევა, რაზეც ცხადია, ვერ დავეთანხმებით. მის მიერ მოტანილი ცნობები — რომ ახალციხის მაზრაში თითქმის 1867 წელს უკვე შედგენილი იყო 102 საწესდებო სიგელი, სინამდვილეს არ უნდა შეეფერებოდეს. ჯერ ერთი, ახალციხის მაზრა ქუთაისის გუბერნიის სწორედ 1867 წელს გამოეყო და თბილისის გუბერნიაში შევიდა, ხოლო ახალციხის მაზრის ტერიტორიაზე 1874 წელს შეიქმნა ახალქალაქის მაზრა, მეორეც, ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრის მუსულმანური პროვინციებისათვის 1870 წლის 14/26 მაისის უმაღლესად დამტკიცდა და იმავე წლის 8 ნოემბერს დაიგზავნა სპეციალური დებულება, რომელიც პროვინციაში ოდნავად განსხვავდებოდა თბილისის გუბერნიის ძირითადი დებულებისაგან. ახალციხის მაზრის 26 საწესდებო სიგელში გაერთიანებული იყო 651 ოჯახი 2526 მამაკაცით, რომლებსაც 1870 წლამდე სარგებლობაში ჰქონდათ 5438 დესეტინა, ხოლო რეფორმის შემდეგ კი დაუმტკიცდათ 5951 დე-

სეტინა მიწა. ე. ი. მუსულმანურ ზედაფენების პირებს ჩამოეჭრათ რაღაც 513 დესეტინა მიწა და გადაეცათ სოფლის საზოგადოებებს, რითაც დაახლოებით 8 პრიცენტით გაიზარდა სანადელო მიწები.³⁴

სოფ. ბენარის სახელმწიფო გლეხები (6 ოჯახი, რომელიც 23 მამაკაცისაგან შედგებოდა) 1870 წლის რეფორმამდე ფლობდნენ 50¹/₂ დესეტინა ყველა სახის სავარგულს, რეფორმის შემდეგ აქ კამერალური აღწერით 6 ოჯახში ირიცხებოდა მამრობითი სქესის 23 სული. საწესდებო სიგელი დაიდო 1871 წლის 31 დეკემბერს პროპორშიკი ფეხულა ბეგ-ათაბაგოვსა (ჯაყელი-ქობლანსკი) და გლეხებს შორის, რის საფუძველზეც სიგელში მხოლოდ ნაკვეთების მდებარეობა, საზღვრები და სხვა უმნიშვნელო მონაცემები აღინიშნა. რაც მთავარია, უზარმაზარი ბახჩა-ბაღები ბეგ-ქობლანსკის ღარჩა პირად საკუთრებაში.³⁵ ამ სოფლის გლეხებმა სიგელით თვითნებლად მამაკაცზე დაახლოებით ორ დესეტინაზე ცოტა მეტი მიწა გაიფორმეს.

1870-1877 წლების რეფორმა, მიუხედავად იმისა, რომ მაინცდამაინც რადიკალურად ვერ გადაწყვიტა მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის საქმე, დადებითი მოვლენა იყო მშრომელი გლეხობის ცხოვრებაში. ქუთაისის გუბერნიაში 1865 წელს გატარებულმა საგლეხო რეფორმამ საშუალოდ თვითნებლად გლეხურ კომლს 2,5 დესეტინა სანადელო მიწა მისცა, ხოლო 1864 წ. თბილისის გუბერნიაში შემავალ მასრის თითოეულ გლეხურ კომლს — 3,7 დესეტინა მიწა. საქართველოს სხვა მაზრებისაგან განსხვავებით 1870-1877 წლების რეფორმა მუსულმანური პროვინციებისათვის მეტად განსხვავებული იყო. სახელდობრ, ახალციხის მაზრის სანადელო მიწები კომლზე კი არ იყო განაწილებული, არამედ თვითნებლად მამაკაცზე და თივლისწინებდა საშუალოდ 5 დესეტინა მამულს.³⁶

გლეხთა მიწათმოწყობის დებულების მე-10 მუხლი ითვალისწინებდა ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრებში საკარმიდამო მიწების გლეხთა საკუთრებაში დატოვებას.³⁷ (ეს ეხებოდა ისეთ საკარმიდამო მიწებს, რომელზედაც გლეხს გააჩნდა თავისი შრომით აგებული ნაგებობანი: საცხოვრებელი ბინა, თაღლა, ბოსელი და სხვ. საქმეში დაცულია საწესდებო სიგელის ნაცვლად მიწათმოწყობი კომისიის მიერ შედგენილი ოქმები. მათი შინაარსით ვლინდება, რომ სოფელ ზედაუბანში, წრეში, ღორთუბანში და სხვაგან სიგელების შესადგენად მოსამზადებელი მუშაობა ჩატარებულა ჯდა სიგელები კი საქმესთან არ ასლავს. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეამთა ვითარებამ დაკარგა, ანდა სრულიადაც არ გაუფორმებიათ სიგელები და გლეხები შედგენილი ოქმების საფუძველზე შემამულეებს უზნდნენ დიდგნელო გადასახადს, ხოლო ფაქ-

ტიურად არსებული 102 სიგელი, ჩვენს აზრით, არ არის სრული რაოდენობა. მაზრაში ფაქტიურად შედგენილი და ჩვენს ხელთ მყოფი 102 საწესდებო სიგელი ეტება მხოლოდ 2782 გლეხურ კომლს 9834 მამაკაცით.³⁸ XIX ს. 80-იანი წლებისათვის ახალციხის მაზრაში ითვლებოდა შემამულეთა მიწაზე მცხოვრები 2743 კომლი ღრმებით ვალდებული გლეხი, რომელთა სარგებლობაში იყო 31731 დესეტინა. ყოველგვარი სახის მიწა, კომლზე საშუალოდ 12 დესეტინა. ამ სანადელო მიწებიდან საკარმიდამო იყო — 282 დესეტინა, ბაღი — 376, სახნავი სარწყავი — 3808, სახნავი ურწყავი — 12746, სათიბი — 1364, ტყე — 3083, საძოვარი — 10071 დესეტინა.³⁹

რა შინაარსის დასკვნა შეიძლება გამოვიტანოთ მეფის მთავრობის მიერ 1870-1877 წლებში სამუსულმანო პროვინციებში გატარებულ რეფორმიდან? ამ კითხვაზე ჯეროვან პასუხს იძლევიან 80-იანი წლების მეფის მთავრობის ისეთი მოხელეები, როგორიც იყო მაგალითად, ე. ი. კუჩავი. იგი აღნიშნავდა, რომ საწესდებო სიგელებმა ხელი კი არ შეუწყო გლეხს გამხდარიყო მიწის ნამდვილი პატრონი, არამედ კიდევ უფრო გააძლიერა სახელმწიფო მამულების დატაცება-მოჭრისება შემამულეთა მიერ.⁴⁰

მომრიგებელ მოსამართლეთა თვითნებობამ და აშკარა მიყრდნობამ თავი იჩინა სიგელების შესყების პირველსავე დღეს. მაგალითად, სოფ. ბენარის გლეხები მომრიგებელ-შუამავალმა პაიჭაძემ კი არ დააკმაყოფილა თვითნებური ბეგის-ქობლანსკის უზარმაზარი მამულის ჩამოჭრის ბარჯხა, არამედ სიგელში შეიტანა და მხოლოდ აღნუსხა ის მამულები და მათი საზღვრები, რომლითაც ისინი რეფორმამდე სარგებლობდნენ.⁴¹

არსებითად სოფლის „მზრუნველი მამებისა“ და ზედაფენების მიერ მოსყიდულმა მომრიგებელ-შუამავალმა მოსამართლეთა მეცადინეობით გლეხთა ნადელების ნორმების შესრულება თავდაპირველად დაიწყო იმ გლეხთა ხარჯით, ვისაც საშუალოდ 5 დესეტინაზე მეტი მიწა ჰქონდა, როცა ყველა შესაძლებლობა ამოიწურა და მცირე მიწიანი გლეხები მინიმალურადივე ვერ უზრუნველჰყვეს, მაშინ ფორმალურად, შემამულეთა მიწების აუზომეველად, გლეხები დააშოშმინეს, შემამულეების ნორმას ვერ შეეხებოთ.⁴²

ამგვარად, გლეხთა მიწათმოწყობის საქმეში 1870 წლის დებულება წარმოადგენდა უკან გადადგმულ ნაბიჯს 1847 და 1851 წლების დებულებასთან შედარებით, რადგან 1847 და 1851

პეტრე ბიორგაძე

1870 წლის საბაშინო რეფორმების
ბატარმბა სამცხეში

წლების დებულებით გლესს უფლება ჰქონდა თვითნებურად მიამაყებდა საშუალოდ 5 დესეტინა მიწა მიეღო, ხოლო ამავე დებულებებით სხვანებაც არ ყოფილა შემამუღეთათვის 1/3-ის დატოვების შესახებ. როგორც ვხედავთ, დებულებას აქაც არავითარი შედეგით, ღმობიერება, ჰუმანურობა არ გამოუჩენია სამუსულმანო პროვინციის გლეხობისათვის. ჰქვს გარეშე, რომ ფეფუნებაში და თვითნებობით თავსავსული მესხი თავად-აზნაურობა ეგრე იოლად ვერ შეეგუებოდა გლეხის მიმართ ნაბოძებ „თავისუფლებას“, რადგან ცნობილია, რომ მესხეთში ისევე, როგორც ამიერკავკასიის სხვა კუთხეებში ადგილი ჰქონდა პირადი დამოკიდებულების უკიდურეს შემთხვევებსაც. სხვადასხვა ნივთებთან ერთად საჩუქრად ღებულობდნენ გლეხებსაც. «с различными вещами в качестве подарков получали и рабов. Так, например, в Ахалских беки «жаловались разными рабами»»⁴³.

1870 წლის დებულება ინარჩუნებდა და მთლიანად იცავდა მიწაზე ბეგების, ალექსისა და მელიქების მემკვიდრეობით კერძო საკუთრებას.⁴⁴

1870 წლის 14 მაისის კანონი შედგებოდა ორი ძირითადი ნაწილისაგან: 1) გლეხთა მიწათმოწყობის საერთო მდგომარეობა და 2) წესდება ადგილობრივ გლეხთა მიწათმოწყობის ორგანიზაციისა.⁴⁵

1864 წელს აღმოსავლეთ საქართველოში ბატონყმობის გაუქმების დებულებით გათვალისწინებული იყო, მიწათმფლობელებს შეენარჩუნებინათ თავიანთი მამულების ნახევარი, ხოლო სამუსულმანო პროვინციებში ბეგებს, ალექსსა და მელიქებს, როგორც ყოფილ მემამულეებს, 1870 წლის 14 მაისის კანონით ნება ეძლეოდათ შეენარჩუნებინათ თავიანთი მამულების მხოლოდ 1/3. გარდა ამ განსხვავებისა, ბეგებს ნება ეძლეოდათ ჩამონატრებიო სარგებლობისა, იმ შემთხვევაში, თუ კი გლესს ყოველ მამრობით სულზე 5 დესეტინაზე მეტი მიწა აღმოაჩნდებოდა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მამულები, რომლებითაც გლეხები სარგებლობდნენ, დებულებით, ცნობილი იყო მაღალი ფენების საკუთრებად, ხოლო გლეხებს ნება ეძლეოდათ ამ მამულებით მუდმივი სარგებლობისა, ამასთანავე ერთად საინტერესოა განვიხილოთ ისიც, თუ რა სახით გატარდა სანადელო მიწების გამოყოფა, როგორი მიწები მიეცათ გლეხებს. ამ კითხვაზე ნათელ პასუხს იძლევა თვით ცარიზმის სამსახურში მყოფი ზოგიერთი ჩინოვნიკის გულუბრყვილო აღიარება „გლეხები დააკმაყოფილეს იმ სანადელო მიწებით, რომლებიც მისაველისათვის გამოუყენებელი იყო.“⁴⁶

„1870 წლის რეფორმას როცა ატარებდნენ (1863 წელს) მე 20 წლისა ვიყავი, გადმოვი-

ცემს სოფ. უღვეში მცხოვრები მოსტოვი მიხეილ ბაღდოშვილი (იგი დაიბადა 1863 წ., გ. გიგოშვილი) ვალა 1968 წელს) მაშინვეს საწყისდებო სიგელი გაუფორმეს 4 დესეტინა ვარგის და 1,5 დესეტინა სრულიად უვარგის მიწაზე. ეს მიწები შესდგებოდა 9 ნაჭრისაგან: გერლოვებში, ნაფუზერებში, ურწყავებში, ჰალბეში, მეიდანში და სხვ. როცა ერთი მიმართულებით მივდიოდით მამულის დასამუშავებლად, ზნორად შუადლისას ვამთავრებდით სამუშაოს, მეორე ნაკვეთში წასასვლელად და შესაფერისი იარაღ-ხელსაწყოების წასაღებად სივრცის გამო ღრო არ გვეყოფნოდა და ასე გვეკარგებოდა ფუჭად დრეგები, ისიც კარგად მასსოვს, რომ მაშინვემ ხელწერა არ იცოდა. იგი შედგენილი იყო რუსულ ენაზე. ჩვენ მოგვცეს სიგელის ასლი, ხოლო დედანი კი ვაგზავენს საგუბერნიო გამგებლობაში“. ამასთან დაკავშირებით, 14 მაისის კანონით 72 და 77 მუხლის საფუძველზე დაწესებულ იქნა ფულადი გადასახადები.⁴⁷ ნატურალური გადასახადები გაუქმებულად გამოცხადდა.

1870 წლის 14 მაისის კანონმა კიდევ უფრო გაართულა და უკიდურესობამდე დაძაბა მშრომელი ხალხის ეკონომიური მდგომარეობა, რამაც ერთი ორად გაზარდა გლეხთა გადასახადები.

გ. ი. ლენინი აღნიშნავს, რომ 1861 წლის 19 თებერვლის „დიდი რეფორმის“ გაგრძელება და მისი უშუალო ნაყოფია ამიერკავკასიაში ათეული წლით მოგვიანებით გატარებული რეფორმა. აღექსანდრე II-ის აგრარული პოლიტიკა წარმოადგენს გლეხის მიწის გადაცემას წასაღებად და დასარბევად ერთი მუჭა სოფლის წერბლებისა, კულაკებისა და შემღებელი გლეხებისათვის და სოფლის მოქცევის მებატონე-მემამულეების უფროსობის ქვეშ.⁴⁸ 60-იანი წლების მთელმა „რეფორმათა მუქამ“ გლეხი გალატაკებული, დაბნეებული, უმეცარი მემამულე-მებატონეებისადმი დამორჩილებული დასტოვა სასამართლოშიც, მართვა-გამგეობაშიც, სკოლაშიც, ერობაშიც. რამდენადღაც გლეხი თავს აღწევდა მებატონის, ბეგებისა და ალექსის ძალაუფლებას, იმდენად იგი ემორჩილებოდა ფულის ბატონობას, ვარდებოდა სასაქონლო წარმოების პირობებში. დამოკიდებული ხდებოდა ახლად აღმოცენებული კაპიტალისაგან. გ. ი. ლენინი აღნიშნავდა, რომ „61 წლის შემდეგ კაპიტალის განვითარება ისეთი სისწრაფით წარიმართა რუსეთში, რომ რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ხდებოდა ცვლილებანი, რომლებსაც ევროპის ზოგიერთ ძველ ქვეყანაში მთელი საუკუნეები მოუწევდა.“⁴⁹

გ. ი. ლენინის ეს ჩინებული აზრი დასტურდება ამიერკავკასიის მაგალითზეც. საგლებო რეფორმის ისტორიული მნიშვნე-

ლობა დაბეზავებული მასებისათვის მდგომარეობს იმაში, რომ მან დააჩქარა ყველაზე ნამდვილი, ყველაზე ძლიერი რევოლუციური კლასის — პროლეტარიატის ჩამოყალიბება, რომელსაც შემდგომში ეკისრებოდა უაღრესად დიდი, მსოფლიო მნიშვნელობის მისია — უკლასო საზოგადოების შექმნა, რომლის შესახებ ე. ი. ლენინი აღნიშნავს: საგლეხო რევორამამ ვერ უზრუნველყო ცარიზმი გარდუვალი კატასტროფისაგან, მან ვერ შეაჩერა სიდიდემლო-

ბილი მოცული კვანძის გახსნის პროცესი, რამაც აშკარად იჩინა თავი 1905-იან წლებში რევორმის ბურჟუაზიული შინაარსი, უპირველეს ყოვლისა, მდგომარეობდა იმაში, რომ მან კაპიტალისტურ წარმოებას მისცა „თავისუფალი“ მუშა ძალა. „მხოლოდ ის ფორმალური ფაქტი, რომ პირადი დამოკიდებულება მემამულეებსა და გლეხებს შორის მოისპო დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამრეწველო კაპიტალიზმის განვითარებისათვის“.¹⁵

შენიშვნები:

¹ საქართველოს ისტორია, ნაწილი I, 1958, გვ. 287.

² „ჩილდარის ბეგლარბეგი“ ანუ ახალციხის საფაშოს ბეგთაბეგი.

³ „ახჩა“ ოსმალური ფულის ერთეულია, თურქებში სამხრეთ საქართველო 1587 წელს აღწერეს და მთელი შემოსავალი ახჩებში გადაიყვანეს. მეორენაირად ახჩა მცირე ერთეულის ხურდა ფულია, თურქეთში 120 ახჩა უდრის 7 კაპიკს, ერევნის გუბერნიაში კი შემოსავლის 1/6 ნაწ. შეადგენს. იხილეთ М. Н. Кучаев «Ахчевые и талыные землевладения в Ахалцихском уезде, Свод материалов для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края, 1888 г. т. V, ч. II, стр. 324. Энциклопедич. словарь, том II-а, стр. 541, 1891 г.

⁴ „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“. ტომი II, წინასიტყვაობა, თავი VIII, 1939 წ., ს. ჯიქიას რედაქციით.

⁵ საქართველოს ისტორია I, 1958 წ., გვ. 287.

⁶ საქართველოს ისტორია I ნაწ. გვ. 288, 1958 წ.

⁷ „ოჯაკიებს“ იმ მიწებს უწოდებდნენ, რომელთაც ოსმალები სამეგვიდრეო სამფლობელოდ უტოვებდნენ ზოგიერთ ფეოდალს და არ ექვემდებარებოდნენ ოსმალეთის სახელმწიფო საგადასახადო სისტემას.

⁸ დ. ბაქრაძე. «Юридическое обозрение» еженедельный журнал № 150, на 1884 г., стр. 161.

⁹ დ. ბაქრაძე. Юридич. обозрение № 150 на 1884 г., еженедельный журнал, стр. 161.

¹⁰ ა. ავალიანი „მიწათმფლობელობის ფორმები აჭარაში“, გვ. 17—21.

¹¹ დ. ბაქრაძე. «Историч. очерки турецкой системы землевладения, стр. 28—32

¹² დ. ბაქრაძე. «Приложение к протоколу Кавказского юридического общества № 9, на 1889 г., стр. 5.

¹³ დ. ბაქრაძე. «Историч. очерки турецкой системы землевладения», стр. 31—32.

¹⁴ დ. ბაქრაძე, იქვე, გვ. 32.

¹⁵ ა. ავალიანი. „მიწათმფლობელობის ფორმები აჭარაში“. ბათუმი, 1960 წ., გვ. 141.

¹⁶ ს. ლ. ავალიანი («Крестьянский вопрос в Закавказье», том III, стр. 167.

¹⁷ Свод материалов для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края, 1888 г., том V, ч. 2, стр. 327—328.

¹⁸ თათუ — მფლობელობის აქტი, რომელშიც იხდიდნენ მიწის ღირებულების 5%-ს. იხილეთ ა. ავალიანის დასახ. ნაშრომი, გვ. 98.

¹⁹ Свод материалов для изучения экономического быта государственных крестьян Закавказского края, 1888 г., т. V, ч. 2, стр. 330—332.

²⁰ Свод материалов..., т. V, ч. 2, стр. 332—333.

²¹ Свод материалов..., т. V, ч. 2, стр. 331.

²² იქვე.

²³ Свод материалов..., т. V, ч. 2, стр. 334—335.

²⁴ აღექსანდრე ბენდიანიშვილი „აგარაღი ურთიერთობანი საქართველოში 1901—1917 წლებში“. თბილისი, 1965 წ., გვ. 16—17.

²⁵ საქართველოს სსრ ცსიკი. ფ. 31, აღწერა I, საქმე 21500.

²⁶ იხ. ე. კვანსიკოვას სტატია «Изменение крестьянского наделного землепользования в восточной Грузии в результате реформы 1864 г., журнал «Истор. науки» № 4, 1964 г., стр. 83.

²⁷ საქ. სსრ ცსიკი, ფ. 31, აღწერა I, საქმე 21503.

²⁸ იხ. ე. კვანსიკოვას დასახ. სტატია, გვ. 86—87.

²⁹ იხ. ე. კვანსიკოვას დასახ. სტატია, გვ. 87.

³⁰ იქვე.

³¹ საქ. სსრ ც. სახ. ისტ. არქივი, ფ. 31, აღწ. I, საქმე 21505.

პირობები

1870 წლის საგლეხო რეფორმის
გატარება სამცხეში

³² «Прирезка» იგულისხმება მემამულეთა საკუთრებაში არსებული მიწების ჩამოჭრა და უმაღლესი ნადელის ნორმის შესრულება გლეხებისათვის (5 დესეტინა).

³³ იხ. ე. კვასნიკოვის სტატია, გვ. 85, 90.

³⁴ საქ. სსრ სახ. ცსია, ფონდი 31, აღწ. I, საქმე 21 509, ფურც. 3—5.

³⁵ საქ. სსრ ცსია, ფონდი 31, აღწ. 1, საქმე 21774, ფურც. 16.

³⁶ 1847, 1851 და 1870 წლების დებულებით 5 დესეტინა ნადელი იანგარიშებოდა 15 წლის და მეტი ასაკის მამაკაცებზე.

³⁷ იხ. ე. კვასნიკოვის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 85, 97.

³⁸ 1900—1905 წლებში გლეხურ კომლთა რიცხვი მაზრაში ერთნახევარჯერ მეტი იყო.

³⁹ Сборник статистических данных о землевладении в пяти губерниях Закавказского края, Тиф., 1899 г. Приложение 4, стр 16—17.

⁴⁰ В. Рштуни. Крестьянская реформа в Армении в 1870 г., стр. 250.

⁴¹ საქ. სსრ ცსია, ფონდი 31, საქმე 21508.

⁴² В. Рштуни. «Крестьянская реформа в Армении в 1870 г.», Ереван, 1948 г., стр 246—247.

⁴³ Ц. Агаян. «Крестьянская реформа в Азербайджане в 1870 году», 1956 г., стр. 91.

⁴⁴ К истории зависимых сословий в Закавказском крае, СПб, 1876 г., стр. 740—761.

⁴⁵ Ц. Агаян. «Крестьянская реформа в Азербайджане», 1956 г., стр. 208.

⁴⁶ Свод материалов по изучению экономического быта гос. кр. Закавказского края, т. I, ч. II, стр. 46—52.

⁴⁷ Ц. Агаян. «Крестьянская реформа в Азербайджане», 1956 г., стр. 264.

⁴⁸ ვ. ი. ლენინი, ტომი 17, გვ. 124—125.

⁴⁹ იქვე, გვ. 127—128.

⁵⁰ ვ. ი. ლენინი, ტომი 17, გვ. 359.

⁵¹ იქვე, გვ. 361.

გენერალი ივანე გურიელი

რუსი ხალხის 1812 წლის სამამულო ომში თავი ისახელა გენერალ-მაიორმა ივანე სტეფანეს ძე გურიელმა. სამშობლოდან გადახვეწილი ქართველი მთავრის ჩამომავალი გენერალი, რუსეთისა და პრუსიის უმაღლესი ორდენების კავალერს, სიმამაცი თუვოროვს, ბაგრატიონსა და მილორადოვიჩს რომ ადარებდნენ, და რომელსაც რუსი ჯარისკაცები რუსეთისა და ევროპის ველზე გამარჯვებიდან გამარჯვებამდე მიჰყავდა, წინაპართა სამშობლოში დღემდე უცნობი დარჩა. 1914 წელს დაბეჭდილ სტატიაში ივ. გურიელის ჩამომავალმა პ. ბულაცელმა (პ. ბულაცელის დედა ივ. გურიელის შვილიშვილი იყო) გულისტკივილით აღნიშნა, რომ 1812 წლის სამამულო ომისადმი მიძღვნილ კრებულებსა და აღწერებში ივ. გურიელი არსად იხსენიება. ივ. გურიელს არ იხსენიებს ბაგრატ ბატონიშვილი, რომელმაც საგანგებოდ შეკრიბა ცნობები 1812 წ. ომში მონაწილე ქართველთა შესახებ. ტ. რუხაძის, ი. ბალახაშვილის და პროფ. ირ. ანთელავას ნარკვევებში, რომლებიც 1812 წ. სამამულო ომში ქართველთა მონაწილეობას ეხება, ივ. გურიელი მოხსენიებული არაა. პირველი, ვინც ჩვენს დროში ივ. გურიელის პიროვნებას ყურადღება მიაქცია მ. ნერსისიანი იყო, მაგრამ იგი მხოლოდ 1812 წლის ომთან დაკავშირებულ ამბებს იძიებდა და ივ. გურიელის ბიოგრაფიით არ დაინტერესებულა. ამასთანავე პ. ბულაცელის სტატია მისთვისაც უცნობი დარჩა. ამრიგად, წინამდებარე პატარა წერილი ქართულ ენაზე ივანე გურიელის შესახებ პირველი ნარკვევია.

ივ. გურიელი გურიის მთავრის ქაიხოსრო III-ის შვილიშვილი იყო. XVIII ს. დასაწყისში, როცა გურიას ქაიხოსროს უფროსი ძმა — გიორგი IV გურიელი განაგებდა, ქაიხოსრო ბერად იყო შემდგარი და, როგორც ჩანს, საეპისკოპოსოდ ემზადებოდა. 1716 წელს გიორგი

გურიელი მისმა დედამ, „დიდი“ გიორგი აბაშიძის ასულმა ელენემ გადააყენა, ქაიხოსრო მონასტრიდან გამოიყვანა, გაკრიჭა და სამთავრო ტახტზე დასვა. ქაიხოსრო მთავრად დიდხანს არ მჯდარა. გიორგი გურიელმა 1717 წელს თურქეთის დახმარებით გურია დაიკავა და დედა და ძმები გააძევა. ქაიხოსრო ქართლში გადავიდა და თავის ნათესავს, ქართლის გამგებელს — ბაქარს შეეცელა (ქაიხოსრო III-ის პაპი — თუთა ვახტანგ VI-ის დედა, ე. ი. ბაქარის ბებია იყო).

მომდევნო ხანებში ქაიხოსრო თავისი ამალით ვახტანგ VI-ის კარზე ცხოვრობდა. 1724 წელს რუსეთში წასულ ვახტანგს ქაიხოსროც გაჰყვა. მას თან 3 აზნაური და 4 მსახური ახლდა.³

მრავალი სხვა ქართველი ემიგრანტის მსგავსად ქაიხოსრო გურიელი საქართველოში აღარ დაბრუნებულა. როცა რუსეთის მთავრობამ ქართველ ემიგრანტებს რუსეთის სამხედრო სამსახურში შესვლა ურჩია, ქაიხოსრომ ამაზე დათანხმება ამჯობინა.

რუსეთის მთავრობამ ქართველთა ნაციონალური სამხედრო შენაერთი — ჰუსართა ასეული შექმნა. 1738 წელს სენატის მოთხოვნით ბაქარმა წარადგინა ქართველ ჰუსართა ასეულში ჩარიცხვის მსურველთა სია. სიაში, სხვათა შორის, არის მოსკოვს მცხოვრები „გურიის მთავარი თავადი ქაიხოსრო გურიელი“, რომელსაც ჰყავს 8 წლის შვილი — სტეფანე. ქაიხოსროსთან იმყოფება სამი მსახური. ქაიხოსროს რუსეთის მთავრობისგან ეძლევა ჯამაგირი (ფულადი) წელიწადში 312 მანეთი, ხოლო პურის, ფარავისა და შუშის შესაძენად — 83 მან. და 10 კაპ., სულ — 395 მან. და 10 კაპ.⁴

1738 წლის 8 ივნისს სენატმა დაამტკიცა ქართველ ჰუსართა ასეულის შემადგენლობის სია. ქაიხოსრო გურიელი ამ ასეულში პორუჩიკის წოდებით ჩაირიცხა. ასეულში უფროსი სამხედრო წოდება — კაპიტანისა მამუჯა დავითიშვილს

(ბაგრატიონს) ჰქონდა, მაგრამ როდესაც მან 1741 წელს სამხედრო სამსახურს თავი დაანება, ასეულის მეთაურობა ქაიხოსრო გურიელს დაევალა. სენატის დადგენილებით ქართველ ჰუსარებს ყმა-მამული უკრაინაში მიეცათ. ქაიხოსრო გურიელს უკრაინაში მამული და 30 კომლი ყმა ებოძა. 5 კომლი ყმა-გლეხი ებოძა მასვე ვაჟის — სტეფანეს „ალსაზრდელად“.⁵

1735-1739 წლებში ქართველ ჰუსართა ასეული რუსეთ-თურქეთის („კირიმის“) ომში მონაწილეობდა. ფელდმარშალ მინისის სიტყვით „ქართველ ჰუსართა ასეული მთელ კამპანიაში მონაწილეობდა. ამ ასეულის ოფიცრები და რიგითი ჰუსარები მტრის წინააღმდეგ ისე მოქმედებდნენ, როგორც ძალიან მამაც და სანდო ხალხს შეეძვრის“.⁶

1741 წელს ქართველ ჰუსართა ასეულის ბაზაზე ქართველ ჰუსართა პოლკი შეიქმნა. ქართველ ჰუსართა პოლკი მონაწილეობდა შვეიცარიის ომში (1741-1743 წწ.), ფინეთის ტერიტორიაზე წარმოებულ ბრძოლებში. 1742 წ. სექტემბერში გადაწყდა პოლკის უკრაინაში გაგზავნა (ქართველი ჰუსარები უკრაინაში ცხოვრობდნენ). გენერალ-ფელდმარშალ ლასის ბრძანებით პოლკი ფრონტიდან უკრაინაში წაყვანა პოლკოვნიკმა ქაიხოსრო გურიელმა⁷. მომდევნო ხანებში ქაიხოსრო 1747 წელს იხსენიება: დავით გურიამიშვილისთვის პრაპორშჩიკის წოდების მისაღებად მიცემულ დახასიათებას ხელს აწერს ქართველ ჰუსართა პოლკის პოდპოლკოვნიკი ქაიხოსრო გურიელი⁸. დღემდე გამოქვეყნებულ სხვა დოკუმენტებში ქაიხოსრო გურიელი აღარ იხსენიება. ცნობილია, რომ ქართველთა პოლკი შეიღწილიან ომში (1756-1762) მონაწილეობდა, მაგრამ იყო თუ არა მის სათავეში ქაიხოსრო გურიელი, ეს გამოსარკვევია. არც ისაა ცნობილი, თუ როდის გარდაიცვალა ქაიხოსრო.

რუსეთის არმიაში მსახურობდა ქაიხოსროს ვაჟი სტეფანე ქრისტეფორეს ძე⁹. გურიელიც (დაიბადა 1730 წ.). სტეფანე ავაღერისტი იყო. 1796 წელს შედგენილ ერთ დოკუმენტში მოხსენიებულია ნიკეფოროსის პოლკის პრემიერ-მაიორი თავადი სტეფანე გურიელი, რომელსაც 1787 წელს, როგორც ჩანს, რუსეთ-თურქეთის ომში მონაწილეობისთვის წმ. გიორგის III კლასის ორდენი დაუსახუტრებია¹⁰. მას ცოლად ჰყოლია ანა ტიმოთვის ასული სტაროვეცა. სტეფანე გურიელს გენერალ-მაიორობისთვის მიუღწევია და სამსახურიდან გასული 1812 წელს გარდაიცვალა. მის შესახებ ჟერჯერობით მეტი არაფერია ცნობილი.

სტეფანეს დარჩა ერთადერთი ვაჟი — ივანე, რომელმაც რუსეთში მცხოვრებ გურიელთაგან ყველაზე დიდი სახელი მოიხვეჭა.

ივანე სტეფანეს ძე გურიელის დაბადების დროის შესახებ ორი ცნობაა შემონახული: პ. ბუღაეცელის ცნობით (რომელიც უფრო სანდო

ჩანს) იგი 1772 წელს დაბადებულია, მ. ნერსისიანის მიერ მიგნებული საბუთის მიხედვით — 1770 წელს. 1780 წელს ივანე ნაწილობრივ ქვეითთა პოლკში ჩარიცხეს. 1782 წელს 10 წლის ყმაწვილს სერჟანტის წოდება მიენიჭა. 1786 წელს უღლინის მუშავეთათა პოლკში გადაიყვანეს. ახალგაზრდა ივანე გურიელი რუსეთ-თურქეთის 1787-1791 წლების ომში მონაწილეობდა. 1789 წელს 17 წლის ივანემ საბრძოლო ნათლობა მიიღო: გაიკურსა და სალუცთან (მოლდავეთში) ბრძოლებში თავის გამოჩენისათვის მას პორტუკის წოდება მიენიჭა. 1790 წელს ახალგაზრდა ქართველმა ოთიკრმა მონაწილეობა მიიღო იმ ბრძოლებში, რომლებიც დიდი რუსი მხედართმთავრის სუვოროვის სახელთანაა დაკავშირებული. ბერლინი, გალიცი, ტარგო, ეკულო, კრინკო, შევიერი, დოქშანი, რიშნიკი — აი. ის ადგილები; სადაც მამულურად იბრძოდა ივანე გურიელი. რიშნიკთან ბრძოლაში თავის გამოჩენისათვის 18 წლის ივანე გურიელს კაპიტნობა ებოძა (ამ ბრძოლაში სარდლობისთვის სუვოროვმა გრაფ რიშნიკელის წოდება მიიღო). 1791 წ. 11 დეკემბერს რიშნიკთან გამოჩენილი მამაცობისთვის სუვოროვის წარდგინებით ივანე გურიელს სუვოროვ-მაიორის წოდება, ჯილდო — „ოქროს ნიშანი“ და „მონარქის მადლობით წამახალისებელი ფურცელი“ ებოძა. მომდევნო ხანებში მან თავი გამოიჩინა თურქებთან ბრძოლაში დუნაის გაღმა — მაჩინთან, 1791 წ. 18 ივნისს. 1792-1794 წლებში ივანე გურიელი სუვოროვის ხელქვეით იბრძოდა პოლონეთის ომში. მას მონაწილეობა მიუღია შემდეგ ბრძოლებში: 1792 წ. 7 ივნისს — დუბინკასთან, 1794 წ. 23 მაისს — ლუკასთან, სლონიმთან, 1794 წ. 24 დეკემბერს მონაწილეობდა პრავის (ვარშავის გარეუბნის) იერონიმ ალბანში. იმავე წლის 26 დეკემბერს ივანე თავისი ნაწილით ვარშავაში შევიდა. ამ ბრძოლებში მამაცობის გამოჩენისთვის ივ. გურიელმა პრემიერ-მაიორობა მიიღო. 1796 წ. ერთ დოკუმენტში იხსენიება „თავადი ივანე გურიელი, პრემიერ-მაიორი, კომლექტის გარეშე, სამსახურში მყოფი 1780 წლიდან“¹¹.

იმ ხანებში მან ცოლად შეირთო რუსეთის რომაულ-კათოლიკურ ეკლესიათა მიტროპოლიტის, ავაღემიკოსის, ცნობილი ისტორიკოსისა და ენათმეცნიერის სტანისლავ გოგუშ-სესტრენევიჩის ქმისწული ამალია ივანეს ასული: 1802 წელს მათ შეეძინათ ასული — დარია (ერთადერთი შვილი).

მომდევნო წლებში ივ. გურიელი ფანავოროის გრენადერთა პოლკში მსახურობდა. 1799 წელს მას პოლკოვნიკობა ებოძა, ხოლო 1803 წელს 31 წლის ასაკში ივ. გურიელმა გენერალ-მაიორის წოდება მიიღო და ვოლინის პოლკის შეფად (უფროსად) დაინიშნა.

1803-1812 წლებში ივანე გურიელი მოვლონის გუბერნიაში, თავის მამულში ცხოვრობ-

და (როგორც ჩანს, სამსახურიდან გასული), მაგრამ როგორც კი ნაპოლეონის „დიდმა არმიამ“ რუსეთის საზღვარი გადალახა, 40 წლის ივ. გურიელმა კვლავ გენერლის მუნდირი ჩაიცვა და რუსეთის არმიის რიგებში ჩაიღმა, სათავეში ჩაუდგა ეკატერინობურგის პოლკს. სწორედ ამ დროს გარდაიცვალა მამამისი, სამსახურიდან გასული (82 წლის) გენერალ-მაიორი სტეფანე გურიელი.

ივანე გურიელი 1812 წლის სამამულო ომის თითქმის ყველა მთავარ ბრძოლაში მონაწილეობდა. აი, არასრული სია იმ ბრძოლებისა, რომლებშიც მას სახელოვნად უბრძოლია:

რომანოვთან — 1812 წ. 2 ივლისს, ოსტრა-ვასთან — 13 ივლისს, კუტოვიჩინთან — 14 ივლისს, მირთან — 27-28 ივლისს (ამ ბრძოლებში თავის გამოჩენისათვის დასაჯვების მეორე არმიის სარდლის პეტრე ზაგრატიონის წარდგენით ეკატერინობურგის ქვეითი პოლკის შუღს გენერალ-მაიორ ივანე გურიელს წმ. ვლადიმირის III ხარისხის ორდენი ებოძა); სმოლენსკთან გამართულ ცნობილ ბრძოლაში — 8 აგვისტოს (სმოლენსკიდან უკანდახევისას ზაბოლოტიეს ბრძოლაში ივ. გურიელის მამაცობას და გონივრულ სარდლობას აღწერს თავის „სამხედრო ჩანაწერებში“ დენის დავიდოვი); განსაკუთრებით გამოიჩინა თავი ივ. გურიელმა ბოროდინოს გენერალურ ბრძოლაში 26 აგვისტოს. ამ ბრძოლაში მის საქმიანობას მაღალი შეფასება მისცა რუსეთის არმიის მთავარსარდალმა მ. კუტუზოვმა. კუტუზოვმა იმპერატორს წარუდგინა „სია იმ გენერლებისა, რომლებმაც თავი გამოიჩინეს სოფ. ბოროდინოსთან 26 აგვისტოს და იქვე 24-ში“ და ამ გენერალთა დაჯილდოება ითხოვა. ამ სიაში ერთ-ერთი თვალსაჩინო ადგილი უკავია გენ. ივ. გურიელს, რომლის შესახებაც კუტუზოვი წერს, რომ „მეთაურობდა რა 23-ე დივიზიის ბრიგადას, ის მოქმედებდა კეთილგონიერად და მამაცურად, ყოველთვის წინ იმყოფებოდა და მამაცურად შეეგება რა ჩვენს ბატარაზე მოწინააღმდეგის კავალერიის შემოტევას, მოიგერია იგი (მტრისთვის) დიდი დანაკლისით“. ¹² ბოროდინოს ეელზე გენერალ-მაიორი ა. ი. ოსტერმან-ტოლსტოი, რომელიც ბოროდინოს ბრძოლაში მე-4 კორპუსს მეთაურობდა, ასე ახასიათებდა ამ ბრძოლაში ივ. გურიელის მოქმედებას: „(ივ. გურიელი) ბრძოლის განმავლობაში სულ წინ იმყოფებოდა და რიცა საფრანგეთის კავალერიამ გაბედულად შემოუტია ჩვენ ფრონტს, მან (ი. გურიელმა) ორი ბატალიონი კარგებად დააწყო, მტერს ბატალური ცეცხლით შეხვდა, დიდი ზიანი მიაყენა და აიძულა საშინლად არეუდარეული გაქცეულიყო“. ¹³ ბოროდინოს ეელზე გმირობისათვის ივ. გურიელმა მაღალი ჯილდო — წმ. ანას I კლასის ორდენი მიიღო.

ივ. გურიელი მ. კუტუზოვის მიერ ალექ-

სანდრე I-სადმი გაგზავნილ რამდენიმე სხვა მოხსენებაშიცაა დასახელებული. ერთ მოხსენებაში კუტუზოვი მამაცი გენერლის „აღმაშენებელი“ ბიანი „ღმწით“ დაჯილდოებას ითხოვს. ¹⁴ გურიელმა თავი გამოიჩინა ტარუტინოს ბრძოლაში 22 სექტემბერს, სადაც იგი რუსეთის არმიის ავანგარდში იბრძოდა და ვიზმასთან — 22-26 ოქტომბერს. ამ ბრძოლაში მამაცობისთვის ალექსანდრე I-მა ივანე გურიელს უბოძა აღმაშენებელი შემოქმედის ოქროს ღმწა წარწერით „მამაცობისთვის“.

ივ. გურიელი თავისი პოლკით კვლავდავალ მისდევდა უკანაგზარუნებულ ფრანგებს. 1813-1814 წლებში იგი მონაწილეობდა ბრძოლებში რუსეთის ტერიტორიაზე და საზღვარგარეთ. 1813 წ. იანვარში იგი იბრძოდა პოლონეთის ტერიტორიაზე, მარტში კი — საქსონიაში. მონაწილეობა მიიღო ნასაუს და დრეზდენის ბრძოლებში, 1813 წ. 8 მაისს ბაუცენთან ბრძოლაში მამაცობისთვის ივ. გურიელმა იმპერატორის მაღლობა მიიღო. 1813 წ. 28 აგვისტოს იგი მონაწილეობდა ლუბუსთან ბრძოლაში, 29 აგვისტოს კი ლანტენბერგთან ბრძოლაში. 1813 წ. ოქტომბერში თითქმის ყოველდღე ბრძოლაში იყო. 1813 წ. 4-7 ოქტომბერს ივ. გურიელმა მონაწილეობა მიიღო ლიფციგის ე. წ. „ხალხთა ბრძოლაში“. ამ გიგანტურ ბრძოლაში გმირობის გამოჩენისთვის მან წმ. ანას I კლასის აღმასის ნიშნებიანი ორდენი გადასცეს. რაინის გადალახვის შემდეგ ივ. გურიელი მონაწილეობდა ბრძოლებში კობლენცსა და მაინცთან. 1814 წლის თებერვალში თავისი პოლკით იერიში მიიტანა რაიმსზე, პარიზის დავების წინ მონმარტრის მაღლობის იერიშით აღებისთვის ივ. გურიელს წმ. ვლადიმერის II ხარისხის ორდენი ებოძა. 1814 წელს ივ. გურიელმა პრუსიის მაღალი ჯილდო — წითელი არწივის II კლასის ორდენი მიიღო. იმავე წელს ალექსანდრე I-მა იგი წმ. გიორგის IV კლასის ორდენით დააჯილდოვა.

პ. ბულაცელის სიტყვით ივ. გურიელი ბრწყინვალედ განათლებული პიროვნება იყო. იგი რამდენიმე უცხო ენას ფლობდა. ივ. გურიელი გასაოცარი სიმაჰაცი ადამიანი ყოფილა. უთვალავ ბრძოლაში მონაწილეობდა, მაგრამ ერთხელაც არ დაჭრილა, რასაც წმ. სტეფანეს იმ პატარა ხატს მიაწერდა, რომელსაც მუდამ მკერდზე ატარებდა (შესაძლოა, ეს ხატი საქართველოდან ყოფილიყო — გურიელთა ერთ-ერთ რეზიდენციაში — უჩხოში ახლაც არსებობს წმ. სტეფანეს ეკლესია, რომლის მიდამოებს სტეფანწმინდა ეწოდება. ქ. ჩ.).

კვალი ჩხარბიშვილი

განიერალი ივანე ბუნიშვილი

სიყრმიდან ბრძოლებში ნაწრობი, სუგროვის, კუტუზოვისა და ბაგრატიონის სახელოვანი თანამებრძოლი, რუსეთის 1812 წლის სამამულო ომის გმირი გენერალ-მაიორი ივანე სტეფანეს-ძე გურიელი მოულოდნელად გარდაიცვალა 1818 წელს. იმ დროს მას 46 წელიც კი არ შესრულებოდა.

ასეთია გენერალ ივანე გურიელის ცხოვრების გზა. ბევრი რამ მის შესახებ ჯერ კიდევ საძიებელი და შესასწავლია. კერძოდ, მოსაძებნია ივ. გურიელის მეუღლის — ამალიას მიერ შედგენილი გენეალოგიური ტაბულა ივ. გურიელისა, რომელიც რევოლუციამდე (1914 წ.) სენატის პეროლდიის დეპარტამენტის არქივში ყოფილა დაცული (ახლა პეროლდიის დეპარტამენტის არქივი ლენინგრადის ცენტრალური ისტორიული არქივის ერთ-ერთ ფონდს შეადგენს). ამ გენეალოგიურ ტაბულაში გურიის სამთავრო სახლის ისტორიისთვის ბევრი საინტერესო მო-

ნაცემი იქნება. მრავალი საინტერესო ცნობა უნდა იყოს დაცული გურიელთა შესახებ, მათგან ლევის ოლქისა და უკრაინის სხვადასხვა რაიონებში. მ. ნერსისიანმა მოსკოვის ცენტრალურ სამხედრო-ისტორიულ არქივში ივ. გურიელის შესახებ ბევრი საუბრადღებო დოკუმენტი გამოავლინა, მაგრამ მ. ნერსისიანი მხოლოდ რუსეთის 1812 წლის სამამულო ომთან დაკავშირებულ ამბებს იკვლევდა და, ცხადია, ადრინდელი დოკუმენტები არ უძებნია. ეს გარემოება კი ასეთი ძიების გაგრძელების საჭიროებაზე მიგვიითებს.

1812 წლის სამამულო ომში მონაწილე ქართველთა რიცხვა მ. ნერსისიანის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად 90-მდე მიაღწია. მათ შორის რამდენიმე, მაღალი სამხედრო წოდების მქონე, ამ ომის სახელგანთქმული გმირი იყო. ამ გმირთა შორის საპატიო აღგვილი უპირატეს გენერალ-მაიორ ივანე სტეფანეს ძე გურიელს.

შ ე ნ ი შ ნ ე ვ ბ ი :

¹ Забытый герой Отечественной войны генерал-майор князь Иван Степанович Гурьялов (Вестник Общества ревнителей истории. Вып. I, 1914 г., გვ. 108—113).

² М. Нерсисян, Отечественная война 1812 года и народы Кавказа. Ереван, 1965 წ. გვ. 152—154, 315—316.

³ ს. ყუბანეიშვილი, დავით გურამიშვილი — ქართულ ჰუსართა პოლკში. 1955 წ., გვ. 142.

⁴ იქვე, გვ. 38.

⁵ იქვე, გვ. 42.

⁶ იქვე, გვ. 67.

⁷ იქვე, გვ. 82.

⁸ იქვე, გვ. 83.

⁹ რუსეთში ქაიხოსრო ქრისტეფორედ იწოდებოდა.

¹⁰ ი. ლორთქიფანიძე, მასალები საქართველოს ისტორიისათვის (მე-18 საუკუნე), გვ. 100 (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, 1940 წ., ნაკვ. 11).

¹¹ ი. ლორთქიფანიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 99.

¹² М. Нерсисян, Отечественная война 1812 года и народы Кавказа. 1965, გვ. 154.

¹³ მ. ნერსისიანი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 315-316.

¹⁴ იქვე, გვ. 154.

გზის

ინტერესი საზოგადოებრივ კულტურისადმი

პროგრესულმა დასავლეთგერმანულმა ჟურნალმა „კიულბისკერნმა“ სპეციალური ნომერი მიუძღვნა საბჭოთა კულტურას. ჟურნალში გამოქვეყნებულია კ. სიმონოვის, ე. ვინოკუროვის, რ. გამზატოვის, ყ. ყულიევის, დ. კუგულტინოვისა და სხვა საბჭოთა პოეტების ლექსები. პროზაიკოსთაგან მკითხველი გაეცნობა ვ. რასპუტინს, ვ. კოუცენკოვსა და სხვებს. დაბეჭდილია აგრეთვე საბჭოთა და გერმანელ კრიტიკოსთა წერილები და ნარკვევები.

მრავალეროვანი საბჭოთა კულტურის ზახიით, ომის თემა, მუშის საბეღალე-რატურაში, — აი, ის პრობლემები, რასაც ეხება გერმანული ჟურნალი.

იოჰენ ჰამერის — „საბჭოთა ლიტერატურა გერმანიაში და გერმანიაში“, რენატო რიშის — „საბჭოთა კავშირი ჩვენს სასკოლო სახელმძღვანელოებში“, ერნსტ ჰილბერის — „გერმანული ენა საბჭოთა კავშირში, რუსული ენა გერმანიაში“ და სხვა ავტორთა წერილები, ისევე როგორც ჟურნალ „კიულბისკერნის“ მთელი ნომერი, დასტურია იმისა, თუ რა საყოველთაო ინტერესს იჩენენ საბჭოთა კულტურისადმი გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში.

ინგლისი

პირის მერდობის პიესა

პირის მერდობის პიესა — გზის განუცხადებია, რომ XX საუკუნის რომანის ერთ-ერთ უბედურებათაგანია გადაჭარბებული ალბერტ გორიში და ზედმეტი სიმშრალე. მწერალი ქალი თავის რომანებში გაურბის ზედმეტ ალბერტსა თუ სიმშრალეს. პიესებში კი პირიქით ხდება. თუ გავითვალისწინებთ რეცენზიებს, რომლებიც ინგლისურ პრესაში გამოქვეყნდა და მწერალი ქალის ახალ პიესას — „სამ ისარს“ მიეძღვნა, ცხადი გახდება, რომ ამ ნაწარმოებისათვის სწორედ გადაჭარბებული ალბერტისაა ნიშანდობლივი. თუმცა ეს თვისება ყველა კრიტიკოსს როდღე მოაჩნია პიესის ნაკლად.

„სამი ისარი“ ფილოსოფიური პიესაა. მოქმედება შუასაუკუნეების იაპონიაში ხდება. იმპერატორის ერთ-ერთ სასახლეში ზუთ წელზე მეტია, რაც გამოკეტული მუავს პოლიტიკური პატიმარი, პრინცი ერემიცი, რომანტიული ქაბუკი, რომლის ცხოვრების მიზანი ტრანსის წინააღმდეგ ბრძოლა და იგი სწორედ ამის გამო იქცა პოპულარულ პიროვნებად, მოიხვეჭა ხალხის სიყვარული.

„თავდაპირველად. — აღნიშნავს გზეთ „სანდი ტამისის“ ერთ-ერთი რეცენ-

ზენტი, — შეიძლება მოგვიჩვენოს, რომ დამახული ინტერესი, რასაც პიესა იწვევს, თითქოსდა გამოწვეული იყოს სიუჟეტური კონსტრუქციით: მოახერხებს თუ არა პრინცი გაქცევას, მერე კი, მწერალი ქალისათვის უმთავრესი სიუჟეტის მელოდრამატული პრინციპები კი არაა, არამედ — ფილოსოფიური კითხვა, — რა არის თავისუფლება? ისე კი, — განაგრძობს რეცენზენტი, — ამ კითხვაზე ნათელ პასუხს მწერალი არ იძლევა“.

...სხუთი წლის შემდეგ, როცა პრინცი სულიერადაც და მორალურადაც განადგურდა, გამოჩნდება შენამდგომლობა კომფორტაბელური პატიმრობის მიტოვებისა, თანაც გათავისუფლების ერთადერთი კი არა, სამი ვარიანტი არსებობს: პირველი — მონასტერში განმარტოება, სადაც სიკვდილამდე უნდა იყოს, მეორე — უხელმძღვანელო აჯანყებას იმპერატორის წინააღმდეგ და მესამე — ცოლად შეერთოს იმპერატორის ასული.

ერემიცი მესამე გზას ირჩევს, იგი უკვე კარგახანია ეტრფის იმპერატორის ასულს, თუმცა კარგად იცის, რომ ეს ქორწინება წერტილს დაუსვამს მის პოლიტიკურ მოღვაწეობას. მერე კი, როდესაც გადაწყვეტილება მიღებულია, ირკვევა — ეს უკანასკნე-

ლო არჩევანიც ხიფათს უკავშირდება, იმპერატორის ასულის ხელის მაძიებელმა სამ ისართაგან ერთი უნდა ესარღოს სამიწუნს, თუ ტოლცინის შემდეგ სამიწუნ გამწვანდა, არჩევანი სწორია. თუ ვაწითლდა, მაშინ მან, ვინაც ბედმა არ გაუღიმა, თავი უნდა მოიკლას.

პიესა ტრაგიკულად მთავრდება: პრინცს ბედმა უმეტუნა და თუმცა შემდეგ იმპერატორი მას დიდებნის ნაწილს თავისუფლებას ანიჭებს, ყველანი, მათ შორის კი ერემიციც, ხვდებიან, რომ თავისუფლება არავაუკაცოური გზითაა მოპოვებული.

ერთ-ერთ რეცენზიაში მითითებულია, რომ პიესის იდეა არჩევანის, გმირის მიერ გადაწყვეტილების მიღების ფილოსოფიური პრობლემა კი არ არის, არამედ ხელისუფალთა პასუხისმგებლობის საკითხია და სიყვარულის აღმოცენება ტოტალური ცინიზმის ატმოსფეროში.

თუ არ ჩავთვლით მერდოკის რომანების ინსცენირებებსა და ავტოინსცენირებებს, „სამი ისარი“ მისი მეორე პიესაა (პირველი პიესა — „შინამოსამსახურ-

რები და თოვლი“ ამ წამოღე წლის წინათ დაიდგა ლონდონში). მაგრამ მწერალი ქალი თავის თავს დრამატურგად არ მიიჩნევს. „მე შემოძლია გამოვიგონო სიუჟეტი, დავწერო დიალოგები, — განაცხადა მან ინტერვიუში პრემიერის წინ. — მაგრამ ეს როდო ნიშნავს თითქმის დრამატურგი ვიყო... განსხვავება რომანისა და პიესის შექმნის პროცესთა შორის ჩამოგვას იმ განსხვავებას, რაც ავტარელითა და ზეთით შესრულებული ნახატებისთვისაა დამახასიათებელი. რომანზე მუშაობისას უფრო მეტი თავისუფლება გაქვს, შეგიძლია ზოგან მეტი სინათლე შეიტანო, ზოგი ადგილი კი გაამუქო, შეცვალო ხასიათები, ხოლო როცა საქმე პიესასთანაა გაქვს, მაშინ აუცილებელია ზუსტად მიჰყვე წინასწარ მოხაზულ სქემას“.

საზრანგაო

პერლანის პრეზა

გალიმარის გამოცემილ ბამ გამოუშვა პოლ ვერლენის „პროზაულ ნაწარმოებთა სრული კრებულის“ მესამე, უკანასკნელი

ტომი. კრებული კომენტარებით აღმუშავდა დანამდნობა ზადა ქუკ ბორელის, კრეველი ორი ტომი „საუკეთესო წიგნის კლუბმა“ გამოსცა 1959-60 წლებში. აღსანიშნავია, რომ ამ გამოცემაში პირველადია თავმოყრილი პოლ ვერლენის ყველა პროზაული ნაწარმოები.

ქუკ ბოლერმა ვერლენის პროზაული მემკვიდრეობა ოთხ ნაწილად დაყო. პირველი: მხატვრული ნაწარმოებები, სადაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება „ქვერვი მამაცის მემუარებს“, მეორე: ავტობიოგრაფიული პროზა; აქ მნიშვნელოვანია — „ჩემი საგადამყოფოები“, „ჩემი საპურობილები“ და „აღსარებები“; მესამე: კრიტიკული წერილები და წინასიტყვაობები; აქ ყურადღებას იპყრობს „დღევანდელი დღის აღმანიები“; მეოთხე ნაწილს კი პუბლიცისტიკა და ნარკვევები შეადგენს.

გაზეთ „მონდის“ რეცენზენტის იუბერ ჟიუნის აზრით, კრებულში განსაკუთრებით ფასეულია ვერლენის ლიტერატურულ-კრიტიკული ნაწარმოებები.

გარეკანის II გვ.-ზე ნახ. დ. ერისთავისა.

ტექნიკური ხელმძღვანელი გ. ტყარაძე.

კრიტიკისა და პუბლიცისტიკის განყოფილება მასალებს მიიღებს არა უმეტეს ერთი საავტორო თაბახისა.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, პლენარის პრ. № 91.

ტელეფონები: რედაქტორის — 95-08-75, პ. მგ. მდივნის — 95-08-85. განყოფილებების: პოეტის კრიტიკისა და ბიბლიოგრაფიის — 95-08-85, პროზის, ნარკვევისა და კულტურის — 95-08-86.

ვალდებულება ასაწყობად 19/III-73 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 27/IV-73 წ., ქაღალდის ზომა 70×108. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 10. პირობითი ფორმათა რაოდენობა 14. საბარ-საგ. თაბახი 14,5 შეკვეთა 1000 უე 01866 ტირაჟი 29000

საქ. კ. ცკ.-ის გამოცემლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.
Типография издательства ЦК КП Грузии, Тбилиси, ул. Ленина, 14.

3360 60 333.

01987

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ЖУРНАЛ

«ЦИСКАРИ»

ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЦК КП ГРУЗИИ
ИНДЕКС 76236